

Педагогічний вісник

СПЕЦВИПУСК

3 - 2015

ВЕЛЬМИШАНОВНІ ОСВІТЯНИ!

Щиросердно вітаємо вас із Днем знань!

Бажаємо вам здоров'я, витримки, довгих, щасливих років життя. Хай вогонь творчості та любові до власної професії ніколи не полишає ваших сердець, а всі майбутні задуми та справи повняться світлом, красою і добром!

Чехай ваша професійна нива рясніє новими вагомими здобутками і теплі слова подяки щодня лунають з вуст ваших вихованців.

Розпочинається новий навчальний рік, і редакція нашого часопису сподівається на тісну і плідну співпрацю з вами, адже відрадно, коли на шпальтах журналу з'являються цікаві змістовні розробки, які поповнюють скарбничку досвіду і є міцним підґрунтям для професійного зростання кожного педагога.

*Головний редактор журналу
Чаталія Чепурна*

Засновники журналу:
Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних
працівників
Головне управління освіти і науки
Черкаської обласної державної
адміністрації

Реєстраційне свідоцтво
ЧС № 417 від 15.01.2004

Журнал видається з березня 1995 року
шоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н.М.Чепурна, ректор Черкаського обласного
інституту післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради,
кандидат педагогічних наук, доцент
(головний редактор)

В.В.Данилевський, директор Департаменту
освіти і науки Черкаської обласної державної
адміністрації

К.М.Криворот (заступник головного редактора)
Г.А.Назаренко, проректор
з наукової роботи, кандидат педагогічних наук
(науковий редактор)

Н.С.Побіренко, науковий кореспондент
Інституту педагогіки НАПН України,
професор, доктор педагогічних наук

Н.І.Лісова, проректор з питань зовнішнього
незалежного оцінювання та моніторингу
якості освіти, кандидат педагогічних наук

Ю.І.Завалевський, заступник директора ДНУ
"Інститут інноваційних технологій та змісту
освіти МОН України", кандидат педагогічних наук

В.М.Оржеховська, завідувач лабораторії
превентивного виховання Інституту проблем
виховання АПН України, доктор педагогічних
наук, професор

О.М.Коберник, професор, доктор
педагогічних наук

М.Т.Мартинюк, професор, доктор
педагогічних наук

С.А.Гаряча, кандидат педагогічних наук

О.А.Біда, професор, доктор
педагогічних наук

О.В.Волошенко, кандидат
педагогічних наук, доцент
Т.К.Андрющенко, кандидат
педагогічних наук

В.І.Коновальчук, кандидат психологічних
наук, доцент

Н.М.Степанова, кандидат
філософських наук

О.В.Крутенко, кандидат
педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В.М.Шемшур

Відповідальний за друк **І.В.Фурник**

Фото **В.Ф.Богдана**

Думка редакції не завжди збігається з
думкою автора

Редакція рукописів не рецензує і авторам
не повертає

За достовірність фактів, цитат, власних
імен, географічних назв та інших
відомостей відповідають автори
публікацій

Рекомендовано до друку
вченою радою ОІПОП
Протокол №2 від 28.05.2015
Підписано до друку 10.08.2015
Папір друкарський №1
Умовн. друк. арк. 6,25
Зам. №1428

Тираж 1000 пр.

Адреса редакції:
18003, Черкаси, Бидлошська, 38/1,
ОІПОП, т. +380-472-64-21-78
e-mail: redaktor6@ukr.net

ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ

Данилевський В.В. Реалізація ідеї якості освіти та пріоритетні завдання в освітньому просторі Черкаської області	2
Підоплічко М.Д. Популяризація творчих здобутків освітян...	9
Неділя Л. Ф. Конкурс на кращу серію цифрових ресурсів...	10
Богославець Г.І. Інноваційні моделі управління навчально-виховним закладом.....	12

**ДОСТУПНІСТЬ, ЯКІСТЬ, КОМПЕТЕНТНІСТЬ -
ГОЛОВНІ ВЕКТОРИ ОСВІТИ**
Методичні рекомендації до початку нового
навчального року

Замулко О.І. Роль методичних служб у створенні простору педагогічної культури для учасників навчально-виховного процесу.....	14
Чиркова С.І. Шкільне наукове товариство як форма розвитку обдарованих учнів.....	17
Холодій О. М. Організація та зміст навчально-виховного процесу з інклюзивного та інтегрованого навчання дітей з особливими потребами.....	21
Сіренко А.Є., Ванько К.І. Організація освітнього процесу з дітьми дошкільного віку.....	25
Добровольська Л.Н., Чорновіл В.О. Впроваджуємо Державний стандарт початкової загальної освіти.....	29
Козлова О.М. Найголовніші складові професійної компетентності вчителя.....	32
Новосельський М.А. Використання інноваційних технологій під час викладання фізики та астрономії.....	37
Гейко Л.І. Формування в учнів практичних та дослідницьких компетенцій під час вивчення природничих дисциплін.....	40
Даниленко Л.І. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні біології.....	43
Мойсєєва С.Г. Утвердження пріоритетів креативної географічної освіти.....	48
Мойсєєва С.Г. Запровадження європейських цінностей у навчальних закладах Черкащини.....	50
Месєєва О.І., Січкач С.І. Засобами словесності формуймо внутрішній світ дитини.....	52
Юрчак В.А. Уроки словесності.....	54
Степанова Н.М. Реалізація діяльнісно-компетентнісних підходів у навчанні через призму нових державних вимог до суспільствознавчих дисциплін.....	58
Савицька Г.І. Особливості викладання другої іноземної мови у загальноосвітніх навчальних закладах.....	62
Пахомова Т.Г., Голоднюк Н.Ю. Рефлексія фахової діяльності вчителя іноземних мов.....	64
Шемшур В.М. Науково - методичний супровід впровадження інформаційних технологій в освіті.....	66
Кондратюк С. Ю. Творча діяльність вчителя трудового навчання у новому навчальному році.....	68
Кудін В.С. Розвивати учнівське самоврядування у навчальних закладах на основі демократизму, гласності і співробітництва- основне завдання вітчизняної освіти.....	70
Кудін В. С. Позашкільний заклад - центр патріотичного виховання.....	73
Бугайчук Н.В. Патріотичне виховання - це сфера духовного життя сучасних учнів.....	75
Гловацький С.В. Формування основ художньо- естетичної культури учнів як важливої невід'ємної частини їхньої духовної культури.....	78
Лемешева Н.А. Навчити людину жити в світі прекрасного.....	82
Ярова В.Д. Про організацію навчально-виховного процесу з фізичної культури у загальноосвітніх навчальних закладах області у 2015-2016 році.....	89
Плахута В.В. Підготовка молоді до захисту Вітчизни.....	91
Войцях Т.В. Особливі завдання у роботі психологічної служби Черкаської області у 2015-2016 навчальному році.....	93
Артеменко Т.Б. Про професійну підтримку у психологічній спільноті.....	99

В.В.Данилевський,

директор Департаменту освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ ЯКОСТІ ОСВІТИ ТА ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Шановні освітяни! Вітаємо вас із початком нового навчального року.

Загальна спрямованість модернізації освіти полягає у необхідності забезпечення її відповідності європейським стандартам, потребам сучасного життя країни та регіону, цілеспрямованого орієнтування на задоволення запитів жителів області щодо якісної та доступної освіти.

Держава визначила намір входження в освітній та науковий простір Європи. Реалізація цієї вимоги передбачає постійне навчання з раннього дитинства, гармонійне поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти, самомотивацію до освітньої діяльності.

Освітній простір області, в основному, задовольняє потреби усіх категорій населення в навчанні й вихованні, наданні різних видів освітніх послуг. Головним напрямком його удосконалення є досягнення практичних результатів щодо розширення доступності, зростання ефективності, підвищення якості освіти на всіх рівнях.

Актуальними залишаються проблеми забезпечення рівного доступу до здобуття якісної освіти, адаптації її змісту до соціально орієнтованої ринкової економіки, прискорення розвитку освіти, її інтеграції в європейський освітній простір, удосконалення механізмів управління, удосконалення мережі, прогнозування та рівномірне фінансування закладів освіти усіх типів, здійснення заходів щодо соціального захисту учасників навчально-виховного процесу.

У галузі управлінської діяльності продовжується перехід до державно-громадської моделі управління освітою, утвердження в громадській думці, суспільній практиці справжньої пріоритетності сфери освіти. Проблемним залишається питання управління освітою, яке здебільшого ґрунтується на контролюючих функціях.

В освітній галузі Черкаської області безпосередньо задіяний кожний 5-ий її житель: понад 43 тисячі дітей дошкільного, 110 тисяч шкільного віку, 9 тисяч учнів професійно-технічних навчальних закладів, близько 50 тисяч студентів вищих навчальних закладів; майже 26 тисяч педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Дошкільна освіта

Немає визначеної межі, коли людина має завершити свою освіту, але є чітко визначений період, коли освіту потрібно розпочинати. Це дошкільний вік у житті кожної особистості.

Закон України "Про дошкільну освіту" проголосив: "Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою системи безперервної освіти в Україні".

Тому одним із пріоритетів був, є і залишається курс на високу якість **дошкільної освіти**.

В області функціонує 689 дошкільних навчальних закладів (далі - ДНЗ), у т. ч. 252 навчально-виховні комплекси "дошкільний навчальний заклад - загальноосвітній заклад" (далі - НВК), де здобувають дошкільну освіту 43659 дітей. Охоплення дітей 5 -

річного віку усіма формами дошкільної освіти становить 100 %. Усіма формами дошкільної освіти охоплено 98,6 % дітей віком від 3 до 6 (7) років, ДНЗ - 95 %. Для забезпечення права на якісну освіту дітей з особливими потребами в області функціонує 2 санаторні ДНЗ для дітей з латентною туберкульозною інфекцією, 7 закладів спеціального та 36 комбінованого типу. У закладах виховуються, проходять реабілітацію та корекцію фізичного розвитку 2 448 дітей. На базі ДНЗ спеціального типу працюють консультативні пункти для батьків, які виховують дітей з порушеннями мовлення, опорно-рухового апарату, розумового розвитку, зору.

Протягом 2014- 2015 років відновлено роботу після капітального ремонту 2 ДНЗ. Відкрито 20 дошкільних груп при функціонуючих ДНЗ.

На сто місцях виховується 104 дитини. Кількість дітей на 100 місцях значно перевищує норму у Шполянському - 137 осіб, Черкаському районах - 122 особи та містах Золотоноша - 138 осіб, Черкаси - 120 осіб.

У всіх ДНЗ введено єдину систему електронної реєстрації дітей. Чисельність дітей у дошкільних навчальних закладах з розрахунку на 100 місць становить 104 особи (по Україні - 120), у міській місцевості - 121, у сільській - 83.

Дошкільна освіта має гнучко реагувати на сучасні зміни, допомагати дитині реалізувати свій природний потенціал, озброїти її найновішою якісною інформацією.

Оновлення змісту дошкільної освіти сьогодні вже не декларація, а дійсність. У дошкільній галузі розроблено нові державні вимоги освіченості й вихованості випускника дошкільного навчального

закладу. Вони закріплені відповідним документом - Базовим компонентом дошкільної освіти. Його виконання має забезпечити готовність дитини до систематичного шкільного навчання.

Основна мета дошкільної освіти - турбота про всебічний загальний розвиток дітей відповідно до їхніх потенціальних можливостей, формування базису особистісної культури: забезпечення загальної готовності до систематичного формування цілого комплексу здібностей - самообслуговування, комунікації, пізнавальної мотивації та мотивації навчання, просторового малювання, розвитку творчої уяви.

Ми розуміємо, що вирішити водночас усі проблеми досить складно, проте спільними зусиллями керівників органів управління освітою з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування необхідно досягти:

- збільшення відсотка охоплення дітей саме дошкільними навчальними закладами, як основної форми здобуття дошкільної освіти,
- удосконалення та розширення мережі закладів різних типів та форм власності, підтримки приватних ініціатив,
- відкриття додаткових груп при функціонуючих дошкільних навчальних закладах, пристосованих і відновлених приміщеннях,
- передбачення можливості соціалізації дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку,
- модернізації змісту дошкільної освіти,
- забезпечення комплексного розв'язання проблеми наступності дошкільного навчального закладу та школи.

Завдання охорони життя і збереження здоров'я дітей, їхнього розвитку повинні стати пріоритетними.

Загальна середня освіта

Для забезпечення рівного доступу до якісної освіти протягом 2014-2015 навчального року функціонували 643 **загальноосвітні навчальні заклади** всіх типів і форм власності з контингентом 109,8 тис. учнів, у сільській місцевості - 478 закладів, де навчалось понад 42,1 тис. школярів. У зв'язку з відсутністю учнів не працювали, проте не ліквідовані 16 ЗНЗ.

Упродовж останніх років спостерігається зменшення кількості школярів у загальноосвітніх навчальних закладах області.

За останні 5 років чисельність учнів зменшилась майже на 7 тис. учнів. У середньому 1,5 тис. учнів щороку.

У зв'язку з малою наповнюваністю дітей у квітні 2015 року розпочався процес ліквідації малокомплектних або тих шкіл, які не функціонують. Ліквідовано 8 шкіл у Городищенському, Жашківському, Христинівському, Чернобаївському районах.

Реорганізовано у нижчий ступінь або у навчально-виховний комплекс 16 навчальних закладів.

Незважаючи на вжиті заходи, в області функціонує 267 малокомплектних шкіл, що становить 41,8 % від загальної кількості шкіл.

Найбільше малокомплектних шкіл в Уманському - 29 (70,7%), Драбівському - 19 (59,4 %), Золотоніському - 19 (54,3 %), Монастирищенському - 18 (69,2 %), Тальнівському - 17 (56,7 %), Чернобаївському - 17 (50 %), Лисянському - 16 (69,6 %) , Жашківському - 15 (45,5 %), Шполянському - 15 (50 %), Корсунь-Шевченківському - 14 (58,3 %), Канівському - 11 (55 %), Христинівському - 11 (47,8 %) районах.

В області вживаються заходи щодо забезпечення учнів малокомплектних шкіл груповою формою навчання. У окремих районах рішеннями органів місцевого самоврядування знижено мінімальну наповнюваність класів з 5 до 3-4 учнів, що дозволяє

забезпечувати доступність освіти на тих територіях, де тимчасово відсутня можливість організації підвезення учнів на навчання.

У закладах освіти, у яких кількість учнів не дозволяє формувати окремі класи, учні зараховуються на **індивідуальну форму навчання**. У 2014/2015 навчальному році за індивідуальною формою через неможливість формування класів, навчалися 1674 учні. 583 учні потребували корекції фізичного, розумового (психічного) або фізичного і розумового розвитку

Першочерговим завданням для освітян є охоплення обов'язковою середньою освітою усіх дітей шкільного віку. У результаті вжитих заходів значно зменшилася кількість дітей шкільного віку, які не навчаються без поважних причин: 14 у 2015 році проти 55 у 2008 році.

Органи управління освітою, загальноосвітні навчальні заклади систематично ведуть у межах своєї компетенції роз'яснювальну роботу серед населення щодо обов'язковості здобуття дітьми і підлітками загальної середньої освіти.

У системі освіти області створено умови для професійного самовизначення учнівської молоді.

Функціонують заклади нового типу: 15 гімназій (8,6 тис. учнів), 16 ліцеїв (4,3 тис. учнів), 3 колегіуми (2,2 тис. учнів), 29 спеціалізованих шкіл (14,6 тис. учнів), територіальне відділення Малої академії наук. У 191 школі відкриті класи з поглибленим вивченням окремих предметів, у 331 - профільне навчання (51,7 % від загальної кількості навчальних закладів).

Зменшилася кількість закладів у яких впроваджено профільне навчання у Драбівському, Смілянському, Христинівському районах, містах Черкаси, Умань

Повноцінність освіти забезпечується використанням як інваріантної складової навчальних планів, так і варіативної. Варіативна складова навчальних планів в області використана на 80,3 %. Стовідсотково використана варіативна складова у містах Черкаси, Золотоноша, Канів, Сміла, Умань. Разом з тим; у м. Ватутіному варіативна складова використана лише на 40,7 %, у Драбівському - 46 %, Тальнівському - 49 %, Чигиринському районах - 50 %. Тому в цих районах і найменший відсоток впровадження профільного навчання.

Проблемою є те, що діюча мережа загальноосвітніх навчальних закладів за наявної матеріально-технічної бази, кадрового потенціалу, низької наповнюваності шкіл і класів учнями, відсутності в значній частині шкіл паралельних класів не сприяє впровадженню профільного навчання, введенню нових навчальних предметів. До того ж, у малокомплектних школах відсутній повноцінний дитячий колектив, умови для здійснення ефективної виховної, гурткової роботи, діяльності наукових товариств, клубів, об'єднань за інтересами тощо.

Зрозуміло, це негативно впливає на якість навчання і виховання школярів у таких школах. Крім того, високу якість освіти, необхідну в сучасних умовах, практично не можна забезпечити за рахунок потенціалу окремого закладу. Досвід окремих районів області, інших регіонів України підтверджує ефективність створення освітніх округів та оптимізації мережі навчальних закладів.

Основна мета створення освітніх округів - це доступ до високоякісної та сучасної освіти, організація змістовного дозвілля учнів в умовах культури (бібліотеках, музеях, клубах), створення такого освітнього простору, що забезпечить наступність дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти, допрофільної та профільної підготовки і одночасно дасть можливість провести оптимізацію малокомплектних навчальних закладів.

Навчаючись у школі за місцем проживання, яка є суб'єктом освітнього округу, дитина за особистим розкладом відвідує заняття з поглибленого вивчення окремих предметів, факультативів в опорному навчальному закладі. Крім цього, бере участь у спортивних, культурних програмах інших установ, що входять до складу освітнього округу. Це й музична, спортивна школи, бібліотека, позашкільний заклад. У межах освітнього округу забезпечується організація безкоштовного підвезення учнів та педагогічних працівників до місць навчання і додому.

Органами управління освітою продовжується планова робота щодо формування **освітніх округів**.

У 2014/2015 навчальному році в області функціонує 90 освітніх округів. Найбільше освітніх округів створено у Чорнобаївському (10), Золотоніському (8), Уманському (8), Тальнівському (6) районах. До кінця 2015 року планується створити ще 2 округи (у Корсунь-Шевченківському та Лисянському районах).

У 2015/2016 навчальному році необхідно провести роботу щодо створення на базі кращих загальноосвітніх навчальних закладів області опорних шкіл, розроблення єдиних навчальних планів для організації роботи освітніх округів.

Проблема раннього виявлення та навчання талановитої молоді пріоритетна в системі освіти. Від її розв'язання залежить інтелектуальний та економічний потенціал держави. Розуміння освітньої проблеми забезпечує перехід від розвитку **обдарованої особистості** до формування розвинутого успішного суспільства.

Тому, найважливішим завданням освітян є формування професійної еліти, виявлення та підтримка найбільш обдарованих, талановитих дітей та молоді. Протягом останніх років розвиток дитячої обдарованості є пріоритетним напрямком обласної освітньої моделі, що дозволило досягти певних позитивних результатів.

Так, у IV етапі Всеукраїнський учнівських олімпіад брали участь 80 учнів із 8 районів і 6 міст області. 37 учнів, або 46,3% із них стали переможцями.

Найбільшу кількість призових місць вибороли учні із міста Черкаси (22 учні), із гімназій, ліцеїв, колегіумів - 23 учні. Сільські школи дали нам 3-х переможців.

5 переможців підготували учителі Першої міської гімназії Черкаської міської ради.

По 4 переможці - у Черкаському гуманітарно-правовому ліцеї, Черкаській гімназії № 31.

3 переможці - в Уманській загальноосвітній школі I-III ступенів № 3 Уманської міської ради і Черкаському колегіумі "Берегиня",

2 переможці має Іваньківська загальноосвітня школа I-III ступенів Маньківської районної ради, Смілянська загальноосвітня школа I-III ступенів № 7 Смілянської міської ради, Уманська загальноосвітня школа I-III ступенів № 11 Уманської міської ради, Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів № 17 Черкаської міської ради, Черкаський фізико-математичний ліцей.

По 1 переможцю є у Хацьківській загальноосвітній школі I-III ступенів Черкаської районної ради, Черкаській загальноосвітній школі I-III ступенів № 32 Черкаської міської ради, Городищенському економічному ліцеї, Тальнівському економіко-математичному ліцеї, Уманському колегіумі і Уманській гімназії.

Щороку зростає популярність Малої академії наук в області, яскравим показником чого є збільшення кількості наукових робіт, виконаних на високому рівні. 41 представник області взяв участь у цьогорічному фінальному етапі конкурсу-захисту, із яких 26 стали переможцями. 63% переможців -

найвищий показник за всю історію діяльності Малої академії наук. З перших місця, 11 других і 12 - третіх - такими були досягнення фіналістів МАН.

Всі ці результати здобуті завдяки клопіткій, щоденній роботі педагогів.

Зауважимо, що навчальні заклади області повністю укомплектовані **педагогічними кадрами**, розстановка їх умотивована і раціональна, відповідає сучасним вимогам і потребам освітньої галузі.

На кінець 2014-2015 навчального року у навчальних закладах області працювало 19570 педагогічних працівників, у тому числі у дошкільних навчальних закладах працює 4613 педагогів, у загальноосвітніх навчальних закладах - 14957 педагогічних працівників.

4022 педагогічні працівники (26,9%) мають кваліфікаційну категорію "спеціаліст вищої категорії", 4330 (29%) - "спеціаліст першої категорії", педагогічні звання "учитель-методист" - 1088 (7,3%), "старший учитель" - 1804 (12,1%). Державні нагороди та відзнаки мають 722 педагоги. Серед них: 67 - Заслужені вчителі та Заслужені працівники освіти України, 569 педагогів нагороджені нагрудним знаком "Відмінник освіти України".

Водночас статистика засвідчує, що 1452 вчителі не мають повного педагогічного навантаження, з них 702 - працівники пенсійного віку; 2191 педагог (у сільській місцевості - 1997) викладають три і більше предметів.

Забезпечується соціальний захист педагогів, що полягає в поліпшенні їх житлових умов, підвищенні престижу професії вчителя. У 2011 році затверджено розпорядження голови облдержадміністрації від 20.01.2011 №2 "Про заходи щодо забезпечення житлом педагогічних працівників області на 2011-2015 роки". Відтоді 128 освітянських родин поліпшили житлові умови, у тому числі у сільській місцевості - 99. Упродовж цього навчального року 14 освітянських родин поліпшили житлові умови. Зокрема, 2 педагогічні працівники отримали житло та 12 - пільгові молодіжні кредити на ремонт, реконструкцію, добудову житла.

Сьогодні у 4 регіонах (Драбівському, Кам'янському, Монастирищенському, Смілянському районах) потреби щодо забезпечення житлом педагогічних працівників немає. Водночас, потребують житла ще 285 педагогічних працівників (у тому числі у сільській місцевості - 26).

У сільській місцевості області потребують безкоштовного підвезення до місця роботи і додому 2094 педагогічних працівників, забезпечено - 1661.

Упродовж двох років за вагомі особисті досягнення в реалізації державної політики в галузі освіти один педагогічний працівник відзначений орденом княгині Ольги III ступеня, 6-ом педагогічним працівником було присвоєно почесне звання "Заслужений вчитель України", 3 - почесне звання "Заслужений працівник освіти України", 17 нагороджені відомчими відзнаками Міністерства освіти і науки України. Один педагогічний працівник отримав премію Верховної Ради України. Обласною премією народного вчителя О.А.Захаренка, яка започаткована у 2007 році, щороку нагороджується 10 педагогічних працівників області.

Приділяється значна увага морально-матеріальному заохоченню педагогічних працівників на обласному, районних та міських рівнях. Нагороджено Почесною грамотою обласної державної адміністрації та обласної ради 69 працівників, Почесною грамотою Департаменту освіти і науки - 456, грамотами райдержадміністрацій та міських рад - 286, грамотами районних та міських відділів освіти - 1397 осіб.

Стрімкий розвиток **інформаційних технологій** відкрив нові перспективи у сфері освіти.

Створений єдиний інформаційний освітній простір Черкащини має підґрунтя: зараз в області комп'ютеризовано 100% загальноосвітніх навчальних закладів, 100 % із них підключено до мережі Інтернет.

У 540 (84,5 %) загальноосвітніх навчальних закладах області створено власні сайти, що на 7 % більше порівняно із минулим роком. Усі загальноосвітні навчальні заклади Городищенського, Кам'янського, Канівського, Катеринопільського, Маньківського, Монастирищенського, Тальнівського районів та міст Ватутіне, Золотоноша, Канів, Сміла, Умань мають власні сайти.

Наразі в школах області за рахунок різних джерел фінансування встановлено 11 490 комп'ютерів, що на 223 одиниці більше порівняно із 2014 роком, у тому числі працює 798 навчальних комп'ютерних комплексів.

З метою забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів сучасною комп'ютерною технікою продовжено Обласну програму впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційних-комунікаційних технологій "Сто відсотків" на період до 01.01.2018.

У 2014-2015 роках Черкаська гімназія № 9 ім. О. М. Луценка та Черкаська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 17 Черкаської міської ради, як фіналісти Всеукраїнського конкурсу "Клас майбутнього" від ЮніорБанку, отримали інтерактивні дошки ZnapuBoard, робочі місця вчителя ZnapuBook, системи управління класом, роутери, проектори та планшети ZnapuPad, а Черкаська гімназія № 31 Черкаської міської ради за 3 місце у цьому ж конкурсі отримала 15 планшетів ZnapuPad.

Проте не дивлячись на вжиті заходи, в області на один комп'ютер припадає 9 учнів 1-11 класів.

Зростає показник забезпеченості навчальних закладів мультимедійною технікою. Так, у загальноосвітніх школах області для якісної організації навчально-виховного процесу використовується 204 інтерактивні дошки та 629 проекторів. У 2014 році придбано 28 інтерактивних дошок та 63 проектори.

В області до мережі Інтернет мають доступ 639 загальноосвітніх навчальних закладів, що становить 100 %, проте лише 415 (65 %) загальноосвітніх навчальних закладів підключені до швидкісного Інтернету.

У зв'язку з активним використанням ресурсів Інтернет у навчально-виховному процесі постає нагальна потреба захисту дітей від інформації, яка несе загрозу їх морально-психічному здоров'ю. Під час проведення уроків і позакласних заходів з використанням мережі Інтернет потрібно не допускати можливості доступу учнів до сайтів, що містять жорстку і аморальну інформацію. Керівникам навчальних закладів запропоновано встановити безкоштовне антивірусне програмне забезпечення "Zillya!" (184 школи) та програму "Zillya! Інтернет контроль" (205 шкіл). Учителі повинні навчати учнів безпечному користуванню Інтернетом і радити батькам, як контролювати роботу дітей в Інтернеті вдома.

В області функціонує 638 шкільних бібліотек, які обслуговують 109 811 учнів. Всі вони комп'ютеризовані та підключені до мережі Інтернет. Більшість бібліотек перебувають у задовільному стані. Проте 25 бібліотек потребують капітального ремонту, 14,5 % косметичного ремонту, 37 % оновлення інтер'єру.

Сьогодні вимагає від бібліотекаря інформаційного забезпечення навчального процесу, а отже він не може стояти осторонь процесу

інформатизації. Кожен шкільний бібліотекар має стати помічником користувача інформаційної мережі, адже крім паперових посібників у навчальних закладах дедалі частіше використовуються електронні навчальні матеріали. Тому вимогою часу стало створення на базі шкільних бібліотек медіатек, інформаційно-бібліотечних, інформаційно-ресурсних центрів.

Соціальне здоров'я дітей та молоді значною мірою залежить від того, як вони проводять вільний від навчання час. Традиційно цим опікується позашкільна освіта, яку рішуче слід переводити на нову методичну та технологічну основи.

В області функціонує 55 позашкільних навчальних закладів та 14 дитячо-юнацьких спортивних шкіл і клубів фізичної підготовки, а також Мала академія наук. У сільській місцевості області функціонує 11 ПНЗ.

Позашкільну освіту в області здобувають 52 290 дітей, або 50 % учнів загальноосвітніх навчальних закладів у 3 107 гуртках. У ПНЗ сільської місцевості позашкільною освітою у 966 гуртках охоплено 15 823 учні.

Усі 55 ПНЗ та 14 дитячо-юнацьких спортивних шкіл підключені до мережі Інтернет. У 29 з них створені власні сайти.

У кожному з 26 районів області діють районні (міські) відділення Черкаського обласного територіального відділення МАН на базі відділів освіти, навчальних закладів нового типу та позашкільних навчальних закладів області.

У рамках реалізації завдань Президента України, Кабінету Міністрів України, відповідних розпорядчих документів Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, облдержадміністрації та у межах повноважень органами управлінням освітою, навчальними закладами області проводиться робота щодо забезпечення рівного доступу до якісної освіти **дітей з особливими потребами**, створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими можливостями.

У 2014-2015 навчальному році у загальноосвітніх навчальних закладах було обліковано 2264 дитини-інваліда та 2907 дітей з обмеженими можливостями.

Органами управління освітою проведено значну роботу щодо пристосування навчальних закладів до потреб дітей-інвалідів, які пересуваються на візках. Із 1205 приміщень навчальних закладів області у 853 (76%) збудовано пандуси. Щодо їх відповідності вимогам ДБН, із 426 ДНЗ облаштовано 288 (68%) приміщень, із 639 ЗНЗ - 534 (83%), із 55 позашкільних навчальних закладів - 12. Проте взагалі не відповідають вимогам ДБН пандуси у 76 ДНЗ, у 163 ЗНЗ та у 8 позашкільних навчальних закладах.

Вперше Черкащина отримала можливість взяти участь у проекті "Інклюзивна освіта: крок за кроком", який ініційовано Всеукраїнським Фондом "Крок за кроком", що реалізується за підтримки Агенства США з міжнародного розвитку USAID.

У рамках проекту на Черкащині на базі обласної психолого-медико-педагогічної консультації створено Інклюзивний ресурсний центр, який супроводжує впровадження інклюзивної форми навчання в регіоні.

Головною метою проекту є покращення умов рівного доступу до якісної освіти та інших послуг в інклюзивному навчальному середовищі для дітей з особливими потребами, шляхом об'єднання зусиль державних і громадських організацій, батьків та інших ключових осіб. Довгостроковою метою проекту є успішна участь цих дітей у житті суспільства.

У навчальних закладах області за інклюзивною формою навчання перебувало 67 осіб з вадами опорно-рухового апарату та розумового розвитку, з них

у дошкільних навчальних закладах міст Черкаси, Канів та Черкаського району навчалось 3 особи.

У навчальному процесі використовується комп'ютерна та мультимедійна техніка, корекційні засоби навчання, реабілітаційне обладнання. Діти та батьки охоплені соціально-психологічним супроводом, учням надається логопедична допомога.

Загальноосвітні навчальні заклади з інклюзивним та інтегрованим навчанням забезпечені підручниками та наочно-дидактичними посібниками для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку, на 87%, проте термін виконання більшості їх становить понад 5 років.

Для утримання та виховання 3,3 тис. дітей, які потребують соціальної допомоги, в т.ч. 78 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, діє 23 інтернатні навчальні заклади. Серед них Кропивнянський дитячий будинок для дітей шкільного віку, 4 санаторні школи-інтернати для дітей, хворих на неспецифічні захворювання органів дихання, травлення, серцево-судинної системи та для дітей, хворих на сколіоз, 10 спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей, які потребують корекції розумового, фізичного та психічного розвитку, 3 навчально-реабілітаційні центри, Смілянська загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів для дітей із сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах.

Крім того, освітні послуги для творчо обдарованих дітей надають такі заклади: Шевченківська спеціалізована загальноосвітня школа-інтернат з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю, Уманський навчально-виховний комплекс "Загальноосвітня школа-інтернат I-II ступенів ім. Ю.О.Гагаріна - педагогічний лицей" Уманської міської ради Черкаської області, Монастирищенська спеціалізована школа-інтернат I-III ступенів "Обдарованість" Монастирищенської районної ради, Звенигородська загальноосвітня школа-інтернат I-II ступенів - спортивний лицей Звенигородської районної ради.

У зв'язку з розвитком сімейних форм виховання щорічно зменшується кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які є учнями інтернатних закладів.

Так, у 2010 році в інтернатних закладах обліковувалося 483 дитини означеної категорії (що вдвічі менше, ніж було у 2006 році), у 2013 році на повному державному утриманні було 160 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у 2014 - 115 дітей, у 2015 - 78.

З метою забезпечення соціально-психологічного супроводу учасників навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах області працює 417 практичних психологів та 424 соціальних педагоги, 34 особи з числа методистів психологічної служби, завідувачів (директорів) і методистів районних (міських) Центрів практичної психології та соціальної роботи. У відсотковому еквіваленті забезпечення спеціалістами психологічної служби загалом становило 62,45%, що на 1,35% нижче порівняно з 2013-2014 навчальним роком.

Існує дефіцит ставок практичних психологів - 52,2%, соціальних педагогів - 22,9%.

Найкритичніша ситуація склалася у Корсунь-Шевченківському районі, де забезпечення практичними психологами становить 11,8%, та в Золотоніському районі - 18,6%. Від 20% до 30%, що є вкрай недостатньо, забезпечені практичними психологами навчальні заклади у Драбівському, Жашківському, Звенигородському, Канівському, Маньківському районах. Менше, ніж на 40% забезпечені практичними психологами навчальні

зклади в Кам'янському, Смілянському, Тальнянському, Уманському, Христинівському та Шполянському районах.

Дещо кращий стан із забезпеченням навчальних закладів області посадами соціальних педагогів. Стовідсотково відповідає потребам та нормативам забезпечення працівниками зазначеної категорії навчальних закладів у містах Золотоноша, Ватутіне та у Кам'янському районі. Понад 90% - у містах Черкаси, Умань, Канів, у Звенигородському, Лисянському, Уманському та Черкаському районах. Менше, ніж 50% становить рівень забезпеченості навчальних закладів соціальними педагогами у Городищенському та Шполянському районах. Найнижчий показник - 27,8% забезпеченості посадами соціальних педагогів у Корсунь-Шевченківському районі.

В умовах ситуації, пов'язаної з воєнними діями, які відбуваються на сході України, та її наслідками, сьогодні суттєво підвищується роль та значення професійної діяльності спеціалістів психологічної служби щодо надання психологічної і соціально-педагогічної допомоги переміщеним особам, бженцям, членам сімей і родичам загиблих в ході АТО. Саме тому питання необхідності збереження мережі психологічної служби та приведення її у відповідність до нормативів сьогодні постає особливо гостро. Вирішення проблеми дефіциту забезпечення ставок працівників психологічної служби полягає у створенні центрів практичної психології та соціальної роботи, штат яких міг би повністю забезпечувати психологічним та соціально-педагогічним супроводом усі навчальні заклади, де існує їх дефіцит. Однак, на сьогодні в області функціонує лише 8 таких центрів: у містах Ватутіне, Сміла, Черкаси, Городищенському, Звенигородському, Катеринопільському, Смілянському районах та центр практичної психології і соціальної роботи у Корсунь-Шевченківському, робота якого не відповідає вимогам положення про такий центр і не забезпечує навчальні заклади району відповідними послугами.

Сьогодні вирішальну роль у формуванні юних громадян України відіграє **патріотичне виховання**. На тлі сьогоденних подій рівень патріотизму серед школярів надзвичайно зріс і для нас, освітан, важливо зберегти його, зміцнити і спрямувати у конструктивне русло.

Для цього Департаментом освіти і науки облдержадміністрації насамперед розроблено та затверджено обласний План заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді.

Виховання патріотизму у школі має починатися з її порогу, адже виховувати дитину у закладі мають навіть стіни. Тому у всіх навчальних закладах поновлено куточки державної символіки, вигляд яких створює ефект урочистості та святості.

Запроваджено традицію проведення щотижневих ранкових лінійок з підняттям державного прапора та виконанням державного Гімну України. Для цього майже у всіх школах встановлено флаштки під державний прапор України.

Одним з найефективніших елементів патріотичного виховання є музейна педагогіка. Поновлено експозиції шкільних музеїв та музейних куточків. Наразі функціонує 1 990 шкільних музейних об'єктів. У тому числі: 177 сертифікованих музеїв, 244 музейні кімнати, 98 музейних залів, 1 471 музейний куточок.

Для гармонійного розвитку творчих та фізичних здібностей школярів, їх духовності розширено мережу гуртків патріотичного спрямування. Нині функціонує 1 124 гуртки за програмою гри "Сокіл" ("Джура"), "Котигорошко", "Юні краєзнавці", "Юний стрілець" та багато інших, якими охоплено 16 тис. учнів.

Із вересня 2014 року на базі Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №6 створено козацької ліцейної клас, у якому навчається 28 учнів.

Активізовано діяльність шкільних волонтерських загонів. Діє 1 тис. 122 загони, які об'єднують близько 13,3 тис. учнів.

Із 2006 року в області діє обласна Ліга старшокласників, до якої входять лідери районних та міських осередків учнівського самоврядування. Будь-які заходи у шкільних учнівських колективах проводяться завдяки організаторським здібностям лідерів. Лідери та учні-волонтери організують заходи із вшанування та підтримки воїнів АТО: акції, благодійні концерти та ярмарки, флеш-моби, пишуть листи воїнам і пораненим бійцям, виготовляють для них обереги, малюють малюнки, плетуть маскувальні сітки тощо. Систематично відбуваються зустрічі школярів із солдатами, уроки мужності, виховні години.

Протягом навчального року учнівські колективи області брали участь у квесті "Прапор добродітності". Прапор, подарований керівниками області лідерам Ліги старшокласників, передавався від школи до школи за проведення кращих добродітних акцій та справ, особливо за допомогу армії. Він побував у 20 районах, майже у 200 школах.

Надзвичайно велика увага приділяється у школах вшануванню пам'яті загиблих героїв АТО та Небесної Сотні. У 21 навчальному закладі Золотоніського, Жашківського, Монастирищенського, Корсунь-Шевченківського, Смілянського, Уманського, Шполянського районів, міст Умані, Золотоноші, Черкас та інших вже встановлено меморіальні дошки та куточки пам'яті на честь загиблих патріотів. Черкаській загальноосвітній школі №26 присвоєно ім'я генерал-майора Ігоря Момота, проводиться робота щодо присвоєння імен загиблих воїнів іншим навчальним закладам.

Проводиться робота з налагодження партнерських стосунків із навчальними закладами сходу України. Підписано угоди про співпрацю із навчальними закладами Слов'янська, Лисичанська, Северодонецька.

Протягом 2014-2015 навчального року область відвідали 3 делегації (близько 130 осіб) із числа учнів, учителів та батьків зі навчальних закладів Сходу України, із Донецької та Луганської областей.

Як результат нашої роботи, досвід Черкащини з патріотичного виховання був представлений і визнаний кращим в Україні на семінарі-презентації Президії національної академії педагогічних наук України, Інституту проблем виховання НАПН України.

Разом з цим, надзвичайно велике значення має сьогодні власне військово-патріотичне виховання школярів і безпосередньо викладання предмета "Захист Вітчизни".

За ініціати́ви голови обласної державної адміністрації Ю. О. Ткаченка з 2015 року започатковано обласну почесну відзнаку "Відмінник Захисту Вітчизни". Ця відзнака вручається учням 10-11 класів загальноосвітніх та учням І-ІІ курсів професійно-технічних навчальних закладів, які за період навчання досягли найкращих результатів у вивченні предмета "Захист Вітчизни", за результатами семестрового, річного оцінювання та виконання програмових нормативів на 12 балів. У цьому році відзнаку вже отримав 101 учень.

Приділяється належна увага соціальному захисту учасників навчально-виховного процесу. В області за межею пішохідної доступності перебували і потребували **організованого підвезення** 8766 учнів, у тому числі шкільними автобусами - 7737 учнів (88,3 відсотка), за угодами з автотранспортними та сільськогосподарськими підприємствами - 1029 (11,7 відсотка).

Для учнів, які проживають за межею пішохідної доступності здійснюється підвезення до місць навчання і додому 169 шкільними автобусами. Упродовж 2014 року за кошти місцевого бюджету Жашківського району придбано один шкільний автобус.

Фінансування програми здійснюється в межах коштів, врахованих у місцевих бюджетах на відповідний фінансовий рік. Зокрема, у 2014 році на матеріально-технічне забезпечення регіональних програм витрачено близько 10,4 тис. грн., на закупівлю транспортних засобів - 0,4 тис. грн.

На сьогодні всіма органами управління освітою райдержадміністрацій забезпечено належне утримання та технічне обслуговування шкільних автобусів. Для безпечного перевезення учасників навчального процесу водії транспортних засобів регулярно проходять передрейсовий та післярейсовий медичний огляд (про що здійснюється відповідний запис у дорожніх листах), який забезпечується медпрацівниками центральних районних лікарень, автотранспортних та сільськогосподарських підприємств, з якими укладено угоди на регулярне обслуговування. Огляд шкільних автобусів здійснюється відповідно до вимог чинного законодавства: технічний огляд ДАІ (два рази на рік); щоденний технічний огляд (механіками тих же автотранспортних та сільськогосподарських підприємств).

Проте стверджувати, що ми завершили виконання заходів програми "Шкільний автобус" ще рано. Адже існуючий парк автотранспорту потребує поновлення.

Наступна проблема, від вирішення якої залежить майбутнє наших дітей це - **здоров'я дітей шкільного віку**. Серед основних завдань, які покликана вирішувати сучасна школа, - створення освітнього середовища, сприятливого для збереження та зміцнення здоров'я школярів, формування у них свідомого ставлення до свого життя, оволодіння життєвими навичками безпечної поведінки.

Результати медоглядів учнів загальноосвітніх навчальних закладів Черкаської області свідчать, що відсоток хворих дітей в області в порівнянні з 2013 роком зменшився на 1,3 і становить 52,7 % (54968 учнів). Найбільше хворих учнів з числа обстежених, де відсоток більший обласного: у Звенигородському районі (79,1%), Катеринопільському районі (76 %), у місті Ватутіне (75,5 %).

Встановлено, що найпоширенішим захворюванням є захворювання органів зору виявлено у 11215 учнів (9,6 %): м. Черкаси 4891 (20,6 %), м. Умань 1186 (16 %), Жашківський район 387 учнів (9,7 %).

Здоров'я дітей значною мірою залежить від якості медичного обслуговування. В області, особливо в сільській місцевості, залишається проблемним питання забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів медичними працівниками. Лише 59 відсотків шкіл мають медичні пункти і 75% укомплектовані медичними працівниками.

Невід'ємною складовою збереження здоров'я є **організація гарячого харчування**. У всіх загальноосвітніх навчальних закладах створено умови для отримання учнями 1-4 класів гарячого харчування.

У 2014-2015 навчальному році у загальноосвітніх навчальних закладах області гарячим харчуванням було забезпечено 76233 учні, або 76 відсотків від загальної кількості. Усіма видами харчування охоплено 86 %, це 87877 учнів. Низьким залишається відсоток охоплення гарячим харчуванням учнів 5-9 класів (63 %), 10-11 класів (57 %).

Кожен рік приділяється увага літньому **оздоровленню** та відпочинку дітей.

Протягом літа 2015 року у системі освіти функціонував 801 літній таборів системи освіти, у яких оздоровилося і відпочило понад 43 тис. школярів, або 43%. Функціонувало 604 табори з денним перебуванням (пришкільні табори), 187 таборів праці і відпочинку, працювали 9 оздоровчих таборів з цілодобовим перебуванням дітей, 1 наметовий табір Черкаського міського клубу юних моряків з флотилією та 46 таборів військово-патріотичного спрямування.

Крім цього, за ініціативою Міністерства освіти і науки України вперше у системі освіти функціонувало 124 літні мовні табори, у яких було зайнято понад 3 тис. 300 учнів шкіл області. Діти у цікавій ігровій формі поглиблювали знання, уміння і навички з іноземних мов. Переступивши поріг табору, школярі спілкувалися між собою та з учителями виключно іноземною мовою. Для них було організовано веселі змагання, конкурси, вікторини, мюзикли, інші розваги, діти співали пісні, виголошували речівки, девізи іноземною мовою. В основному - англійською. Вихователями у таборах працювали досвідчені педагоги - учителі іноземних мов, волонтери Корпусу Миру, студенти лінгвістичних ВНЗ. Найбільше таких таборів функціонувало у Черкаському районі - 29 (у кожному загальноосвітньому навчальному закладі) та у місті Черкаси - 25.

Серед численних сьогоденних проблем у вихованні учнів є проблема негативного впливу мас-медіа та інформаційно-комунікаційних систем на формування дитячої особистості. Жорстокі комп'ютерні ігри, інтернет-простір, переповнене насильством телебачення - для сучасних підлітків це ті речі, на які вони витрачають майже весь свій вільний час. Як результат - все більше поширення негативних явищ в молодіжному середовищі. Особлива актуальність проблеми бачиться з огляду на наступне. Складається нестійка тенденція щодо **дитячої злочинності і правопорушень**.

Аналіз стану злочинності і правопорушень серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів показує деяке зменшення кількості злочинів, однак ситуація залишається нестійкою. Так, протягом 2013 року 52 учні загальноосвітніх навчальних закладів області скоїли злочини, у 2014 році - 48, а за 6 місяців 2015 року - 22, у порівнянні з аналогічним періодом 2014 року - 27. Найбільше таких школярів у навчальних закладах м. Золотоноші (4 учні), у Золотоніському, Черкаському районах і в м. Черкасах (по 3 учні), у Тальнівському та Катеринопільському районах (по 2 учні).

У вирішенні цих соціальних проблем велику роль відіграють узгоджені дії органів управління освітою із службами сім'ї, дітей та молоді й внутрішніх справ. Крім того, упродовж останніх років ми надбали у цій сфері нових партнерів: ПРО ООН, ЮНІСЕФ, Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні, Глобальний фонд боротьби зі СНІДом, туберкульозом і малярією та інші.

Подолання наркоманії, дитячого алкоголізму, правопорушень, злочинності та інших негативних явищ в учнівському середовищі можливе лише за умови злагодженої взаємодії педагогів, психологічної служби, служби у справах дітей, правоохоронних органів та батьківської громадськості. Також на повну силу для проведення превентивної роботи серед молоді слід використовувати резерви учнівського самоврядування

У навчальних закладах області систематично ведеться робота щодо створення **безпечних умов** навчання, праці, виховання та поліпшення стану безпеки життя і діяльності дітей, запобіганню дорожньо-транспортному, побутовому і дитячому травматизму, інших нещасних випадків невинного травматизму, але ми стурбовані виникненням різного

виду надзвичайних ситуацій, які трапилися з дітьми впродовж 2014 року. Так, нещасні випадки на воді, дорожньо-транспортні пригоди, самогубство, отруєння, хвороби і травмивання забрали життя 22 дітей, що на 4 більше, ніж у 2013 році. У тому числі два випадки зареєстровано як такі, що трапилися під час навчально-виховного процесу, - у Черкаській загальноосвітній санаторній школі-інтернаті I-II ступенів Черкаської обласної ради (смерть внаслідок хвороби) та у Кам'янській загальноосвітній школі I-III ступенів № 1 Кам'янської районної ради, з приводу якого на цей час триває судове слідство.

Протягом 6 місяців 2015 року вже трапилося 13 випадків зі смертельними наслідками (у 2014 за аналогічний період - 8), 4 дитини померло з причин хвороби, 4 - вчинили самогубство, 2 учні померли після нанесених травм (вбивство), по 1 випадку трапилося через утоплення, у результаті пожежі та за невідомих обставин.

Отже, завданням для всіх керівників навчальних закладів є забезпечення неухильного виконання всіх нормативних документів щодо безпеки життєдіяльності наших дітей як у навчальному закладі, так і за його межами; виконання комплексу організаційних та практичних заходів, спрямованих на створення безпечних умов перебування учасників навчально-виховного процесу у навчальному закладі; тісна співпраця зі службами, які здійснюють державний контроль у сфері охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Збереження і оновлення **матеріально-технічної бази** навчальних закладів - важливий чинник доступу до якісної освіти.

На сьогодні одним із ключових завдань органів місцевої влади усіх рівнів та керівників навчальних закладів гостро постає питання збереження і належної технічної експлуатації існуючого освітнього фонду. Оскільки галузь не має спеціальних експлуатаційних служб, а згідно з чинним законодавством відповідальність за забезпечення утримання у належному технічному стані будівель і споруд покладається на керівників розміщених у них установ освіти, керівники місцевих органів самоврядування зобов'язані вчасно забезпечити установи теплом і світлом, а найголовніше - безпечну їхню експлуатацію.

В області немає закладів освіти, що розміщуються в аварійних приміщеннях.

Зусиллями місцевих органів виконавчої влади, педагогічних колективів, за допомогою батьків, громадськості, спонсорів проведені поточні ремонти навчальних кабінетів, лабораторій, приміщень загальноосвітніх шкіл, підготовлено до нового навчального року усі заклади.

Для проведення капітальних ремонтів об'єктів освіти використовуються можливості місцевих бюджетів, позабюджетні надходження, участь у цільових програмах ЄС/ПРООН "Місцевий розвиток, орієнтований на громаду", державних екологічних (зелених) інвестицій.

Шановні колеги!

Ми стоїмо на порозі нового навчального року. Усі навчальні заклади готові прийняти своїх учнів, вихованців. Діти зайдуть у відремонтовані, обладнані класи, відкриють нові підручники і з задоволенням візьмуться до навчання.

Новий навчальний рік вимагатиме подальшого творчого напруження зусиль освітян. Тож сподіваємось на свідоме ставлення до визначених завдань і патріотичне устремління педагогічних працівників працювати у новому навчальному році професійно збагаченими, громадянськи організованими в ім'я демократизації, єднання нашої держави.

М.Д.Підоплічко,

методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ТВОРЧИХ ЗДОБУТКІВ ОСВІТЯН

З метою розвитку професіоналізму кадрового потенціалу, удосконалення функціонування регіональної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців для професійної діяльності, популяризації кращого досвіду педагогічних працівників області, впровадження новітніх технологій у педагогічну практику з 7 по 9 квітня 2015 року на базі Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників проведено ХХ обласну виставку "Освіта Черкащини".

Активну участь у виставці взяли педагогічні працівники усіх районів та міст області, позашкільні та спеціальні загальноосвітні навчальні заклади обласного підпорядкування, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Уманський державний педагогічний університет ім. П.Г. Тичини, Корсунь-Шевченківський педагогічний коледж ім. Т.Г. Шевченка та Уманський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Т.Г. Шевченка.

Експозиції виставки висвітлювали роботу освітян за такими напрямками:

- Інноваційні технології патріотичного та військово-патріотичного виховання.
- Перспективний досвід управлінської діяльності керівників навчальних закладів.
- Актуальні аспекти розвитку інклюзивної освіти. Навчання і виховання дітей з особливими потребами.
- Роль дошкільної освіти у вихованні та соціалізації дитини.
- Сучасне навчально-методичне забезпечення позашкільної освіти.
- Психолого-педагогічний супровід регіональної системи освіти у контексті викликів сьогодення.

Програмно-цільове та навчально-методичне забезпечення сучасного освітнього процесу.

Усього від районів і міст області надійшло більше 920 робіт. Найбільше матеріалів надали методичні кабінети м. Черкас (114), м. Сміли (77), Христинівського (58), Корсунь-Шевченківського (57), Черкаського (53) районів. Спеціальні загальноосвітні навчальні заклади обласного підпорядкування представили близько 50 робіт.

До розділу "Програмно-цільове та навчально-методичне забезпечення сучасного освітнього процесу" подано 530 матеріалів. Серед них багато методичних посібників для організації освітнього процесу за новими Державними стандартами. Варто відзначити методичний посібник **"Уроки фізики у 7-му та 8-му класах за новою програмою"**, розроблений творчою групою вчителів фізики Жашківського району під керівництвом методиста районного методичного кабінету Ю.П. Ломачинської, розробку усіх уроків з образотворчого мистецтва до 3 класу творчої групи вчителів початкових класів під керівництвом Л.Т. Дідук, учителя Мокрокалігирської загальноосвітньої школи I-III ступенів Катеринопільської районної ради, добірку текстів для читання і аудіювання з німецької мови як другої іноземної Г.Л. Мелешко, учителя Сидорівського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" Корсунь-Шевченківської районної ради, методичний посібник "Педагогіка мотивації і

натхнення до дії на уроках хімії" творчої групи вчителів Тальнівського району під керівництвом В.І. Дубик, учителя Вишнопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів Тальнівської районної ради, методичний посібник "Уроки узагальнення та систематизації знань, умінь, навичок із алгебри та геометрії для учнів 7-8 класів" О.М. Компанієць і С.В. Соловей, учителів Дубіївської і Степанківської загальноосвітніх шкіл Черкаської районної ради, зошит для лабораторних робіт з фізики для учнів 7 класу, розроблений творчою групою вчителів фізики під керівництвом І.О. Цяпкало, учителя Шполянського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів №2 - ліцей" Шполянської районної ради, методичний посібник "Дидактичний супровід уроків світової літератури. 7 клас" Л.Г. Карпенкіної, учителя світової літератури Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №13 Смілянської міської ради, дидактико-методичний посібник з інформатики для 4 класу "Формуємо інформаційну компетентність молодшого школяра" С.М. Рогач і Н.В. Маценко, учителів початкових класів Смілянського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів №3 - колегіум" Смілянської міської ради, навчально-методичний посібник "Розрахункові задачі з хімії для учнів 7-9 класів" учителя Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №3 Черкаської міської ради С.В. Будавіцької та інші матеріали.

Особливу увагу педагого приділили питанням патріотичного та військово-патріотичного виховання учнів. До цього розділу надійшло 145 посібників. Серед них кращими є такі матеріали, як "Роль шкільної бібліотеки у формуванні громадянина-патріота" завідувача бібліотеки Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів №6 Смілянської міської ради С.Л. Куценко, "Патріотичне виховання на уроках української мови у 5 класі" учителя Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 7 Смілянської міської ради Т.Б. Лауш, посібник з патріотичного виховання на уроках української мови "Приходить день, приходять час, коли Вітчизна - вище Бога..." учителів Канівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3 Канівської міської ради Л.М. Бойко, Г.В. Білан та Л.Г. Цюкало, "Чигиринщина у XIX столітті" учителя історії Чигиринської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 ім. Богдана Хмельницького Чигиринської районної ради Г.В. Дяченко, методичний посібник з факультативного курсу для учнів 6-го класу "Мій рідний край - моя Черкащина" творчої групи вчителів географії під керівництвом О.Й. Іванченко, учителя Звенигородської спеціалізованої школи I-III ступенів імені Тараса Шевченка Звенигородської районної ради.

На сьогоднішньому етапі розвитку освіти залишається актуальною **проблема впровадження інклюзивної освіти. З цього напрямку подано 34 посібники. Увагу журі привернули такі роботи:** методичний посібник "Формування соціального досвіду у дітей з особливими потребами у процесі екологічного виховання" вихователя Золотоніської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату Черкаської обласної ради Л.О. Довгої, методичний посібник "Інноваційні підходи до навчально-виховного процесу та соціалізації дітей з особливими потребами в умовах спеціальної школи-інтернату" творчої групи вчителів Черкаської спеціальної загальноосвітньої

школи-інтернату I-III ступенів Черкаської обласної ради, методичний посібник "Ігрові технології навчання як засіб активізації пізнавальної діяльності на уроках трудового навчання" учителя Ладижинської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату Черкаської обласної ради М.Д. Юрченко, методичний посібник "Слухове сприймання учнями з вадами слуху немовних стимулів та розрізнення слів, словосполучень, фраз на слух" учителів-дефектологів комунального закладу "Черкаський навчально-реабілітаційний центр "Країна добра Черкаської обласної ради" Ю.М. Аркуші і О.І. Чупилко.

Усі матеріали естетично оформлені та відповідають вимогам Положення про виставку.

Уперше у цьому році Департаментом запроваджено нагороду - Диплом "Лідер освіти Черкащини", яким за системну роботу щодо популяризації інноваційної діяльності навчальних закладів Черкащини на міжнародному та всеукраїнському рівнях нагороджені управління освіти та міський методичний кабінет установ освіти Черкаської міської ради, відділ освіти і методичний кабінет управління освіти, молоді та спорту Смілянської міської ради, відділ освіти і методичний кабінет Золотоніської міської ради та виконавчого комітету.

Пам'ятною відзнакою "Імідж освіти Черкащини" нагороджені 11 освітніх установ області. За високі успіхи у популяризації творчих здобутків педагогічних працівників закладу на міжнародних і всеукраїнських освітніх виставках нагороджені Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів № 3 Черкаської міської ради, Ковалівський навчально-виховний комплекс "Загальноосвітня школа I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад" Драбівської районної ради, Золотоношківська загальноосвітня школа I-III ступенів Драбівської районної ради; за сприяння впровадженню перспективного педагогічного досвіду та підтримку навчальних закладів під час підготовки

та участі у міжнародних та всеукраїнських виставках - відділ освіти і методичний кабінет Драбівської райдержадміністрації, відділ освіти і методичний кабінет Черкаської райдержадміністрації, відділ освіти і методичний кабінет Уманської міської ради; за високий науково-методичний і художньо-естетичний рівень виставкової експозиції на виставці "Освіта Черкащини - 2014" нагороду отримали відділи освіти та методичні кабінети Монастирищенської, Уманської, Христинівської, Чорнобаївської райдержадміністрацій та Черкаський обласний Центр науково-технічної творчості учнівської молоді Черкаської обласної ради.

Значну роботу щодо організації виставки провели методисти і науковці Інституту. Його стенд містив 55 видань, які були видані на допомогу освітянам області за минулий рік. Вони відповідають потребам педагогів, вирізняються сучасним науковим підходом, актуальною тематикою, практичною спрямованістю та якісною поліграфією.

Під час роботи виставки пройшли науково-практичні семінари, педагогічні колоквиуми, школи професійної майстерності, тематичні презентації, круглі столи, тренінги, психологічні практикуми, майстер-класи для всіх категорій педагогічних працівників, де розглядалися актуальні питання освітньої діяльності.

Виставку відвідали керівники органів управління освітою, завідувачі та методисти методичних кабінетів, педагогічні працівники Городищенського, Драбівського, Золотоніського, Звенигородського, Кам'янського, Канівського, Катеринопільського, Корсунь-Шевченківського, Смілянського, Черкаського, Чигиринського, Чорнобаївського районів та міст Сміла, Золотоноша, Канів, Черкаси.

Аналіз результатів виставки показав, що освітяни області мають потужний творчий і методичний потенціал, який є запорукою подальшого професійного зростання і плідної праці у справі навчання і виховання підростаючого покоління.

Л.Ф.Неділя,

методист інформаційно-ресурсного центру Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

КОНКУРС НА КРАЩУ СЕРІЮ ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ

Відповідно до наказу Департаменту освіти і науки облдержадміністрації від 04.11.2014 № 251 "Про проведення ХХ обласної виставки "Освіта Черкащини" з 02 березня по 09 квітня 2015 року на базі Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради у рамках виставки "Освіта Черкащини - 2015" відбувся конкурс на кращу серію цифрових ресурсів (далі - конкурс).

Для участі у конкурсі представлено 588 комплектів (всього 3819 одиниць) цифрових ресурсів із 26 районів та міст області. Найбільшу кількість інформаційних ресурсів (електронні педагогічні програмні засоби, електронні посібники, розробки уроків, мультимедійні презентації, авторські відеофільми, дидактичні та наочні матеріали, копії художніх та науково-популярних відеофільмів, тестові комп'ютерні програми, практичні, контрольні роботи, інформаційні довідники, аудіо-книги, мультимедійні ігри, конкурси тощо) представлено освітянами Катеринопільського (43 комплекти),

Черкаського (41 комплект), Христинівського (33 комплекти), Чорнобаївського (30 комплектів), Смілянського (27 комплектів) районів, міст Черкаси (43 комплекти), Золотоноша (34 комплекти), Сміла (28 комплектів).

Колекцію цифрових ресурсів Черкаського освітнього порталу поповнено цінними оригінальними матеріалами, виконаними на достатньо високому методичному та технічному рівні, а саме: розробками педагогічних працівників міст Черкаси (28 комплектів), Сміла (20 комплектів), Золотоноша (18 комплектів), Умань (7 комплектів), Ватутіне (4 комплекти), Канів (3 комплекти), Черкаського (23 комплекти), Катеринопільського (18 комплектів), Городищенського (15 комплектів), Чорнобаївського (14 комплектів), Смілянського, Тальнівського (по 13 комплектів), Монастирищенського (12 комплектів), Маньківського (11 комплектів), Канівського, Уманського, Шполянського (по 10 комплектів), Лисянського,

Христинівського (по 8 комплектів), Жашківського, Драбівського (по 6 комплектів), Звенигородського, Золотоніського (по 5 комплектів), Кам'янського (4 комплекти), Корсунь-Шевченківського (2 комплекти), Чигиринського (1 комплект) районів.

Журі відзначило високий рівень естетичного оформлення представлених обкладинок до дисків та компакт-дисків міст Ватутіне, Канів, Сміла, Умань, Драбівського, Городищенського, Звенигородського, Кам'янського, Тальнівського, Смілянського, Уманського, Христинівського районів.

62 переможці, які представили на конкурс матеріали, що мають найбільшу навчально-методичну цінність, нагороджені дипломами Департаменту освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації, 87 авторів серій цифрових ресурсів, які визнано кращими, нагороджені грамотами Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 180 осіб отримали сертифікати про розміщення матеріалів на Черкаському освітянському порталі.

Серії цифрових ресурсів цих авторів розроблені відповідно до чинних навчальних програм з дошкільної, початкової та загальної середньої освіти, орієнтовані на сучасні форми навчання із забезпеченням сумісності з традиційними методами та прийомами навчання, у відповідності до документів, що регламентують зміст освіти, покликані доповнити матеріал уроку додатковими наочними та пізнавальними матеріалами. Можуть використовуватися викладачем та учнем у підготовці до уроку, при проведенні уроку із використанням мультимедійних засобів навчання, при самостійній індивідуальній роботі учня за комп'ютером.

Але частина матеріалів міст Золотоноша (15 комплектів), Черкаси (13 комплектів), Умань (12 комплектів), Сміла (7 комплектів), Канів (5 комплектів), Ватутіне (3 комплекти), Катеринопільського (25 комплектів), Христинівського (24 комплекти), Черкаського (19 комплектів), Корсунь-Шевченківського (18 комплектів), Чернобаївського (17 комплектів), Звенигородського, Жашківського (по 16 комплектів), Смілянського (15 комплектів), Уманського (14 комплектів), Монастирищенського (13 комплектів), Кам'янського (12 комплектів), Драбівського, Канівського, Тальнівського (по 9 комплектів), Лисянського, Чигиринського (по 7 комплектів), Городищенського, Золотоніського (по 6 комплектів), Маньківського, Шполянського (по 3 комплекти) не відповідали вимогам визначеним Положенням про конкурс. Зокрема, цифрові ресурси не відповідають темам, які подані у додатку Положення про конкурс (м. Ватутіне, Золотоноша, Сміла, Умань, Черкаси, Драбівський, Жашківський, Звенигородський, Золотоніський, Кам'янський, Канівський, Катеринопільський, Корсунь-Шевченківський, Монастирищенський, Смілянський, Тальнівський, Уманський, Христинівський, Черкаський, Чигиринський, Чернобаївський райони); представлено одну-дві роботи, а не серію цифрових ресурсів (м. Ватутіне, Канів, Сміла, Умань, Черкаси, Городищенський, Драбівський, Жашківський, Звенигородський, Золотоніський, Кам'янський, Канівський, Катеринопільський, Корсунь-Шевченківський, Монастирищенський, Смілянський, Тальнівський, Христинівський, Черкаський, Чигиринський, Чернобаївський райони); допущені граматичні, орфографічні та фактичні помилки (м. Золотоноша, Канів, Сміла, Драбівський, Звенигородський, Золотоніський, Канівський, Катеринопільський, Монастирищенський, Смілянський, Тальнівський, Христинівський, Черкаський, Чигиринський, Чернобаївський райони); представлені лише текстові файли або методичні посібники, які не є цифровими ресурсами (м. Канів, Сміла, Звенигородський, Жашківський, Кам'янський, Катеринопільський, Корсунь-Шевченківський, Смілянський райони); диск пошкоджений (Корсунь-Шевченківський, Жашківський райони).

Отже, педагогічним працівникам та методистам вище згаданих районів потрібно краще опрацювати Положення про конкурс, врахувати зауваження та усунути недоліки на наступний рік.

Христинівський, Черкаський, Чернобаївський райони); подана застаріла, недостовірна інформація (м.Умань, Звенигородський, Монастирищенський, Шполянський райони); відсутні авторські роботи, більшість представлених матеріалів дубльовані із мережі Інтернет, скановані із літературних джерел, містять менше ніж 30% авторського тексту (м. Золотоноша, Канів, Умань, Черкаси, Жашківський, Канівський, Корсунь-Шевченківський, Маньківський, Тальнівський, Христинівський райони); відсутня картка опису та пояснювальна записка (м.Черкаси, Драбівський, Золотоніський, Корсунь-Шевченківський, Монастирищенський райони); одна картка опису цифрового ресурсу додана до всієї серії, а не окремо до кожного цифрового ресурсу (м.Золотоноша, Черкаси, Драбівський, Звенигородський, Кам'янський, Корсунь-Шевченківський, Уманський, Христинівський, Чернобаївський райони); не зазначені використані джерела інформації в кінці кожного цифрового ресурсу (м. Сміла, Умань, Черкаси, Городищенський, Канівський, Катеринопільський, Корсунь-Шевченківський, Маньківський, Монастирищенський, Уманський, Христинівський Чернобаївський, Шполянський райони); список використаних джерел оформлений не відповідно до зразка, недостовірний (Жашківський, Канівський, Корсунь-Шевченківський, Монастирищенський Тальнівський, Уманський райони); коробочка, обкладинка до диска та компакт-диск неестетично оформлені, не відповідають шаблону Положення про конкурс (Золотоніський, Корсунь-Шевченківський, Монастирищенський, Черкаський райони); обсяг окремих файлів, електронних посібників перевищує встановлені норми (м.Умань, Жашківський район); відсутні файли запуску та інструкції щодо запуску та використання маловідомих програм (м.Золотоноша, Черкаси); неякісне оформлення текстових матеріалів (Драбівський, Жашківський, Корсунь-Шевченківський, Тальнівський, Чернобаївський райони); неякісне оформлення презентацій "Microsoft Power Point" (м. Золотоноша, Канів, Сміла, Умань, Черкаси, Городищенський, Драбівський, Жашківський, Звенигородський, Золотоніський, Кам'янський, Канівський, Катеринопільський, Корсунь-Шевченківський, Лисянський, Маньківський, Монастирищенський, Тальнівський, Уманський, Христинівський, Черкаський, Чигиринський, Чернобаївський, Шполянський райони); допущені граматичні, орфографічні та фактичні помилки (м. Золотоноша, Канів, Сміла, Драбівський, Звенигородський, Золотоніський, Канівський, Катеринопільський, Монастирищенський, Смілянський, Тальнівський, Христинівський, Черкаський, Чигиринський, Чернобаївський райони); представлені лише текстові файли або методичні посібники, які не є цифровими ресурсами (м. Канів, Сміла, Звенигородський, Жашківський, Кам'янський, Катеринопільський, Корсунь-Шевченківський, Смілянський райони); диск пошкоджений (Корсунь-Шевченківський, Жашківський райони).

Отже, педагогічним працівникам та методистам вище згаданих районів потрібно краще опрацювати Положення про конкурс, врахувати зауваження та усунути недоліки на наступний рік.

А загалом, у результаті проведення конкурсів за 2009-2015 рр., серія цифрових ресурсів на Черкаському освітянському порталі налічує близько 10000 ресурсів, усі вони завантажуються у вільному доступі на сторінці: http://oipop.ed-sp.net/component?option=com_dcr/Itemid,50/. Рекомендуємо педагогічним працівникам системно впроваджувати дані цифрові ресурси у викладання навчальних дисциплін.

Г.І. Богославець,

старший викладач кафедри освітнього менеджменту і педагогічних інновацій Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ІННОВАЦІЙНІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИМ ЗАКЛАДОМ

Сучасний середній навчальний заклад може розвиватися лише на основі нових сучасних ідей і підходів до управління ним, які відповідали б потребам часу. При цьому парадигма управлінської моделі має співпадати з парадигмою моделі навчально-виховного процесу, інакше буде порушена єдність змісту, форм, засобів системної роботи навчального закладу. Нині стало очевидним, що управління, яке ґрунтується на адміністративно-командних засадах, не відповідає сучасним вимогам і потребує негайної перебудови.

У XXI столітті здійснюється перехід до нового типу управління. Такий вид управління орієнтується на краще в людини, на партнерство в ім'я дитини, в ім'я духовного становлення особистості, упровадження нової етики управління, на рівноправний стиль відносин, відмову від декларативного спілкування та дріб'язкової опіки.

Управління має бути спрямованим на активізацію діяльності колективу загалом та людини зокрема шляхом створення належних умов для прояву та розвитку творчого потенціалу. Модель управління має ґрунтуватися на засадах демократизму й гуманізму, орієнтуватися на особистість педагога, виявлення й реалізацію внутрішніх ресурсів учителя шляхом удосконалення традиційних підходів і розробки нових. Сучасні погляди на інноваційну модель керівництва школою викладені у працях Т. Бабенко, Л. Бирман, Б.Ломова, Л.Даниленко, І.Цимбал, Ю.Беляєва та інших. Адже створення сучасного навчального закладу вимагає від керівництва розробки принципово нової моделі системи управління, перетворення сучасного середнього закладу на відкриту систему навчання і виховання, діяльності в ній науково-дослідницької лабораторії зі створення нової моделі управління (директор, заступники, учителі, батьки, громадськість).

Управління з урахуванням особистості педагога є орієнтиром в сучасному менеджменті освіти. На нашу думку, сьогодні ефективною є модель особистісно зорієнтованого управління освітою, за якою заклад розглядається як системна цінність. Центром уваги в управлінні має стати людина. Цей стиль управління характеризується такими головними положеннями:

- основою діяльності керівника є повага до людини, довіра до неї, зосередження уваги на особистості учителя й учня;
- створення ситуації успіху для учасників освітнього процесу;
- внутрішньо навчальне управління має координаційний і мотиваційний характер загалом і зокрема в комунікації, прийнятті рішень і делегуванні повноважень;
- змінюється погляд керівника на свою роль та місце в системі управління.

Незважаючи на колективний характер будь-якої організації, внески у процес досягнення мети не відчужуються від окремої особистості, а навпаки - "персоналізуються", зберігають свою особистісну належність, тобто, зберігається особистісна мотивація.

В особистісно зорієнтованій управлінській діяльності має домінувати позитивний зворотний зв'язок (фіксація й підтримка щирого прагнення), а саме:

- переважає співпраця і взаємодопомога, а не повна залежність від керівництва;
- контроль має бути гнучким і його мета - запобігати помилкам, надання допомоги;

- намагання керівника - втілити в життя умови для зростання та розвитку вчителя як особистості та професіонала;

- відносини "керівник - учитель", "учитель - учень" - партнерські;

- планування роботи має здійснюватися самим закладом за бажанням учасників навчально-виховного процесу (учителі, батьки, діти);

- стосовно кожного суб'єкта навчального процесу керівник має дотримуватися принципу диференціації та індивідуалізації.

При особистісно зорієнтованому управлінні особистість підлеглого розглядається як повноправний суб'єкт управління, є одночасно і творцем, і виконавцем, має право вибору найбільш ефективних способів досягнення визначених цілей та індивідуального стилю діяльності. А цілі діяльності формуються відповідно до цінностей, що культивуються у конкретному колективі.

Отже, особистісно зорієнтоване управління спрямоване не на людину, як на таку, що потребує постійного керівного піклування про неї (людино-центризм), а на конкретну особистість, яка вільно, усвідомлено й відповідально обирає ту чи іншу позицію в соціумі, виконує певний спектр соціальних ролей, здійснює певні особистісні вчинки.

Для успішного особистісно зорієнтованого управління сучасним навчальним закладом можна виділити такі чинники:

- готовність використовувати відкритий спосіб управління, вітаючи співпрацю;
- здатність передбачати майбутнє та зосереджуватися на сучасності;
- готовність починати процеси змін, управляти ними і використовувати в інтересах закладу;
- здатність бачити зміни, які відбуваються як всередині закладу, так і за його межами;
- уміння створювати результати і наявність бажання працювати для їх досягнення;
- творчість у роботі; постійне самовдосконалення;
- готовність до мотивації себе і персоналу;
- готовність до ризику і здатність швидко приймати рішення;
- уміння правильно використовувати свій час;
- готовність до несподіваних і швидких змін соціального середовища;
- міжнародний світогляд.

Головні напрями роботи директора загальноосвітнього навчального закладу при особистісно зорієнтованому управлінні ми вбачаємо в активізації діяльності педагогічного колективу, створення умов для професійного росту кожного окремого вчителя.

Професійний розвиток учителя - процес тривалий і різноплановий. Від директора залежить правильне визначення сфер перспективного розвитку педагога, доречний управлінський, науково-методичний, часом і психологічний супровід, а також забезпечення мотивації персоналу. Це передбачає активне залучення педагогів до опанування найпрогресивніших технологій навчання, орієнтування в сучасному інформаційному науково- педагогічному просторі, науково-дослідницьку діяльність, творчу активність і системний саморозвиток учителів.

Для забезпечення професійного розвитку учителя сучасний керівник закладу освіти повинен:

- здійснювати аналіз стану педагогічного колективу;
- розуміти мотиви поведінки своїх колег;
- спонукати підлеглих до продуктивної праці, мотивувати та стимулювати їхнє професійне зростання;
- створювати атмосферу в колективі, що максимально стимулювала б продуктивну працю;
- давати завдання підлеглим таким чином, щоб вони розуміли, чого від них очікують, і намагалися це виконати;
- ефективно контролювати роботу підлеглих;
- справедливо оцінювати своїх підлеглих, їхні можливості та інтереси;
- попереджувати, запобігати конфліктам у колективі;
- будувати ділові стосунки з підлеглими відповідно до їхніх індивідуальних особливостей і ситуації.

Цей список ми доповнимо найважливішим, на нашу думку:

- умінням керівника стратегічно мислити;
- вибудовувати тактику розвитку навчального закладу;
- мати високий ступінь креативності менеджера, розвивати комунікативні якості.

У сучасних дослідженнях (зокрема, у працях О. Петрова, В. Черепанова, І. Чертикова, І. Ломоносова) зазначається, що здатність (талант, покликання) до управлінської діяльності - це важлива передумова оволодіння управлінською діяльністю, проте це не вирішальна професійна якість. Можна мати чудові задатки до управлінської діяльності, але так і не розкрити їх. Педагог-керівник - це передусім завжди великий трудівник. Найважливішими професійними рисами керівника вчені вважають працелюбство, працездатність, дисциплінованість, уміння визначати мету, обирати шляхи її досягнення, організованість, наполегливість, систематичне і планомірне підвищення свого професійного рівня, відповідальність, прагнення постійно підвищувати якість своєї роботи, висока духовність, емоційна культура, такт, загальна ерудиція, організаторські здібності.

Для здійснення саме особистісно зорієнтованого управління до визначних якостей сучасного управлінця науковці відносять:

- людиноцентриську спрямованість особистості та професійне мислення керівника;
- людинознавчу спостережливість (своєрідний особистісно зорієнтований професійний зір);
- здатність бачити функціональні форми, процеси й нормативне життя закладу як особистісно розвивальні;
- готовність керівника надати управлінському рішенню та впливу акмеологічного змісту (людинорізності);
- здатність до оптимістичного проєктувального підходу до роботи з персоналом, що ґрунтується на вірі в людину, в її сили.

Такі вимоги зумовлюють вибір певних видів і технологій управління. Науковці розглядають, зокрема, такі види і технології:

- технологія колективного планування (О.Горохова, О. Коновалова);
- технологія довгострокового розвитку базової інноваційної ідеї (С.Сидоров) ;
- технологія підтримки освітніх ініціатив та педагогічної творчості (С.Рєпін) ;
- партисипативний вид управління, заснований на участі працівників у прийнятті рішень (Д. Скотт Синк).

Означені технології слугують таким цілям:

- залучення особистості незалежно від фахової підготовки до одного чи кількох видів діяльності ;
- зростання фахового рівня педагогів та стійку мотивацію до професійного удосконалення;

- делегування повноважень учителям; децентралізацію відповідальності, пов'язаної з прийняттям рішень стосовно педагогічних ситуацій;
- зростання інформованості в педагогічній сфері;
- розуміння та підвищення дієвості реалізованих рішень; забезпечення здатності груп вирішувати проблеми активним і продуктивним шляхом;
- створення механізму для професійного росту молодих фахівців та успішного формування педагогічної компетентності;
- можливість використання нововведень у навчальному процесі;
- поліпшення міжособистісного спілкування, що стає основою для продуктивного суб'єкт- суб'єктного спілкування.

Результат такого управління - виховання педагога нової формації, а саме це:

- педагог-дослідник, майстер, професіонал;
- має розвинутий організаторський талант;
- творча, соціально активна особистість, що володіє інноваційними технологіями навчання й виховання молоді в умовах сучасної освіти;
- демократичний у спілкуванні з учнями;
- відповідальний та вимогливий;
- займається самоосвітою, науково-дослідною роботою, залучає до науки учнів;
- здійснює індивідуальний підхід, удосконалює методику навчання.

Робота навчального закладу в умовах запровадження інновацій як в управлінні, так і у навчально-виховному процесі ставить перед керівником школи завдання створити високоєфективну команду однодумців, об'єднану спільними цілями та завданнями.

Створивши таку команду, керівник досягає певних цілей, зокрема:

- вдале та ефективно виконання управлінських рішень;
- стимулювання інноваційної діяльності;
- активізацію праці окремих педагогів через роботу в команді;
- використання теорії менеджменту в педагогічній праці (кожен учитель - менеджер);
- посилення згуртованості колективу;
- посилення відчуття відповідальності кожного учителя за кінцевий результат роботи навчального закладу;
- заохочення працівників до підвищення своєї кваліфікації;
- створення відповідних команд в учнівському колективі.

Такий колектив-команда є особистісно зорієнтованою ланкою соціуму, осередком культури праці, культури управління, культури взаємовідносин. При цьому виникає простір особистісного й фахового зростання кожного члена команди й досягнення ним професійних вершин, а значить - високого результативного навчально-виховного процесу, якісної освіти учнів, спрямованої на виховання творчої особистості, майбутнього наукового та інтелектуального потенціалу країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабенко Т. Формування особистості менеджера освіти/ Т.Бабенко// в 5 т.-К.: Рад.шк., 1977.-Т.4.-С.393-628.
2. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХ1 ст.).-К., 1994.-62с. Директор школи. Шкільний світ.-2007.- №21-22.-С.3-36.
3. Симонов В.П. Педагогический менеджмент: Ноухау в образовании / В.П. Симонов// Высшее образование.- 2007.- 34 - 37с.
4. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи; вибрані твори управління образованием/ М.М. Поташник.-М.: Новая школа, 1997.-43с. школи. / Т.В.Порова.-Х., 2006.-300с.

О.І. Замулко,

завідувач лабораторії розвитку освіти та педагогічних інновацій Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

РОЛЬ МЕТОДИЧНИХ СЛУЖБ У СТВОРЕННІ ПРОСТОРУ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДЛЯ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Сучасна освіта покликана дати освіту всім, на всіх рівнях і протягом життя. Вона відіграє головну роль у становленні та розвитку особистості людини, економічному зростанні та зміцненні соціальних зв'язків. Водночас освіта - важливий інструмент боротьби з бідністю і одна з основ сталого розвитку.

19-22 травня 2015 року в Інчхоні (Республіка Корея) відбувся Всесвітній освітній форум ЮНЕСКО, на якому була сформульована концепція освіти на наступні 15 років. Інчхонська декларація закликає світові спільноти забезпечити інклюзивну й якісну освіту на рівноправній основі, а також надати кожній людині можливість отримувати освіту впродовж усього життя. Декларація ляже в основу освітніх завдань в рамках Цілей сталого розвитку, які будуть затверджені ООН у вересні 2015 року.

За словами Генерального директора ЮНЕСКО Ірини Боквої, "дана декларація - це значний крок вперед. Вона відображає наш твердий намір забезпечити всім дітям і молодим людям знання та вміння, які дозволять їм жити гідно, розкрити свій потенціал, активно брати участь у житті суспільства і стати відповідальними громадянами світу. Декларація закликає держави забезпечити можливість освіти впродовж всього життя, аби люди могли продовжувати рости і розвиватися. Вона стверджує ідею того, що освіта сприяє зміцненню миру і сталого розвитку".

В основі Інчхонської декларації лежить глобальний рух "Освіта для всіх" (ОДВ), заснований в Джомтєні (Таїланд), в 1990 році й закріплений в Дакарських рамках дій в Дакарі (Сенегал), у 2000 році. **У Дакарі були сформульовані такі цілі:**

- розширення і вдосконалення комплексних заходів з догляду за дітьми молодшого віку та їх вихованню;
- забезпечення безкоштовної й обов'язкової початкової освіти; задоволення освітніх потреб молоді та дорослих;
- ліквідація розриву між хлопчиками і дівчатками в початковій і середній освіті;
- підвищення якості освіти у всіх її аспектах.

Дві з перерахованих цілей входять до списку Цілей розвитку ООН на рубежі тисячоліття:

- безплатна й обов'язкова початкова освіта та рівність статей в початковій і середній школі;
- сприяння освіті в якості одного з основних прав людини;
- підвищення якості освіти шляхом диверсифікації її змісту і методів;
- сприяння експериментам, новаторству, публікаціям, обміну інформацією та передовим досвідом, а також розвитку діалогу з питань політики в галузі освіти.

Завдяки ОДВ і Цілям розвитку тисячоліття у сфері освіти були досягнуті значні результати, проте багато з поставлених завдань, у тому числі забезпечення загального доступу до початкової освіти, залишилися невиконаними. На сьогодні у світі школу не відвідують

58 мільйонів дітей, більшість з яких - дівчатка. Крім того, 250 мільйонів дітей не можуть отримати базові навички, незважаючи на те, що більшість з них навчалися в школі протягом як мінімум чотирьох років.

Кожен учень має право на якісну та безкоштовну державну освіту. Але, щоб реалізувати яку б то не було мету в галузі освіти необхідно, щоб в школах працювали професійні та компетентні викладачі з високим рівнем мотивації, завжди готові допомогти своїм учням. Забезпечення якісної освіти для всіх неможливе без змін у системі освіти. Для того, щоб здійснити Рамкову програму дій у сфері освіти до 2030 року і підвищити якість освіти, необхідно зробити так, щоб система освіти заохочувала створення відкритої культури співпраці.

Співпраця вчителів має бути основою роботи районних, міських методичних кабінетів. Важливим фактором ефективності такої співпраці є педагогічна культура учасників. Тому основним завданням методичних служб є сприяння розвитку високої індивідуальної та колективної педагогічної культури освітян.

Оволодіння вчителем педагогічним досвідом людства, досягнення досконалості в педагогічній діяльності, рівень розвитку особистості визначають його педагогічну культуру. Її основними структурними компонентами є: науковий світогляд і наукові знання, ерудиція, духовне багатство, особливі особистісні якості (гуманізм, справедливість, вимоглива доброта, толерантність, тактовність, прагнення до самовдосконалення), культура педагогічного мислення, психолого-педагогічна і методична підготовка, досконале володіння педагогічною технікою, позитивний педагогічний імідж, зовнішня естетична привабливість.

Складові педагогічної культури:

- Комунікативна культура.
 - Ерудиція, наукові знання, науковий світогляд
 - Розвинуте професійно-педагогічне мислення, професійна компетентність.
 - Психолого-педагогічна та методична підготовка, педагогічна майстерність.
 - Педагогічна культура як прояв творчої індивідуальності педагога.
 - Культура зовнішнього вигляду, естетична привабливість, позитивний імідж.
 - Особистісні якості (духовне багатство, гуманізм, справедливість, толерантність, відкритість, оптимізм, прагнення до самовдосконалення).
 - Етична поведінка (знання норм професійної етики, здатність визнати власні помилки, мовний та діловий етикет).
 - Педагогічна техніка (як сукупність прийомів володіння собою і прийомів впливу на інших вербальними і невербальними засобами).
- Педагогічний працівник має досконало володіти педагогічною культурою, адже, за висловом А. Дістервега, "як ніхто не може дати іншому того, що не

має сам, так не може розвивати, виховувати і навчати той, хто сам не розвинений, не вихований, не освічений".

Однією з основ сучасної педагогічної діяльності є організація взаємодії між педагогом і вихованцем та колегами. Тому однією з найважливіших умов забезпечення її ефективності є розвинена комунікативна культура (культура спілкування). Підвищення рівня загальної культури сприяє розвитку культури спілкування і пов'язане з особистісними рисами вчителя, його мотивами і ціннісними орієнтаціями, самосвідомістю, професійними установками. Культура спілкування педагогів впливає на результативність навчально-виховного процесу, встановлення і посилення позитивної духовно-моральної атмосфери учасників взаємодії.

Педагогічні працівники повинні володіти навичками міжособистісної взаємодії, способами, формами і культурою організації діалогу, мати досвід діалогового спілкування, що сприяє саморозвитку, самореалізації, саморегуляції, самовихованню особистості. **Для оволодіння комунікативною культурою необхідно розвивати такі групи вмінь:**

1) комунікативні, або мовні (ясно і чітко висловлювати думки; переконувати; аргументувати; будувати доказ; виношувати думки; аналізувати вислів);

2) перцептивні (сприйняття (слухати і чути - правильно інтерпретувати інформацію, в тому числі й невербальну, розуміти підтексти); емпатія - розуміння почуття і настрою іншої людини, дотримання такту, співпереживання); аналізувати (здатність до рефлексії й саморефлексії));

3) інтерактивні - взаємодія в процесі спілкування (вміння проводити бесіду, переговори, обговорення, ввічливо висловлювати думки, ставити питання, захопити собою, сформулювати вимогу, спілкуватися в конфліктних ситуаціях, управляти своєю поведінкою під час спілкування).

Педагогічна культура вчителя є системним утворенням. Її головними структурними компонентами є: педагогічні цінності, творчі способи педагогічної діяльності, досвід створення учителем зразків педагогічної практики з позицій гуманізму.

Показниками високого рівня сформованості педагогічної культури є:

- гуманістична спрямованість особистості педагога;

- психолого-педагогічна компетентність і розвинуте педагогічне мислення;

- освіченість у галузі предмета, який учитель викладає, і володіння педагогічними технологіями;

- досвід творчої діяльності, уміння обґрунтовувати власну педагогічну діяльність як систему (дидактичну, виховну, методичну);

- культура професійної поведінки (педагогічного спілкування, мови, зовнішнього вигляду).

Гуманітарна культура педагога - це широка освіченість, інтелігентність, високе почуття обов'язку і відповідальності, професіоналізм. Індивідуальна педагогічна культура виявляється у професійній поведінці. Так для вчителя з високим рівнем педагогічної культури характерне вміння теоретично обґрунтувати власну педагогічну позицію, здійснювати системну педагогічну діяльність, творчий підхід до вирішення педагогічних завдань, гнучкість і варіативність у прийнятті рішень, наявність індивідуального стилю роботи. Такий вчитель зберігає і відтворює духовні цінності освіти й виховання, сам створює їх у вигляді нових технологій, методик, прийомів, форм, дидактичних і виховних систем.

У вчителя з низьким рівнем професійної культури виявляється невпевненість, нестійкість власної педагогічної позиції, безсистемність, непослідовність, невміння вирішувати педагогічні проблеми.

Професійний розвиток педагогів відіграє важливу роль у процесі розвитку освітнього простору регіону. Методична робота має діяти як система взаємопов'язаних заходів, дій, спрямованих на підвищення кваліфікації та професійної майстерності кожного педагога, на розвиток і підвищення творчого потенціалу педагогічних колективів. **Тому пріоритетними завданнями методичної служби є:**

- розвиток загальної та духовної культури педагогічних працівників;

- фахове вдосконалення;

- активізація творчої діяльності;

- збагачення методичного арсеналу, сучасних технологій виховання;

- підготовка педагогів до інноваційної діяльності;

- уникнення формалізму;

- створення у навчальних закладах умов для інноваційної діяльності.

Плануючи методичну роботу, необхідно вивчити запити і потреби педагогічних працівників, нахили, захоплення, особистісні характеристики. Результати діагностики дають інформацію для подальшого аналізу та сприяють визначенню напрямків, перспектив професійного росту педагогів та необхідного для цього методичного забезпечення, тобто на створення різноманітних видів методичної продукції, на надання методичної допомоги різним категоріям педагогічних працівників, на виявлення, визначення, узагальнення, формування та розповсюдження перспективного педагогічного досвіду. Діяльність методистів Р(М)МК має бути направлена на допомогу педагогічному працівнику, методично грамотне усунування труднощів, надання обґрунтованої відповіді на питання, які пов'язані з організацією і здійсненням педагогічної, методичної, виховної, освітньої діяльності.

Науково-теоретична, методична підготовка педагогічних кадрів - процес довготривалий, складний, багатограний і динамічний. Це вимагає створення ефективної системи підготовки та неперервного навчання керівників закладів освіти, їхніх заступників, класних керівників, вчителів, тобто всіх категорій педагогічних працівників. Провідна роль районної, міської методичної служби сьогодні полягає в створенні такої системи роботи з педагогічними кадрами, яка б сприяла перебудові навчально-виховного процесу в закладах освіти з урахуванням вимог сьогодення, зорієнтованої на розвиток особистості з глибоко усвідомленою громадянською і соціальною позицією, здатної до навчання упродовж усього життя, до швидкої адаптації до змін у соціокультурній сфері, організації праці в умовах ринкової економіки, тощо. Відповідно, функціями методичного кабінету є:

Ціліові:

- прогностична - врахування перспективи розвитку освітньої галузі, використання в педагогічній практиці сучасних наукових психолого-педагогічних досягнень та інноваційних технологій;

- компенсаторна - надання педагогічним працівникам інформації, яка не була отримана ними під час здобуття вищої педагогічної освіти;

- інформаційно-коригувальна - корекція й оновлення інформації, яка змінюється у результаті розвитку науки та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій.

Організаційні:

- трансформаційна - надання рекомендацій щодо трансформування в педагогічну практику методично опрацьованих сучасних наукових досягнень у галузі освіти;

- діагностична - моніторинг навчально-виховного процесу, рівня знань, умінь і навичок учнів у

навчальних закладах, їх навчальних досягнень і вихованості, а також професійного рівня педагогічних працівників;

- моделююча - моделювання змісту, форм і методів роботи з педагогічними працівниками;

- інформаційно-аналітична - вивчення й узагальнення перспективного педагогічного досвіду для його застосування у навчально-виховному процесі та удосконалення професійного рівня педагогічних кадрів;

- організаційно-координувальна - координація діяльності методичних об'єднань;

- соціальна - створення належного психологічного клімату, вивчення і вирішення конфліктних ситуацій у педагогічних колективах навчальних закладів.

Відомо, що професіонал залишається таким тільки тоді, коли поряд з ним знаходиться такий же професіонал, інакше він починає працювати гірше. Вирівняти професійний рівень педагогічних працівників можна за рахунок різкого зростання рівня професійної співпраці, збільшення соціального капіталу організації. Мова йде про співпрацю як щоденну роботу. За цих умов у вчителя зменшується відчуття професійної самотності, автономії.

У середньому різниця між школами значно менше ніж всередині школи. Рівень професіоналізму педагогічних працівників всередині однієї школи відрізняється набагато більше ніж у двох сусідніх школах. Співпраця потребує часу, зусиль усіх учасників, супроводжується зіткненнями, пошуком компромісу, вироблення власної позиції. Вона виникає і розвивається при усвідомленні загальних мети, цілей, розуміння необхідності взаємодії і наявності навичок, досвіду, необхідних для спільної взаємодії. Основним же елементом співпраці є довіра до колег, що виникає в процесі діяльності, яку потрібно розвивати. Для початку бажано організувати роботу з парою вчителів приблизно однакового статусу (до речі, у молодих це викличе найменший супротив, а у вчителів з досвідом - навпаки) над простою конкретною задачею, наприклад: **спостереження під час уроку один за одним для дослідження і фіксації:**

- комунікації вчителя з учнями (які учні залучаються, де вони знаходяться у класі);

- часу, який витрачається на організацію класу, наведення дисципліни;

- часу, який надається учню на обміркування відповіді;

- продуктивних питань, які пропонуються учням (Чому? Які наслідки? Який висновок можна зробити? Що необхідно зробити? Що буде якщо...? Що є основою? Як це можна довести?);

- дій вчителя, які активують учнів (відповідно сильних, середніх, слабких);

- ефективності різних форм роботи, тощо.

Таких питань можна поставити багато, а для здійснення роботи у співпраці необхідні час і зусилля учасників. Тому для підвищення ефективності бажано залучити тьютора, якому довіряють учасники пари. Його функції: регулювання обговорення результатів (обов'язково протягом 36 годин після спостереження), відслідковування прогресу. Результатом роботи такої пари-трійки буде зростання довіри і навичок спільної роботи.

Педагогічна діяльність спрямована на передачу від старших поколінь молодшим накопичених людством культури і досвіду, створення умов для їх особистісного розвитку та підготовку до виконання певних соціальних ролей у суспільстві. Тому вчитель повинен орієнтуватися не на окремі принципи навчання, а на їх систему, забезпечуючи науково обгрунтований вибір цілей, відбір, змісту, методів і засобів організації діяльності учнів, створення

сприятливих умов і аналіз навчального та виховного процесу. Доцільно розглядати кожен принцип та його систему як рекомендації про втілення в життя системи основних законів і стратегічних цілей, що становлять ядро сучасної концепції шкільної освіти (всебічний гармонійний розвиток особистості, індивідуальності діяльнісний та особистісний підходи, єдність навчання і виховання, оптимізація навчального процесу. Учитель повинен бачити протилежні, поєднані, взаємодіючі елементи педагогічного процесу (оволодіння знаннями й розвиток, елементаризм і системність у знаннях, співвідношення абстрактного і конкретного і т.д.) і вміло регулювати їхню взаємодію, спираючись на закони і принципи навчання і домагаючись гармонійного педагогічного процесу.

У зв'язку із змінами у суспільстві відбувається модернізація основних напрямів розвитку закладів освіти. Зокрема переорієнтація на цінності людини, її становлення як суб'єкта культури, що вимагає усвідомлення потреби актуалізації людського потенціалу для збереження та розвитку сучасної цивілізації. Система освіти є провідним соціальним інститутом у формуванні інтелектуального потенціалу країни. Освіта є складним культурним процесом, особистісно орієнтованою культурною діяльністю. Відповідно, педагогічні відносини набувають важливого значення. Головним стає формування педагога, готового до продуктивної діяльності, вміння працювати в умовах вибору власної педагогічної позиції, технології, підручника, змісту і форми навчання.

Педагогічна культура є частиною загальнолюдської культури. У ній втілені духовні цінності освіти і виховання (педагогічні знання, теорії, концепції, накопичений педагогічний досвід, професійні етичні норми) та матеріальні (засоби навчання і виховання), а також способи творчої педагогічної діяльності, які слугують соціалізації особистості в конкретних історичних умовах.

Освітній простір можна представити як феномен зустрічі та взаємодії людини з оточуючими її елементами-носіями культури (освітнім середовищем), у результаті чого відбувається їх осмислення та пізнання. Тому місцем розвитку педагогічних відносин та новацій є культурно-освітній простір.

Педагогічні відносини реалізуються на різних рівнях та елементах культурно-освітнього простору:

- просторово-семантичний компонент (архітектурно-естетична організація життєвого простору) реалізує педагогічні відносини засобами предметно-просторового середовища навчального закладу: архітектура будівель, дизайн інтер'єру, предметів, використання символів, подача інформації на стінах... і т.і.;

- **змістово-методичний компонент** надає науковості змісту та організації педагогічних відносин (включає концепції навчання та виховання, навчальні програми, плани, підручники; форми і методи організації навчально-виховного процесу (урок, заняття, дидактична гра, екскурсія, дослідницький проект, спільнота, форми самоврядування));

- **комунікаційно-організаційний компонент** враховує особливості учасників процесу (розподіл статусів, ролей, національні й статеви особливості, цінності, стереотипи); формує стилі спілкування, викладання; надає можливості для реалізації творчих здібностей педагогів, учнів, батьків; розвиває міжособистісні відносини; відбувається навчання культури спілкування (його організація, навчання, корекція відносин).

Культурно-освітній простір надає можливість набувати досвід, створювати сприятливі умови для засвоєння соціального досвіду, який відображається у змісті освіти.

Формування методологічних знань і методологічної культури є функцією методичної

служби. Створення продуктивного методичного середовища на основі використання інноваційних освітніх технологій - це шлях до удосконалення системи науково-методичної роботи, що у кінцевому результаті неодмінно сприятиме фаховій майстерності педагога.

Для методичних служб є необхідним:

- стратегічний підхід до організації діяльності методичної служби;
- організація науково-методичної роботи на засадах особистісно-орієнтованого та діагностико-прогностичного підходів;
- вибір ефективних форм і методів науково-методичної роботи;
- упровадження інноваційних технологій у свою діяльність.

Отже, завдання методичної служби - створити для педагогічних працівників культурно-освітній простір, який створює атмосферу цінностей та зразків певних педагогічних відносин, слугує джерелом розвитку особистості та спільноти в цілому, реалізує розвиток соціально-духовного, інтелектуального та економічного потенціалу, тобто нарощує людський потенціал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. З досвіду роботи комунальної установи "Дубенський районний методичний кабінет при відділі освіти Дубенської районної адміністрації" Дубенської районної ради з теми "Інноваційна діяльність методичного кабінету в умовах реформування загальної середньої освіти". - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.goippo.org.ua/.../1f9/z-dosvidu-roboty-dubens%60kogo-rmk.docx>
2. Освітній форум. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.unesco.org/new/ru/media-services/single-view/news/world_education_forum_adopts_declaration_on_the_future_of_education/#.VWQJX-Kod3
3. Разуменко О. Освітній простір як місце розгортання педагогічних відносин. / О. Разуменко. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: journals.hnpu.edu.ua/ojs/phylos/article/view/1534
4. Ушаков К. Сотрудничество как работа / К. Ушаков // Директор школы. - 2014. - № 8. - С. 62-69.
5. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=102

С.І.Чиркова,

методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ШКІЛЬНЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ЯК ФОРМА РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ

У період становлення нових суспільних відносин в Україні зростає попит на обдаровану особистість, на творчого, інтелектуально та духовно розвиненого громадянина. Тому серед пріоритетних напрямів державної освітньої політики є турбота про обдаровану та талановиту молодь - потенціал нашої держави. Саме від неї і залежить майбутнє, саме вона визначатиме шляхи розвитку на майбутнє.

Головним напрямом концепції загальноосвітнього навчального закладу, особливо ліцеїв, гімназій, колегіумів, є пошук, виявлення, розвиток та підтримка й організація роботи з обдарованими учнями. Ця діяльність у навчальному закладі успішно реалізується через створену державно-громадську модель управління. Основна увага надається демократизації відносин "учитель - учень", активному залученню учнівської громади до співпраці з учительською та батьківською громадами.

Збагачення змісту освіти відбувається через організацію науково-дослідницької діяльності учнів. У процесі дослідницької діяльності формуються вміння, які можна розглядати як більш високий, творчий рівень розвитку загальнонавчальних умінь. Спеціальні дослідження показали, що навчання може не тільки сприяти просуванню вперед, але і уповільнювати розвиток особистості, якщо воно ґрунтується не на усвідомленні, а переважно на запам'ятовуванні. Тому на перше місце виступає не здобуття суми знань, а розвиток особистості. Завдання школи - не лише дати дітям знання, але й навички їх використання.

Саме з такою метою в загальноосвітніх навчальних закладах створені шкільні наукові товариства як системи пошуку обдарованих дітей, розвитку творчого потенціалу кожної дитини, як центри формування, соціального потенціалу із забезпеченням інтересів індивідууму в освіті.

Створюючи наукове товариство, керівництво навчального закладу ставить перед собою задачі:

- навчити дітей планувати свою роботу;
- використовувати багато джерел інформації;
- самостійно відбирати і накопичувати матеріал;
- аналізувати факти;
- аргументувати думки;
- приймати рішення;
- встановлювати соціальні контакти, розподіляти обов'язки, взаємодіяти один з одним;
- презентувати створене перед аудиторією;
- оцінювати себе й інших.

Корисно перед створенням шкільного наукового товариства провести курс "Основи наукових досліджень". В програму курсу включаються поняття проекту, інформаційного пошуку, учнівської дослідницької роботи та захист інтелектуальної власності. Заняття проводяться керівниками секцій, психологом, бібліотекарем, вчителями інформатики, юрстом.

Наукове товариство учнів - самостійне формування, яке об'єднує учнів, здатних до наукового пошуку, зацікавлених у підвищенні свого інтелектуального та культурного рівня, що бажають поглибити свої знання як з окремих предметів, так і в галузях сучасних наукових знань.

Для того, щоб навчальний заклад став центром науково-дослідницької роботи, необхідно здійснити підготовчу роботу. Передусім вивчити думки педагогічного, учнівського та батьківського колективу.

Подасмо орієнтовний перелік запитань для вивчення думки педагогів, учнів, батьків.

Запитання для вчителів:

1. Чи використовують учні додаткову літературу, готуючись до уроку з вашого предмету?

2. Чи пропонуєте ви учням додаткові матеріали: наукові статті, журнали, книги?
3. Чи виступають учні з доповідями і рефератами з опрацьованої літератури?
4. Чи є в класах, де ви працюєте учні, які б хотіли брати участь у науково-дослідницькій роботі з вашого предмета?
5. Чи необхідно у школі створювати НТУ?
6. Які секції, на вашу думку, мають у ньому працювати?
7. Чи вважаєте ви для себе необхідним працювати в НТУ?

Запитання для батьків

1. Які інтереси, крім навчальних, має ваша дитина?
2. Які предмети шкільного курсу для неї найбільш значущі?
3. Книжки якої галузі знань її найбільше цікавлять?
4. Які пізнавальні передачі дивиться ваша дитина?
5. Чи займається ваша дитина у гуртку в школі або поза школою?
6. Чи вважаєте ви, що заняття дитини в гуртках та секціях мають бути більш глибокими? Якщо так, то чому?
7. На заняттях яких гуртків та секцій ви хотіли б бачити свою дитину?
8. Як ви вважаєте, чи може це вплинути на професійний вибір вашої дитини?

Запитання для учнів

1. Який шкільний предмет тобі найцікавіший?
2. З якого предмета тобі найцікавіше читати додаткову літературу?
3. Яка галузь знань тебе найбільше цікавить?
4. Чи займаєшся ти в гуртках? Яких і де?
5. Чи вважаєш ти необхідним створення в школі НТУ?
6. Як ти вважаєш, чим воно повинно займатися?
7. Чи хотів би ти брати участь в роботі НТУ?
8. Якщо так, то в якій секції хотів би працювати?
9. Хто з вчителів міг би стати твоїм консультантом?
10. Які наукові теми для дослідження тебе цікавлять?

Безпосередньо керівництво науковим товариством здійснює директор навчального закладу. Положення про наукове товариство учнів ухвалюють на загальних зборах членів наукового товариства. Загальні збори наукового товариства відбуваються двічі на рік. Засідання ради - раз на місяць. Засідання в секціях - раз на тиждень. Науково-дослідницька конференція школи відбувається раз на рік. До наукового товариства може вступити кожен учень 7-8 класу, який має інтерес до наукового пошуку та отримав рекомендацію вчителя-предметника.

Обов'язки членів наукового товариства: регулярно і активно брати участь у засіданнях товариства; періодично звітувати про результати своїх досліджень на засіданні секції; брати активну участь у шкільних олімпіадах, наукових конференціях; виконувати вимоги щодо оформлення наукових робіт. Секції наукового товариства обираються відповідно до профілю навчального закладу, уподобань та бажань учнів.

До роботи в науковому товаристві залучаються досвідчені вчителі, психологи, викладачі вищих навчальних закладів. З перших днів з членами наукового товариства повинен працювати психолог, який проводить різноманітні анкетування, тестування, створює разом з керівником секції індивідуальну карту члена товариства. Члени наукового товариства є активними учасниками олімпіад, конкурсів, предметних тижнів, проектів. Науково-дослідницькі роботи виконують далеко не всі члени наукового товариства, тому відповідно збільшується різноманітність видів інших робіт.

Умовно дослідницькі роботи можна поділити на інформаційно-описові (ідея, робота з першоджерелами, співставлення, висновки), проблемно-пошукові (проблема, пошук, аналіз), дослідно-експериментальні (проблема, підбір наукової літератури, дослід, експеримент, аналіз, висновки, власний

експериментальний матеріал), проблемно-реферативні (пошук першоджерел, обробка та співставлення інформації, аналіз, висновки), натуралістично-описові (спостереження, опис, складання таблиць, побудова графіків, аналіз), проектно-експериментальні (ідея, експертиза, реалізація, реальний проект).

Таким чином, юні дослідники за рік роботи в науковому товаристві учнів мають можливість розвинути свої творчі здібності за таким етапами: теоретичні курси - засвоєння методик - дослідження - обробка даних - презентація результатів.

У сучасних умовах дедалі очевидніше, що смислом і основним показником прогресу людства є розвиток кожної окремої людини на основі її здібностей. У зв'язку з цим істотно актуалізується завдання - якомога більше наблизити навчання і виховання кожної дитини до її сутності, здібностей та особливостей. На наш погляд, цей принцип має бути визначальним при проведенні будь-яких змін в освіті. І тут на перший план виступає принцип дійти до кожної конкретної дитини з її сутнісними характеристиками.

Час поставив перед школою головне завдання: займатися пошуком та розвитком особистості. Чи виконується воно сьогодні? Саме з цією метою створюються в школах наукові товариства учнів (НТУ). Головне завдання цих товариств - дати учневі змогу розвинути свій інтелект у самостійній творчій діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей на нахилів. Головне правило участі учнів у науково-дослідницькій роботі: особистий інтерес та захоплення.

Робота НТУ сприяє виявленню і розвитку юних талантів, майбутньої інтелектуальної еліти держави.

Після визначення секцій і вчителів, які керуватимуть ними, необхідно створити раду НТУ.

До ради НТУ мають увійти педагоги - керівники секцій, учні - представники секцій та класів, члени шкільної адміністрації та батьки, які готові допомогти дітям організувати науково-дослідницьку роботу.

Мета та завдання НТУ

1. Розширення світогляду учнів у різних галузях вітчизняної та зарубіжної науки.
2. Виявлення найбільш обдарованих учнів у різних галузях науки і розвиток їхніх творчих здібностей.
3. Активне залучення учнів школи до процесу самоосвіти та саморозвитку.
4. Удосконалення вмінь і навичок самостійної роботи, підвищення рівня знань та ерудиції в тих галузях науки, які цікавлять учнів
5. Організація науково-дослідницької діяльності учнів для вдосконалення процесу навчання й профорієнтації.

Основні напрямки роботи

1. Залучення до науково-дослідницької діяльності здібних учнів відповідно до їхніх наукових інтересів.
2. Навчання учнів роботи з науковою літературою, формування культури наукового дослідження.
3. Знайомство та співпраця з представниками науки, надання практичної допомоги учням у здійсненні експериментальної та дослідницької роботи.
4. Організація індивідуальних консультацій проміжного та підсумкового контролю в процесі наукових учнівських досліджень.
5. Залучення наукових працівників до керівництва науковими роботами учнів.
6. Рецензування учнівських робіт під час підготовки їх до участі в конкурсах і конференціях.
7. Підготовка, організація та проведення науково-практичних конференцій, турнірів, олімпіад.

Орієнтовний статут НТУ

Ефективність діяльності НТУ визначають права та обов'язки його членів

До НТУ може вступити кожен, хто має інтерес до наукової діяльності та отримав рекомендацію вчителя-предметника.

Вік вступу до НТУ - 14 років.**Учень, що бере участь в роботі НТУ, має право:**

- обрати форму виконання наукової роботи (реферат, доповідь, тощо);
- отримати необхідну консультацію свого керівника;
- мати індивідуальний графік консультацій у процесі написання наукової роботи;
- отримати рецензію на написану наукову роботу;
- виступити з остаточним варіантом наукової роботи на конференції;
- надрукувати свою роботу, що отримала високу оцінку, в збірнику наукових робіт учнів;

Учень - член НТУ зобов'язаний:

- регулярно й активно брати участь у засіданнях своєї секції;
- періодично звітувати про результати своїх досліджень на засіданні своєї секції;
- брати активну участь у шкільних, позашкільних наукових конференціях;
- виконувати вимоги щодо оформлення наукових робіт і термінів їх виконання.

Учень, що отримав високу оцінку своєї наукової діяльності, отримує додатковий бал з навчального предмета, з яким пов'язана тема його наукової роботи.

Учитель - керівник наукової роботи, яка отримала високу оцінку, має право на матеріальну винагороду.

Запис до наукового товариства учнів

Запис до НТУ здійснюється на підставі бажання учнів брати участь у науково-дослідницькій роботі, результатів діагностичних досліджень та рекомендацій учителів-предметників. Учень пише заяву.

Вступивши до НТУ, учень працює в одній із секцій, в якій відбуваються не лише консультації, а й регулярні заняття з розвитку інтелектуального потенціалу і творчих здібностей.

Після того, як учні визначаються з тематикою своїх наукових робіт і секцією, в якій працюватимуть, Рада НТУ складає розклад занять і консультацій у кожній секції НТУ.

Рада НТУ розглядає і затверджує тематику робіт кожної секції, визначає вчителів, які проводитимуть

заняття й консультації. В кожній секції для учнів проводяться заняття, пов'язані з тематикою наукової роботи і пізнавальні заняття Планування роботи НТУ

План НТУ може містити такі розділи:

1. Засідання Ради. НТУ.
2. Пізнавально-комунікативна робота з членами НТУ.

3. Науково-дослідницька діяльність.
4. Творча діяльність.

Засідання Ради НТУ.

До цього розділу необхідно включити питання організації роботи наукового товариства. Це і вивчення результатів діагностики, і зміст роботи предметних наукових секцій, і аналіз участі членів НТУ в предметних олімпіадах, і підготовка наукових конференцій.

Пізнавально-комунікативна робота з членами НТУ.

Щоб дитина захотіла брати участь у науково-дослідницькій роботі, щоб сформувати в неї дослідницьку мотивацію, інтерес, пробудити радість творчості, необхідна певна пізнавально-комунікативна робота. Ці заняття найчастіше проводять психолог, учитель літератури, шкільний бібліотекар. Дітей слід вчити говорити по суті справи, вміти аргументувати, уявляти, дискутувати, доводити свою правоту, вести дебати, ставити запитання, розв'язувати проблемні ситуації. Пізнавально-комунікативна робота з учнями, що працюють у НТУ, дає змогу сформувати в них комунікативну культуру, розвинути мовні здібності.

Науково-дослідницька діяльність.

Науково-дослідницька діяльність - це передусім завдання експериментального та дослідницького характеру, які виконують учні в рамках своєї теми, напрямку.

Творча діяльність.

Творча діяльність кожної секції передбачає підготовку й проведення конкурсів знавців науки або конкурсів інтелектуалів, наукових парадів, вікторин, тощо. Така діяльність НТУ стимулює до участі в олімпіадах, у дослідницькій роботі більшу кількість учнів.

Орієнтовний план засідань Ради НТУ

№-п	Тема	Мета	Відповідальні	Результат роботи
1.	Підготовка і проведення організаційних зборів НТУ	Обговорення і затвердження назви, статуту, емблеми	Керівники секцій, Рада НТУ	Папка матеріалів
2.	Обговорення результатів діагностики учнів. Робота наукових секцій. Зміст тематики секцій	Аналіз діагностичних матеріалів	Психолог, керівники секцій	Матеріали діагностики
3.	Участь членів НТУ у шкільних та районних олімпіадах	Аналіз результатів	Керівники секцій, рада НТУ, вчителі-предметники	Методичний бюлетень
4.	Підготовка і проведення науко-дослідницької конференції	Підготовка матеріалів, аналіз готовності секцій до проведення конференції	Рада НТУ, керівники секцій	Папка матеріалів
5.	Результати шкільної конференції і підготовка до районної	Підбиття підсумків шкільної конференції й підготовка учнів до районної конференції	Рада НТУ	Методичний бюлетень
6.	Підготовка і проведення інтелектуального марафону учнів 5-11 класів	Підготовка завдань для марафону	Керівники секцій, керівники методичних об'єднань	Збірник матеріалів
7.	Робота наукових секцій	Обговорення тематичних наукових робіт на наступний рік	Керівники секцій	Пам'ятки про роботу секцій
8.	Підсумки роботи за рік	Аналіз результатів роботи за навчальний рік. Парад секцій.	Рада НТУ	Святкові газети

Прагнення враховувати різноманітні запити обдарованих дітей і різні задачі навчання приводить навчальні заклади до створення літньої школи наукового товариства. Літня школа працює під час літньої практики і охоплює членів шкільного наукового товариства. Літня школа - це тимчасове об'єднання учасників навчально-виховного процесу, зацікавлених в науково-дослідній діяльності. Літня школа - це школа самовизначення, в якій формується вміння самостійно працювати, орієнтуватися в процесах, які відбуваються в суспільстві, науці.

Мета літньої школи:

- забезпечення мотиваційного середовища щодо усвідомлення науково-дослідницької діяльності;
- стимулювання учнів до інтелектуального розвитку;
- забезпечення інтелектуального росту, розвитку, творчого потенціалу;
- створення умов, необхідних для розвитку індивідуальності учнів, усвідомлення ними свого образу "Я";
- формування позитивного іміджу навчального закладу.

Завдання літньої школи:

- Презентувати зміст наукової роботи.
- Узагальнити дані комплексної діагностики з урахуванням запитів та побажань учнів.
- Створити умови для інтеграції уроку та позаурочної діяльності як єдиного процесу розвитку особистості.
- Запропонувати кожному учню можливість "знайти себе у суспільстві", "себе у людстві", "себе у Всесвіті" через творчу співпрацю "учитель - учень".
- Об'єднати учителів навчального закладу у цілях апробації нетрадиційних форм організації позаурочної діяльності.
- Створити творчі групи, які забезпечуватимуть розвиток світосприйняття учнів.
- Сформулювати конкретні завдання для вчителів з метою задоволення запитів учнів.
- Підвищити інтерес учнів до пошуку інформації та використання її в пізнавальних цілях.
- Надати психолого-педагогічну допомогу учням і батькам з актуальних питань освіти та саморозвитку.

Принципи роботи літньої школи:

- Врахування індивідуальних запитів учнів.
- Доцільність.
- Взаємодія.
- Добровільність.
- Неперервність.
- Перспективність.
- Нестандартність.

Рішення щодо відкриття та роботи літньої школи приймає Рада навчального закладу. Директор видає наказ про організацію літньої школи, затверджує Положення про літню школу. Основними документами літньої школи є: Положення про літню школу, наказ про створення літньої школи, план роботи, особисті заяви учнів, які погодили батьки, дорадчі та аналітичні документи, діагностичні матеріали.

Соціально-педагогічні умови управління:

- Орієнтація на задоволення освітніх потреб учнів.
- Фінансування здійснюється за рахунок бюджетних коштів навчального закладу.
- Підтримування зв'язків із громадою, пресою, телебаченням.
- Забезпечення внутрішніх зв'язків з адміністрацією та педагогічним колективом, батьками.
- Школа створено на засадах добровільності.
- Школа працює за програмою та планом.
- Стиль управління - демократичний.
- Підхід до управління - рефлексивний.

Під час роботи в літній школі учні визначаються з напрямками своєї діяльності, складають індивідуальні навчальні плани. До роботи в школі запрошуються учні 7-10 класів, які є активними учасниками наукового товариства учнів, переможці Всеукраїнських, обласних, міських олімпіад, конкурсів.

Керівники секцій наукової літньої школи ставлять перед учнями завдання:

- Скласти особистий план роботи.
- Логічно мислити, систематизувати факти, інформацію.
- Навчитись будувати гіпотези.
- Навчитись брати участь у дискусії.
- Шукати докази і спростовувати їх.
- Уміти робити привабливими результати своєї роботи.
- Створювати презентації своїх проєктів.
- Експериментувати та робити висновки.
- Опрацьовувати складний науковий текст (узагальнювати, визначати, класифікувати, структурувати).
- Моделювати ситуації, знаходити аналоги, порівнювати, спрощувати, проєктувати діяльність.
- Формувати образ свого "Я".
- Усвідомити, оцінити себе як особистість, визначити свої сильні та слабкі риси.
- Працювати протягом року згідно свого освітнього маршруту.

В роботі літньої школи беруть участь психолог і соціальний педагог, які проводять тестування учнів "Визначення творчих здібностей", тренінги "Установка на успіх", "Особистісне зростання", "Знайомство", "Впевненість", "Я очима групи" і т.п. **Перед психологами, адміністрацією навчального закладу стоять завдання:**

- психологічний супровід саморозвитку слухачів літньої школи;
- діагностика потенціальних можливостей учнів;
- формування адекватної самооцінки;
- створення ситуації успіху;
- формування єдиної команди.

По завершенню роботи літньої школи учасники секцій звітують про проведenu роботу, захищають індивідуальні та групові проєкти. Звіти представляють у вигляді рефератів, презентацій, усних журналів. Це відбувається на заключній науково-практичній конференції. Під час проведення конференції директор школи вручає учасникам літньої школи сертифікати.

Не всі учасники літньої школи стануть в майбутньому науковцями. Але вміння самостійно здобувати знання залишаться з ними назавжди. Завдання сучасної школи полягає в тому, щоб навчити дітей самостійно отримувати знання. Це шлях до створення кращих можливостей для самореалізації обдарованих дітей, формування атмосфери наукового спілкування. У майбутньому їм знадобляться набуті знання, навички пошукової, дослідницької роботи, вміння самостійно проводити експерименти, працювати з науковою літературою. Учні відчують перспективу особистісного розвитку, виникає необхідність у науковому пізнанні, це стає умовою їх реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про освіту" [Текст]. - К.: Генеза, 2006. - 36 с.
2. Законодавство про освіту [Текст]: збірник законів - К.: Парламентське видавництво, 2012. - 28 с.
3. Павлютенков Є.М. Компетентний випускник - мета і результат діяльності школи [Текст] - К.: ВПУ "Летопись", 2009. - 45 с.
4. Полль О.В. Обдарованість як важлива умова всебічного розвитку особистості [Текст] - Черкаси, видавець Чабаненко Ю., 2012. - 110 с.
5. Холодний А.В. Стратегічний менеджмент в управлінській діяльності / А.В.Холодний //Директор школи № 19, травень. - 2010. - С.23-29.

О.М.Холодїй,

методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ТА ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Ідея інклюзії є одною з провідних тенденцій на сучасному етапі розвитку національної системи освіти. Інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір відповідає пріоритетам державної політики, що окреслено в "Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.", Державній цільовій програмі "Національний план дій з реалізації Конвенції Про права інвалідів до 2020 р." та інших державних документах.

Інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку до загальноосвітніх закладів - світовий процес, до якого долучені всі високорозвинуті країни. В основі концепції інклюзії лежить дотримання принципу прав дитини на використання всіх ресурсів, які пропонує суспільство. Діти з особливими освітніми потребами, в тому числі і з інвалідністю, мають право на реалізацію свого права на освіту будь-якого рівня відповідно до своїх можливостей. Зусилля батьків та педагогів повинні бути спрямовані на набуття такими дітьми навичок самообслуговування, підготовки їх до самостійного життя, забезпечення здобуття освіти такими дітьми переважно у звичайних навчальних закладах, в інклюзивних і спеціальних групах/класах.

Ефективне інтегрування дітей з психофізичними порушеннями можливе лише в умовах ліквідації розмежування спеціальних та загальноосвітніх навчальних закладів, налагодження дієвої співпраці між ними.

Для організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладах необхідно створити відповідні умови, а саме:

- забезпечити безперешкодний доступ до території та приміщень навчального закладу для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, в тому числі для дітей, які пересуваються на візку, та дітей з порушеннями зору;
- забезпечити навчальний заклад необхідними навчально-методичними посібниками, наочно-дидактичними та індивідуальними технічними засобами навчання;
- забезпечити наявність кабінетів учителя-дефектолога, практичного психолога, соціального педагога з відповідним матеріальним обладнанням;
- забезпечити педагогічними кадрами, які володіють методиками роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (учителями-дефектологами, асистентами учителя/вихователя).

Рішення про створення класів/груп з інклюзивним навчанням приймається засновником (власником) загальноосвітнього навчального закладу за погодженням з відповідним органом управління освітою та органом державної санітарно-епідеміологічної служби. Органи управління освітою визначають базові загальноосвітні навчальні заклади для організації інклюзивного навчання; прогнозують витрати для створення безперешкодного доступу, відповідної навчально-матеріальної бази, придбання транспортних засобів для підвезення учнів до місця навчання та додому.

З метою задоволення соціальних та освітніх потреб дітей з особливими освітніми потребами, у тому

числі дітей з інвалідністю, в нашій державі проводиться раннє виявлення таких дітей та з 01 січня 2015 року у дошкільних навчальних закладах відкриваються інклюзивні групи.

Прийом дітей до інклюзивних груп здійснюється керівником дошкільного навчального закладу протягом календарного року за наявності місць на підставі заяви батьків або осіб, які їх замінюють, медичної довідки про стан здоров'я дитини з висновком лікаря про те, що дитина може відвідувати дошкільний навчальний заклад, довідки дільничного лікаря про епідеміологічне оточення, свідоцтва про народження.

Наповнюваність інклюзивної групи в дошкільному навчальному закладі становить до 15 осіб, з них - 1-3 дитини з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю.

Головна мета створення інклюзивних груп - задоволення соціальних та освітніх потреб, організація корекційно-розвиткової роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю.

До навчально-виховного процесу може бути залучений не тільки асистент вихователя або вчителя, але й асистент дитини з особливими освітніми потребами (незалежно від нозології). Керівник навчального закладу за письмовою заявою батьків або осіб, які їх замінюють, з урахуванням виконання вимог санітарного законодавства забезпечує безперешкодний доступ асистента дитини. Функцію асистента дитини з особливими освітніми потребами може виконувати один з батьків або особа, визначена батьками (особами, які їх замінюють) в їх письмовій заяві.

В організації комплектування інклюзивних груп, навчально-виховного процесу рекомендовано користуватися спільним наказом МОН та МОЗ від 06.02.2015 за № 104/52 та зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 26.02.2015 за № 224/26669 "Порядком комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах" та інструктивно-методичним Міністерства освіти і науки України від 02 квітня 2015 року за № 1/9-169 "Про порядок комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах".

Зарахування учнів з особливими освітніми потребами до класів загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивним навчанням здійснюється за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють, на підставі письмової заяви батьків, відповідно до порядку, встановленого для загальноосвітніх навчальних закладів, та висновку психолого-медико-педагогічної консультації. Відмова батькам дитини з особливими освітніми потребами у наданні їй права навчатися за місцем проживання адміністрацією навчального закладу є недопустимою.

Згідно з Постановою КМУ від 15.08.2011р. №872 "Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітньому навчальному закладі" для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу наповнюваність класу з інклюзивним навчанням повинна становити не більше як 20 учнів, із них:

- 1-3 учнів з однорідними вадами розвитку: розумовою відсталістю, порушеннями опорно-рухового

апарату, зі зниженим зором, слухом, затримкою психічного розвитку та інші;

- не більше 2 дітей: сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення; дітей із складними вадами розвитку (порушення слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку); діти, які пересуваються на інвалідних візках.

В організації корекційно-розвиткової роботи, навчально-виховного процесу з дітьми з особливими освітніми потребами потрібно враховувати такі науково-методичні підходи:

- вивчати і дотримуватись нормативно-правової бази щодо інклюзивного навчання;
- залучати до навчання дітей із порушеннями психофізичного розвитку різнопрофільних фахівців (вчителя-дефектолога, асистента вчителя/вихователя, практичного психолога, медичного працівника, соціального педагога та ін.);
- враховувати корекційну складову під час планування навчально-виховної роботи;
- своєчасно та кваліфіковано оцінювати розвиток дитини;
- визначати перспективні (стратегічні) та поточні (короткотривалі) цілі та завдання, яких дитина може досягти в міру своїх можливостей;
- надавати консультативно-інформативну підтримку батькам та педагогам, які працюють з такою категорією дітей;
- залучати місцеву громаду до вирішення питань інтегрування такої дитини у соціокультурний простір;
- залучати батьків до навчально-виховного процесу на партнерських засадах;
- використовувати в роботі навчально-методичне забезпечення, яке постійно розробляється Інститутом спеціальної педагогіки НАПН України (спеціальні програми за різними нозологіями та віковими критеріями, підручники і дидактичні посібники, науково-програмові комплекси тощо).

Програмно-методичне забезпечення загальної та спеціальної освіти постійно оновлюється та вдосконалюється. Це викликано потребами сьогодення, а саме: збільшенням кількості дітей з особливими освітніми потребами, зміною підходів до навчання та виховання таких дітей, вдосконаленням нормативно-правової бази, впровадженням нових програм та навчально-програмових комплексів навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Нині в мережі Інтернет розміщено 332 навчальні програми для початкових класів спеціальних навчальних закладів та 51 програма для дітей з особливими освітніми потребами дошкільного віку.

З метою програмно-методичного забезпечення освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку, які мають особливі освітні потреби, Міністерством освіти і науки України спільно з Інститутом спеціальної педагогіки НАПН України надано гриф "Рекомендовано Міністерством освіти і науки України" програмам з різних нозологій:

- програма розвитку для дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення "Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення" (авт. Трофименко Л.І.);
- програмно-методичний комплекс "Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення" (авт. Рібцун Ю.В.);
- програмно-методичний комплекс "Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку із загальним недорозвитком мовлення" (авт. Рібцун Ю.В.);
- комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом "Розквіт" (наук. кер. та за ред. Т. В. Скрипник);

- програмно-методичний комплекс "Програма розвитку дітей сліпих та зі зниженим зором від народження до 6 років" (авт. Бутенко В.В., Вавіна Л.С., Гудим І.М.);

- програма розвитку для дітей дошкільного віку зі зниженим слухом "Стежки у світ" (авт. Жук В.В., Литовченко С.В., Максименко Н.Л. та ін.);

- програма розвитку для дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю (авт. Дуброва І.М., Лощених В.П., Шмалько Л.П., Королько Н.І. та ін.);

- програма розвитку "Віконечко" для дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку (авт. Сак Т.В.);

- програма розвитку для дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату (авт. Єфіменко М.М., Мора М. Д., Романенко О. І. та ін.).

Ознайомитися із вище зазначеними програмами та іншими можна на сайтах Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua), Інституту спеціальної педагогіки <http://www.krok.org.ua/>).

Інклюзивне навчання є гнучкою системою навчання учнів з особливими освітніми потребами, яка базується на вивченні сильних якостей дитини, врахуванні її освітніх потреб, індивідуальних можливостей та інтересів. Інклюзивне навчання буде успішним, коли навчально-виховний процес буде ретельно плануватися, а можливі труднощі у процесі навчання та шляхів їх подолання прогнозуватися. Важливу роль відіграє позитивне сприйняття дітей з особливими освітніми потребами колективами дітей, педагогів, батьків.

При визначенні конкретного освітнього маршруту дитини з особливими освітніми потребами на основі рекомендацій психолого-медико-педагогічної консультації важлива дієва співпраця всіх.

З 01.08.2015 року індивідуальна програма розвитку дитини (ІПР) з особливими освітніми потребами (в тому числі з інвалідністю) розробляється на основі індивідуально-диференційованого підходу та обов'язково запроваджується в дошкільних навчальних закладах різних типів та форм власності, спеціальних загальноосвітніх та загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивними та спеціальними класами, навчально-реабілітаційних центрах, інтернатних установах системи соціального захисту населення (згідно з наказом Міністерства освіти та науки від 18.02.2015 року за №163 "План заходів щодо виконання Рекомендацій, схвалених Постановою Верховної ради України від 13 січня 2015 року № 96-VIII"). До складання індивідуальної програми розвитку дитини в дошкільних навчальних закладах різних типів та форм власності долучаються методист, вихователь, асистент вихователя, практичний психолог, вчитель-дефектолог, інструктор з фізкультури, музичний керівник, медичний працівник; у спеціальних та загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивними та спеціальними класами, навчально-реабілітаційних центрах, інтернатних установах системи соціального захисту населення - заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель, в класі якого навчається дитина з особливими освітніми потребами, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-дефектолог, медичний працівник.

Батьки дитини з особливими потребами (або особи, які їх замінюють), підписуючи індивідуальну програму розвитку, повинні розуміти, чому їх дитина потребує розроблення індивідуальної програми розвитку, хто і в якому вигляді надаватиме освітні та спеціальні послуги, яка тривалість цих послуг тощо. Індивідуальна програма розвитку складається згідно з інструктивно-методичним листом Міністерства освіти та науки від 18.05.12 № 1/9 - 384 "Організація інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах".

Індивідуальна програма розвитку дитини складається на 1 рік, але двічі на рік (при потребі і частіше) переглядається з метою коригування.

Варто звернути особливу увагу на те, що в індивідуальній програмі розвитку вказується кількість і тривалість занять з відповідними фахівцями (вчителем-логопедом, фізіотерапевтом, психологом та іншими спеціалістами).

У разі відсутності у загальноосвітньому навчальному закладі вчителя-дефектолога, залучається відповідний фахівець ПМПК, навчально-реабілітаційного центру, спеціальної загальноосвітньої школи (школи-інтернату) тощо.

Якщо в класі з інклюзивним навчанням є діти з особливими освітніми потребами однієї нозології, то для кожного з таких учнів розробляється лише та частина індивідуальної програми розвитку, яка містить завдання для роботи з певною дитиною з урахуванням її індивідуальних відмінностей та потреб, але навчальна програма може бути спільною для усіх дітей.

Особливістю навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами є його корекційна спрямованість. Педагогічному колективу необхідно ефективно вирішувати специфічні завдання, які зумовлені особливостями психофізичного розвитку учнів, а саме: розвиток мовлення, пізнавальної діяльності, психофізичний, соціально-комунікативний розвиток дітей з особливими потребами, формування в них навичок просторового, соціально-побутового орієнтування тощо; розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку дітей шляхом взаємодії з навколишнім природним середовищем з урахуванням наявних знань, умінь і навичок комунікативної діяльності і творчості; формування компенсаційних способів діяльності як важливої умови підготовки дітей з особливими освітніми потребами до навчання у загальноосвітній школі; створення умов для соціальної реабілітації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їх самостійності та життєво важливих компетенцій, - розв'язання яких потребує участі вчителя-дефектолога (учитель-логопед, сурдопедагог, тифлопедагог, олігофренопедагог проводять корекційно-розвиткові заняття), практичного психолога (проводить корекційно-розвивальні заняття).

Для проведення корекційно-розвиткових занять в індивідуальному навчальному плані учня передбачається від 2 до 8 годин на тиждень відповідно до особливостей психофізичного розвитку учня. Кількість годин на тиждень для проведення корекційно-розвиткових занять з кожним учнем встановлюється з урахуванням рекомендацій ПМПК. Корекційно-розвиткові заняття проводяться як у першу, так і в другу половину дня.

Розклад уроків у класах з інклюзивним навчанням складається відповідно до робочого плану навчального закладу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів та гігієнічних вимог.

У процесі підготовки до уроку в класі з інклюзивним навчанням вчитель складає план-конспект уроку, в якому інтегрує навчальний матеріал загальноосвітніх і спеціальних (корекційних) програм так, щоб на одному уроці діти з різним станом психофізичного і інтелектуального розвитку вивчали близьку за змістом тему, але на тому рівні засвоєння, який доступний для кожного учня. Навчальний матеріал, що вивчається учнем з особливими освітніми потребами, повинен відповідати рекомендованій йому для навчання освітній програмі. Закріплення і відпрацювання отриманих знань, умінь і навичок проводиться з використанням різного дидактичного матеріалу, підбраного для кожного учня індивідуально: роздаткові картки, вправи з навчальних посібників і підручників. Така побудова учбових занять, що базується на принципах індивідуалізації та диференціації

навчання, створює умови, при яких всі учні класу залучаються до загальної класної роботи.

Навчально-виховний процес з інклюзивного навчання в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється на основі оновленого змісту освіти, визначеного Державним стандартом початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 року № 607 (далі - Державний стандарт).

Відповідно до Державного стандарту визначено нові підходи до організації дітей з особливими освітніми потребами: інклюзивне та інтегроване навчання; формування життєвої компетентності у дітей з порушеннями психофізичного розвитку як умови їх соціальної інтеграції, здатності застосовувати здобуті знання і вміння у практичній життєдіяльності.

Державний стандарт має гарантувати залучення до освітнього простору всіх дітей з особливостями розвитку незалежно від складності їхніх проблем. Із впровадженням Державного стандарту зникне проблема "ненаучуваності".

Стандарт має гарантувати здобуття освіти дітям з порушеннями розвитку, здатним навчатися в умовах загальноосвітньої школи. Це необхідно, оскільки "просте включення" таких дітей до загального потоку навчання без задоволення їхніх особливих освітніх потреб навіть за найкращих намірів дорослих може мати негативні наслідки.

Для організації навчально-виховного процесу з цими дітьми з урахуванням поетапного переходу спеціальних навчальних закладів на нові навчальні плани та програми рекомендовано користуватися інструктивно-методичним листом Міністерства освіти і науки України "Про навчальні плани та програми спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів на 2014/2015 навчальний рік" від 25 червня 2014 року №1/9-335.

Відповідно до особливостей психофізичного розвитку дітей та мов навчання у 2015/2016 навчальному році передбачено введення Типових навчальних планів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 12 лютого 2015 року № 134 "Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку" (додатки 1-8)).

Необхідно зазначити, що накази Міністерства освіти і науки України від 02.11.2004 № 842 "Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів (II і III ступенів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, на 2005/2006 навчальний рік" та від 22.08.2005 № 489 "Про внесення змін до наказів Міністерства освіти і науки від 03.11.2004 р. № 849 "Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (початкова школа)", від 02.11.2004 року № 842 "Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів (II і III ступенів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, на 2005/2006 навчальний рік" втратили чинність.

Типові навчальні плани старшої школи передбачають реалізацію освітніх галузей Базового навчального плану через навчальні предмети. Вони охоплюють інваріантну складову, сформовану на державному рівні, обов'язкову для всіх спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, у яких навчаються діти, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, незалежно від їх підпорядкування, видів і форм власності, та варіативну

складову, якою передбачені додаткові години на вивчення предметів інваріантної складової, курсів за вибором, факультативні, індивідуальні та групові заняття.

Диференціація навчання може здійснюватися за рахунок розширення вивчення окремих предметів; доповнення інваріантної складової навчальних планів додатковими предметами та курсами за вибором учнів, факультативами; запровадження індивідуальної форми навчання, за рахунок варіативної складової.

Типові навчальні плани для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів обов'язково включають години корекційно-розвиткових занять, зміст яких спрямований на вирішення завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів. Вибір курсів з корекційно-розвиткової роботи у старшій школі визначається навчальним закладом відповідно до контингенту в межах передбачених годин ("Соціально-побутове орієнтування", "Орієнтування в просторі", "Українська жестова мова", "Розвиток слухозоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови", "Розвиток слуху та формування вимови", "Лікувальна фізкультура", "Ритміка", "Корекція розвитку"). Корекційно-розвиткові заняття проводять спеціалісти навчального закладу: вчитель-дефектолог, вчитель-логопед, вчитель фізкультури (інструктор з фізкультури), вчитель ритміки.

У старшій школі для дітей сліпих, із зниженим зором, глухих, із зниженим слухом, із порушеннями опорно-рухового апарату уведено курс "Захист Вітчизни", основна мета якого - підготовка молоді до забезпечення власної безпеки у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу.

У спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах години з фізичної культури враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів (наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20.02.2013 № 144, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 14 березня 2013 р. за № 410/22942 "Про затвердження Державних санітарних норм та правил "Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів").

Спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, на основі Типових навчальних планів складають щорічні робочі навчальні плани, конкретизуючи варіативну складову з урахуванням особливостей розвитку та індивідуальних освітніх потреб учнів. Під час складання робочих навчальних планів для учнів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів дозволяється перерозподіляти до 15 відсотків навчального часу, визначеного інваріантною частиною Типового навчального плану. Робочі навчальні плани затверджуються відповідним органом управління освітою.

Предмети та курси за вибором визначаються спеціальним загальноосвітнім навчальним закладом у межах гранично допустимого навчального навантаження з урахуванням інтересів та потреб учнів, а також рівня навчально-методичного та кадрового забезпечення закладу.

Повноцінність повної загальної середньої освіти дітей з особливими освітніми потребами забезпечується через реалізацію інваріантної та варіативної частин навчального плану, які обов'язково фінансуються з відповідного бюджету.

Випускникам, які мають особливі освітні потреби, видається документ встановленого зразка для загальноосвітнього навчального закладу, учнями якого вони були. У додатку до свідоцтва про базову загальну середню освіту вказуються лише ті предмети, які вивчав учень у процесі навчання.

Відповідно до Положення про державну підсумкову атестацію учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 18 лютого 2008 року № 94, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 27 лютого 2008 року за №151/14842 (зі змінами), учні з особливими освітніми потребами звільняються від атестації. Також, учні, які навчаються за спеціальними програмами у загальноосвітніх навчальних закладах, за станом здоров'я можуть бути звільнені від проходження державної підсумкової атестації за висновком лікарсько-консультативної комісії. Учням, які звільняються від атестації, необхідно подати заяву батьків або осіб, які їх замінюють, довідку лікарсько-консультативної комісії, засвідчену печаткою закладу охорони здоров'я.

Підставою для звільнення від атестації є рішення педагогічної ради, на основі якого видається наказ керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Для осіб, звільнених від державної підсумкової атестації, у додаток до свідоцтва про відповідний рівень освіти виставляються річні бали та робиться запис "звільнений".

Однак, за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють, такі учні можуть допускатися до проходження атестації.

У 2015 році Законом України "Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання" від 05.06.2014 № 1324-VII, що набув чинності 01.01.2015, до закону № 651 внесено зміни, згідно з якими безоплатним гарячим харчуванням протягом усього періоду навчання забезпечуються діти з особливими освітніми потребами, які навчаються у спеціальних класах та класах з інклюзивним навчанням загальноосвітніх навчальних закладів.

Цим же законом внесено зміни до педагогічного навантаження асистента вчителя інклюзивних класів загальноосвітніх навчальних закладів. Воно складає 25 годин на тиждень. Проте зміна нормативного обсягу педагогічного навантаження асистента вчителя на ставку відбудеться за умови внесення змін до чинної нормативно-правової бази, якою врегульовано питання оплати праці педагогічних працівників.

Учні з особливими освітніми потребами є активними учасниками позакласної роботи, яка проводиться з урахуванням психофізичних можливостей дитини і спрямована на всебічний розвиток особистості, формування позитивного соціально-психологічного статусу. Вони залучаються до позашкільної роботи відповідно до можливостей, інтересів, нахилів, здібностей, з урахуванням їх побажань, віку, психофізичних особливостей та стану здоров'я.

Розвиток інклюзивної освіти - не створення нової системи, а якісні та планомірні зміни системи освіти загалом, направлені на визнання особистості кожної дитини, її права не тільки навчатися за місцем проживання без відриву від сім'ї, але й права спілкуватися, дружити, відчувати підтримку однолітків, - права на щастя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами : постанова Кабінету Міністрів України від 21.08. 2013 № 607.
2. Засенко В.В. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я./ В.В. Засенко, А.А. Колупаєва // Особлива дитина: навчання і виховання. - 2014. - № 3. - С. 20-29.
3. Колупаєва А.А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: науково-методичний посібник. / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук. - К.: Атопол, 2011. - 272 с.

4. Луценко І.В. Правові аспекти запровадження інклюзивної освіти. / І.В.Луценко // Особлива дитина: навчання і виховання. - 2014. - № 4. - С. 8-14.

5. Організація інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах : інструктивно-методичний лист Міністерства освіти та науки від 18.05.12 № 1/9 - 384.

6. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць/ за ред. В.В. Засенка, А.А. Колупасової. - Вип. 5. - Кіровоград: Імекс - ЛТД, 2014 - 264 с.

7. План заходів щодо виконання Рекомендацій, схвалених Постановою Верховної ради України від 13 січня 2015 року № 96-VIII : наказ Міністерства освіти і науки від 18.02.2015 №163.

8. Порядок комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах : наказ Міністерства освіти і науки та Міністерства охорони здоров'я від 06.02.2015 № 104/52.

9. Примірні інструкції з діловодства у дошкільних навчальних закладах : наказ Міністерства освіти і науки від 01.10.2012 № 1059.

10. Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання : Закон України від 05.06.2014 № 1324-VII.

11. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітньому навчальному закладі : постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 №872.

12. Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку : наказ Міністерства освіти та науки України від 12.02.2015 року № 134.

13. Про неухильне дотримання принципів гарантування свободи педагогічної діяльності вчителя : інструктивно-методичний лист Міністерства освіти і науки України від 05.12.2014 № 1/9-630.

14. Про порядок комплектування інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах : інструктивно-методичний лист Міністерства освіти і науки України від 02.04.2015 № 1/9-169.

А.Є.Сіренко,

завідувач відділу дошкільної освіти Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

К.І.Ванько,

методист відділу дошкільної освіти Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Увага до проблем дошкільного дитинства - вимога сьогодення. Гострота питань визнання своєрідності, унікальності цього періоду, створення умов ефективного організації життєдіяльності на кожному віковому етапі обумовлена:

- відновленням роботи груп раннього віку;
- збільшенням кількості дітей у дошкільних навчальних закладах;
- охопленням дітей різними формами дошкільної освіти;
- реформуванням системи нормативно-правового захисту дітей раннього та дошкільного віку.

Організація навчально-виховного процесу у дошкільних навчальних закладах у 2015-2016 навчальному році буде здійснюватися відповідно до Законів України "Про освіту", "Про дошкільну освіту", Базового компоненту дошкільної освіти, Концепції Національно-патріотичного виховання дітей та молоді, інших нормативно-правових актів.

Відповідно до Положення про дошкільний навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.03.2003 № 305, навчальний рік у ньому розпочинається 1 вересня і закінчується 31 травня. З 01 червня по 31 серпня триває літній оздоровчий період, під час якого освітня робота формується відповідно до інструктивно-методичних рекомендацій Міністерства освіти і науки України.

Зазначимо, що діяльність дошкільного навчального закладу регламентується планом роботи на навчальний рік і літній оздоровчий період, що схвалюється педагогічною радою закладу та затверджується його керівником, а зміст навчально-виховного процесу в закладі визначається Базовим компонентом дошкільної освіти відповідно до чинних програм розвитку дітей, у тому числі з особливими

освітніми потребами, рекомендованих (схвалених) Міністерством освіти і науки України, а саме:

Комплексних програм для дітей раннього віку:

1. "Оберіг", програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років (наук. кер. Богуш А. М.).

2. "Соняшник", комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей раннього віку (авт. Калуська Л. В.).

3. "Я у Світі" (нова редакція), програма розвитку дитини дошкільного віку, частина 1 (наук. кер. Кононко О. Л.).

Комплексних програм для дітей дошкільного віку:

1. "Впевнений старт", програма розвитку дітей старшого дошкільного віку (авт. кол.: Андрієтти О. О., Голубович О. П. та ін.).

2. "Дитина", програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років (наук. кер. Проскура О. В., Кочина Л. П., Кузьменко В. У., Кудикіна Н. В.) (діє до 30 грудня 2015 року).

3. "Дитина в дошкільні роки", освітня програма (наук. кер. Крутій К. Л.).

4. "Українське дошкілля", програма розвитку дитини дошкільного віку (авт. Білан О. І., Возна Л. М., Максименко О. та ін.).

5. "Соняшник", комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку (авт. Калуська Л. В.).

6. "Я у Світі" (нова редакція), програма розвитку дитини дошкільного віку, частина 2 (наук. кер. Кононко О. Л.).

Комплексних програм для дітей з особливими освітніми потребами:

1. "Стежина", програма для дошкільних навчальних закладів, що працюють за вальдорфською педагогікою (авт. Гончаренко А. М., Дятленко Н. М.).
2. Програма розвитку дітей дошкільного віку зі зниженим слухом "Стежки у світ" (авт. кол.: Жук В. В., Литовченко С. В., Максименко Н. Л. та ін.)
3. Програма розвитку глухих дітей дошкільного віку (авт. Луцько К. В.).
4. Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю (авт.: Блеч Г. О., Гладченко І. В., та ін.).
5. Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом "Розквіт" (авт. Скрипник Т. В.).
6. Програма розвитку дітей дошкільного віку зі спектром аутичних порушень (наук. ред.: Шульженко Д. І.).
7. Програма розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату (заг. ред. Шевцова А. Г.).
8. Програма розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку від 3 до 7 років "Віконечко" (авт.: Сак Т. В. та ін.).
9. Програмно-методичний комплекс розвитку незрячих дітей від народження до 6 років (авт.: Вавіна Л. С., Бутенко В. А., Гудим І. М.).
10. Програмно-методичний комплекс "Корекційна робота з розвитку мовлення дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення п'ятого року життя" (авт. Рібцун Ю. В.).
11. Програмно-методичний комплекс "Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення" (авт.: Бартенева Л. І.).
12. Програмно-методичний комплекс "Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення" (авт.: Трофименко Л. І.).
13. Програмно-методичний комплекс навчання дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю "Світ навколо мене" (авт. кол.: Блеч Г. О., Бобренко І. та ін.)

Парціальних освітніх програм:

1. "Про себе треба знати, про себе треба дбати", програма з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей віком від 3 до 6 років (авт. Лохвицька Л. В.).

2. "Казкова фізкультура", програма з фізичного виховання дітей раннього та дошкільного віку (авт. Єфименко М. М.);
3. "Трайлик", програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі (авт.: Березина О. М., Гніровська О. З., Липник Т. А.).
4. "Радість творчості", програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку (авт.: Борщ Р. М., Самойлик Д. В.).
5. "Граючись вчимося. Англійська мова", програма для дітей старшого дошкільного віку, методичні рекомендації (авт.: Гунько С., Гусак Л., Лещенко З.).
6. "Веселкова музикотерапія: оздоровчо-освітня робота з дітьми старшого дошкільного віку" (авт.: Малашевська І. А., Демидова С. К.).

Організуючи навчально-виховний процес у новому навчальному році, педагогічний колектив кожного дошкільного навчального закладу має право самостійно визначати, які із чинних освітніх програм обрати для повнішої реалізації базового інваріантного та варіативного змісту дошкільної освіти з урахуванням специфіки та освітніх потреб вихованців та їхніх родин відповідного регіону. Допускається побудова освітнього процесу у дошкільних навчальних закладах за декількома програмами.

У додатку до листа МОН України від 20.05.2015 р. №1/9-249 Інструктивно-методичні рекомендації "Про організацію освітньої роботи в дошкільних навчальних закладах у 2015/2016 навчальному році" зазначено, що орієнтовно, загальна тривалість канікул, під час яких заняття не проводяться, складає 115 днів: літні - 90 календарних днів, осінні - 5 календарних днів, зимові - 10 календарних днів, весняні - 10 календарних днів. У період канікул з дітьми проводиться фізкультурно-оздоровча (заняття з фізкультури та плавання, ранкові гімнастики та гімнастика пробудження, загартовуючі процедури, піші переходи та екскурсії, спортивні ігри та ігрові вправи, вправи спортивного характеру, фізкультурні розваги) і художньо-естетична (заняття з малювання, ліплення та аплікації, музичні заняття, конструювання, театралізована діяльність, читання літературних творів, музичні, театралізовані та літературні розваги) робота. Залишається актуальною для реалізації у канікулярний період ігрова діяльність, яка є провідною у період дошкільного дитинства (сюжетно-рольові, режисерські, конструктивно-будівельні, дидактичні ігри,

Орієнтовні види діяльності за освітніми лініями	Орієнтовна кількість занять на тиждень за віковими групами				
	раннього віку (від 1 до 2 років)	перша молодша (від 2 до 3 років)	друга молодша (від 3 до 4 років)	середня (від 4 до 5 років)	старша (від 5 до 6 (7) років)
Ознайомлення із соціумом	1	1	2	2	3
Ознайомлення з природним довкіллям	1	1	1	1	2
Художньо-продуктивна діяльність (музична, образотворча, театральна тощо)	3	4	4	5	5
Сенсорний розвиток	2	2	–	–	–
Логіко-математичний розвиток	–	–	1	1	2
Розвиток мовлення і культура мовленнєвого спілкування	2	2	3	3	3
Здоров'я та фізичний розвиток*	2	2	3	3	3
Загальна кількість занять на тиждень	9	10	11	12	15
Додаткові освітні послуги на вибір батьків	–	–	3	4	5
Максимальна кількість занять на тиждень	9	10	14	16	20
Максимально допустиме навчальне навантаження на тиждень на дитину (в астрономічних годинах)**	1,3	1,4	3,5	5,3	8,3

інтелектуальні, хороводні, рухливі, народні ігри та ігри подорожі)

При плануванні освітньої діяльності у період навчально-виховного процесу доцільно враховувати наказ МОН України від 20.04.2015 року № 446 "Про затвердження гранично допустимого навчального навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів та форм власності". Наказ надає можливість правильно розрахувати навчальне навантаження на дитину та скласти розклад занять на навчальний період. Кількість занять не повинна перевищувати кількість, яка зазначена у таблиці (див. мал.)

Однак, кількість занять на тиждень, що визначена у таблиці, є лише орієнтовною. Кількість занять у розкладі має чітко відповідати тим вимогам програмного забезпечення, з допомогою якого ми реалізуємо вимоги Базового компоненту дошкільної освіти, але не перевищувати максимум, зазначений у таблиці (див. мал.).

Під час складання розкладу організованої навчальної діяльності слід дотримуватися, відповідно до віку, норм тривалості занять та передбачати раціональне чергування видів діяльності на кожному з них, а саме: розумової, рухової, практично-прикладної.

При плануванні навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку в умовах дошкільного навчального закладу варто дотримуватися принципу доцільності, рівномірності, ефективності розумового, емоційного і фізичного навантаження на дитину. Враховуючи це, рекомендуємо у періоди максимально високої інтелектуальної активності й працездатності дитини планувати заняття із складним програмним матеріалом, що дасть змогу підвищити продуктивність розумового розвитку. У періоди низької внутрішньої мотивації у дошкільнят на навчання, пропонуємо планувати заняття художньо-естетичного та фізично-оздоровчого циклу.

* Години, передбачені для фізкультурних занять (плавання), не враховуються під час визначення гранично допустимого навчального навантаження на дітей.

Фізкультурні заняття варто проводити з дітьми, починаючи з другого року життя. Загальна тривалість занять для дітей I молодшої групи - 15 хв., II молодшої - 20 хв., групи середнього дошкільного віку - 25 хв., групи старшого дошкільного віку - 30 хв., у різновіковій групі організоване заняття з фізичної культури проводить по підгрупах з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Відповідно до наказу МОН України від 20.04.2015 № 446 заняття з фізичної культури для дітей дошкільного віку проводять не менше трьох разів на тиждень. Форма і місце проведення занять визначаються педагогом залежно від мети, змісту, сезону, погодних умов та інших факторів.

За наявності у дошкільному навчальному закладі басейну, заняття з фізкультури та плавання проводяться по два на тиждень. Протягом тижня у дні, коли організовані заняття з фізкультури не проводяться, під час денної прогулянки вихователь з дітьми проводить комплекси загально-розвивальних вправ.

До організаційних форм роботи, обов'язкових для впровадження в освітній процес, входять:

- заняття з фізичної культури;
- фізкультурно-оздоровчі заходи (ранкова гімнастика, гімнастика пробудження, фізкультхвилинка, фізкультпаузи, загартовуючі процедури);

" різні форми організації рухової активності у повсякденні (заняття фізичними вправами на прогулянках, фізкультурні свята й розваги, дитячий туризм, рухливі ігри, самостійна рухова діяльність, дні та тижні здоров'я, індивідуальна робота з фізичного виховання).

Враховуючи провідне значення ігрової діяльності для особистісного зростання дитини, руховий режим у дошкільному навчальному закладі має насичуватися рухливими іграми. Рухливі ігри - після попереднього розучування їх на прогулянках - використовуються у різних формах роботи з дітьми (заняття, свята, розваги, походи, фізкультпаузи тощо). **В усіх вікових групах вони посідають важливе місце як самостійна форма роботи з фізичного виховання й проводяться щодня, а саме:**

- під час ранкового прийому (одна-дві гри малої та середньої рухливості);

- на прогулянках у першій та другій половині дня (на кожен планується не менше трьох-чотирьох ігор різної рухливості (при цьому першу гру розпочинають через 10-15 хв. після початку прогулянки, коли діти дещо адаптуються до погодних умов та активізуються фізіологічні функції організму перед руховою діяльністю, а останньою проводять мало рухливу гру);

- увечері (після 17.00-18.00) дітям пропонують одну-дві гри середньої та малої рухливості.

З огляду на якісні нові зміни у дошкільній освіті, роль управлінської та методичної служби набуває особливої ваги. Важливо розуміти необхідність виведення професійних відносин із площини тотального контролю та авторитаризму з боку керівників та перейти на рівень поваги, довіри, взаєморозуміння та співробітництва, що дасть можливість знати реальний стан навчально-виховного процесу на рівні дошкільного навчального закладу, міста, району. Необхідно розуміти і знати проблеми та досягнення педагогічних колективів дошкільної освіти, щоб мати можливість вчасно надати компетентну та дієву допомогу щодо вирішення професійних труднощів, підвищення фахової компетентності та професійної майстерності педагогів.

Отже, одним з першочергових завдань залишається відновлення та створення методичних кабінетів дошкільних навчальних закладів відповідно до Типового положення про методичний кабінет дошкільного навчального закладу, де чітко прописані його функції.

Зазначимо, що методичні кабінети дошкільних навчальних закладів необхідно перетворити на лабораторії педагогічної майстерності і школи передового педагогічного досвіду, постійно діючі консультативні пункти як для педагогів, так і для батьків вихованців. На їхній базі мають постійно розгортатися різні форми інтерактивної взаємодії всіх учасників освітнього процесу, тому радимо організувати майстер-класи кращих педагогів дошкільного навчального закладу, міста, району та області, залучати для проведення тренінгових занять педагогів, науковців-новаторів. До таких зустрічей доцільно запрошувати батьків вихованців, які відвідують дошкільний навчальний заклад, для підвищення їхньої психолого-педагогічної культури.

Для підвищення якості та прозорості навчально-виховного процесу, з метою залучення батьківської громади до активної участі у освітніх заходах дошкільного навчального закладу бажано застосовувати Інтернет ресурси (наприклад, заняття у режимі он-лайн з програмним забезпеченням Skype або Viber). У такий спосіб педагоги дошкільних навчальних закладів будуть мати змогу охопити начальною діяльністю дітей, які тимчасово не відвідують заклад або дітей з особливими освітніми потребами.

Ефективним засобом активізації творчого потенціалу педагогів дошкільної ланки освіти, стимулом до їхнього професійного зростання й самоосвіти є задоволення такої базової потреби особистості "бути компетентним", а для цього методичним службам необхідно впровадити у практику надання методичної допомоги, диференційоване та індивідуалізоване педагогічне консультування з урахуванням стажу

роботи, педагогічного досвіду, освітнього рівня, індивідуальних особливостей.

Зважаючи на вимоги Базового компоненту дошкільної освіти та відповідно змісту чинних програм, Концепції Національно-патріотичного виховання дітей та молоді, з урахуванням актуальної суспільно політичної, соціально-економічної та з метою підвищення якості дошкільної освіти, у 2015/2016 навчальному році пропонуємо для вирішення такі завдання:

- формування патріотичної свідомості та основ моральних цінностей;
- формування здорового способу життя;
- активізація роботи батьками щодо забезпечення екології дитинства дітей дошкільного віку;
- формування комунікативної та мовленнєвої компетенції з посиленням уваги на діалогічне мовлення.

Однак колективи дошкільних навчальних закладів та дошкільних підрозділів НВК можуть визначати пріоритетні напрями та завдання для вирішення, відповідно територіальних та соціальних потреб.

При виборі завдань педагогічні колективи мають врахувати, що становлення сучасної особистості на етапі дошкільного дитинства потребує врахування психолого-педагогічних передумов розвитку духовних орієнтирів у життєдіяльності дитини дошкільного віку і спрямовує зусилля педагогів та батьків на створення соціокультурного розвивального середовища й адекватної психологічної атмосфери навколо проблеми формування ціннісних орієнтацій дитини. Актуальність дієвих рекомендацій щодо впровадження розвивальних технологій у сфері дошкільної освіти посилюється потребою підвищення якості розвитку дитинства шляхом оптимізації життєдіяльності дитини на базових засадах української культури, створення адекватної психологічної атмосфери та об'єднання напрямів діяльності системи освіти і батьків.

Аналізуючи 2014-2015 навчальний рік, можна зауважити, що педагоги дошкільних навчальних закладів із задоволенням беруть участь у професійних конкурсах та виставках передового педагогічного досвіду. На обласній виставці "Освіта Черкащини 2015" представили свої надбання близько 180 педагогів, а Ірина Володимирівна Зубрицька, вихователь Ватутінського дошкільного навчального закладу № 7 "Сонечко" Ватутінської міської ради, за методичний посібник "Моделювання роботи із соціально-морального розвитку для старших дошкільників із застосуванням прийомів та методів мнемотехніки" отримала диплом ДОН ЧОДА.

Багатьох педагогів нагороджено Дипломами Інституту педагогічних працівників за представлені на виставку матеріали, які мають високий рівень методичного забезпечення, це:

- Білан Світлана Василівна, вихователь дошкільного навчального закладу "Кристалік" Вознесенської сільської ради Золотоніської районної ради, за методичний посібник "Особливості організації роботи з дітьми раннього віку";
- Кравчук Алла Михайлівна, вихователь дошкільного навчального закладу "Золотий ключик" №6 загального розвитку Жашківської міської ради, за методичний посібник "Різноманітний світ конструктивної діяльності";
- Лапіна Наталія Миколаївна, вихователь дошкільного навчального закладу (ясла-садок) комбінованого типу №23 "Чіпполіно" Смілянської міської ради, за методичний посібник "Формування навичок предметно-практичної діяльності дошкільника у праці";
- Павлик Вікторія Геннадіївна, вихователь Центру розвитку дитини "Сонечко" Драбівської

селищної ради, за методичний посібник "Географія для дітей - дізнаємось багато цікавих речей";

- **Табілко Оксана Михайлівна**, вихователь дошкільного навчального закладу "Струмочок" Золотоніської міської ради, за методичний посібник "Пошуково-дослідницька діяльність дітей дошкільного віку";

- **Троян Наталія Дмитрівна**, завідувач сектора дошкільної освіти відділу освіти Уманської міської ради, Бевз Наталія Олександрівна, вихователь-методист дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №34 Уманської міської ради, Пустова Віта Вікторівна, вихователь дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №31 Уманської міської ради, за методичний посібник "стежинами мистецтва української витинанки до розвитку особистості";

- **Федоренко Тетяна Іванівна**, вихователь-методист, Леонович Ірина Олександрівна, вихователь дошкільного навчального закладу № 3 "Ізумруд" Кам'янської міської ради, за методичний посібник "Сюжетно-рольова гра - провідна діяльність дошкільника".

Визначено лауреатами виставки та занесено до анотованого каталогу перспективного педагогічного досвіду області Ющенко Олену Володимирівну, вихователя дошкільного навчального закладу (ясла-садок) № 21 Уманської міської ради, і методичну розробку "Ляльковий календар"; Яцентюк Валентину Іванівну, вихователя дошкільного навчального закладу (ясла-садок) "Ромашка" Мокрокалигирської сільської ради Катеринопільського району, і методичний посібник "Духовно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку"; Шльончак Ларису Іванівну, вихователя дошкільного навчального закладу "Світанок" Медведівської сільської ради Чигиринського району, і методичний збірник "Формування патріотизму у дошкільників шляхом поглиблення знань про національні традиції та звичаї українського народу"; творчу групу вихователів дошкільних навчальних закладів, керівник Єременко Оксана Володимирівна, методист районного методичного кабінету відділу освіти Христинівської райдержадміністрації, і методичний посібник "Тиждень безпеки дорожнього руху"; Ситник Ганну Миколаївну, вихователя Центру розвитку дитини "Сонечко" Драбівської селищної ради, і методичний посібник "Мовленнєва скарбничка"; Русакову Вікторію Володимирівну, вихователя дошкільного навчального закладу № 8 "Сонечко" Корсунь-Шевченківської міської ради, і методичний посібник "Розвиток конструктивних здібностей дітей 3-го року життя"; Пономаренко Анастасію Михайлівну, вихователь дошкільного навчального закладу (ясла-садок) комбінованого типу № 12 Уманської міської ради, і методичний посібник "Дослідницька діяльність як фактор розвитку пізнавальних здібностей дітей старшого дошкільного віку"; Острань Руслану Романівну, вихователя дошкільного навчального закладу № 18 Уманської міської ради, і методичну розробку програми гуртка підготовки дитини до школи "Як навчитись легко вчитись"; Коток Олену Володимирівну, вихователя дошкільного навчального закладу № 3 "Джерельце" Городищенської міської ради, і методичний посібник "Формування математичної компетентності старших дошкільників згідно з вимогами програми "Дитина"; Дериш Людмилу Анатоліївну, вихователя дошкільного навчального закладу № 1 "Ялинка" Шполянської міської ради, і методичний посібник "Правила дорожні вивчаємо, про безпеку дбаємо"; Біт-Давід Ганну Вардівну, музичного керівника дошкільного навчального закладу "Калинка" Золотоніської міської ради, і методичний посібник "Співають діти України".

В обласному конкурсі на кращу колекцію цифрових ресурсів взяли участь 50 педагогів

дошкільної ланки освіти області і багатьох з них нагороджено Дипломами ДОН ЧОДА і грамотами.

Отже, варто відмітити, що наші педагоги мають достатньо досвіду для того, щоб поділитися ним з професійною аудиторією, тому методичним службам доцільно створювати відповідні умови для прояву професійної творчості та надавати можливість ділитися нею.

Бажаємо Вам відчувати радість від власної діяльності та відповідальність за можливість працювати з власним майбутнім – дітьми дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дитина в дошкільні роки : комплексна додаткова освітня програма / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Круті. - Запоріжжя : ТОВ "ЛІПС" ЛТД, 2011. - 188 с. - (Програми)
2. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: О. В. Огнев'юк, К. І. Волинець; наук. програмою: О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко, Н. В. Кудикіна; авт. кол.: Г. В. Бельська, Е. В. Белкіна, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білокаленко, С. А.

Васильєва, М. С. Вашуленко [та ін.] / Мін. осв. і наук., мол. і спорту України, Головн. упр. осв. і наук. викон. орг. ківміськради (КМДА), Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. - 3-є вид., доopr. та доп. - К. : Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. - 492 с.

3. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку "Соняшник" / Л. В. Калуська. - Тернопіль: Мандрівець, 2014. - 144 с.

4. Методичні рекомендації до Програми виховання і навчання дітей від двох до семи років "Дитина" / наук. кер. проекту: О. В. Огнев'юк, К. І. Волинець; наук. кер. програмою: О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко, Н. В. Кудикіна; авт. кол.: Г. В. Бельська, Е. В. Белкіна, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білокаленко, С. А. Васильєва, М. С. Вашуленко [та ін.] / Мін. осв. і наук., мол. і спорту України, Головн. упр. осв. і наук. викон. орг. ківміськради (КМДА), Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. - 3-є вид., доopr. та доп. - К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. - 400 с.

5. Програма розвитку дитини дошкільного віку "Українське дошкілля" / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. - Тернопіль: Мандрівець, 2012. - 264 с.

Л. Н. Добровольська,

завідувач відділу початкової освіти Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

В. О. Чорновіл,

методист відділу початкової освіти Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ВПРОВАДЖУЄМО ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Початкова школа у 2015-2016 навчальному році вступає у четвертий рік роботи за оновленим Державним стандартом початкової загальної освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року №462.

За результатами експертиз та громадського обговорення навчальних програм з метою їх розвантаження Міністерством освіти і науки України було прийнято рішення про внесення відповідних змін до навчальних програм для 4-го класу (наказ МОН України № 1495 від 22.12.2014). та 1-3 класів (наказ МОН України № 584 від 29.05.2015).

Оновлені навчальні програми сприяють розвантаженню навчального матеріалу відповідно до вікових особливостей учнів, утвердженню гуманних цінностей у навчально-виховному процесі, розвитку задатків і здібностей кожної особистості.

Під час проектування навчально-виховної діяльності учнів початкових класів вчитель має керуватися такими документами:

- Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу ДСанПіН 5.5.2.008-01 (Постанова Головного державного санітарного лікаря України № 63 від 14.08.2001).

- Державний стандарт початкової загальної освіти, затверджений постановою Кабінету міністрів України №462 від 20 квітня 2011 року.

- Навчальні програми для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням

українською мовою, затверджені наказом Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України №1050 від 12.09.2011.

- Навчальні програми для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою.

- Наказ Міністерства освіти і науки України № 1495 від 22.12.2014 "Про затвердження змін до навчальних програм для 4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів";

- Наказ Міністерства освіти і науки України № 584 від 29.05.2015 "Про затвердження змін до навчальних програм для 1-3-х класів загальноосвітніх навчальних закладів".

- Наказ Міністерства освіти і науки України №460 від 16.04.14 "Про внесення змін у додатки 1-7 до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 10.06.2011 №572".

- Наказ Міністерства освіти і науки України № 412 від 08.04.15 року "Про затвердження Інструкції щодо заповнення Класного журналу для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів";

- Наказ Міністерства освіти і науки України № 582 від 28.05.2015 "Про схвалення Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді".

- Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-497 від 17.07.2013 "Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов для роботи у кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів".

- Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-253 від 22.05.15 "Про структуру 2015/2016 навчального року та навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів".

- Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-209 від 18.04.14 "Щодо використання робочих зошитів у початковій школі".

- Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-74 від 28.01.2014 "Щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів".

- Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-72 від 28.01.14 "Про недопущення перевантаження учнів початкових класів надмірним обсягом домашніх завдань".

- Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-503 від 18.07.2013 "Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов організації навчально-виховного процесу в групі продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу".

У 2014-2015 навчальному році особлива увага працівниками відділу була спрямована на реалізацію заходів щодо ефективного впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти, роботу загальноосвітніх навчальних закладів за новими програмами та підручниками, вивчення проектів міністерських документів, винесених на громадське обговорення, внесення пропозицій щодо змін у навчальних планах та програмах, забезпечення наступності між дошкільною та початковою, початковою та основною ланками освіти та підготовки дітей п'ятирічного віку до навчання у школі.

З метою психолого-педагогічного та науково-методичного супроводу вчителів, які працюють з молодшими школярами щодо впровадження Державного стандарту початкової загальної освіти, забезпечення системного підвищення якості освіти на інноваційній основі, функціонують Школи вчителя 1-го, 2-го, 3-го і 4-го класів. У рамках діяльності Шкіл проводяться лекційні та практичні заняття під час курсової підготовки, семінари, тренінги, майстер-класи, творчі майстерні, працюють обласні творчі групи.

Усі заходи спрямовані на підготовку педагогів до ефективної організації навчально-виховного процесу, викладання предметів відповідно до сучасних викликів, роботи з батьками; удосконаленню професійної майстерності, підвищенню фахового рівня та розвитку творчого потенціалу педагогів, озброєнню їх новітніми знаннями, методикою та технологією навчання в умовах оновлення змісту початкової освіти.

Вчителі початкових класів області зустрічалися з І.В.Грушинською, автором підручників з природознавства для 1-4 класів. Під час авторського семінару "Формування природничої компетентності молодших школярів за авторським навчально-методичним комплексом з природознавства" Ірина Василівна розкрила суть авторської концепції комплекту та особливості проведення уроків природознавства в початковій школі.

Для педагогічних працівників області у рамках виставки "Освіта Черкащини-2015" проведено майстер-клас "Формування математичної компетентності молодших школярів" С.О. Лазоренко, учителя-методиста, вчителя початкових класів Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 24 Черкаської міської ради. Педагоги області ознайомилися з особливостями викладання математики за новою програмою, використанням різних методів і прийомів, які є дієвими для опанування учнями обчислювальними, логічними, геометричними тощо компетенціями.

Продовжує роботу творча група вчителів початкових класів з проблеми "Дидактичні основи організації урочної та позаурочної навчально-дослідницької діяльності молодших школярів". Учасники творчої групи ознайомилися із сутністю,

методикою організації, засобовим забезпеченням урочної та позаурочної навчально-дослідницької діяльності другокласників, здійснювали її моделювання.

Творча група вчителів початкових класів області брала участь в апробації підручників для 2-3 класів "Математика", "Українська мова". Педагогічними працівниками проаналізовано матеріали зазначених підручників, подано зауваження та пропозиції щодо покращення їх змісту.

Під час роботи творчої групи "Збереження і зміцнення здоров'я молодших школярів" вчителі ділилися власним досвідом формування ключової здоров'язбережувальної компетентності учнів, знайомилися з порадами видатних педагогів минулого і сучасності щодо зазначеного питання.

У 2014 році на базі Черкаського ОІПОПП були проведені навчальні тренінги з методики викладання предмета "Основи здоров'я" в початковій школі, мета яких - переосмислити свою діяльність, озброїти вчителів початкових класів сучасними методами проведення уроків, навчити ефективно втілювати у життя нові вимоги часу. Сучасний урок педагога повинні спрямовувати на досягнення позитивної мотивації щодо здорового способу життя, учити культури здоров'я на засадах розвитку життєвих навичок, сприяти формуванню в учнів здоров'язбережувальної компетентності. Реалізовувати це на практиці вчителі Черкащини мали змогу під час ознайомлення з методикою проведення уроків-тренінгів. Урізноманітнення типів уроків - це виклик сьогодення. Тренінг - це ретельно спланований процес надання і поповнення знань учнів, відпрацювання умінь і навичок, зміни і оновлення ставлень, поглядів і переконань. Хоча тренінг і є формою організації навчального процесу, він не схожий на класичні уроки. Тренінг як форма педагогічного впливу передусім передбачає використання активних методів групової роботи. Саме тому вони подобаються школярам і створюють у них відчуття свята. Відмічено, що під час тренінгу можна навчитися і збагнути набагато більше, ніж під час класичного уроку.

На базі районних методичних кабінетів області були організовані аналогічні навчальні тренінги, які були проведені підготовленими вчителями-тренерами. Звіти про проведені заняття були представлені фотографіями та конспектами уроків-тренінгів.

Відрадно відмітити, що педагоги Черкащини активно діляться своїми здобутками, творчими напрацюваннями на сторінках фахових видань та отримують нагороди. Так, у 2014 році редакцією журналу "Учитель початкової школи" було проведено Конкурс "Освітні технології у початковій школі - 2014". Кращі матеріали було опубліковано у часописі упродовж року. За результатами читацького анкетування та громадського обговорення було визначено переможців. Серед них і такі наші педагогічні працівники області:

1. Ілона Руденко, кандидат психологічних наук, доцент Черкаського ОІПОПП.
2. Вікторія Кавун, учитель початкових класів Мар'янівського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів" Шполянської районної ради.
3. Марина Дульська, учитель початкових класів Вишнопільської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Тальнівської районної ради.
4. Наталія Нарчинська, учитель початкових класів Жашківської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №1 Жашківської районної ради.
5. Світлана Силантьєва, учитель початкових класів Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №17 Черкаської міської ради.
6. Наталія Жиганюк, учитель початкових класів Смілянського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №3-колегіум" Смілянської міської ради.

7. Ніна Клопотенко, учитель початкових класів Ватутінської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 ім. М.Ф.Ватутіна Ватутінської міської ради.

8. Валентина Шелест, учитель початкових класів Ватутінської спеціалізованої школи школи I-III ступенів №1 Ватутінської міської ради.

У 2015 році Юлія Зайва, учениця 4-го класу Смілянського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів № 15" Смілянської міської ради (вчитель Брежата Оксана Миколаївна), зайняла III місце в загальнонаціональному етапі Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика.

Особлива увага в новому навчальному році звернена на організацію навчально-виховного процесу в 4-му класі, адже це буде рік підбиття перших підсумків запровадження Державного стандарту початкової загальної освіти, роботи за новими програмами та підручниками.

Серед висновків за результатами дискусій під час круглого столу "Структура загальної середньої освіти", проведеного 21 січня 2015 року в Національній академії педагогічних наук України, зазначено, що початкова освіта покликана забезпечити подальше становлення і різнобічний розвиток дитини молодшого шкільного віку: соціальний морально-етичний, естетичний, фізичний, інтелектуальний. У початковій школі учні мають у достатній мірі оволодіти вміннями і навичками (загальнопізнавальними, навчально-організаційними, обчислювальними, мовленнєвими, читацькими, контрольними тощо), узагальненими знаннями і уявленнями про навколишній світ.

Важливо, щоб вчитель не передавав учням готові знання, уміння і навички, а вводив їх у ситуацію розмірковування, дослідження, експерименту, і як результат - самостійне встановлення закономірностей та формулювання ними висновків, правил.

Сучасний урок має бути особистісно орієнтованим і компетентісним. Під час визначення мети такого уроку педагог повинен чітко усвідомити, які ключові та предметні компетентності буде формувати на ньому. Кожному педагогові важливо усвідомити необхідність побудови уроку як цілісного творчого процесу, що дає можливість кожному учню максимально розкрити свій талант, розвинути свої природні здібності і задатки, навчитися критично мислити. Занурити молодшого школяра у практичну діяльність, дослідження, встановлення закономірностей, ситуацію роздумів, міркувань, пошуку відповіді на поставлене питання, продукування шляхів розв'язання проблеми тощо - головне завдання вчителя сучасної школи. Крім необхідної бази теоретичних знань, молодший школяр має навчитися вільно висловлювати свою думку, аргументовано і доказово мислити, співпрацювати в парі, групі.

У сучасних умовах з надзвичайною гостротою постала проблема виховання в учнів початкових класів почуття патріотизму та національної гідності, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції. Тому одним з першочергових завдань, які стоять перед початковою школою, - це формування в учнів почуття патріотизму як найважливішої духовно-моральної й громадянської цінності. У "Методичних рекомендаціях щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах" (додаток до Наказу Міністерства освіти і науки України № 582 від 28.05.2015 "Про схвалення Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді") зазначено, що у процесі конструктивної взаємодії в системах "учитель-учень", "учень-учень", застосування педагогом демократичного стилю спілкування, створюються належні умови для творчого самовираження та самореалізації кожної особистості учня. Важлива увага вчителем початкових класів має бути приділена

формуванню соціальної і громадянської компетентностей, які як ключові "інтегруються через усі освітні галузі і спрямовуються на соціалізацію особистості, набуття громадянських якостей, дотримання соціальних норм і правил". У вище вказаному документі містяться поради щодо здійснення національно-патріотичного виховання молодших школярів на уроках та позаурочний час.

Критеріями сформованості національно-патріотичної свідомості молодшого школяра є: ступінь само оцінювання ставлення до української мови й інших національних цінностей; активності в утвердженні цінностей української культури у різних видах діяльності.

Процес національно-патріотичного виховання учнів має бути безперервним і починатися (правильніше продовжуватися, так як насправді розпочинається ще в дошкільних навчальних закладах) у загальноосвітніх закладах з першого уроку першого класу. Саме в початковій школі поглиблюються знання молодших школярів про родину, рідний край, державу, Батьківщину, державні та народні символи тощо, формується самоусвідомлення дітьми своєї приналежності до народу України. Успішним патріотичне виховання учнів початкових класів можна назвати лише тоді, коли діти чітко засвоїли і дотримуються загальноприйнятих норм і правил поведінки, бережно відносяться до довкілля, дотримуються чистоти, піклуються по власне здоров'я та здоров'я оточуючих, з повагою ставляться до родини, сусідів, однокласників, знайомих і незнайомих людей незалежно від їх віри чи національності, усвідомлюють свою національну належність та гордяться цим.

Під час підготовки уроків у 1-3 класах педагогам необхідно виважено проаналізувати зміни до навчальних програм (Наказ Міністерства освіти і науки України № 584 від 29.05.2015 "Про затвердження змін до навчальних програм для 1-3-х класів загальноосвітніх навчальних закладів") і пам'ятати, в підручниках вони поки ще не відображені. Тому всі завдання, навчальні матеріали, які виходять за межі програми, мають бути вилучені і замінені.

Нагадуємо, з 01 вересня 2015 року вводиться в дію Інструкція щодо заповнення Класного журналу для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів (Наказ Міністерства освіти і науки України № 412 від 08.04.15), тому до початку нового навчального року кожен педагог має її досконало опрацювати та використовувати у практичній діяльності.

Працюючи над реалізацією вимог Державного стандарту початкової загальної освіти, оновлених навчальних програм, кожен педагог має усвідомити важливість своєї праці. Адже він сьогодні у великій мірі плекає наше майбутнє.

Оновлення змісту освіти потребує від учителя самовідданої праці, гуманізації стосунків з дітьми, постійного самовдосконалення, використання нових підходів до організації навчально-виховного процесу тощо. Допомогти педагогові навчитися працювати по-новому, озброїти ефективними технологіями навчання і виховання підростаючого покоління - завдання методичної служби.

Зауважимо, що на сайті Черкаського освітянського порталу можна ознайомитися з методичними рекомендаціями щодо організації навчально-виховного процесу та викладання предметів у 4-му класі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://itzo.gov.ua/serednya-osvita/navchalno-metodychne-zabezpechennya-pochatkovoji-osvity/>
2. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1 - 4 класи. - К.: Видавничий дім "Освіта", 2011. - 392с.
3. Навчання у початковій школі як цілісний творчий процес: теорія і практика / за ред.. В.І. Бондаря; упорядкув. О.Я. Митника. - К.: Початкова школа, 2011. - 384 с.

О.М.Козлова,

методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

НАЙГОЛОВНІШІ СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Оволодіти педагогічною майстерністю може кожний педагог за умови цілеспрямованої роботи над собою. Вона формується на основі практичного досвіду.

А. С. Макаренко

Аналіз світових тенденцій у галузі педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до педагогічного професіоналізму та особистих якостей учителя.

На думку вчених, основними проблемами, з якими зустрічаються вчителі в цьому тисячолітті, є:

- постійне ускладнення змісту освіти, гарантування високого рівня освітніх стандартів;
- ускладнення проблем виховання;
- безперервне оволодіння прогресивними технологіями навчання й виховання;
- розв'язання складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок з таких суміжних з педагогікою наук, як філософія, психологія, медицина, економіка, кібернетика та ін.;
- робота в єдиному інформаційному середовищі, що передбачає раціональне використання інформаційних технологій у навчально-виховному процесі.

Усе це може успішно здійснювати тільки вчитель з високою професійною компетентністю, розвиненими творчими здібностями, високим рівнем інтелігентності, ерудованості, здібностей до безперервної освіти.

Можна сказати, що сучасній школі потрібен, **по-перше**, вчитель-професіонал, який є творчою особистістю, здатною до безперервної самоосвіти, самовдосконалення і саморозвитку; **по-друге**, вчитель-дослідник, який постійно шукає, аналізує, пробує найраціональніші шляхи, умови, методи, засоби, форми ефективного вирішення конкретних завдань виховання, освіти і навчання.

Згідно з аналізом праць науковців можна визначити такі ключові компоненти професійної компетентності:

1. Інформаційна компетентність, яка передбачає володіння інформаційними технологіями, уміння опрацьовувати різні види інформації. Серед них уміння й навички роботи з друкованими джерелами, уміння здобувати інформацію з інших джерел, переробляти її відповідно до цілей і завдань педагогічного процесу.

2. Комунікативна компетентність - це вміння вступати в комунікацію (спілкування), бути зрозумілим, спілкування без обмежень. Ці вміння допомагають зрозуміти інших (учнів, учителів, батьків).

3. Продуктивна компетентність - це вміння працювати, отримувати результат, ухвалювати рішення та відповідати за них. Більшість науковців серед ключових компетенцій учителя на перше місце ставить саме продуктивну компетентність.

4. Автономізація на компетентність - це здатність до саморозвитку, творчості, самовизначення, самоосвіти, конкурентоспроможність. Адже вчитель, перш за все, вчиться сам, це вічний учень.

5. Моральна компетентність - це готовність, спроможність і потреба жити за традиційними моральними нормами.

6. Психологічна компетентність - це здатність використовувати психологічні засоби навчання в організації взаємодії в освітній діяльності.

7. Предметна компетентність, до змісту якої входить володіння певними засобами навчання у сфері навчального процесу (спеціальність). Це сукупність умінь і навичок, необхідних для стимулювання активності як окремих учнів, так і колективу в цілому. До неї входять уміння вибрати правильний стиль і тон у спілкуванні, управляти їх увагою, темпом діяльності.

8. Соціальна компетентність - це вміння жити та працювати з оточуючими.

9. Математична компетентність - це вміння працювати з числом, числовою інформацією.

10. Особисті якості вчителя (це теж одна з найголовніших складових професійної компетентності) - доброзичливість, чуйність, урівноваженість, витонченість, толерантність, рефлексія, людяність.

Отже, поняття "компетенції та компетентності" значно ширші за поняття "знання, уміння, навички".

Участь педагога у різних методичних заходах, зокрема, виставках перспективного педагогічного досвіду, надає можливість для його саморозвитку і самовдосконалення.

Метою обласної виставки є розвиток професіоналізму кадрового потенціалу, удосконалення функціонування регіональної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців для професійної діяльності, підвищення рівня методичної роботи, створення умов для поширення кращого педагогічного досвіду та новітніх технологій, ознайомлення громадськості Черкащини з досягненнями педагогічних колективів області.

У 2014/2015 навчальному році на обласній виставці "Освіта Черкащини" було представлено 50 робіт вчителів математики з 17-ти районів та міст. Найбільш активними виявилися вчителі з міста Черкас, Корсунь-Шевченківського, Катеринопільського, Смілянського, Уманського, Хрестинівського та Черкаського районів. Роботи,

що були представлені на виставці, містили матеріали за такими напрямками:

- Розробки дидактичних матеріалів для 5-6 класів за новою програмою (плани-конспекти уроків, самостійні та контрольні роботи, математичні диктанти, кросворди, дидактичні ігри, окремі питання методики викладання);

- Особливості викладання окремих тем у старшій школі (комбінації стереометричних фігур; застосування властивостей функцій до розв'язування ірраціональних рівнянь; показникові і логарифмічні функції; функціональні рівняння та задачі на знаходження функції);

- Вибрані питання методики викладання математики (розвиток логічного мислення на уроках математики; використання ІКТ у процесі навчання математики; здоров'язберігаючі технології; ігри та ігрові моменти на уроках тощо);

- Розробки для організації та проведення позакласної роботи з предмета (матеріали для факультативних курсів 5, 6, 7, 8 класів, тиждень математики і фізики, математичні олімпіади, проведення математичних квестів у школі та ін.).

Розглянемо детальніше кращі роботи обласної виставки, представлені вчителями математики:

1. Курінна Галина Василівна, учитель математики, спеціаліст I кваліфікаційної категорії Корсунь - Шевченківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Корсунь - Шевченківської районної ради, методичний посібник "Математичний калейдоскоп (факультативні заняття для 6 класу)".

Методичний посібник створено відповідно до програми факультативного курсу для учнів 6-х класів "Математичний калейдоскоп", автор Гартфіль О.Р. Посібник містить 35 уроків, кожен з яких складається з таких етапів: актуалізація знань (інтелектуальна розминка, до якої включено усні запитання і графічне завдання), мотивація навчальної діяльності (задача для обговорення), вивчення і закріплення нового матеріалу (основні теоретичні відомості, типові й нестандартні задачі), підбиття підсумків уроку (інтерактивні вправи), домашнє завдання (усні запитання, задачі для письмового розв'язання, творче завдання). Задачі, які розглядаються на занятті, подані в такій послідовності: задача з повним розв'язанням, задача з частковим розв'язанням, яке учні повинні доповнити, задачі для самостійного розв'язання.

Матеріали посібника допоможуть розкрити математичні здібності учнів, розвинути логічне мислення, сформувати навички дослідницької діяльності, розширити кругозір.

Посібник може бути використаний вчителями математики для проведення факультативного курсу, підготовки до уроків, а також буде корисний учням, які цікавляться математикою.

2. Погрібна Людмила Анатоліївна, вчитель математики, спеціаліст I кваліфікаційної категорії Городищенської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 імені С.С. Гулака-Артемівського Городищенської районної ради, методичний посібник "Розв'язування прикладних задач при вивченні математики у 6 класі".

Збірник є доповненням програми факультативного курсу для учнів 6 класу "Розв'язуємо прикладні задачі" (автор Шевченко А.В., вчитель математики Обухівської ЗОШ I-III ст. №1 ім. А.С.Малишка). У збірнику підібрані задачі, які ілюструють застосування математичних знань у реальних ситуаціях, що сприяє розвитку пізнавальної активності школярів. Всі задачі містять один або кілька способів розв'язання, до багатьох задач наведені малюнки, схеми, таблиці.

Матеріали збірника можуть використовувати учителі, а також учні, які цікавляться математикою і хочуть поглибити свої знання.

3. Цибульський Олександр Володимирович, вчитель математики, спеціаліст Дацьківського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" Корсунь-Шевченківської районної ради, навчально-методичний посібник "Комбінації стереометричних фігур".

У посібнику систематизовано теоретичні відомості з теми "Комбінації стереометричних фігур", зазначено опорні факти, формули і конфігурації, необхідні для розв'язування задач на комбінації стереометричних фігур. Проаналізовано помилки, які допускають учні під час розв'язування задач, підібрано задачі до кожного виду комбінацій. Зазначено програмні засоби, які можуть допомогти при вивченні даної теми, розроблено систему уроків для формування умінь розв'язувати задачі на комбінації стереометричних фігур.

Матеріали даного посібника можуть використовуватися учителями математики під час проведення факультативних занять, при підготовці учнів до зовнішнього незалежного оцінювання та державної підсумкової атестації, а також буде корисний учням, які цікавляться математикою.

4. Пригула Броніслава Йосипівна, вчитель математики, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії Тальнівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Тальнівської районної ради, методичний посібник "Застосування властивостей функцій до розв'язування ірраціональних рівнянь".

Рівняння є надзвичайно результативними моделями багатьох природних, економічних і технічних процесів. Тому, крім загальновідомих методів розв'язання рівнянь, доводиться знаходити нестандартні шляхи їх розв'язків.

Методи розв'язування ірраціональних рівнянь, як правило, базуються на можливостях заміни ірраціонального рівняння раціональним.

Проте не всяке рівняння в результаті перетворень або за допомогою вдалої заміни може бути зведено до рівняння стандартного вигляду, для якого існує певний алгоритм розв'язання. Як правило, рівняння такого типу пропонуються на математичних олімпіадах. У таких випадках іноді виявляється корисним використовувати інші методи розв'язання, зокрема застосування властивостей функцій, що входять до рівняння.

Досконале володіння методами розв'язання нестандартних ірраціональних рівнянь, висвітленими у роботі, дасть можливість учителю розвивати творчі, інтелектуальні здібності, комунікативні навички учня, сприятиме розвитку його як творчої особистості, забезпечить можливість постійного самовдосконалення у підготовці до олімпіад та ЗНО, а також буде незамінним і необхідним інструментом у роботі творчого вчителя.

Матеріали можуть бути використані учителями математики та учнями старших класів при підготовці до олімпіад, зовнішнього незалежного оцінювання з математики.

5. Дудченко Наталія Олексіївна, учитель математики, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії Кривоносівського навчально-виховного комплексу "загальноосвітня школа I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад" Золотоніської районної ради, методичний посібник "Патріотичне виховання учнів на уроках математики у 5 класі".

У посібнику представлено цикл уроків з математики у 5 класі з використанням парної, групової, колективної форми роботи на уроці. Такі форми роботи сприяють розвитку навичок

спілкування, вміння висловлювати, переконувати, вести діалог, дискусію, робити висновки. На таких уроках формуються навички розв'язування задач практичного та дослідницького характеру, пов'язаного з нестандартними ситуаціями. Дана публікація має ціннісно-орієнтоване спрямування, а саме патріотичне виховання молодого покоління на історичних прикладах минулого та сьогодення. Посібник може бути використаний вчителями загальноосвітньої школи.

6. Муляк Оксана Миколаївна, вчитель математики, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії Тальнівського економіко-математичного ліцею Тальнівської районної ради, навчально-методичний посібник "Модуль числа. Факультативні заняття".

Запропонований навчально - методичний посібник містить розробки двогодинних занять факультативу згідно з програмою факультативного курсу "Модуль числа" для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів та закладів нового типу, автор Г.В. Апостолюк.

У розробці занять виділені основні структурні елементи, розкривається зміст матеріалу, наводиться система завдань різного рівня складності, використано історичний і довідковий матеріал для зацікавлення учнів та підвищення інтересу до математики: історичні нариси про відомих математиків, цікаві факти і події з історії математики.

Заняття факультативу розроблені з використанням цікавих форм роботи: "Математичний бій", математичний аукціон, математичний ярмарок, завдання - "віднови фразу" а також із застосуванням інтерактивних методів навчально - виховної діяльності: кооперативний, "Акваріум", "Крісло автора", "Коло ідей", метод "Прес".

Методична розробка допоможе вчителям математики у підготовці та проведенні факультативних та гурткових занять з теми "Модуль числа", при підготовці до зовнішнього незалежного оцінювання з математики.

7. Компанієць Олена Миколаївна, учитель математики Дубіївської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради, Соловей Світлана Василівна, вчитель математики Степанківської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради, методичний посібник "Уроки узагальнення та систематизації знань, умінь, навичок із алгебри та геометрії (для учнів 7-8 класів)".

8. Нечипоренко Оксана Олексіївна, вчитель математики Руськополянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Черкаської районної ради, методичний посібник "Уроки узагальнення та систематизації знань, умінь, навичок із алгебри та геометрії (для учнів 9 класів)".

Посібники містять конспекти уроків узагальнення та систематизації знань, умінь та навичок учнів відповідного класу, складених у формі відображення окремих фактів у певній системі взаємозв'язків - схем, узагальнюючих таблиць, міні-підручників. Збірники складено відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та згідно із новою навчальною програмою з математики для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (автори: М.І. Бурда, Ю.І. Мальований, Є.П. Нелін, Д.А. Номіровський, А.В. Паньков, Н.А. Тарасенкова, М.В. Чемерис, М.С. Якір).

Запропоновані конспекти призначені для використання вчителями при підготовці до уроків узагальнення і систематизації знань, умінь та

навичок як в цілому, так і до окремих елементів уроку. Під час складання конспектів уроків було взято до уваги методичні основи та рекомендації щодо їх створення. Зверталася увага на знаходження та розкриття в уже вивченому матеріалі закономірностей, логічно-наслідкових зв'язків, глибокої сутності процесів та явищ; на перехід від окремих до більш широких узагальнень.

Рекомендовано вчителям математики.

9. Падагуц Ольга Дмитрівна, учитель математики, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії Христинівської спеціалізованої школи I-III ступенів № 1 ім. О.Є. Корнійчука Христинівської районної ради, навчальний посібник "Математична естетика міста Христинівка".

Навчальний посібник має актуальний теоретичний і практичний аспект. Теоретичний - показати, що абстрактна математика не тільки об'єктивна, точна та конкретна, але вона ще й красива; практичний аспект - сучасний стан розвитку міста Христинівка вимагає більш інтенсивного використання математичних знань, законів архітектури та основ дизайну; поєднання естетичних засад із геометрією.

Робота може бути використана вчителями математики на уроках, факультативних, позакласних заняттях і допоможе школярам зрозуміти доцільність вивчення математики як засобу розуміння і створення краси, відчути в самому собі прагнення до творчості.

10. Осадча Раїса Володимирівна, учитель математики, **Волошина Марія Сергіївна**, вчитель фізики Смілянського природничо-математичного ліцею Смілянської міської ради, методичний посібник "Курс занять в літній науковій школі для учнів 10 класу "Незвичайний погляд на звичайні речі. Панорама функцій в математиці та житті".

Пропонований посібник містить програму та методичне забезпечення курсу занять в літній науковій школі для учнів 10 класу "Незвичайний погляд на звичайні речі. Панорама функцій в математиці та житті".

Мета даного курсу: формування знань про функції та їх властивості, формування в учнів розуміння про цілісність та універсальність математичних методів опису (математичних портретів закономірностей природи) законів природи, використання їх для практичних потреб; формування школярами системи предметних компетентностей.

Матеріали будуть апробовані під час занять в літній науковій школі Смілянського природничо-математичного ліцею.

11. Лисенко Іван Іванович, вчитель математики, спеціаліст першої кваліфікаційної категорії Озрянської загальноосвітньої школи I-II ступенів Звенигородської районної ради, навчально-методичний посібник "Функціональні рівняння та задачі на знаходження функцій".

Головним видом математичної діяльності є розв'язання проблем, тобто завдань пошукового і дослідницького характеру, а також математичний опис моделей реальних ситуацій. У процесі вивчення та дослідження різноманітних явищ природи, розв'язування технічних задач тощо, доводиться розглядати не стільки змінні величини, взяті окремо, скільки зв'язок між ними, залежність однієї величини від іншої. Ці актуальні питання допомагають вирішити створення функціональних рівнянь та їх розв'язки.

Предмет дослідження - функціональні рівняння, які повною мірою є математичною моделлю опису реальних ситуацій.

Мета роботи - систематизувати методи розв'язування функціональних рівнянь; показати, що розв'язки функціональних рівнянь є результатом ідеалізації реальних операцій над предметами та виділення їх властивостей.

Практичне значення цієї роботи полягає в тому, що надає можливість молоді розвинути науковий світогляд, поняття про математичну модель, що відображає реальну картину навколишнього світу; допоможе розвинути аналітично-синтетичне та графічне мислення, а також розумові дії, як аналіз, порівняння, узагальнення, абстрагування, встановлення та використання аналогій; застосовувати мову функціональних рівнянь для узагальнення спостережень над конкретними прикладами і їх взаємозв'язками.

12. Галяс Сергій Степанович, учитель математики, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії Углуватського НВК "ДНЗ-ЗОШ I-III ступенів" Христинівської районної ради, навчальний посібник "Зошит для самостійних робіт з математики (6 клас)".

Запропонований зошит призначений для здійснення вчителем тематичного оцінювання навчальних досягнень з математики учнів 6 класу.

Кожна самостійна робота розрахована на два варіанти, які містять завдання початкового, середнього, достатнього та високого рівнів.

Тестування - ефективний спосіб перевірки рівня знань, умінь, навичок учнів в школі.

Роботи вчителів, які ділилися своїм досвідом на виставці, свідчать про те, що вони активно працюють над розвитком власної професійної майстерності, постійно шукають шляхи вдосконалення методики навчання з метою забезпечення високої результативності праці педагога.

У рамках обласної виставки "Освіта Черкащини - 2015" проводився конкурс на кращу серію цифрових ресурсів для навчально-методичного забезпечення навчально-виховної діяльності дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів з метою підвищення ефективності впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів області. Учителями математики було представлено 46 серій цифрових ресурсів. **Найбільш цікаві матеріали подали такі вчителі:**

1. Гергель Ольга Василівна, учитель математики Орловецької загальноосвітньої школи I-III ступенів Городищенської районної ради Черкаської області, серія цифрових ресурсів на тему "Перерізи многогранників (10-11 клас)".

2. Курінна Галина Василівна, учитель математики Корсунь-Шевченківської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 Корсунь-Шевченківської районної ради, серія цифрових ресурсів на тему "Тригонометричні функції. Алгебра і початки аналізу. 10 клас".

3. Запара Олена Герасимівна, методист районного методичного кабінету відділу освіти Лисянської райдержадміністрації, серія цифрових ресурсів на тему "Математичні комп'ютерні ігри з теми "Натуральні числа і дії з ними"".

4. Бойко Лариса Анатоліївна, Можаровська Лідія Іванівна, учителі математики Монастирищенської спеціалізованої школи I-III ступенів №5 Монастирищенської районної ради, серія цифрових ресурсів з теми "Методичний посібник "Логарифмічна функція", 11 клас".

5. Творча група учителів математики під керівництвом Курінної Людмили Володимирівни, учителя математики Шполянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 5 Шполянської районної ради, серія цифрових

ресурсів на тему "Мультимедійний підручник "Похідна функція". Алгебра, 11 клас".

Однак слід відзначити, що лише 40% конкурсних цифрових ресурсів були розроблені з дотриманням усіх вимог Положення про конкурс на кращу серію цифрових ресурсів. У матеріалах, які не відповідали цим вимогам, були такі основні недоліки:

- Конкурсні цифрові ресурси розроблені з інших тем та класів, не вказаних у переліку ресурсів;
- Не оформлені належним чином папки і супроводжуючі файли: картка опису цифрового ресурсу, пояснювальна записка;
- Представлено лише один вид цифрового ресурсу;
- Окремі презентації методично недосконалі, містять граматичні помилки, занадто насичені анімаціями, невдало підібраний фон і т. ін.

На нашу думку, сьогодні були б цікавими такі цифрові ресурси, які б включали, наприклад, відеоролики майстер-класу фрагментів уроків, що демонструватимуть цікаві методичні прийоми, технології навчання, вивчення найбільш складних тем шкільного курсу математики, підготовки до розв'язування олімпіадних задач тощо.

Пропонуємо ознайомитися з таблицею, яка відображає активність участі вчителів у 2014/2015 навчальному році у вищезгаданих заходах (у розрізі районів):

№	Район (місто)	колекція цифрових ресурсів	матеріали виставки
1	м. Ватутіне	1	-
2	м. Канів	-	-
3	м. Золотоноша	1	-
4	м. Сміла	2	1
5	м. Умань	-	1
6	м. Черкаси	5	5
7	Городищенський	1	4
8	Драбівський	2	-
9	Жашківський	-	1
10	Звенигородський	1	3
11	Золотоніський	1	2
12	К.-Шевченківський	4	4
13	Канівський	2	-
14	Кам'янський	1	-
15	Катеринопільський	5	3
16	Лисянський	3	-
17	Маньківський	-	2
18	Монастирищенський	1	-
19	Смілянський	2	4
20	Тальнівський	2	2
21	Уманський	2	6
22	Христинівський	3	4
23	Черкаський	2	6
24	Чорнобаївський	3	1
25	Чигиринський	1	-
26	Шполянський	1	1
	ВСЬОГО	46	50

Підготовка матеріалів та участь у педагогічних виставках є одним із засобів професійного саморозвитку педагога у міжкурсовий період, формування та розвитку інформаційної компетентності, тому районним, міським методичним службам слід приділяти більше уваги цьому виду діяльності. Особливо звертаємо увагу на те, що на виставках повинні в першу чергу ділитися досвідом вчителі, які мають педагогічні звання або планують підвищити свою кваліфікаційну категорію.

Кардинальні зміни в освіті, що почалися декілька років тому і торкнулися її глобальних аспектів (зміст освіти, стандарти, термін навчання,

комп'ютеризація та ін.), дещо послабили увагу до уроку, і вчителі знизили рівень підготовки до нього. Це ще більше посилює небажання сучасних дітей вчитися, послабило інтерес до шкільних предметів, учні стали пасивні і неуважні на уроках. Звичайно, цьому є конкретні причини. Однією з важливих причин є відсутність в учнів мотивації до навчання. Це часто налаштовує учнів проти вчителів і навчання, або, іншими словами, школа відбиває в дітей бажання навчатися. Учні на таких уроках швидко стомлюються, бо відсутній стимул до пізнання нового та необхідного.

І, щоб учень займав активну позицію в процесі навчальної діяльності, він повинен мати потужні джерела мотивації до навчання. Теорія мотивації впливає з необхідності будувати педагогічний процес таким чином, щоб його методика орієнтувалася на якомога глибше проникнення у внутрішній світ дитини, мала на меті пробуджувати і розвивати в ній здібності й нахили. Тому основним у педагогічному мистецтві вчителя є вміння спонукати, а не примушувати.

Проблема як досягти того, щоб учні тривалий час бажали вивчати певний предмет (саме бажали, а не мусили), тобто мотивація учнів до навчання, є надзвичайно актуальною в наш час. Будь-яка діяльність на уроці відбувається більш ефективно і дає якісні результати, якщо в учнів є яскраві, глибокі мотиви, які викликають бажання діяти активно, з повною віддачею сили.

"Потрібно, щоб усі учні вже з самого початку чітко бачили мету з усіма проміжними ланками й прагнули досягти її", - писав Ян Амос Коменський. А мету навчання учні бачитимуть тільки тоді, коли вона буде чітко визначена і зрозуміло вмотивована вчителем.

Що ж потрібно робити, щоб підвищити мотиваційну сферу учнів? Насамперед учитель має формувати зміст навчального матеріалу як систему практичних і навчальних завдань та організувати активні дії дитини з їх вирішенням. Від майстерності вчителя, його педагогічного досвіду і психологічного настрою залежить те, чи зможе він використати такі методи і форми роботи з учнями, за яких у них сформуються сталі позитивні мотиви для набуття знань, умінь і навичок, виникнуть інтелектуальні інтереси.

Кожний вид діяльності можна розкласти на складові: хочу, можу, навіщо це робити. Людина народжена бути активною, діяльною. І, коли немає позитивної діяльності, на її місце приходить інша - негативна, або, як ми її називаємо, саморуйнівна.

Найважливішим мотивом навчання є почуття успіху, задоволення від досягнутого. Серед багатьох чинників, які впливають на мотивацію учнів до навчання, одним із найважливіших є оцінка (саме не бал, а оцінка). Тому одним із найдієвіших методів мотивації навчання учнів має бути створення на уроці ситуації успіху. При цьому вчителям потрібно добирати для учнів посилені завдання, оцінювати їхнє виконання. Під час цього слід забезпечувати належний мікроклімат, у якому учень позбувся б почуття невпевненості та страху.

Успіх - головне джерело мотивації учня до навчання. Тільки успіх дає задоволення від навчання й приведе в подальшому до ще кращих успіхів. Один раз досягнутий успіх забезпечить заохочення й бажання повторного успіху. Саме така самосвідомість і породжує мотивацію.

Крім того, ми маємо вчити учнів долати труднощі, невдачі, а не боятися їх.

Поліпшення передусім якості викладання, майстерності вчителя, вдосконалення методів і прийомів роботи, спрямованих на підвищення інтересу до предмета, розвиток мотиваційної сфери, стимулювання пізнавальної активності учнів, уміння практично застосовувати набуті знання - ось цей

нешвидкий, але надійний шлях активізації пізнавальної діяльності школярів.

З метою формування позитивних мотивів навчальної діяльності вчителі школи використовують **такі методи**: словесні, наочні й практичні, репродуктивні й пошукові, індуктивні й дедуктивні, а також методи самостійної навчальної роботи. Також використовують наочність, яка підвищує інтерес учнів до досліджуваних питань, допомагає подолати втому або негативні відчуття. Організують лабораторні, практичні, експериментальні роботи, які теж виступають у ролі мотивів активної навчальної діяльності. Часто застосовують проблемно-пошукові методи, які є надзвичайно цінними в створенні позитивних мотивів навчання, особливо для самостійної роботи учнів. Впевнено входять у наше життя комп'ютерно-зорієнтовані технології.

Важливу роль у мотивації навчання відіграють методи емоційного стимулювання учнів, які в процесі навчання створюють ситуацію емоційно-моральних переживань.

Одним із прийомів емоційного мотивування навчання є створення ситуації захопленості, тобто введення до навчального процесу захопливих прикладів, парадоксальних фактів на уроках. Підвищений інтерес викликає аналіз уривків з літератури, присвячених життю та діяльності видатних учених, громадських діячів.

Для формування навчальних мотивів велике значення має використання ситуацій пізнавальної новизни, пізнавальних ігор, навчальних дискусій, пізнавальних протиріч, використання різноманітних аналогій, створення ситуацій успіху тощо. Залучення учнів до ситуацій навчальних дискусій поглиблює їхні знання з окремих питань і на цьому ґрунті викликає нову хвилю інтересу до навчання. Часто вчителі організують на уроках навчальні дискусії. Звичайно, учні не завжди висловлюють кінцеве рішення про істинність тієї чи іншої точки зору, але в них виникає інтерес до глибшого вивчення цих питань. Як метод мотивації всім учителям потрібно використовувати аналіз життєвих ситуацій. Цей метод безпосередньо мотивує навчання шляхом максимально ймовірної конкретизації знань, тісного зв'язку з особистісною вагомістю для учня та його оточення.

Що ж до ролі позакласних математичних заходів, то різноманітні змагання сприяють стимулюванню пізнавальної активності при вивченні предмета, виявленню та підтримці обдарованих дітей, дають можливість учням проявити математичні здібності в різних ситуаціях. Зокрема:

- Олімпіада - передбачає повноту та глибину розкриття думки при розв'язанні нестандартних задач без права дискусії;
- МАН - вузько спеціалізоване дослідження у певній галузі науки. Отримані результати оприлюднюються шляхом захисту науково-дослідної роботи;
- Конкурс "Кенгуру" - передбачає розв'язування задач, які не переобтяжені громіздкими обчисленнями. Проводиться у тестовій формі без вимоги обґрунтування;
- Турніри - передбачають повноту та глибину розкриття думки з обов'язковою подальшою дискусією;
- Фестиваль - комплексні заходи для всебічного розкриття математичних здібностей у різноманітних ситуаціях;
- Веб-квест - проблемне завдання, орієнтоване на розвиток пізнавальної, пошукової діяльності учнів, на якому значна частина інформації здобувається через ресурси Інтернету;
- Карусель - командне змагання, що передбачає тривале правильне швидкісне

розв'язування завдань різного рівня складності групами школярів;

- Математична абака - це команда гра - змагання по розв'язуванню задач зростаючої складності. Усі завдання видаються для вирішення всім командам одночасно. Основним заліковим показником є загальна кількість набраних балів (включаючи бонуси). Проводиться у тестовій формі;

- Математична регата - командне розв'язування завдань зростаючої складності за визначений час для кожного рівня для кожного рівня складності з різних тем. Оцінюється повне об'рунтування в письмовій формі.

Участь в олімпіадах, конкурсі-захисті учнівських науково-дослідницьких робіт, конкурсі "Кенгуру" вже є доброю традицією у школярів нашої області. Так, наприклад, у Міжнародному математичному конкурсі "Кенгуру" у цьому навчальному році взяли участь:

З метою підвищення інтересу учнів до математики, інформатики та впровадження нових інтерактивних форм навчання Черкаським обласним інститутом післядипломної освіти педагогічних працівників вперше було проведено математичний веб - квест "Зимові пригоди Петрика, Олі та чарівного Згортка" для учнів 5 - 6 класів. Розробкою сценарію та завдань займалась обласна творча група вчителів математики та інформатики. Понад 100 учасників розв'язували цікаві математичні задачі в декілька етапів, виконували творчі завдання. Учні, які дісталися до фіналу і найкраще виконали творчі завдання, отримали сертифікат (21 особа).

Хотілося б, щоб вчителі використовували все розмаїття цих заходів для досягнення головної мети - створення навчального середовища для формування інтересу, виявлення творчо обдарованих дітей та успішного вивчення математики.

1 етап (05.12.2014 р.)

Рівень	2 клас	3 клас	4 клас	5 клас	6 клас
К-сть	1 681	1 867	1 516	1 450	1 338

Загальна кількість учасників: 7 852

Відмінних результатів: 1 216

Добрих результатів: 3 350

Кількість шкіл, що взяли участь у конкурсі: 268

2 етап (19.03.2015 р.)

Рівень	Малюк 2	Малюк 3,4	Школярник	Кадет	Юніор	Випускник
К-сть	1 203	2 453	2 887	2 591	2 074	604

Загальна кількість учасників: 11 812

Відмінних результатів: 1 432

Добрих результатів: 4 692

Кількість шкіл, що взяли участь у конкурсі: 365

М.А. Новосельський,

методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ФІЗИКИ ТА АСТРОНОМІЇ

Реформування шкільної фізичної освіти має на меті зробити її більш якісною шляхом забезпечення широких можливостей для розвитку, навчання та виховання творчої особистості, в результаті яких вона буде підготовлена до активного, самостійного життя в суспільстві. Таке складне завдання можна вирішити шляхом використання інноваційних технологій навчання, серед яких чільне місце займають мультимедійні технології. Вони відкривають нові, ще недостатньо досліджені можливості вдосконалення навчальної діяльності.

У 2015-2016 навчальному році розпочинається вивчення фізики в 7 класі за новою навчальною програмою "Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Фізика. 7-9 класи". - К.: Видавничий дім "Освіта", 2013. - 13 с. В 7 класі на вивчення фізики відводиться 70 годин на рік.

Реалізація змісту предмета в 10 та 11 класах здійснюється за програмами для загальноосвітніх навчальних закладів (на рівні стандарту, академічному або профільному) "Фізика. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень". - К.: 2010.

Діючі програми розміщені також на сайті Міністерства освіти і науки <http://www.mon.gov.ua>.

Тижневе навантаження у 10-11 класах:

Рівні змісту освіти	Рівень стандарту		Академічний рівень		Профільний рівень	
	10	11	10	11	10	11
Кількість годин на тиждень	2	2	3	3	6	6

Одним із головних завдань навчання фізики в школі є засвоєння учнями системи фізичних знань та здатність застосовувати їх у процесі пізнання та у практичній діяльності, що дає змогу зрозуміти й пояснити явища природи, а іноді й відкрити нові.

Особливістю реалізації нового змісту фізичної освіти відповідно до Державного стандарту є те, що його побудова базується на двох концептах:

- в основній школі (7-9 класи) вивчається логічно завершений базовий курс фізики, який закладає основи фізичних знань;
- у старшій школі вивчення фізики відбувається залежно від обраного профілю навчання.

Курс фізики основної школи продовжує формування, уточнення і розвиток фундаментальних природничо-наукових понять, вивчених в пропедевтичному курсі природознавства. Фізика в основній школі вивчається на рівні ознайомлення з фізичними явищами, поняттями і законами, які дають змогу пояснити перебіг найбільш поширених процесів у навколишньому світі, ознайомити учнів з фізичними основами сучасного виробництва, техніки і технологій.

Головна мета навчання фізики в старшій школі полягає в розвитку особистості учнів засобами фізики як навчального предмета, зокрема завдяки формуванню в них предметної компетентності на основі фізичних знань, наукового світогляду й відповідного стилю мислення, розвитку експериментальних умінь і дослідницьких навичок, творчих здібностей і схильності до креативного мислення.

Відповідно до цього зміст фізичної освіти спрямовано на опанування учнями наукових фактів і фундаментальних ідей, усвідомлення ними суті понять і законів, принципів і теорій, які дають змогу:

- пояснити перебіг фізичних явищ і процесів і з'ясувати їхні закономірності;
- оволодіти основними методами наукового пізнання;
- охарактеризувати сучасну фізичну картину світу;
- зрозуміти наукові засади сучасного виробництва, техніки і технологій;
- використати набуті знання в повсякденній практичній діяльності.

Оволодіння учнями навичками експериментальної діяльності в основній школі спрямоване на використання набутих знань у практичній діяльності, формування пізнавальних інтересів, розвиток їхніх творчих здібностей, зацікавленості до вибору майбутньої професії, пов'язаної з фізикою.

При навчанні фізики одним із важливих видів навчальної діяльності є фізичний експеримент. Оскільки матеріальна база фізичних кабінетів не завжди може забезпечувати виконання всіх лабораторних робіт і робіт фізичного практикуму, то учитель може замінювати окремі роботи рівноцінними.

Оформлення лабораторних робіт та робіт фізичного практикуму може здійснюватися в спеціальних зошитах або зошитах на друкованій основі, яким надано відповідних гриф МОН, а також на окремих аркушах. Ці звітні матеріали мають зберігатися протягом навчального року в кабінеті фізики.

Оцінювання експериментальної діяльності учнів, як правило, включає такі елементи: перевірку підготовленості учнів до роботи; перевірку процесу її виконання, оцінку якості наданого звіту про проведenu роботу з урахуванням наведених висновків та узагальнень.

Можуть не оцінюватися або оцінюватися вибірково деякі лабораторні роботи, які є демонстраційними та короточасними, або носять репродуктивний характер, спрямовані на спостереження фізичних явищ і процесів, ознайомлення учнів з будовою пристроїв. Приклади таких робіт зазначалися в інструктивно-методичних листах МОН попередніх років.

З метою підготовки учнів до виконання реальних фронтальних лабораторних робіт, формування та перевірки їх практичних умінь та навичок за допомогою тренажерів, використовуючи для цього інтерактивні моделі лабораторних робіт або відеофрагменти їх виконання, можуть використовуватися програмно-педагогічні засоби, які мають відповідний гриф МОН. Але ці засоби не можуть замінювати проведення реальних експериментальних досліджень.

Курс фізики тісно пов'язаний з математикою, оскільки в процесі дослідження структури і властивостей матерії, фізичних явищ та їх взаємозв'язків у фізиці поряд з експериментальним методом широко використовується метод математичного моделювання. Основною ідеєю методу математичного моделювання під час вивчення фізичних явищ є створення та дослідження математичних моделей цих явищ. Оволодіння даним методом насамперед передбачає розуміння школярами взаємозв'язку між математикою і фізикою та, звичайно ж, наявність відповідних знань та вмінь з математики. Практика шкільного навчання має віддзеркалювати єдність фізики й математики в процесі узгодженого їх вик-ладання. Наприклад проведення уроків-досліджень. Цей тип нетрадиційних уроків дозволяє підвищити пізнавальну активність учнів, дати їм відчуття радості відкриття, побувати в ролі дослідників - теоретиків чи експериментаторів. Більшість з таких уроків спираються на використання інтерактивних форм навчання, на групові форми роботи. Це виховує вміння працювати в колективі, але потребує від учителя дуже ретельної підготовки. У кожній групі повинен бути сильний і комунікативний учень, який зміг би організувати підготовку групи до уроку й участь дітей у ньому.

Сформувати інтерес учнів до фізики, який сприяв би їхній навчально-пізнавальній діяльності, педагоги намагаються різними способами: зміною структури змісту предмета, удосконаленням методики його викладу, удосконаленням фізичного шкільного експерименту, застосуванням нестандартних форм і методів в організації уроку, залученням учнів до позаурочної роботи з фізики.

Хочемо зауважити, що є певні труднощі у роботі із обдарованими дітьми сільської місцевості. Учитель прагне забезпечити підготовку здібних учнів, які б могли на рівні міських шкіл, брати участь у конкурсах, навчатись на курсах, успішно складати зовнішнє незалежне оцінювання.

Учні загальноосвітніх навчальних закладів області беруть активну участь у предметних олімпіадах, інтернет-олімпіадах, конкурсі-захисті учнівських науково-дослідницьких робіт Малої академії наук, Міжнародного природничого конкурсу "Левеня". Учні спеціалізованих навчальних закладів постійно займають призові місця на районних (міських), обласних, Всеукраїнських олімпіадах з фізики.

Удосконалення навчально-виховного процесу вимагає від вчителя особливу увагу приділяти розвитку критичного мислення учнів. Одна з відповідальних завдань навчання фізики полягає в тому, щоб розвивати критичне мислення школярів, яке тісно пов'язане з математичним; вдосконалювати вміння

мислити, робити висновки, тобто формувати розумову культуру, що характеризується певним рівнем розвитку мислення, оволодінням узагальненими прийомами міркувань, прагненням здобувати знання і вмінням застосовувати їх в незнайомих ситуаціях. Для того, щоб кожен учень зрозумів, що математичний стиль мислення не є привілеєм тільки академічної еліти.

Сучасний учитель займається різними видами професійної діяльності: викладацькою, виховною, науковою, методичною, управлінською. Залежно від того або іншого виду діяльності існують різні можливості використовувати комп'ютерні або інформаційні технології, що дають можливість отримувати, передавати, систематизувати, обробляти інформацію, а також здійснювати комунікацію між колегами, учнями та їх батьками.

Із збільшенням кількості комп'ютерів в школах зростає їх роль як ефективного засобу підвищення результативності навчання при застосуванні їх як нового засобу навчання. При цьому комп'ютер може бути використаний і для автоматизації робочого місця вчителя як засіб навчання тих, хто вчиться. Його застосування дозволяє підвищити інтелектуальний рівень учнів і полегшити вирішення практичних задач.

На допомогу вчителю фізики, астрономії для організації занять за допомогою комп'ютера сьогодні випускається безліч навчальних програм, рекомендованих Міністерством освіти і науки, інтернет. Виділимо основні напрями застосування комп'ютерної техніки на уроках фізики і астрономії:

- підготовка друкованих роздаткових матеріалів (контрольні, самостійні роботи, дидактичні картки для індивідуальної роботи);
- мультимедійний супровід пояснення нового матеріалу (презентації, аудіо-, відеозаписи реальних лекцій, навчальні відеоролики, комп'ютерні моделі фізичних експериментів);
- інтерактивне навчання в індивідуальному режимі;
- проведення комп'ютерних лабораторних робіт;
- обробка учнями експериментальних даних (побудова таблиць, графіків, створення звітів);
- контроль рівня знань з використанням тестових завдань;
- використання на уроках і при підготовці до них інтернет-ресурсів.

Причин комп'ютеризації навчання фізиці та астрономії можна назвати багато. У мережі є багато програмних продуктів, які учителі-предметники можуть використати під час проведення уроків із застосуванням нових інформаційних технологій. Подібні уроки дозволяють підвищити інтерес до вивчення предметів природничо-математичного циклу, активізувати їх пізнавальну діяльність, сприяють формуванню наукового світогляду.

Добре відомо, що курс фізики середньої школи включає розділи, вивчення і розуміння яких вимагає розвиненого образного мислення, уміння аналізувати, порівнювати. Насамперед мова йде про такі розділи, як "Молекулярна фізика", деякі розділи "Електродинаміки", "Ядерна фізика", "Оптика" і ін. Багато явищ в умовах шкільного фізичного кабінету не можуть бути продемонстровані. Наприклад, явища мікросвіту, або процеси, що швидко протікають, або досліди із приладами, відсутніми в кабінеті. В результаті учні зазнають труднощі їхнього вивчення, оскільки не в змозі їх уявити. У таких ситуаціях на допомогу учневі приходять сучасні технічні засоби навчання й у першу чергу персональний комп'ютер.

Навчальні програми з фізики змінюються значно швидше, ніж обновлюється чи створюється нове програмне забезпечення. Однак це не означає,

що потрібно відмовлятися від використання ППЗ з фізики чи астрономії.

"Бібліотека електронних наочностей" разом з "Віртуальною фізичною лабораторією" дозволяють комплексно підходити до викладання навчального матеріалу з фізики, використовуючи конструктор уроків. "Електронний задачник" для 7-8 класів дозволяє персонально (при використанні мережі) підійти до розв'язування задач і виявити можливі прогалини в знаннях учнів.

Отже, на сучасному етапі розвитку шкільної освіти проблема застосування комп'ютерних технологій на уроках фізики набуває дуже великого значення. Комп'ютер з мультимедіа в руках учителя стає дуже ефективним технічним засобом навчання, тобто працює в інтерактивному режимі.

Все це дозволяє: вивести сучасний урок на якісно новий рівень; підвищувати статус вчителя; впроваджувати в навчальний процес інформаційні технології; розширювати можливості ілюстративного супроводу уроку; використовувати різні форми навчання та види діяльності в межах одного уроку; ефективно організовувати контроль знань, вмінь та навичок учнів; полегшувати та вдосконалювати розробку творчих робіт, проектів, рефератів.

Використання новітніх технологій у сучасному суспільстві стає необхідним практично в будь-якій сфері діяльності людини. Оволодіння навичками цих технологій ще за шкільною партою багато в чому визначає успішність майбутньої професійної підготовки нинішніх учнів.

АСТРОНОМІЯ

Курс астрономії спрямований на розвиток загальнокультурної компетенції, розуміння астрономічних явищ, із якими людина стикається в повсякденному житті, має розкривати еволюційні зв'язки між різними формами руху та структурної організації матерії у Всесвіті, взаємозв'язок астрономічної науки з іншими природничими та технічними науками.

Навчальний предмет "Астрономія" у 2015-2016 навчальному році буде викладатися в 11 класі за програмами для загальноосвітніх навчальних закладів (на рівні стандарту, академічному або профільному) "Астрономія. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень" (Київ, 2010), які розміщені також на сайті Міністерства освіти і науки: <http://www.mon.gov.ua>

Звертаємо вашу увагу на те, що астрономія як предмет входить до інваріантної складової навчальних планів в 11 класі.

Оскільки в Україні започаткована Всеукраїнська учнівська олімпіада з астрономії, при використанні програми рівня стандарту та академічного рівня (17 годин на рік) вивчення предмета рекомендуємо проводити наступним чином - у 1 семестрі по 1 годині на тиждень; у профільному рівні - 34 години на рік.

Особливістю програми профільного рівня є те, що серед державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів є й вимога вміти розв'язувати задачі. У зв'язку з цим рекомендуємо вчителю під час складання календарно-тематичного планування курсу передбачити час на формування в учнів уміння розв'язувати задачі астрономічного змісту. Розв'язування задач, особливо типових, має сприяти закріпленню вивченого матеріалу, демонструвати єдність астрономії з математикою та фізикою.

Особливої уваги потребує виконання практичної частини програми з астрономії. Програма рівня стандарту, академічного рівня передбачає виконання однієї практичної роботи. Учитель може довільно обирати тему цієї роботи з трьох, запропонованих програмою. Разом із тим практика,

зокрема результати Всеукраїнської учнівської олімпіади з астрономії, засвідчує, що учні знають зоряне небо на неналежному рівні: не орієнтуються в сузір'ях; не можуть вказати найяскравіші зорі у відомому сузір'ї; недостатньо вміють працювати з картами зоряного неба. З огляду на це можна рекомендувати проведення комбінованого практичного заняття, на якому доцільно показати будову карти зоряного неба (зокрема особливості відображення на ній небесних світил, використання небесних координат) та прийоми роботи з такою картою. У другій частині практичного заняття бажано продемонструвати учням вигляд зоряного неба в ділянці північного полюса світу (сузір'я Малої та Великої Ведмедиць, Полярна зоря тощо), а також у різні пори року. Навчальна програма профільного рівня містить тематику п'яти практичних робіт, яка є орієнтовною. З огляду на можливості навчального закладу щодо технічних засобів навчання учителем добираються три роботи для проведення практичної частини курсу.

Навчання фізики та астрономії в сучасній школі є основою для формування в учнів сучасного наукового світогляду, розуміння значення основних фізичних та астрономічних понять і законів для вирішення практичних потреб суспільства та створення новітніх технологій, розвитку інтелектуальних здібностей і пізнавальних інтересів школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева В.М. Настільна книга педагога / В.М. Андреева, В.М. Григораш. - Х.: Основа, 2006. - 352 с.
2. Використання інформаційних технологій на уроках фізики // Бібліотека журналу Фізика в школах України. - Х.: Вид. група "Основа", 2007. - 200 с.
3. Давиденко А.А. Методика розвитку творчих здібностей учнів у процесі навчання фізики (теоретичні основи) / А.А. Давиденко. - Ніжин: ТОВ Видавництво "Аспект - Поліграф", 2004. - 264 с.
4. Карпова Л.Б. Використання персонального комп'ютера на уроках фізики / Л.Б. Карпова // Фізика в школах України. - 2008. - №17. - С. 32 -36.
5. Мельник Л.С. Формування ключових компетентностей методами інтерактивного навчання / Л.С. Мельник // Фізика в школах України. - 2008. - №5. - С. 32 -38.
6. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Фізика. 7-9 класи. - К.: Видавничий дім "Освіта", 2013. - 13 с.
7. Фізика. Рівень стандарту. Академічний рівень. Профільний рівень. - К., 2010.
8. Шарко В.Д. Сучасний урок / В.Д. Шарко. - К., 2006. - 224 с.

Л.І.Гейко,

методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПРАКТИЧНИХ ТА ДОСЛІДНИЦЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН

*Хімія, як і кожна наука,
є водночас і засобом, і метою.*

Д.І. Менделєєв

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 "Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти" у 2015/2016 навчальному році школярі 7-х класів загальноосвітніх навчальних закладів переходять до вивчення хімії за новою програмою для учнів 7-9 класів, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 06.06.2012 № 664 "Про затвердження навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня".

В основній школі хімію вивчають за типовим навчальним планом з таким розподілом годин: 7 клас - 1,5 год., 8, 9 класи - 2 год. на тиждень.

Державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових

змісту базової і повної загальної середньої освіти.

При цьому особистісно зорієнтований підхід до навчання забезпечує розвиток академічних, соціокультурних, соціально-психологічних та інших здібностей учнів.

Компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей.

До ключових компетентностей належить уміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, математична і базові компетентності в галузі природознавства і техніки, інформаційно-комунікаційна, соціальна, громадянська, загальнокультурна, підприємницька і здоров'язбережувальна компетентності, а до предметних (галузевих) - комунікативна, літературна, мистецька, міжпредметна естетична, природничо-наукова і математична, проектно-технологічна та

інформаційно-комунікаційна, суспільствознавча, історична і здоров'язбережувальна компетентності.

Діяльнісний підхід спрямований на розвиток умінь і навичок учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища.

У Державному стандарті враховано можливості навчального середовища, сприятливого для задоволення фізичних, соціокультурних і пізнавальних потреб учнів.

Метою освітньої галузі "Природознавство" є формування в учнів природничо-наукової компетентності як базової та відповідних предметних компетентностей як обов'язкової складової загальної культури особистості і розвитку її творчого потенціалу.

Завданнями освітньої галузі є:

- забезпечення оволодіння учнями термінологічним апаратом природничих наук, засвоєння предметних знань та усвідомлення суті основних законів і закономірностей, що дають змогу зрозуміти перебіг природних явищ і процесів;

- забезпечення усвідомлення учнями фундаментальних ідей і принципів природничих наук;

- набуття досвіду практичної та експериментальної діяльності, здатності застосовувати знання у процесі пізнання світу;

- формування ціннісних орієнтацій на збереження природи, гармонійну взаємодію людини і природи, а також ідей сталого розвитку.

Загальними змістовими лініями освітньої галузі є:

- закони і закономірності природи;

- методи наукового пізнання, специфічні для кожної з природничих наук;

- екологічні основи ставлення до природокористування;

- екологічна етика;

- значення природничо-наукових знань у житті людини та їх роль у суспільному розвитку;

- рівні та форми організації живої і неживої природи, які структурно представлені в таких компонентах освітньої галузі, як загально-природничий, астрономічний, біологічний, географічний, фізичний, хімічний, екологічний.

Загальноприродничий компонент забезпечує формування в учнів основи цілісного уявлення про природу і місце людини в ній, пропедевтичну підготовку учнів до вивчення окремих навчальних предметів, що сприяє розвитку ціннісних орієнтацій учнів у різних сферах життєдіяльності та їх адекватній поведінці в навколишньому природному середовищі.

Хімічний компонент забезпечує засвоєння учнями знань про речовини та їх перетворення, хімічні закони і методи дослідження, навички безпечного поводження з речовинами, формує ставлення до екологічних проблем і розуміння хімічної картини світу, вміння оцінювати роль хімії у виробництві та житті людини.

Хімія - одна із найважливіших галузей природознавства та виробничої діяльності людини, тому оволодіння деяким базовим обсягом хімічних знань, формування у свідомості наукової картини світу - одна з необхідних умов вироблення реалістичного сприйняття природи, розуміння місця людини в ній, певної культури мислення та поведінки, розумного і

відповідального ставлення до себе, до середовища існування.

Переорієнтація освітнього процесу із предметоцентризму на людиноцентризм потребує, крім усвідомлення суті цього процесу, ще й відповідних засобів його реалізації.

Одним із аспектів реалізації особистісно зорієнтованого навчання є об'єктивне оцінювання навчальних досягнень учнів. Оцінювання має ґрунтуватися на позитивному принципі, що передусім передбачає врахування рівня досягнень учня, а не ступеня його невдач.

Визначення рівня навчальних досягнень є особливо важливим з огляду на те, що в результаті навчальної діяльності в учнів має сформуватися ряд компетентностей, а не просто певна сума знань, умінь і навичок.

Головними чинниками організації контролю знань та умінь є дотримання критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з хімії (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 21.08.2013 № 1222 "Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти") та чітке узгодження з основними вимогами до знань та умінь учнів, зазначеними у програмі з навчального предмета.

Учитель має орієнтуватися на розділ програми "Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів" і на його основі визначати зміст контролю, зосереджуючи увагу учнів на навчальному матеріалі, який є основним для формування ключових, загальнонавчальних, предметних компетентностей.

Звертаємо Вашу увагу на те, що при виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, які підлягали оцінюванню у процесі вивчення теми. При цьому проведення окремої тематичної атестації при здійсненні відповідного оцінювання не передбачається. Ефективне та об'єктивне оцінювання здійснюється за умов наявності не менше трьох поточних оцінок в учня з теми. Тематична оцінка виставляється в колонці з написом "Тематична" без зазначення дати. Наводимо орієнтовну мінімальну кількість тематичних оцінок відповідно до кількості навчальних годин за рік: 35 годин - 4 ; 70 годин - 6; 140 годин - 8.

Необхідність збільшення кількості тематичних оцінок визначається вчителем.

Традиційною формою контролю навчальних досягнень учнів є самостійні роботи. Слід зазначити, що вони можуть бути замінені іншими видами перевірок робіт, різноманітних за формою організації діяльності учнів: письмові (розраховані на різну кількість часу), усні (семінари, огляди знань, змагання тощо), з використанням мультимедійних засобів.

Обов'язковим є проведення однієї контрольної роботи за семестр.

Необхідно звернути увагу на формування завдань контрольних робіт.

Завдання контрольної роботи складаються таким чином, щоб охопити найбільш важливий матеріал теми, основні її питання. Вони повинні бути різного рівня складності відповідно до критеріїв оцінювання. До контрольної роботи рекомендуємо включати питання, що потребують різноманітних мисленнєвих операцій, а також задачі, графічні завдання тощо. Це повинні бути тестові завдання з вибором однієї або декількох

правильних відповідей, на встановлення відповідності та послідовності та завдання з відкритою відповіддю у відповідності до формування тестових завдань зовнішнього незалежного оцінювання з хімії.

Для того, щоб пересвідчитись у повноті й дієвості фонду хімічних знань, варто застосовувати завдання, які спонукали б учнів до: порівняння різних речовин і явищ; визначення ознак, характерних для речовин і хімічних процесів; класифікації речовин і явищ; встановлення взаємозв'язку між речовинами і хімічними процесами, будовою і властивостями речовин; встановлення причинно-наслідкових зв'язків; формування висновків і узагальнень; пошуку кількох правильних відповідей; прогнозування властивостей сполук.

Урізноманітнення змісту контрольних завдань допоможе активізувати пошукову діяльність учнів, що безперечно забезпечить одержання високого балу та сприятиме мотивації до вивчення предмета.

Контрольні роботи оформляються в зошиті для контрольних робіт або на окремому аркуші та зберігаються в кабінеті хімії упродовж року.

Відпрацювання пропущених учнем лабораторних, практичних, контрольних робіт вважається недоцільним.

Оцінка за ведення зошитів із хімії не виставляється.

Тематична оцінка коригуванню не підлягає.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо.

Обов'язковому оцінюванню підлягають навчальні досягнення учнів з предметів інваріантної та варіативної складових робочого навчального плану закладу. Не підлягають обов'язковому оцінюванню навчальні досягнення учнів з факультативних, групових та індивідуальних занять.

Облік спецкурсів, курсів за вибором здійснюється на окремих сторінках класного журналу; при поглибленому вивченні предметів зазначені години заносяться до класного журналу на сторінку відповідного предмета інваріантної складової.

Облік факультативних, групових та індивідуальних занять фіксуються в окремому (спеціальному) журналі.

Важливою складовою навчання хімії є формування в учнів практичних та дослідницьких компетенцій під час проведення практичних робіт та лабораторних дослідів. Оцінювання практичних робіт - обов'язкове, лабораторні досліді оцінюються вибірково. Не дозволяється практичні роботи та лабораторні досліді підмінити демонстраційним учительським експериментом. За умови відсутності потрібних хімічних реактивів можна замінити їх засобами ужиткової хімії або фармацевтичними препаратами, змінивши технологію проведення досліді. Деякі досліді можна замінити доступнішими в умовах конкретної школи.

Навчальною програмою з хімії передбачено використання у навчально-виховному процесі реактивів, які визначено як прекурсори. Водочасом Законом України "Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів і прекурсорів" діяльність з обігу прекурсорів, які використовуються під час вивчення відповідних навчальних дисциплін, дозволяється навчальним закладам за наявності в них ліцензії на здійснення

відповідних видів діяльності. З переліку прекурсорів (постанова Кабінету Міністрів України від 06 травня 2000р. "Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів"), використання яких потребує ліцензування, у процесі навчання хімії у 7-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів використовуються: калій перманганат, сульфатна кислота, хлоридна кислота, толуен (в 11 класах з поглибленим вивченням хімії). Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 05 січня 2011 № 4 "Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 06 травня 2000 № 770 і від 10 жовтня 2007 № 1203" речовини, що містять не менш як 45 % таких прекурсорів, як сульфатна кислота, та 15 % таких прекурсорів, як хлоридна кислота, підлягають тим же заходам контролю, що і прекурсори. Концентрація цих речовин визначається виходячи з масової частки речовини в складі суміші (розчину). З огляду на зазначене, рекомендуємо зберігати сульфатну та хлоридну кислоти у вигляді їх водних розчинів з масовими частками не більше 10% та замінити дослід добування кисню з калій перманганату на добування даного газу каталітичним розкладом гідроген пероксиду.

З метою реалізації компетентного та особистісно зорієнтованого підходів, виховання особистості, яка не тільки володіє знаннями, а й здатна нестандартно й самостійно діяти у різноманітних життєвих ситуаціях, застосовуючи власні знання й досвід, рекомендуємо використовувати у практичній діяльності різноманітні методи навчання: проблемно-пошукові, евристичні, метод навчальних проєктів, інтерактивні, які мають на меті активізацію процесу пізнання й осмислення нового; набуття учнями комунікативних навичок, тобто здатності працювати у різноманітних групах, виконуючи різні соціальні ролі; розширення кола спілкування дітей, знайомство різними точками зору на одну проблему; формування у школярів уміння користуватися дослідницькими прийомами, самостійно добувати нові знання.

Під час аналізу навчально-методичної діяльності вчителів хімії Черкаської області за 2014/2015 навчальний рік виявлено певні недоліки: відсутність результативності участі у відбіркового етапі третього (заключного) туру Всеукраїнського конкурсу "Учитель року - 2015"; невдалий виступ нашої команди у IV етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з хімії.

Вчителям хімії загальноосвітніх навчальних закладів області потрібно звернути увагу на розвиток предметних компетентностей учнів, покращення мотивації до вивчення означеного предмета, поліпшити роботу з творчо-обдарованими дітьми (якісно проводити підготовку школярів до участі в олімпіаді різних етапів).

Одним із шляхів вирішення цього питання є створення на базі шкіл міжшкільних факультативів.

Творчі групи учителів у наступному році мають працювати над створенням банку даних олімпіадних завдань для роботи з обдарованими учнями.

Методистам ММК (РМК) бажано допомагати та координувати організацію самоосвіти педагогів; забезпечувати професійне, культурне і творче зростання вчителя (стимулювати до участі у різних інтелектуальних конкурсах і змаганнях); розвивати творчість та ініціативу вчителів, бо лише творчий вчитель може виховати творчого учня.

Успіхів нам всім у новому навчальному році.

Л.І. Даниленко,

методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАННІ БІОЛОГІЇ

Діяльність людини, зокрема й засвоєння будь-яких знань, умінь і навичок, складається з конкретних дій, операцій, що їх виконує людина. Виконуючи ці дії і розмірковуючи над їх виконанням, усвідомлюючи потребу в них та оцінюючи їх важливість для себе або суспільства, людина тим самим розвиває компетентність в тій чи іншій життєвій сфері. Якщо сфера життя, в якій людина відчуває себе здатною ефективно функціонувати (тобто бути компетентною), є достатньо широкою, то мова йде про так звані "ключові" чи життєві компетентності, якщо ж компетентність поширюється на вузьку сферу, наприклад, у рамках певної наукової дисципліни, то можна говорити про предметну чи галузеву компетентність.

Отже, під компетентністю людини педагоги розуміють спеціально структуровані (організовані) набори знань, навичок, умінь і ставлень, що їх набувають у процесі навчання. Вони дозволяють людині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати, незалежно від контексту (від ситуації), проблеми, характерні для певної сфери діяльності.

Сформовані компетентності людина використовує за потреби в різних соціальних та інших контекстах залежно від умов і потреб, щодо здійснення різних видів діяльності. Компетентна людина застосовує ті стратегії, які здаються їй найприйнятнішими для виконання окреслених завдань. Управління власною діяльністю веде до підвищення або модифікації рівня компетентності людини. Отже, компетентність - це результативно-діяльнісна характеристика освіти. Нижній поріг, рівень компетентності є рівнем діяльності, необхідним і достатнім для мінімальної успішності в досягненні результату.

Складність у введенні цього поняття полягає ще в тому, що воно описує потенціал, який: а) виявляється ситуативно; б) описує інструментарій одночасного розуміння та дії, що дозволяє сприймати нові культури, соціальні, економічні й політичні реалії.

Компетентність є ключовим, "вузловим" поняттям, оскільки воно, по-перше, поєднує в собі інтелектуальний і навичковий складники освіти; по-друге, в понятті компетентності закладено ідеологію інтерпретації змісту освіти, сформованого "від результату" (стандарт на виході); по-третє, ключова компетентність є інтегративною за природою, тому що вона містить низку однорідних чи близьких умінь і знань, що належать до широких сфер культури та діяльності (інформаційної, правової тощо); поняття компетентності охоплює не тільки когнітивний і операціонально-технологічний складники, а й мотиваційний, етичний, соціальний та поведінковий. Воно містить результати навчання (знання й уміння), систему ціннісних орієнтацій, звички тощо; компетентності формуються в процесі навчання, і не лише в школі, але і під впливом родини, друзів, роботи, політики, релігії, культури. У зв'язку з цим реалізація компетентнісного підходу залежить від загальної освітньо-культурної ситуації, у якій живе й розвивається учень. Стосовно кожної

компетентності можна виділяти різні рівні її освоєння (наприклад, мінімальний, просунутий, високий).

"Освітні компетентності" як складні узагальнені способи діяльності, що охоплюють основні освітні сфери і навчальні предмети. Такі компетентності відбивають предметно-діяльнісний складник загальної освіти і мають забезпечувати комплексне досягнення його цілей.

С. Шишов вважає, що компетентність - це здатність (уміння) діяти на основі здобутих знань. На відміну від ЗУН (що передбачають дію за зразком, за аналогією), компетентність передбачає досвід самостійної діяльності на основі універсальних знань.

С. Шишов називає ключову компетентність як таку, що відповідає найширшому колу специфіки, універсальна для різних видів діяльності й може бути умовно названою як "здатність до діяльності".

Серед компетентностей розрізняють:

Надпредметні; загальнопредметні компетентності - їх набуває учень при вивченні того чи іншого предмета освітньої галузі у всіх класах середньої школи; спеціальнопредметні - ті, що їх набуває учень при вивченні певного предмета протягом конкретного навчального року або ступеня навчання, які ґрунтуються на загальнопредметних компетентностях, і є стадіями, рівнями їх набуття.

Надпредметні (ключові) компетентності є: синтетичними, такими, що поєднують певний комплекс знань, умінь та ставлень, що набувається протягом засвоєння всього змісту освіти; вони не пов'язані з конкретним предметом, до них належать компетентності, що їх можна набуди під час засвоєння не одного предмета, а тільки декількох або всіх одночасно (тобто використовують всі навчальні можливості, пропонувані формальною і неформальною освітою); вони можуть бути метафорично визначені як персональні засоби, "процедурні знання" учнів, які формуються в них після того, як вони "забувають" фактичні знання, здобуті в школі протягом шкільного життя.

Прикладом надпредметних компетентностей можуть бути такі здатності учня: продемонструвати творче мислення; застосувати різні види спілкування в різних ситуаціях; зрозуміти сенс належності до різних видів спільнот; довести здатність пристосування до різних ситуацій; зрозуміти і відповідно використати технології; розвивати здібності дослідження та набувати власний досвід; побудувати комплекс індивідуальних і соціальних цінностей та орієнтувати на них свою поведінку і кар'єру.

У процесі вивчення дисциплін галузі "Природознавство" компетентність "подемонструвати творче мислення" передбачає: здатність ідентифікувати (розпізнати) та побудувати адекватні форми й моделі (схеми) доволишньої реальності; підтримати аргументами науковий погляд, спираючись на перспективи динамічного розвитку науки, розуміння науки як людської

активності, завдяки якій науковій ідеї змінюються в часі та впливають на соціальний і культурний контексти, в якому розвиваються; розробляти гіпотези і перевіряти їхню достовірність шляхом дослідження, експериментування й апробації.

Загальнопредметні компетентності визначаються для кожного предмета і розвиваються протягом всього терміну його вивчення; вони відрізняються високим ступенем узагальненості та комплексності.

Загальнопредметні компетентності з біології можуть бути визначені як здатність учня: визначати та розпізнавати біологічні явища й ідеї; проводити досліди й експерименти з біологічними об'єктами і процесами; розв'язувати теоретичні та прикладні проблеми, пов'язані з реальними ситуаціями в світі; пояснювати біологічні явища, використовувати специфічну мову й терміни, переносити й інтегрувати знання та методи з біології й застосовувати в інших науках і технологіях.

У загальній частині чинної програми з біології визначено, які навчальні й інші компетентності мають бути в учня, який здобуває середню освіту.

Навчальна компетентність передбачає, що учень вміє застосовувати різноманітні стратегії навчання; критично мислити, вміє аналізувати й оцінювати хід своїх думок і дій, критично приймає рішення стосовно будь-яких думок чи поглядів; здатний аргументовано дискутувати; може проводити та презентувати дослідницьку роботу чи проект.

Аналізуючи навчання біології, з погляду впливу на розвиток особистості й інших компетентностей учня, зазначають, що воно розвиває логічне мислення, уміння аналізувати й узагальнювати, знаходити причинно-наслідкові зв'язки, створює основу осмислення екологічних проблем, формування оцінок і цінностей, почуття відповідальності та поваги до природи, до інших людей, суспільства, уміння бачити й оцінювати прями й опосередковані наслідки своїх рішень і своєї діяльності, навички співробітництва. Всі ці соціальні та ціннісні орієнтації формуються в учнів під час вивчення всього курсу біології.

У навчальній компетентності, в її структурі як основу для її формування можна виділити - загальнонавчальні, предметні та надпредметні уміння і навички учнів (загальнонавчальні - це писання, читання та обчислення); предметні - це сукупність знань й умінь та характерних рис у межах предмета, що дозволяє особистості виконувати певні дії через власне ставлення; надпредметні - це адаптаційні, тобто такі, що розвиваються протягом всього життя людини і дозволяють їй адаптуватися у життєвих ситуаціях. Вони обслуговують як навчальну діяльність, так і інші сфери життя людини.

Так, до надпредметних умінь і навичок відносять: 1) організаційні: уміння планувати, контролювати й оцінювати роботу; уміння працювати з текстом, інформаційно-бібліографічні уміння й навички; культура усного й письмового мовлення; 2) логічні: аналіз і виділення головного; порівняння, узагальнення і систематизація, визначення та пояснення понять, конкретизація, доведення і спростування. Вважається, що саме логічні уміння й навички найважче сформувати в учнів.

У контексті компетентнісно спрямованої освіти навчальний процес у загальноосвітньому початковому закладі вміщує в собі: а) творче засвоєння певної суми базових біологічних знань, які мають залишатися важливою складовою навчально-виховного процесу; б) потребу у навчанні

впродовж життя, з якою водночас із засвоєнням базових біологічних знань постає завдання навчити учня самостійно оволодівати новими знаннями та інформацією, навчити навчатися; в) навчання особистості використовувати здобуті знання у своїй практичній діяльності - навчальній, професійній, громадсько-політичній, у побуті тощо; г) утвердження діяльного підходу у навчально-виховному процесі як базу - основу діяльності людини в різних сферах життя.

Особливістю навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів є поєднання особистісно зорієнтованого, діяльного та компетентнісного підходів до навчання. Це виключає шаблонний підхід у навчанні й вимагає від учителя значної індивідуалізації, психологізації навчально-виховного процесу, умінь розбудувати його з урахуванням даних постійної діагностики рівня розвитку та навчальних досягнень учнів, мотивування їхньої навчальної діяльності, забезпечення високого рівня самостійності.

Отже, необхідно виділяти самоосвітню компетенцію як одну з важливих складових життєвої компетентності. Саме в рамках життєвої компетентності, як цілісного утворення, надзвичайно важливо орієнтувати школярів на розвиток уміння постійно самонавчатися, самостійно здобувати нові знання, самостійно формувати нові вміння та навички і вчитися впродовж життя.

На цей час питання реалізації компетентнісного підходу в освіті розглядають з позиції його основних завдань: переорієнтації з процесу на результат, забезпечення здатності учнів самостійно аналізувати процеси, явища, що відбуваються в навколишньому світі, вміння використовувати здобуті знання для виконання практичних завдань, раціонального розв'язування проблем.

Компетентність розглядається як можливість практичного використання здобутих знань і вмінь з метою розв'язування життєвих і соціальних завдань. Упровадження компетентнісного підходу передбачає, що знання і вміння, одержані у навчальному закладі, можуть бути використані учнем у подальшій професійній діяльності, повсякденному житті, різноманітних ситуаціях, у тому числі проблемних, з якими він стикається.

Доведено, що орієнтація освіти на компетентнісний підхід зумовлює необхідність не тільки певної трансформації всіх складових навчального процесу, а й деяку зміну його структури.

Так, традиційна організація навчального процесу включає такі етапи: постановку мети; відбір змісту; визначення форм і методів роботи; з'ясування результатів, установлення їх відповідності меті; коригування змісту. Зі змістом освіти пов'язується мотивація навчання.

У низці досліджень вітчизняних вчених зазначається, що за умов компетентнісного підходу зміст освіти моделюється не від мети, а від результату. Це пояснюється тим, що на відміну від знань та вмінь, яких може не бути з певного питання чи конкретного виду діяльності, деякий, хай навіть мінімальний рівень компетентності в людини завжди наявний. Існування цього вихідного рівня компетентності зумовлене життєвим досвідом і практичною діяльністю людини. Компетентність не формується "з нуля", вона розвивається від початкового рівня, тому, за умов організації навчального процесу на засадах компетентнісного підходу, між етапами цілепокладання та організації діяльності виникає етап визначення наявного рівня компетентності. Він полягає в актуалізації життєвого

досвіду учнів. Під життєвим досвідом зазвичай розуміють всі обставини повсякденного життя, які впливають на людину та з якими вона взаємодіє. Життєвий досвід особистості лише тоді стає основою розвитку, коли він осмислюється, аналізується завдяки наявній базі теоретичних узагальнень. Наприклад, учні знають, що інтенсивність біологічних процесів, наприклад проростання насіння залежить від температури; що в прохолодному місці продукти зберігаються довше; що швидкість приготування страви залежить від температури. Проте, як правило, не пов'язують ці свої спостереження і практичний досвід з хімічними реакціями, що лежать в основі цих процесів.

За умов компетентнісного підходу важливо акцентувати увагу на прикладному, практичному значенні засвоєння предметного змісту освіти. Це означає, що у процесі засвоєння учнями наукових знань широко залучається їхній життєвий досвід. При цьому наукові факти та емпіричні поняття ілюструються відповідними прикладами з повсякденного життя, теоретичні поняття, закони та наукові теорії розглядаються крізь призму опису, пояснення, систематизації, прогнозування й узагальнення відомостей про об'єкти та явища дійсності.

Схема навчального процесу, організованого на засадах компетентнісного підходу включає такі етапи: мета; наявний рівень компетентності; зміст; форми; методи; набутий рівень компетентності; аналіз результатів навчання, їх відповідність меті.

Загальновідомо, що центральним елементом уроку, який детермінує спільну діяльність учителя та учнів, інтегрує окремі дії в цілісну систему, спрямовану на заданий результат, є мета. Вважаємо, що особистісно орієнтоване визначення мети уроку за умов упровадження компетентнісного підходу має бути доповнене практичним компонентом. У практично орієнтованій меті уроку доцільно відобразити основні аспекти вияву предметної компетентності з біології: пояснювально-аналітичний, прогностичний, процесуальний, результативно-діяльнісний, ціннісно-концептуальний [1]. Отже, в загальному вигляді мета уроку може бути сформульована так: "На сьогоднішньому уроці кожен з вас навчиться... Це дасть вам змогу пояснити..., передбачити..., спланувати дії..., одержати практичний результат...".

Завдяки такому визначенню мети учні дізнаються не лише про те, що нового вони вивчать на уроці, а й яке практичне значення засвоєного матеріалу, які переваги він може дати в житті, які проблеми допоможе розв'язати.

Однією з особливостей структури навчального процесу, організованого на засадах компетентнісного підходу, є посилення ролі мотивації, яка здійснюється на всіх етапах навчання.

Вступна мотивація здійснюється у формі бесіди, показу, демонстрації того чи іншого предмета, на яке буде спрямовано весь процес навчання.

Поточна мотивація спрямована на підтримку постійного інтересу до навчальної діяльності. Вона здійснюється різними методами навчання відповідно до етапів формування діяльності: під час пояснення (бесіда, лекція, розповідь); у ході виконання практичних завдань (розв'язання задач і завдань, виконання лабораторних робіт); у процесі контролю (поточного, підсумкового, заключного тощо).

Основними прийомами мотивації в процесі вивчення нового матеріалу є орієнтація навчального матеріалу на його практичне значення, орієнтація на конкретну професійну діяльність.

Основні прийоми мотивації на етапі контролю діяльності: надання права вільного вибору завдань, позитивний зворотний зв'язок або інформування учнів про успішність їхньої діяльності.

Контрольні запитання для учнів на етапі мотивації навчальної діяльності: Що вивчатиметься? Чому саме цей матеріал необхідно вивчати? У чому полягає важливість цього матеріалу для вас особисто? Який результат ви повинні отримати в кінці роботи?

Мета мотивації навчальної діяльності як етапу уроку - сфокусувати увагу учнів на проблемі та викликати інтерес до обговорюваної теми. Під формуванням мотивації розуміють застосування різних способів отримання в учнів позитивних мотивів і ставлення до навчання. Мотивація - це окремий етап уроку, проте при реалізації компетентнісного підходу вона здійснюється на кожному з його етапів упродовж уроку різними способами залежно від дидактичної мети, логіки навчального процесу, типу уроку.

Основними способами формування мотивації є: показ практичного значення знань; наведення цікавих прикладів; створення ситуацій успіху; повідомлення учням теоретичної значущості навчального матеріалу; постановка далеких і близьких перспектив у навчанні.

До важливих засобів формування в учнів мотивів та пізнавальних інтересів належать чітка організація і логіка процесу навчання; авторитет учителя; стиль спілкування; залучення учнів до самостійного отримання знань.

З погляду вчителя, вагомим аргументом на користь введення компетентнісного підходу є його сприятливий вплив на розвиток мотиваційної сфери учнів. Зокрема, два основних типи внутрішньої мотивації, які розглядаються в психолого-педагогічній літературі - змістова та процесуальна, за умов компетентнісного підходу можуть бути доповнені функціональною мотивацією, яка передбачає створення ситуації недостатності власних знань і вмінь для розв'язування практичних проблем. Загалом це можуть бути будь-які ситуації з реального життя, проте вони матимуть більший емоційний відгук, якщо визначатимуться учнями надзвичайно важливими, такими, від яких залежить саме життя людини. При цьому можуть бути використані як сучасні, так і історичні приклади.

Основою набуття життєвої компетентності є власна активна діяльність учня, що зумовлює вибір прийомів, форм, засобів навчання. До них належать: розв'язування практичних орієнтованих завдань; аналіз життєвих ситуацій; використання предметної наочності; проведення учнівського дослідження, наприклад учням пропонується скласти графік залежності швидкості хімічної (розклад гідроген пероксиду) й біохімічної (фотосинтез водної рослини) реакції від температури; виконання проєктів, розв'язання проблемних завдань, застосування технологій розвитку критичного мислення тощо.

Визначення результату компетентнісно спрямованої освіти - одне з найскладніших завдань, оскільки він виявляється не одразу, результатом освіти є подальша поведінка, діяльність, спосіб життя людини, які віддалені в часі. Компетентність виявляється ситуативно "непроявлена компетентність компетентністю не є, а, максимум, прихованою можливістю"[5, 81]. Як перші спроби виявлення рівня компетентності розглядаються фахівцями завдання міжнародного дослідження PISA. Кожне з цих завдань є багаторівневими, до однієї умови пропонується запитання наростаючої складності.

Загально визнано, що показником високої професійної компетентності вчителя є його участь у різноманітних методичних заходах, зокрема: педагогічних виставках інноваційних технологій, Інтернет-конференціях та семінарах, конкурсах цифрових ресурсів, засіданнях методичних об'єднань, педагогічних читаннях, роботі творчих груп.

Так, на цьогорічній, XX обласній виставці педагогічних технологій "Освіта Черкащини" вчителями біології та екології було представлено 47 робіт.

Найкращими роботами визначені такі навчально-методичні та методичні посібники: "Біологія. Царство Тварини (у тезах, схемах, таблицях, тренувальних тестах у форматі ЗНО)" (Носаєва І.П.), "Розробки інтерактивних віртуальних плакатів до теми "Гриби)" (Копотій Л.В., Громова Т.В., Плахотнюк Л.М.), "Практичні роботи з біології для 7 класу (за новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти) (творча група вчителів біології м. Умані), "Використання засобів музейної педагогіки на уроках природничого циклу" (Гавриш З.І.), "Поурочний контроль з біології у 6 класі" (Чорноус І.М.), "Біологія 6 клас в термінах, таблицях та схемах" (Грабарчук Ю.О.), "Розвиток творчих здібностей дитини шляхом моделювання на уроках природничого циклу" (Кураш Н.В., Коваленко Н.В.), "Використання сучасних педагогічних технологій на уроках біології під час вивчення теми "Біомолекулярний склад живого" у 10 класі" (Мулик О.В.), "Інтегровані уроки - основа сучасної природничої освіти" (Гончар Л.П., Смирнова О.Ю., Чухрієнко Л.Д.) "Навчально-методичний посібник "Біологія тварин". Дидактичні матеріали до уроків біології, 7 клас" (Школа педагогічної майстерності вчителів біології Уманського району), "Застосування засобів інноваційних технологій в екологічній освіті підліткового покоління" (Діхтяр Т.В.) "Організація ефективної пізнавальної діяльності учнів на уроках біології" (Шимко Л.П.) "Програма по підготовці учнів до Всеукраїнських предметних олімпіад з екології" (Марченко О.Є.), "Проектні технології на уроках біології та екології" (Кононець І.А.).

Таким чином, у навчально-методичних посібниках авторами висвітлені важливі питання щодо використання інноваційних технологій навчання біології у навчально-виховному процесі, зокрема ІКТ, проектних технологій, технологій знакових систем, тестових технологій та технологій критичного мислення; розвитку творчих здібностей учнів шляхом моделювання на уроках природничого циклу; сучасних засобів навчання біології.

На цьогорічному обласному Конкурсі на кращу серію цифрових ресурсів для навчально-методичного забезпечення викладання біології та екології, який проводиться з метою підвищення ефективності впровадження ІКТ у навчально-виховний процес, представлено 35 робіт.

Найбільше матеріалів розроблено вчителями та методистами до таких розділів навчальної програми з біології як "Царство Гриби. Біологія, 6 клас", "Різноманітність рослин", "Організмів ривень організації живої природи".

Дипломами Департаменту освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації та Грамотами ЧОІПОП нагороджені Костиця І. В., методист з природничих дисциплін районного методичного кабінету відділу освіти Монастирищенської районної держадміністрації;

Криворучко М. В., учитель біології та географії, заступник директора з навчально-виховної роботи Смілянського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів №15" Смілянської міської ради; Ярмоленко Л.М., учитель біології Дмитрівського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" Золотоніської районної ради; творча група вчителів біології загальноосвітніх шкіл Черкаського району (керівник Бас Валентина Іванівна), Новікова Інна Анатоліївна, учитель біології та екології Кліщинського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" Чорнобаївської районної ради.

Разом з тим, необхідно зазначити і недоліки конкурсних робіт, зокрема: були представлені цифрові ресурси з тем, які не зазначені у переліку; авторами не дотримувались вимоги до оформлення списку використаних джерел; на окремих слайдах презентацій були російськомовні надписи; деякі представлені ресурси перевищують зазначені у додатку обсяги інформації; наявні слайди презентацій, на яких використано більше 5 кольорів.

Важливим напрямком роботи у поточному році була робота з обдарованими дітьми. З метою підготовки учнів до Всеукраїнських олімпіад були проведені заочні Інтернет-олімпіади. У цьогорічній Інтернет-олімпіаді з біології та екології взяли участь 408 учнів, з них - 83 восьмикласники, 119 дев'ятикласників, 103 десятикласники і 103 одинадцятикласники.

У III етапі Всеукраїнської олімпіади з біології брали участь 106 учнів.

Абсолютним переможцем олімпіади за кількістю набраних балів стала учениця 10 класу Черкаської гімназії №31 Ірина Гриців. Сума балів за завдання теоретичного та практичного туру становила 138,5 балів із 177 можливих.

У III етапі Всеукраїнської олімпіади з екології брали участь 57 учнів. Абсолютним переможцем олімпіади за кількістю набраних балів стала учениця 10 класу Хацьківської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради Валентина Підгора. Сума балів за завдання теоретичного туру та захисту проекту становила 105 балів із 110 можливих. Крім того, двоє учнів Сергій Скробач та Ірина Гриців були учасниками Літньої Біологічної школи "Від теорії до практики один крок" при Навчально-науковому центрі "Інститут біології" Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Протягом тижня (17-23 серпня 2014 р.) учні знайомилися на практиці з сучасною біологією, її досягненнями та перспективами; на лекціях та практичних заняттях мали нагоду поглибити власні знання з основних розділів біології та поспілкуватися з викладачами університету.

Високих результатів у роботі з обдарованою учнівською молоддю досягли такі вчителі: Фрідман Л.С., учитель біології Черкаської гімназії №31 Черкаської міської ради; Шевченко Л.Я., учитель біології Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №32 Черкаської міської ради; Підгора Н.В., учитель біології Хацьківської загальноосвітньої школи I-III ступенів Черкаської районної ради.

Так, вихованці Л.С. Фрідман Наталія Савицька, учениця 8 класу, на цьогорічній олімпіаді з біології отримала II місце та Ірина Гриців, учениця 10 класу, на цьогорічній олімпіаді

з біології на IV етапі отримала диплом III ступеня та диплом II ступеня на олімпіаді з екології (IV етап); вихованець Л.Я. Шевченко Сергій Скробач, учень 9 класу, отримав диплом II ступеня на IV етапі олімпіади з біології; вихованка Н.В. Підгори Валентина Підгора, учениця 10 класу, на IV етапі олімпіади з екології отримала диплом III ступеня.

У 2015-2016 навчальному році навчання біології у 6-х та 7-х класах здійснюватиметься за Навчальними програмами для загальноосвітніх навчальних закладів: Природознавство; Біологія. 5-9 класи. - К.: Видавничий дім "Освіта", 2013.

У зміст програми 7-го класу закладено функціонально-цілісний, системно-структурний, екологічний та порівняльний підходи. Це забезпечить формування уявлень в учнів про цілісність живих систем без зайвої деталізації морфології та анатомії біологічних об'єктів; зосередить увагу учнів на вивченні процесів життєдіяльності, ролі кожної частини організму у функціонуванні цілого; сприятиме формуванню уявлень про зв'язок живих організмів і неживої природи. Зауважимо, що програма націлює на включення у зміст матеріалу місцевого значення. Так, наприклад, особливістю вивчення теми "Різноманітність тварин" в тому, що вона передбачає огляд основних груп тварин. Значну увагу приділено формуванню знань про пристосування організмів до середовищ існування. У темі "Процеси життєдіяльності тварин" розглядаються загальні закономірності функціонування тваринного організму, порівняльний аналіз будови тварин різних груп у взаємозв'язку з ускладненням їхніх функцій як результат адаптації до середовищ існування. Також особливістю програми 7-го класу є включення теми "Поведінка тварин".

Структурування навчального матеріалу у такий спосіб дозволить сформувати в учнів систему знань про особливості процесів життєдіяльності тваринного організму, різноманітність тварин та їхню важливу роль у природі.

Викладання цього розділу шкільного курсу буде забезпечено такими підручниками: "Біологія, 7 клас" (авт. Соболев В.І.) Абетка; "Біологія, 7 клас" (авт. Остапченко Л.І., Балан, П.Г., Серебряков В.В., Матяш Н.Ю., Горобчишин В.А.) ТОВ "Видавництво Генеза"; "Біологія, 7 клас" (авт. Феценко Т.І., Кузнецова Ю.О., Кіоса Є.О., Павіченко Ю.В. Видавництво "Агенція Сучасних Спеціалістів та Авторів"; "Біологія, 7 клас" (Запорожець Н.В., Черевань І.І., Воронцова І.А.) Видавництво "Ранок"; "Біологія, 7 клас" (авт. Костіков І.Ю., Волгін С.О., Додь В.В., Сиволоб А.В., Довгань І.В. та ін.) ТОВ "Видавничий дім "Освіта"; "Біологія, 7 клас" (

І насамкінець, радимо керівникам методичних об'єднань у роботі з вчителями біології щодо методики викладання предмета більше уваги приділяти підвищенню рівня пізнавальної активності учнів, який, безумовно, забезпечує раціональність мислення, готовність ставити і розв'язувати дослідницькі задачі, посилення мобільності знань.

Активна навчально-пізнавальна діяльність учнів має два аспекти: внутрішній (психолого-педагогічний) і зовнішній (організаційний). Внутрішній аспект активної навчальної діяльності учнів полягає в тому, що вона визначається такими компонентами, як інтерес до навчання, ініціативність у навчальній роботі, пізнавальна самостійність, напруження фізичних і розумових сил для розв'язання поставленої пізнавальної задачі. Саме розв'язок цих компонентів складає

необхідну умову організації активної навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Зовнішній аспект активної навчальної діяльності учнів полягає в тому, що до цієї діяльності необхідно залучити усіх учнів даного класу чи групи. Ця вимога може бути виконана тільки з допомогою умілого поєднання фронтальної, групової, індивідуальної роботи учнів, а також за допомогою сучасних засобів індивідуального навчання. Суб'єктивний шлях організації навчальної діяльності - це методи переконання, пояснення, інформування. Об'єктивний - створення умов, у яких в учня виникли б мотиви до навчальної діяльності, щоб почав діяти.

Активізація пізнавальної діяльності учнів тісно пов'язана з активізацією їх мислення. У мисленні школярів виділяють три рівні: рівень розуміння, рівень логічного мислення і рівень творчого мислення.

Розуміння - це аналітико-синтетична діяльність, спрямована на засвоєння готової інформації, що повідомляється вчителем чи черпається з книжки. Логічне мислення, як і розуміння, теж є аналітико-синтетичною діяльністю, але між ними є суттєва відмінність за джерелом, дидактичною функцією і суб'єктивним переживанням. У процесі логічного мислення учень сам приходять до нових висновків, тоді як суть розуміння полягає в пізнанні, усвідомленні і фіксації того, що сприймається і засвоюється. Логічне мислення розвивається під час евристичних бесід і лабораторних робіт, виконання логіко-пошукових завдань, застосування деяких прийомів роботи з підручником, розв'язування задач тощо.

Рівень творчого мислення формується при виконанні творчих завдань. Творчими завданнями у навчальному процесі вважають такі завдання, принцип виконання яких учням не вказується і в явному вигляді їм невідомий.

Отже, під пізнавальним інтересом до предмета розуміють вибірково спрямованість психічних процесів школяра на певні об'єкти і явища оточуючого світу. Звичайно, учнів навчають біології не тільки тому, що їм цікаво. Навчання - це праця, що потребує великої напруги сил. І все ж стійкий інтерес учнів до предмета виникає через цікавість і допитливість і значною мірою визначає успіх учнів у навчанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гурняк І.А., Чайченко Н.Н. Методичні засади набуття школярами предметних компетентностей з хімії / Наук. зап. Вінниц. ДПУ ім. М. Коцюбинського. - Вінниця: ТОВ "Планер". - 2008. - С. 339-343.
2. Дидактика современной школы: пособие для учителей / Б.С. Кобзарь, Г.Ф. Кумарина, Ю.А. Кусый и др.; Под ред. В.А. Онищука. - К.: Рад. шк., 1987. - 351 с.
3. Життєва компетентність особистості: Наук. - метод. посіб. / За ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова, Г.М. Несен. - К.: Богдана, 2003. - 520 с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи [(Бібліотека з освітньої політики). Колективна монографія] / Бібік Н.М., Ващенко Л.С., Локшина О.І., Овчарук, Паращенко Л.І., Пометун О.І., Савченко О.Я., Трубачева С.Е.// - Київ, 2004. - С.21-25.
5. Шишов С.Е., Кальней В.А. Мониторинг качества образования в школе /С.Е. - М.: Пед. об-во России, 1999. - 320 с.

С.Г.Мойсеєва,

завідувач лабораторії природничо-математичних дисциплін
Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних
працівників Черкаської обласної ради

УТВЕРДЖЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ КРЕАТИВНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ

Географія - це одна із навчальних дисциплін, яка, маючи величезний світоглядний потенціал, формує у молоді комплексне узагальнююче уявлення про Землю як планету людей, виховує патріотизм і любов до свого краю, Батьківщини, вчить орієнтуватися у складних світових соціально-економічних процесах, що постійно змінюються.

Які ж загальні проблеми географічної освіти необхідно вирішити учителю географії в наступному навчальному році?

Найважливішою є проблема якості географічної освіти. У кожного навчального закладу є свої труднощі, і, відповідно, свій підбір методик для їх усунення. Виявити ці проблеми допомагають внутрішній моніторинг навчального досягнень учнів, моніторинг обласного Центру ЗНО та моніторингу якості освіти, аналіз підсумків ЗНО та олімпіад з географії.

Сучасна система освіти побудована переважно на тому, що учням дають готові відповіді на непоставлені ними запитання. Система примусових знань працює і сьогодні. Але про якість такого навчання й рівень знань після закінчення закладу неважко здогадатися. Альберт Ейнштейн писав, що великою помилкою є думка, що почуття обов'язку й примус можуть сприяти знаходженню радості в тому, щоб вдивлятися і шукати. Зважаючи на проблеми у розвитку географічних компетентностей учнів, які виявилися під час зовнішнього тестування, звертаємо увагу на формування стійкої мотивації до географічних знань. Засвоєння навчального матеріалу кожного уроку буде ефективнішим, якщо учні будуть знати, де в побуті, у своїй майбутній професії і просто в житті вони зможуть застосувати знання, уміння та навички, отримані на даному уроці.

Важко уявити сучасного учителя географії лише з крейдою та картою на уроці. Використання засобів мультимедіа стало традиційним. Де як не на уроках географії здійснювати віртуальні подорожі, презентації окремих регіонів, переглядати процеси, які проходять в навколишньому середовищі, насолоджуватися екзотичними ландшафтами. Але не слід зупинятися на досягнутому. Зважаючи на неймовірну жагу учнів до нових технологій учитель має постійно "зростати".

Сучасному учневі важко та нецікаво сприймати учителя, який проводить традиційний урок без елементів наочності. Тому слід звернути увагу на методику викладання географії, наявність сучасних географічних карт, таблиць до них, статистичних даних, мультимедіа-матеріалів. Саме учителю необхідно спрямовувати досягнення НТР для освітніх цілей: працювати на уроках та давати такі домашні завдання, щоб учні використовували телекомунікаційні системи та мережі задля отримання нових знань, а не для ігрової діяльності. Так, як працює учитель Піщанської загальноосвітньої школи Золотониської районної ради Марина Іванівна Шандра, яка не лише створює абсолютно нові "живі презентації", відеоролики з графічними компонентами, відео-перевірки знань, умінь, компетентностей учнів, але і створює

навчальний ресурс, який виставляється в мережу Інтернет. Учні, які з певних причин були відсутні на уроці, можуть заходити (за посиланнями) в мережу і отримувати нові знання із відеоролика учителя. Але і під час уроку вчитель не забороняє використання мобільних телефонів з мережею Інтернет у навчальних цілях, а дає завдання учням та направляє їх діяльність.

Як відомо, рівень компетентності учня вимірюється та оцінюється здатністю учня набувати нові знання, використовувати їх у навчальній, практичній діяльності та життєвих ситуаціях. Саме тому учителю географії необхідно звернути увагу на використання практичних та дослідницьких методів у навчанні географії, збільшення відсотку самостійної роботи учнів на уроці і розвитку навичок самоосвіти. **Реалізувати це можливо через:**

- проведення практичних робіт на місцевості;
- спостереження об'єктів і явищ у природі і на виробництві;
- формування прийомів роботи з картами, схемами, профілями, статистичними показниками, діаграмами;
- формування навичок самостійної роботи з різними джерелами інформації;
- організації дослідницької діяльності учнів на уроках та позаурочний час;
- виконанні творчих проектів на уроках і вдома;
- наданні випереджаючих завдань з підготовки доповідей, повідомлень, створення презентацій.

Як відомо, патріотизм починається із місця, де ти живеш. Розпочинати і закінчувати уроки географії необхідно повідомленнями краєзнавчого характеру, формулюючи проблемні запитання для учнів та успішно вирішуючи їх у кінці уроку. Уроки не мають бути відірваними від того, що знаходиться за порогом школи: природи, економіки, соціуму.

Постійне використання місцевого матеріалу сприятиме зацікавленню учнів темами, що вивчаються, буде "наближенням" до їх сприйняття та ознайомлюватиме з природою та господарством свого краю.

Важливою складовою географічної освіти є елективні курси. Вони можуть поглиблювати зміст профільних курсів, розвивати зміст базових курсів, реалізувати пізнавальні інтереси школярів, які знаходяться за межею профілю (предмета), формувати вміння і види діяльності, пов'язані з вирішенням практичних завдань. Наявність елективних курсів розширює спектр знань та вмінь молоді, розширює світогляд. Саме така "додаткова" освіта визначає наявність призових місць на олімпіадах різних рівнів. Тож потрібно виважено та обґрунтовано підходити до вибору факультативних занять та спецкурсів.

Слід відмітити, що особливої ролі у формуванні відповідальної, екологічно доцільної поведінки школярів набуває курс за вибором "Зелений пакет", комплекс матеріалів якого розроблено у рамках міжнародного освітнього проекту "Зелений пакет", впровадження якого в Україні відбувається за

сприяння Координатора проектів ОБСЄ в Україні. **До курсу, який викладається в основній школі, існує дві програми:**

- програма для учнів 8-9 класів "Зелений пакет" (Програми курсів за вибором та факультативів. Частина 1. Київ. 2010). Програма схвалена МОН України;

- навчальна програма курсу за вибором "Зелений пакет" для загальноосвітніх навчальних закладів, 8 (9) клас, надрукована у навчально-методичному комплекті "Зелений пакет". Програма схвалена для використання у загальноосвітніх навчальних закладах науково-методичною комісією з біології, екології та природознавства Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки молоді та спорту України (протокол №3 від 23.10.2012р.)

Комплект матеріалів, що включає програму курсу, посібник для вчителя, методичні рекомендації, інтерактивні CD-диски з інформаційними, тестовими, практичними матеріалами, 2 DVD-диски з фільмами, мультфільмами, притчами можна скачати на сайті <http://www.greenpack.in.ua/> або звернутись до методистів районних (міських) методичних кабінетів.

Під час планування навчального процесу вчителем географії слід звернути увагу на ті теоретичні і практичні завдання шкільного змісту, які є предметом перевірки рівня навченості учнів, а також виявити, які теми є допоміжними, додатковими і не входять до атестації чи ЗНО з метою корегування навчальних годин за темами.

Методичні рекомендації щодо забезпечення навчальними географічними програмами, підручниками, посібниками та їх використання у процесі викладання географії ви зможете прочитати на сайті Міністерства освіти і науки України (<http://mon.gov.ua>) та Всеукраїнських фахових журналах.

Перелік курсів за вибором, факультативів можна знайти у минулорічних методичних рекомендаціях ОІПОПП.

У минулому навчальному році досягнення учнів та учителів Черкаської області були досить значними:

вперше представник нашої області, Дубина Андрій, учень Іваньківської загальноосвітньої школи Маньківської районної ради (учитель - Іщенко О.О.) представляв Україну на Міжнародній географічній олімпіаді в Іспанії і виборов друге місце. Він же отримав 1 місце у IV етапі Всеукраїнської олімпіади з географії. Друге місце посіла вихованка того ж учителя - Іщенко Світлана, учениця 11 класу Іваньківської загальноосвітньої школи I-III ступенів Маньківської районної ради. Два третіх місця отримали Євгенія Терещенко та Марія Самохвалова, учениці Черкаського гуманітарного ліцею та Першої міської гімназії(учитель - Т. Г. Копійка).

На жаль, бажаючих продемонструвати свої знання, вміння, навички та компетентності з географії, позмагатися з командами різних регіонів України у турнірних змаганнях серед навчальних закладів області не виявилось.

Зауважимо, що з метою підвищення освітнього рівня вчителів географії Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників сформував та постійно оновлює освітнє інформаційне середовище, яке забезпечує вільний доступ до матеріалів, що знаходяться на сайті ОІПОПП (цифрові ресурси, середовище дистанційного навчання, сторінки науково-методичних матеріалів, ресурс бібліотеки ОІПОПП, скап-спілкування з методистами ОІПОПП, сайт

спільноти вчителів географії та економіки "32 довгота" (skiro.edu.ua). Для підвищення рівня професійної освіти вчителів щороку проводяться інтернет- заходи вчителів географії та економіки. Восени 2014 року більше, ніж 50 вчителів стали учасниками інтернет- конференції "Подорожуючи батьківщиною Кобзаря...(розвиток красназвчих компетентностей учнів)".

Серед найактивніших дописувачів були вчителі Золотоніського, Звенигородського, Канівського районів.

У вересні 2015року буде проходити Інтернет - конференція "Розвиток прикладних навичок учнів засобами географічної освіти". Запрошуємо учителів надіслати свої статті, роздуми щодо прикладних аспектів шкільної географічної освіти та взяти активну участь у обговоренні цього питання.

Участь вчителів у розробці програм для профільної школи переросла у створення навчально-методичних комплексів до цих програм.

На виставку "Освіта Черкащини" було представлено більше 30 програм, науково-методичних розробок, посібників, методичних комплексів з географії. Серед нагороджених були:

1. Сокальський Анатолій Іванович, учитель географії Легадзинської загальноосвітньої школи I-III ступенів Тальнівської районної ради; Солошенко Оксана Володимирівна, учитель біології Тальнівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 Тальнівської районної ради з методичним комплексом "Екогеографія рідного краю" (методичний посібник для вчителя, підручник, контурні карти) з факультативного курсу "Екогеографія рідного краю" 8 клас.

2. Творча група учителів географії м. Сміли (керівник - Івченко Людмила Антонівна, учитель географії Смілянської загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів Черкаської обласної ради) з посібником "Українські імена на карті світу" (курс за вибором з географії для учнів 8 класу).

3. Творча група учителів географії Звенигородського району (керівник - Іванченко Ольга Йосипівна, учитель географії Звенигородської спеціалізованої школи I-III ступенів імені Тараса Шевченка Звенигородської районної ради) з методичним посібником факультативного курсу для учнів 6-го класу "Мій рідний край - моя Черкащина".

4. Семенова Галина Олександрівна, учитель географії Христинівської спеціалізованої школи I-III ступенів № 1 ім.О.Є.Корнійчука Христинівської районної ради з методичним посібником "Технологія навчання як дослідження - шлях до підвищення ефективності навчання географії".

5. Ратушна Катерина Василівна, учитель географії Тимченківського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I - III ступенів" Чорнобаївської районної ради з методичним посібником "Формування екологічних знань на уроках географії".

За результатами конкурсу на кращу серію цифрових ресурсів з географії у 2015 році були відмічені роботи тих учителів, які підійшли до конкурсу творчо, креативно, технологічно, а саме:

1. Мельник Наталії Павлівни, учителя географії Уманської спеціалізованої школи I-III ступенів № 12 з поглибленим вивченням англійської мови Уманської міської радим ("Земля на плані і карті").

2. Гончар Світлани Миколаївни, учителя географії Вікнинського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" Катеринопільської районної ради, ("Антарктида").

3. Коломійчук Сергія Володимировича, учителя географії Шполянського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів № 3 - гімназія" Шполянської районної ради ("Загальна географія. 6 клас", "Фізична географія України. 8 клас").

4. Антонович Ольги Михайлівни, учителя географії Великоканівецького навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" Чорнобаївської районної ради ("Географія материків та океанів").

5. Затенко Надії Пантелеймонівни, учителя географії Орловецької загальноосвітньої школи I-III ступенів Городищенської районної ради ("Земля на плані і карті").

6. Пилипенко Людмили Петрівни, учителя географії Степанівської загальноосвітньої школи I-II ступенів Драбівської районної ради ("Знайомтесь! Наука географія!").

7. Ярової Наталії Федорівни, учителя географії Мельниківського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" Канівської районної ради, ("Антарктида").

8. Цюменко Анни Федорівни, учителя географії Катеринопільського ліцею

Катеринопільської районної ради ("Країни Латинської Америки").

9. Бреус Валерія Вікторівна, учителя географії Великобурімської загальноосвітньої школи I-III ступенів Чорнобаївської районної ради ("Географічне положення й дослідження Антарктиди").

У статті ми намагалися висвітлити найбільш гострі проблеми географічної освіти і намітити шляхи їх вирішення, які залежать від плідної співпраці всіх ланок освіти. Тож, розпочинаючи новий навчальний рік, пропонуємо кожному учителю окреслити власні очікування, намітити вектор свого розвитку, опрацювати та проаналізувати цікавий досвід та виробити свій єдиний і неповторний, і тоді кожен буде задоволений результатами роботи своїх учнів, перемогою над самим собою і тим, що він є активним будівником нового освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Уварова Г.Ш. Оновлена навчальна програма з географії для основної школи//Географія та економіка в сучасній школі, №1.- 2013.
2. Чобан Р.Д.Польова навчальна практика з географії//Географія та економіка в сучасній школі, №4.- 2013.

С.Г.Мойсеєва,

завідувач лабораторії природничо-математичних дисциплін Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЧЕРКАЩИНИ

З моменту набуття Україною незалежності у 1991 році Європейський Союз та Україна динамічно розвивають відносини один з одним.

Україна - це держава, яка є пріоритетним партнером ЄС у рамках Європейської політики сусідства (ЄПС) та Східного партнерства .

Правові засади відносин ЄС-Україна ґрунтуються на Угоді про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС (УПС).

Амбіції ЄС та України щодо посилення відносин один з одним створили можливість вийти за межі співпраці й сягнути поступової економічної інтеграції та поглиблення політичного співробітництва.

Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014р №847-р "Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони", Черкаським обласним інститутом разом із агентством з освіти, аудіовізуалізації та культури, яке діє на підставі повноважень, делегованих Європейською комісією у рамках програми "Навчання впродовж життя" Жана Моне", підготовлено 125 учителів географії та історії за проектом "Занурення в ЄС: тренінг для шкільних вчителів".

З метою ознайомлення молоді з питань європейської інтеграції та ефективного застосування

нових компетентностей учителів, набутих у рамках даного проекту, творчою групою методистів Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників розроблено програму курсу за вибором для учнів 10 (11) класу загальноосвітніх навчальних закладів / За заг. ред. Н.М. Чепурної/ "ШЛЯХ ДО ЄС". Програма затверджена вченою радою інституту (Протокол №3 від 29.08.2014 року).

Головна мета курсу "Шлях до ЄС" - допомогти молодим людям зорієнтуватися в сучасному суспільстві, свідомо зайняти відповідну соціальну і громадянську позицію, підвищити свій інтелектуальний рівень, розширити світогляд, сформувати відчуття єдності з європейським народом. Автори програми пропонують навчальний матеріал із застосуванням інтерактивних форм навчання, методів і технік розвитку критичного мислення учнів відповідно до вікових та психологічних особливостей школярів.

Користуючись нагодою, висловлюємо вдячність керівникам навчальних закладів, які підтримали цей проект та запровадили курс "Шлях до ЄС" у 2014-2015 н.р.. Пропонуємо навчальним закладам області долучитися до даного проекту та ввести новий курс до варіативної складової щорічних навчальних планів.

Навчально-методичні матеріали курсу "Шлях до ЄС" знаходяться на сайті ОІПОПП (<http://oiropp.ed-sp.net/>) у рубриці "Центр економічної освіти та євроінтеграції". Повний комплект матеріалів можна

отримати у Центрі економічної освіти та євроінтеграції (ЧОІПОПП, вул. Бидгощська 38/І каб. 308.).

Чимало питань та протиріч у дорослого населення викликає стратегічний курс України до співпраці з Європейським Союзом. На базі Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників неодноразово проводилися зустрічі із відомими політичними діячами, послами європейських держав в Україні, лідерами громадських організацій. Традиційними стали дебати серед учительського колективу області. Так, 21 травня 2015р. у Центрі економічної освіти і євроінтеграції Черкаського ОІПОПП відбулися чергові дебати з питань Євроінтеграції України "Україна - це пріоритетний партнер чи східний придаток Європи?"

Питання, які розглядалися на дебатах:

1. Україна і Європа: філософія та цінності спільної культури.
2. Спільна політика і національні інтереси.
3. Чи можуть українські товари стати конкурентними?
4. Сільське господарство України: чи є перспектива?

У запеклій полеміці вчителі висловлювали свою точку зору щодо ролі України у європейському суспільстві, її місця на європейському континенті.

З метою ознайомлення молоді із історією європейської інтеграції сайт Черкаського ОІПОПП регулярно поповнюється матеріалами до знаменних дат у європейському житті. Однією із знакових дат є святкування Дня Європи. Ця традиція стала небуденною і в нашому житті.

Так, 9 травня 1950 року, Робер Шуман закликав європейські нації до об'єднання та унеможливлення війни на нашому континенті. 65 років потому це послання миру і єдності є доречним як ніколи.

Заклик Шумана до подолання вікових розбіжностей, який він зробив з плином п'яти років після закінчення Другої світової війни, заклав основи того, чим став Європейський Союз. З роками наш Союз збільшився з шести до двадцяти восьми країн-членів, аби стати найбільшим мирним проектом у світі. Мрії наших батьків-засновників стали реальністю.

Однак мир і процвітання, що ґрунтуються на глибокій відданості ідеям засадничих прав, демократії і верховенства права - не можна сприймати як належне. Вони є результатом постійної плідної роботи, тим, що потрібно плекати і захищати.

18 травня вся Україна традиційно святкувала день Європи. У рамках цього свята на Черкащині проходило чимало різноманітних заходів серед молоді та дорослого населення. День Європи святкують в Україні щорічно третьої суботи травня, починаючи з 2003 року. Свято започатковано колишнім Президентом України Леонідом Кучмою та стратегічним напрямком України на зближення з країнами Європейського Союзу. Про те, як святкували День Європи навчальні заклади Черкаської області можна почитати на сайті ОІПОПП. Приємно відмітити масовість таких заходів у м.Золотоноші та м.Каневі. У навчальних закладах цих міст проходили традиційні заходи (радіоповідомлення, уроки Європи, інформаційні хвилинки, презентації країн Європи) і сучасні молодіжні заходи (євроквести, флешмоби, покази традиційного молодіжного одягу з національним європейським колоритом).

Цього року за підтримки Міністерства освіти і науки України Посольством Литовської Республіки в Україні спільно з Всеукраїнською молодіжною громадською організацією "Серце до серця" у жовтні-січні 2014 року проводився II Всеукраїнський конкурс есе "Я - європеець". Кращі учнівські роботи виставлено на сайті ОІПОПП у рубриці "Центр економічної освіти та євроінтеграції" Переможці Всеукраїнського конкурсу есе "Я - європеець" у січні 2015 року

нагороджуватимуться у Посольстві Литви в Україні дипломами і цінними подарунками. За рішенням журі конкурсу автори кращих робіт, які зайняли І місце, будуть запрошені до участі у міжнародній поїздки до Литовської Республіки в рамках культурного обміну.

І місце отримала Шаміра Кісанова, учениця 10-б класу Золотоніської ЗОШ І-ІІІ ступенів № 3 Золотоніської міської ради; ІІ місце - у Андрія Орла, учня 11-В класу Черкаської гімназії № 9 імені О. М. Луценка Черкаської міської ради

Учні та вчителі м.Золотоноші, Корсунщини, Городищенського та Уманського районів перевіряли свої знання у on-line - конкурсі "Чи я знаю Європу?", який започаткувало Представництво Європейського Союзу в Україні. Переможці конкурсу отримали подарунки від організаторів.

На сьогоднішній день створена електронна база Євроклубів, які функціонують у навчальних закладах області.

У рамках Дня Європи Черкаський Центр економічної освіти та євроінтеграції проводив обласний конкурс логотипів євроклубів. У конкурсі взяли участь 23 євроклуби. Дипломами Департаменту освіти та науки Черкаської облдержадміністрації були нагороджені ті євроклуби, у логотипах яких, змістова та дизайнерська ідеї доповнювали одна одну, а концепція відображала напрямки роботи євроклубу та бачення учнями власної місії.

Серед нагороджених були:

1. Шкільний євроклуб "International Friendship"Канівської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №6 з поглибленим вивченням іноземних мов (диплом І ступеня).

2. Шкільний євроклуб "Дорога до майбутнього" Дубіївської загальноосвітньої школи І - ІІІ ступенів Черкаської районної ради (диплом ІІ ступеня).

3. Шкільний євроклуб "Єдність-Unity" Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №17 Черкаської міської ради (диплом ІІ ступеня).

4. Шкільний євроклуб "Успіх" Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 10 Черкаської міської ради (диплом ІІІ ступеня).

5. Шкільний євроклуб "Країна мрій" (Dreams country) Червонослобідської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Черкаської районної ради (диплом ІІІ ступеня).

6.Шкільний євроклуб "EuroStar" Уманського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 7 - колегіум" Уманської міської ради (диплом ІІІ ступеня).

(Переглянути всі запропоновані на конкурс логотипи можна на сайті ОІПОПП).

Чимало запитань виникає щодо створення та функціонування шкільних євроклубів. **На сьогодні основними напрямками роботи євроклубів області є:**

- волонтерсько-просвітницька;
- ігрова (ділові, рольові, симулятивні ігри);
- робота в інтернет-мережі (створення сайтів, блогів, спілкування однолітками з іншими євроклубів);
- робота з громадою;
- співпраці з органами місцевого самоврядування;
- налагодження контактів із однолітками із європейських країн;
- публічні заходи;
- подорожі (реальні та віртуальні);
- проектна діяльність;
- робота із ЗМІ;
- звичайні робочі зустрічі та тематичне спілкування.

Запрошуємо всіх до взаємної співпраці, обміну досвідом та реклами своїх кращих проектів.

Інформацію для висвітлення вашої роботи на сайті ОІПОПП необхідно надсилати на електронну адресу Світлани Мойсеевої: moiseeva1964@ukr.net

О.І. Месевря,

завідувач лабораторії гуманітарних дисциплін;

С.І. Січкарь,

методист української мови і літератури Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ЗАСОБАМИ СЛОВЕСНОСТІ ФОРМУЙМО ВНУТРІШНІЙ СВІТ ДИТИНИ

2014-2015 навчальний рік буде нелегким, насиченим, адже в державі проводяться реформи, які стосуються й освіти.

Тому методисти ОІПОПП, підбиваючи підсумки навчального року, що минає, проаналізувавши причини успіхів та невдач, прагнуть допомогти учителям-словесникам області у підготовці до викладання української мови і літератури.

Ще "свіжі" враження про ЗНО, особливо про ажіотаж навколо твору Галини Пагутяк "Маленький шлях - не для людей ..." А ця ж письменниця - лауреат Шевченківської премії 2010 року (за книгу прози "Слуга з Добромиля"), тому з її творчістю мали б бути обізнані старшокласники, ну і, звичайно ж, учителі. Отже, ЗНО "висвітило" давню проблему - нечитання. Тому радимо колегам звернутися до програми курсу за вибором "Письменники - лауреати Шевченківської премії - золотий фонд української літератури" та книги для вчителя. Там є матеріали про Галину Пагутяк, а вона працює у річищі, яке, на думку Ярослава Голобородька, "гарантує інтерес до неї і через десять, двадцять і гарантуватиме інтерес до її текстів і через сто років".

Очевидно, що на вивчення української літератури в школі відводиться занадто мало годин, тому радимо проводити літературні "п'ятихвилинки", на яких учні розповідатимуть про своє знайомство із творчістю сучасних письменників і лауреатів Шевченківської премії зокрема.

Можна урізноманітнити такі "п'ятихвилинки" тематично, приурочивши їх певним подіям, наприклад, "Письменники Черкащини про Велику Вітчизняну війну" (використати "Антологію творів письменників Черкащини про Велику Вітчизняну війну"); про війну в Афганістані (творчість Василя Слалчука) та інші.

120 років тому народився чи не найтрагічніший український митець епохи "розстріляного відродження", наш земляк Тодось Осьмачка. Тому варто було б глибше ознайомити учнів із творчим доробком цього протестанта проти терористичного тиску чужого тоталітарного режиму в Україні, навчити дітей впізнавати серед інших, за словами Василя Барки, "вкрай осьмачківський" спосіб поезії.

2015 рік у нашій області з ініціативи голови обласної ради Валентини Коваленко проголошений роком Василя Симоненка.

До 80-річчя від дня його народження в ОІПОПП спільно з слухачами курсів проведено такі заходи:

За матеріалами Інтернет-конференції з проблеми "Поборник правди і свободи" підготовлений до друку і затверджений вченою радою ОІПОПП посібник з однойменною назвою, який складається із трьох частин:

- уроки;
- матеріали до уроків;
- виховні заходи.

Укладений і підготовлений до друку посібник "Феномен Василя Симоненка".

Організовано і проведено виступи письменників - лауреатів премії імені Василя Симоненка - С. Л. Носаня (першим отримав цю премію) і С. М. Руднева перед учителями української мови і літератури - слухачами курсів.

На сайті інституту розміщено фільм учителя Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 7 Черкащенко Ніни Григорівни "Зачарований світом".

Перегляд вистави "Серед грому і тиші" в Черкаському музично-драматичному театрі імені Т. Г. Шевченка.

Відвідування уроку зі слухачами курсів - учителями-словесниками - "Про витязя слова. Письменники Черкащини про Василя Симоненка" учителя Черкаського колегіуму "Берегиня" Черкаської міської ради М. І. Гудзими.

Організовано і проведено творчі зустрічі слухачів курсів, учителів-словесників, із колегою Василя Андрійовича Симоненка заслуженим журналістом України Петром Миколайовичем Жуком, який розповів історію написання Симоненком кількох віршів, що стали хрестоматійними.

У співпраці з Миколаївським ОІПОПП проведено скайп-зустріч учителів і науковців Миколаївської та Черкаської областей.

У сьогоднішній загальноосвітній системі предмет "українська література" набуває особливої актуальності: саме вона має стати важливим чинником витворення національної ідеології, без якої неможливо збудувати державу - Україну і виховати свідомого українця.

Великі надії українське суспільство покладає на вчителя-словесника, який засобами мистецтва слова буде формувати, збагачувати внутрішній світ дитини.

Як казав Євген Маланюк, "українці - люди солом'яного вогню". Їх треба всерйоз запалити на захист своєї хати, котра, як відомі, скраю. Тоді вони стають гайдамаками, запорожцями, помаранчевим майданом і, зрештою, майданом Гідності...

Чудово визначив роль письменника у війні Мирослав Дочинець: "Щодо моєї участі в цій війні, то я не в окопах, я на передовій. Бо одним із головних героїв усіх моїх книжок є мова". Тож нехай надійною зброєю в учителя-словесника завжди буде українське слово.

В умовах неоголошеної війни в Україні особливо актуальною є проблема патріотичного виховання підростаючого покоління. Як не згадати слова класика, що стали крилатими: "Не можна любити народів других, коли ти не любиш Вкраїну".

Не можна любити Україну, коли не любиш свою родину, село чи місто, у якому живеш.

Чудовим помічником у вихованні молодого покоління на віковичних традиціях рідного краю став посібник для 5-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів "Роду криниця віща" Валентини Коваленко.

Усі зусилля вчителя мають бути спрямовані на якість навчання. Тому, проаналізувавши результати своїх вихованців, отримані на ЗНО, педагоги мають виявити і свої прорахунки в роботі.

А ще треба звернутися до "Науки про рідномовні обов'язки" (рідномовний Катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства професора Івана Огієнка). Його поради є особливо актуальними.

Зусилля МОНУ спрямовані на полегшення роботи учителя. Йому надається багато прав, учитель має працювати "на довірі", але не забувати при цьому про велику відповідальність не тільки перед учнями та їхніми батьками, а й перед суспільством.

Актуальною залишається робота з обдарованою молоддю. Розкриттю дитячих здібностей сприяють і конкурси і олімпіади.

Гарні результати показали вихованці Черкащини і на Всеукраїнському рівні.

"Всеукраїнська олімпіада з української мови і літератури. Переможцями стали чотири учасники:

1. Толстюк Діана, учениця 8 класу Черкаського колегіуму "Берегиня" Черкаської міської ради (третє місце), учитель Фещенко О.В.

2. Мачулка Ангеліна, учениця 9 класу Смілянської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 7 Смілянської міської ради (друге місце), учитель Бондаренко Т.М.

3. Колісник Юлія, учениця 10 класу Уманського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів № 7 - колегіум" Уманської міської ради (друге місце), учитель Матвієнко Л.Д.

4. Педан Анастасія, учениця 11 класу Черкаського гуманітарно-правового ліцею Черкаської міської ради (друге місце), учитель Соломаха Н.І.

- 4 етап Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка.

Із 21 учасника від Черкаської області (з 5 по 11 клас) перемогу вибороли сім учнів (наказ Міністерства освіти і науки України від 16.04.2015 № 439), здобувши два перших, одне друге і чотири третіх місця.

Диплом I ступеня

1. Сало Ірина, учениця 7 класу Черкаського колегіуму "Берегиня" Черкаської міської ради, учитель Скрипай Л.М.

2. Колісник Юлія, учениця 10 класу Уманського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів № 7-колегіум" Уманської міської ради, учитель Матвієнко Л.Д.

Диплом II ступеня

1. Бережна Дарина, учениця 9 класу Черкаської гімназії № 9 ім. О. М. Луценка Черкаської міської ради, учитель Черненко Н.М.

Диплом III ступеня

1. Бортніченко Владлена, учениця 7 класу Уманської міської гімназії Уманської міської ради, учитель Молоканова В.М.

2. Кріт Оксана, учениця 7 класу Деренківцецького навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів" Корсунь-Шевченківської районної ради, учитель Вовчанівська Г.О.

3. Плахотнюк Вікторія, учениця 8 класу Ватутінської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2 ім. М. Ф. Ватутіна Ватутінської міської ради, учитель Кущенко С.В.

4. Шаламай Єлизавета, учениця 10 класу Лисянського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів № 1-гімназія" Лисянської районної ради, учитель Сікаленко О.В.

- **Конкурс "Об'єднаймося ж, брати, мої!", номінація "Література".**

Переможець:

1. Литвинов Олександр, учень 6 класу Черкаської гімназії № 9 ім. О. М. Луценка Черкаської міської ради, учитель Полозенко С.В.

Участь у конкурсах та олімпіадах дає можливість дітям краще підготуватися до виконання завдань на ЗНО. Так, 11-класниця Анастасія Педан, яка виборола друге місце на четвертому етапі Всеукраїнської олімпіади з української мови і літератури, на ЗНО отримала 200 балів.

Але все ж деякі проблеми залишаються нерішеними. Перевірка завдань відкритого типу на ЗНО показала, що не всі учасники змогли раціонально використати відведений на виконання завдань час і тому не встигли переписати висловлення з чернетки або й зовсім його не написали. Отже, педагогам необхідно обмежувати в часі виконання на уроці завдань відповідно до їх складності.

Звичайно, не може бути універсальних порад чи рекомендацій, кожен учитель має визначити власні пріоритети та виробити власний педагогічний почерк. Тож зичимо колегам мудрості, мужності, терпіння і, звичайно ж, вдячних учнів.

В.А. Юрчак,

методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

УРОКИ СЛОВЕСНОСТІ

Шкільна літературна освіта передбачає формування цілісної системи знань і уявлень про літературу як вид мистецтва і скарбницю гуманістичних цінностей, розвиток особистості учня як суб'єкта активної читацької діяльності, а також формування духовного світу громадянина України. Літературна освіта забезпечує етичне, патріотичне та естетичне виховання учнів, прилучає школярів до надбань вітчизняного і світового письменства, розвиває стійку мотивацію до читання, спонукає до потреби звертатись до художньої літератури впродовж життя, збагачує духовно-емоційний досвід, формує загальну культуру. Зарубіжна література прилучає учнів до загальнолюдських цінностей, виховує толерантне ставлення до різних народів, народностей, рас та культури.

З 1 вересня 2015-2016 навчального року змінюється назва предмета: замість назви "Світова література" буде вживатись - "Зарубіжна література".

У 2015-2016 навчальному році у 5 - 7 класах загальноосвітніх навчальних закладів навчання здійснюватиметься за програмою, затвердженою Міністерством: Світова література. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. - К.: Видавничий дім "Освіта", 2013. Вивчення зарубіжної літератури у 8-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмою, затвердженою Міністерством: Зарубіжна література. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних. - К.: Ірпінь: Перун, 2005.

У програмах реалізовано нову структуру літературної освіти, яка затверджена Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти. Курс зарубіжної літератури в загальноосвітній школі поділено на три етапи: 5-7 класи - прилучення до читання, 8-9 класи - системне читання, 10-11 класи - творчо-критичне читання. Вивчення зарубіжної літератури в 5 - 7 класах побудовано на поєднанні проблемно-тематичного і жанрового принципів; у 8 - 9 класах - історико-літературного і жанрово-родового принципів; у 10-11 класах - історико-літературного і мультикультурного принципів. Така структура дає можливість вивчати твори зарубіжної літератури не тільки за хронологією, а й за принципом концентричного розширення (від простого - до складного, від початкових уявлень про літературне явище або творчість письменника - до поглиблення знань про них). Нова структура літературної освіти реалізує принцип перспективності в навчанні, дає можливість учням повертатися до того чи іншого письменника або етапу літератури в різні періоди, виховує у школярів повагу до книги, потребу йти поруч з улюбленими творами й митцями протягом подальшого життя.

Згідно з чинною структурою літературної освіти у 5-9 класах в учнів мають бути сформовані основні вміння й навички роботи з художнім твором, початкові уявлення про творчість письменників, окремі жанри, елементи змісту і форми, їх взаємозв'язок.

Перелік художніх творів для вивчення в 5-9 класах укладений відповідно до вікових особливостей дітей і підлітків на підставі рекомендацій науковців, учителів, психологів, бібліотекарів, а також результатів досліджень кола дитячого і підліткового читання школярів різних вікових категорій.

Програми є основою для календарно-тематичного та поурочного планування, в якому вчитель, враховуючи запропоновану кількість годин на вивчення тем у межах розділу, розподіляє години на вивчення художніх творів і види навчальної діяльності, планує види роботи, що спрямовані на опанування змісту матеріалу та формування вмінь і навичок учнів, опрацювання різних рубрик програми. Це дасть можливість вчителю вільно і творчо підійти до реалізації програми в кожному класі, врахувати інтереси й рівень підготовки учнів, конкретні умови викладання (наявність художніх текстів; використання інформаційно-комунікаційних технологій; рівень володіння учнями іноземними мовами, знання української мови і літератури, історії та інших предметів; підготовка до контрольного оцінювання тощо).

Програми містять обов'язковий і варіативний компоненти (відповідно 80 %:20 %) . У кожному класі запропоновано теми й твори для обов'язкового текстурального вивчення, у тому числі поетичні твори для вивчення напам'ять. Варіативний компонент забезпечується можливістю вибору (вчителем і учнями) творів у межах обов'язкових тем, а також для уроків вивчення сучасної літератури, розвитку мовлення, позакласного читання і для уроків із резервного часу. Вибір учнів (в окремих розділах і темах програми) вимагає від учителя відповідного планування уроків, творчості, врахування читацьких інтересів молоді, здатності йти поруч зі своїми вихованцями, допомагати формуванню їхніх духовних потреб та естетичних смаків у сучасний період.

Літературна освіта в основній школі спрямована на розвиток сформованих у початковій школі і формування нових компетентностей та компетенцій.

Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти програми із зарубіжної літератури для 5-9 класів забезпечують розвиток ключових компетентностей (уміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, інформаційно-комунікаційної, соціальної, громадянської, загальнокультурної), а також спрямовані на формування літературної компетентності, яка передбачає:

- розуміння учнями літератури як невід'ємної частини національної і світової художньої культури;
- усвідомлення специфіки літератури як мистецтва слова, її гуманістичного потенціалу і місця в системі інших видів мистецтва;
- знання літературних творів, обов'язкових для вивчення, ключових етапів і явищ літературного процесу, основних світоглядних позицій видатних письменників, усвідомлення їхнього внеску в скарбницю світової культури;
- оволодіння основними літературознавчими поняттями і їхнє застосування у процесі аналізу та інтерпретації творів;
- формування якостей творчого читача та розвиток читацького досвіду;
- уміння і навички створення усних і письмових робіт різних жанрів;
- уміння орієнтуватися у світі художньої літератури і культури (класичної і сучасної), оцінювати художню вартість творів, порівнювати їх (у різних перекладах; в оригіналах і перекладах, переспівах; втілення в інших видах мистецтва тощо).

Для досягнення мети вивчення шкільного курсу "Зарубіжна література" необхідно вирішувати такі основні завдання:

- формувати в учнів уявлення про художню літературу як мистецтво слова, важливу складову системи мистецтв і духовної культури українського та інших народів світу;
- виховувати повагу до духовних скарбів українського народу та всього людства, расову, етнічну, соціальну, гендерну, релігійну, індивідуальну толерантність;
- здатність формувати, формулювати й активно відстоювати власну точку зору, свою систему життєвих цінностей і пріоритетів, зберігати й примножувати кращі національні традиції;
- відпрацьовувати з учнями вміння й навички аналізу художнього тексту, здатність сприймати його з урахуванням авторської концепції й індивідуального стилю, бачити кожен конкретний твір у літературному, культурному та історичному контекстах;
- уникати "текстоцентризму", коли вся увага звертається тільки на текст, а загальні питання рішуче і принципово відкидаються;
- давати школярам оптимальний обсяг літературознавчих понять і термінів, потрібних для повноцінної інтерпретації художніх текстів, розуміння головних закономірностей перебігу літературного процесу;
- навчати учнів визначати національну своєрідність і загальнолюдську значущість літературних творів, у тому числі шляхом зіставлення зі зразками різних національних літератур та різних видів мистецтв;
- розвивати усне й писемне мовлення школярів, їхнє мислення (образне, асоціативне, абстрактне, критичне, логічне тощо);
- формувати в учнів потребу в читанні літературних творів, здатність засвоювати духовно-естетичний потенціал художньої літератури;
- уникати "...загравання з "постмодернізмом", коли реальність розглядають як ...широке ігрове поле, а істину пропонують на додачу до розваги";
- виховувати повагу до книги як універсального носія інформації;
- відпрацьовувати навички розрізнення явищ елітарної та масової культури.

Об'єктом вивчення в курсі світової літератури є художній твір, його естетична природа та духовно-етична сутність. Аналіз та інтерпретація літературного твору мають спиратися на ґрунтовне знання тексту, докладний розгляд ключових епізодів, доречно цитування, виразне читання окремих творів або їх фрагментів тощо.

І, якщо для учнів 5 класу характерне відношення до мистецтва як до чарівної гри, яка в звичному дозволяє побачити незнайоме, а саме мистецтво як спосіб вільного, асоціативного відкриття світу, то в 6 класі школярі досить об'єктивні по відношенню до сенсу подій, ідеї художнього твору, але "у них відсутня увага до форми, інтерес до авторської точки зору на зображуване, і це утрудняє логічну аргументацію вражень. В 7 - 9 класах настає пора морального самозаглиблення. Відношення до художнього твору стає особовим і суб'єктивним. Зосередженість підлітка на собі часто заважає йому бачити об'єктивний сенс твору. Авторська ідея віддаляється його власними особовими проблемами, де на першому плані виявляються моральні категорії. Стрімке зростання творчої уяви в цьому віці веде до "відходу" від тексту, його довільному тлумаченню. Це епоха пізнання зв'язків, усвідомлення причин і наслідків. У цьому віці помітне зрушення інтересів школяра у світ загальний. Я і СВІТ - центральна проблема". У школярів розширюється горизонт бачення життя: не лише

моральні, але і соціальні, естетичні проблеми тепер хвилюють їх, виникає потреба зрозуміти цілісну картину світу, його історичного розвитку, за фактом бачити закон.

Важливо пропонувати школярам уроки літературної творчості, які пропонують освоювати в естетичній дії досвід знайомства учнів з класичним текстами і, опановуючи різні стилі, пластично передавати власні враження від життя і мистецтва. Наприклад, під час вивчення тем "М. Ю. Лермонтов", "О. С. Пушкін", "Ф. І. Тютчев" учням можна запропонувати повправлятися в звукопис: "...шум дощу", "...скрип снігу", "...опадання листа", "...голос вітру" і т. п. Літературна творчість може включати елементи художньої діяльності, пов'язаної іншими видами мистецтва.

Найважливіші критерії літературного розвитку, визначальні завдання шкільного курсу літератури :

- начитаність учня, спрямованість читацьких інтересів;
 - любов до читання, постійність потреби в книзі. Актуальна для школяра соціально-моральна проблематика творів мистецтва, уміння виділити в тексті морально-етичні проблеми;
 - обсяг історико-літературних знань і здатність застосовувати їх при аналізі художнього тексту, визначати його цінність в загальному потоці літератури;
 - рівні розвитку різних сторін читацького сприйняття : емоційна чуйність, активність і об'єктивність читацької уяви, досягнення змісту твору на різних рівнях, осмислення;
 - пов'язані з аналізом художнього твору уміння (знаходити емоційний лейтмотив; простежити розвиток сюжету, конфлікту, зміну почуттів в різних родах літератури; виправдати слово-образ і визначити стилістичну забарвленість оповідання і т. д.).
- Вивчення зарубіжної літератури у 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюватиметься за програмами, затвердженими Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України (наказ від 28.10.2010 № 1021). Ефективність практичного втілення системи профільного вивчення зарубіжної літератури та визначення ступеня її представленості як окремої навчальної дисципліни в профілях інших спеціалізацій забезпечується наявністю трьох профільних програм із світової літератури.

Світова література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Природничо-математичний, технологічний, спортивний напрями. Рівень стандарту / Укладачі: Ю.І. Ковбасенко - керівник авторського колективу; Г.М. Гребницький, Т.Б. Недайнова, К.Н. Баліна, Г.В. Бітківська, І.А. Тригуб, О.О. Покатілова. - К.: Грамота, 2011.

Світова література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний напрями. Академічний рівень / Укладачі: Ю.І. Ковбасенко - керівник авторського колективу; Г.М. Гребницький, Т.Б. Недайнова, К.Н. Баліна, Г.В. Бітківська, І.А. Тригуб, О.О. Покатілова. - К.: Грамота, 2011.

Світова література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям. Профільний рівень / Укладачі: Ю.І. Ковбасенко - керівник авторського колективу; Г.М. Гребницький, Т.Б. Недайнова, К.Н. Баліна, Г.В. Бітківська, І.А. Тригуб, О.О. Покатілова. - К.: Грамота, 2011.

Згідно з наказом Міністерства від 18.02.2008 р. № 99 "Про Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням

окремих предметів" розроблено навчальну програму зі світової літератури.

Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням зарубіжної літератури. 8-9 класи. / За загальною науковою редакцією Д.С. Наливайка, керівник авторського колективу Ю.І. Ковбасенко; програму підготували: Ю.І. Ковбасенко, Г.М. Гребницький, Н.О. Півнюк, Г.В. Бітківська, К.Н. Баліна.

Для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням зарубіжної літератури можливим є заохочення школярів до вибору в старших класах філологічного профілю навчання, а відтак - до майбутнього опанування у вищих навчальних закладах фахів, пов'язаних із потребою в поглибленому знанні зарубіжної літератури (філолог, викладач вищого навчального закладу, учитель-словесник, журналіст, диктор телебачення, літературний редактор, коректор, офіс-менеджер тощо).

Школа з філологічним профілем навчання повинна виховати творця, а не фахівця в якійсь вузькій області що не має достатніх відомостей про світ. Об'єднуючим початком уроків для гуманитаріїв стає творчість. Літературна творчість учнів заохочує їх інтерес до роботи письменника і дозволяє реалізувати здобуті аналітичним шляхом уявлення про стилі і жанри словесного мистецтва. Спільна мета предметів гуманітарного циклу - розвинути в учневі здатність відрізнити справжнє від уявного в мистецтві, житті, науці, сформулювати критерії "високого" і "низького" у свідомості і поведінці людини, ціннісні орієнтири.

Метою літературної освіти автори програми вважають не лише інтелектуальне освоєння, але і емоційне привласнення гуманістичного потенціалу мистецтва і науки, обробка естетичних і психологічних механізмів спілкування людини з мистецтвом, наукою, людьми.

Відповідно до виділених в програмі критеріїв літературного розвитку можуть бути змінені форми опитування і обліку знань і умінь учнів. Наприклад, в 5-6 класах читацької якості учнів можуть бути проявлені в аналізі окремого твору, що розкриває його тему, ідею, сюжет, композицію. Літературно-творчі здібності учнів проявляються творами типу опису епізоду по життєвих враженнях. А в 9-11 додатковим видом перевірки можуть стати твори на історико-літературну тему; літературно-творчі здібності ефективно перевіряються творами-діалогами, написанням розповіді-сценки, ліричного вірша, рецензії.

Коло читання учнів виявляється шляхом проведення вікторин, читацьких конференцій, вивчення читацьких щоденників.

Позакласне читання створює необхідні передумови для вивчення літератури на уроках. І це не є фон, а основа літературного розвитку. Зацікавленість у вивченні літератури не може виникнути поза широким читацьким досвідом, тому уроки позакласного читання можуть випереджати уроки літератури.

Навчальний предмет "Зарубіжна література" викладається українською мовою. Водночас, за наявності необхідних умов (вивчення в закладі відповідної мови, достатнє володіння учнями мовою оригіналу, якою написаний художній твір; якісна підготовка вчителя, у тому числі можливість дослідження образної системи, засобів виразності, поетики, стилістичних особливостей твору тощо мовою оригіналу), бажаним є розгляд художніх текстів мовою оригіналу (скажімо, творів Л. Толстого, А. Ахматової, - російською, Б. Шоу - англійською, Ф. Кафки, Р.М. Рільке - німецькою, Гійома Аполлінера - французькою і т. д.). У такому разі предмет "Зарубіжна література" виконує

додаткову функцію вдосконалення володіння учнями іноземними мовами.

Одним з основних компонентів допрофільної та профільної підготовки є курси за вибором і факультативи. Зазначені курси сприяють одержанню старшокласниками чітких уявлень про свою майбутню професію, що так чи інакше має бути пов'язана з філологією (учитель-словесник, журналіст, редактор, коректор, перекладач, фольклорист, науковець філологічної спеціалізації тощо), а також дають змогу виробити особистісні риси та фахові навички. Програми курсів за вибором і факультативів, рекомендованих Міністерством, вміщено у збірнику:

Збірник програм курсів за вибором і факультативів зі світової літератури. 8-11 класи. Книга 1 / За загальною ред.: Таранік-Ткачук К.В., Дворницької І.П. - Тернопіль: Мандрівець, 2011. - 336 с.

Програма курсу за вибором розрахована на 35 годин на рік (одна година на тиждень), ці заняття є обов'язковими для відвідування учнями, які обрали курс, від початку навчального року до завершення, робота учнів у кінці навчального року має бути оцінена.

Однак, урахувавши, що організація профільного навчання на етапі допрофільної (8-9 класи) та профільної (10-11 класи) освіти мають свої особливості, що спричинені об'єктивними і суб'єктивними причинами, можливим є узгодження обраної програми з реальною ситуацією. Так, обравши курс за вибором на 35 годин на рік, учитель має право скоригувати кількість годин і ущільнити матеріал, якщо згідно з реальними обставинами може викладати лише факультативний курс на 17 годин на рік. Можливим є й зворотній процес, коли факультативний курс може бути використаний як курс за вибором. Кількість годин на вивчення кожної теми, збільшення навчального матеріалу має бути скоригованим у календарно-тематичному плануванні до програми курсу за вибором.

У такому випадку скоригована програма має бути погоджена на засіданні методичного об'єднання загальноосвітнього навчального закладу і затверджена керівником цього навчального закладу. У пояснювальній записці до програми необхідно зазначити, на основі якої програми курсу за вибором або факультативу (за чий авторством), відповідно до якого посібника, схваленого Міністерством, розроблено скоригований варіант.

Під час виведення єдиної оцінки за письмову роботу до кількості балів, набраних за зміст переказу чи твору, додається кількість балів за мовне оформлення, і їхня сума ділиться на два. При виведенні оцінки за письмову роботу перевагу надавати балам, отриманим за наявність орфографічних та пунктуаційних помилок. Допущення більшої за норму кількості лексичних, граматичних і стилістичних помилок веде до зниження оцінки за мовне оформлення на 1 бал. Видами оцінювання навчальних досягнень учнів зі світової літератури є поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання та державна підсумкова атестація.

Поточне оцінювання - це процес встановлення рівня навчальних досягнень учнів щодо оволодіння змістом предмета, уміньми й навичками відповідно до вимог навчальної програми. Формами поточного оцінювання є виконання учнями різних видів усних і письмових робіт; взаємоконтроль учнів у парах і групах тощо.

Перелік головних вимог щодо перевірки зошитів зі зарубіжної літератури, особливостей проведення уроків виразного читання, кількості, призначення та особливостей оформлення зошитів з предмета містяться у відповідному методичному листі Міністерства від 21.08.2010 № 1/9-580. Там же подано

зразок заповнення сторінки журналу зі світової літератури. Звертаємо увагу, що додатковий запис щодо теми над датами в журналі не робиться.

Щодо використання посібників, що містять календарно-тематичний план і конспекти (плани-конспекти) уроків нагадуємо, що вчитель-словесник може використовувати книжку для вчителя й не готувати окремих конспект для кожного уроку, якщо посібник має гриф "Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах"; від дати надання грифу посібникові минуло не більше п'яти років. Зауважимо, що вчитель, який має кваліфікаційну категорію "спеціаліст", повинен самостійно скласти конспект (план-конспект) уроку із використанням матеріалів методичних посібників з метою вироблення й відпрацювання навичок моделювання уроків різного типу.

Інтегрований курс "Література" в загальноосвітніх навчальних закладах із навчанням мовами національних меншин

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти зазначено, що складовими літературного компонента є емоційно-ціннісна, літературознавча, загальнокультурна і компаративна лінії.

Емоційно-ціннісна лінія забезпечує розкриття гуманістичного потенціалу та естетичної цінності творів української, світової літератури, а також літератур національних меншин, формування світогляду учнів, їх національної свідомості, моралі та громадянської позиції.

Літературознавча лінія передбачає вивчення літературних творів у єдності змісту і форми, оволодіння учнями основними літературознавчими поняттями, застосування їх у процесі аналізу та інтерпретації художніх творів, розгляд літературних творів, явищ і фактів у контексті літературного процесу, виявлення специфіки літературних напрямів, течій, шкіл у розвитку української літератури, світової літератури і літератур національних меншин, розкриття жанрово-стильових особливостей художніх творів, ознайомлення учнів з основними принципами художнього перекладу.

Культурологічна лінія передбачає усвідомлення творів художньої літератури як важливої складової мистецтва, ознайомлення учнів з основними цінностями світової художньої культури, розкриття особливостей творів, літературних явищ і фактів у широкому культурному контексті, висвітлення зв'язків літератури з філософією, міфологією, фольклором, звичаями, віруваннями, культурними традиціями різних народів і національностей, розширення ерудиції учнів, виховання їх загальної культури, поваги до національних і світових традицій, толерантного ставлення до представників різних культур, віросповідань, рас і національностей.

Компаративна лінія забезпечує порівняння літературних творів, їх компонентів (тем, мотивів, образів, поетичних засобів та іншого), явищ і фактів, що належать до різних літератур, встановлення зв'язків між українською, світовою літературою і літературами національних меншин, розгляд традиційних тем, сюжетів, мотивів, образів у різних літературах, зіставлення оригінальних творів і україномовних перекладів літературних творів, увиразнення особливостей української культури та літератури на основі світової, демонстрацію лексичного багатства і невичерпних стилістичних можливостей української мови.

Зміст літературної освіти з урахуванням вікових особливостей учнів визначає художні твори, літературні явища і факти, розкриває їх ідейно-естетичну своєрідність та значущість в історії української і світової культури, встановлює зв'язки між різними

національними літературами, літературою і фольклором, літературою і міфологією, літературою і філософією, літературою та іншими видами мистецтва, передбачає обсяг загальних теоретичних понять, необхідних для розуміння літератури як мистецтва слова, формування вмінь аналізувати та інтерпретувати художні твори в різних аспектах.

Враховуючи, що інтегровані курси "Література" (національної меншини та зарубіжна) вивчаються паралельно з українською літературою, особлива увага має бути приділена взаємодії різних культур. Тому доцільно у доступній для учнів формі розкривати контактні, типологічні та генетичні міжлітературні зв'язки, виявляти роль українських письменників і перекладачів у творчості майстрів інших народів. Під час розгляду програмових творів слід підкреслювати також взаємозв'язки літератури з іншими видами мистецтва, зважаючи, що літературний текст як факт мистецтва відображає ознаки конкретної культурної епохи, її філософські концепції. Вивчення літературних творів на тлі широкого культурологічного контексту сприятиме осмисленню фундаментальних цінностей культури.

Вивчення інтегрованих курсів "Література" (національної меншини та зарубіжна) у 5-7 класах здійснюватиметься за навчальними програмами:

- Література (російська та зарубіжна) для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою, укладачі: Исаева Е.А., Клименко Ж.В., Корниенко О.А., Мельник А.О., Храброва В.Е., Мухин В.А., Данилова И.Н.

Російська мова та інші мови національних меншин

Головна мета вивчення російської та інших мов національних меншин в загальноосвітніх навчальних закладах - надати основи знань про мову, що дозволить забезпечити достатньо високий рівень спілкування та грамотного письма, необхідних для успішної індивідуальної та соціальної діяльності, міжкультурного взаєморозуміння. Ця мета реалізується через головний методологічний принцип - комунікативність навчання. Вивчення російської мови і літератури у 5-7 класах буде здійснюватися за наступними навчальними програмами:

- Російська мова: для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням російською мовою (укладачі: Голобородько Є.П., Озерова Н.Г., Михайловська Г.О., Стативка В.І., Давидюк Л.В., Бикова К.І., Яновська Л.Г., Кошкіна Ж.О.);

- Російська мова: для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою (укладачі: Баландіна Н.Ф., Синиця І.А., Фролова Т.Я., Бойченко Л.А.);

- Російська мова: для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою (початок вивчення з 5 класу) (укладачі: Курач Л.І., Корсаков В.О., Фідкевич О.Л., Гудзик І.П.).

Порядок вивчення російської мови у 8-9 класах залишається таким, як і в попередні роки. Вона може вивчатися за двома варіантами типових навчальних планів (див. додатки 1 та 2), затверджених наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66. Одним із них передбачено вивчення російської мови (або інших мов національних меншин) як предмета в інваріантній складовій з 1 по 11 клас (по 2 години на тиждень); за другим - за рахунок варіативної складової, починаючи з 1 або 5 класів. В останньому випадку, форми вивчення російської мови (вона може вивчатися як предмет, курс за вибором, факультатив) та кількість годин на її вивчення визначає адміністрація загальноосвітнього навчального закладу, яка формує варіативну складову навчального

плану, враховуючи при цьому побажання учнів та їх батьків. У випадку, коли російська мова вивчається за рахунок варіативної частини як предмет, необхідно користуватися навчальними програмами за ред. Баландіної Н. Ф. або Гудзик І. П., Корсакова В. О., скоригувавши їх зміст на відповідну кількість годин, визначену у робочих навчальних планах загальноосвітнього навчального закладу. Скоригована програма має погоджуватися на засіданні методичного об'єднання загальноосвітнього навчального закладу та затверджуватися директором навчального закладу. У такому ж порядку можуть вивчатися інші мови національних меншин. Вивчення російської мови за рахунок варіативної частини здійснюватиметься за наступними програмами: Російська мова (курс за вибором). Програма для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. / Т.Я. Фролова. 2010; Программы для средних общеобразовательных учебных заведений с обучением на украинском языке. Русский язык. Факультативный курс. 5-11 классы / Л.В. Давидюк. 2010.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ісаєва О.О. Теорія і технологія розвитку читачької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури / О.О. Ісаєва. - К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2003. - 380 с.

2. Ісаєва О.О. Про основні парадигми шкільної літературної освіти// Науково-педагогічна діяльність Є.П. Голобородько, доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України: Матеріали регіональної науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю діяльності вченого-педагога (24 вересня 2010 р.) / За ред. А.М. Зубка, С.Ф. Одайник та ін. - Херсон: РІПО, 2010. - С. 85-90.

3. Маранцман В.Г. Русская литература последних десятилетий / В.Г.Маранцман. - М.: Просвещение, 2011. - 208 с.

4. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою: Світова література. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. - К.: Видавничий дім "Освіта", 2013. - 80 с.

5. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською мовою: Російська мова; Інтегрований курс "Література (російська та світова)". 5-9 класи. - К.:Видавничий дім "Освіта", 2013. - 192 с.

6. Програми курсів за вибором і факультативів зі світової літератури. 8-11 класи. Книга 1/ за заг.ред.: К.В.Таранік-Ткачук, І. П. Дворницької. - Тернопіль: Мандрівець, 2011. - 336 с.

7. Шалагінов Б.Б. Урок літератури. Роздуми літературознавця про шкільну методику: зб. статей / Б.Б.Шалагінов. - К.:Грамота, 2013. - 208 с.

Н.М.Степанова,

методист лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, кандидат філософських наук

РЕАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНІСНО-КОМПЕТЕНТІСНИХ ПІДХОДІВ У НАВЧАННІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НОВИХ ДЕРЖАВНИХ ВИМОГ ДО СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН

У 2014/15 навчальному році учні Черкащини та їхні наставники брали участь у різних тематичних змаганнях, серед яких предметні олімпіади, всеукраїнські турніри, Міжнародний конкурс юних знавців історії "Лелека-2015", Всеукраїнський конкурс із суспільствознавчих дисциплін "Кришталева сова-2015", Всеукраїнський конкурс "Юні знавці Біблії", Всеукраїнська акція "Громадянин-2015".

Серед здобутків на всеукраїнському і міжнародному рівнях варто відзначити перемогу таких школярів і команд загальноосвітніх навчальних закладів області:

Конювалова Євгенія, учня 11 класу Черкаського гуманітарно-правового ліцею Черкаської міської ради; Диплом II ступеня на міжнародній учнівській олімпіаді в Естонії (учитель Водоп'янова Т.М.);

учнівської команди із Черкащини у IV етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади із історії (Мельник Ольга, учениця 9 класу Уманської загальноосвітньої школи I-III ступенів №3 Уманської

міської ради - II місце; **Лисак Ангеліна**, учениця 10 класу Уманської загальноосвітньої школи I-III ступенів №11 Уманської міської ради - III місце; **Конювалов Євгеній**, учень 11 класу Черкаського гуманітарно-правового ліцею Черкаської міської ради - I місце; **Бурлака Олександр**, учень 11 класу Уманської загальноосвітньої школи I-III ступенів №3 Уманської міської ради - III місце).

Гриценко Ганни, учениці 11 класу Уманської загальноосвітньої школи I-III ступенів №11 Уманської міської ради; II місце у IV етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади із правознавства.

Савінової Юлії, учениці 8 класу Лисянського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів №1 - гімназія" Лисянської районної ради у Всеукраїнському конкурсі учнівської творчості "Об'єднаймося, брати мої!: Номінація "Історії і державотворення"

команди "Хвиля" у складі Федоренка Іллі (капітан), Постола Антона, Безродної Анастасії, учнів

10 класу Червонослобідської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 Черкаської районної ради; II місце у заключному етапі I Всеукраїнського учнівського турніру юних філософів і релігієзнавців; команди учнів **Смілянського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів №15" Смілянської міської ради; дипломант Всеукраїнської суспільної акції "Громадянин-2015"**.

Проте, не зважаючи на досягнення, все ж таки залишається простір для покращення. Наші рекомендації стосуються більш уважнішої і відповідальнішої підготовки до подібних змагань як учнів, так і їх наставників. Акцентуємо, що варто більше уваги звертати на фактичний матеріал, хронологічні зв'язки, вивчення норм права, розв'язку історичних та юридичних ситуацій, їх коментарі. Актуально залишається проблема щодо формування в учнів окремих складників аксіологічної компетентності, зокрема вміння наводити оцінні судження, робити висновки тощо.

Програмне та навчально-методичне забезпечення курсів суспільствознавства

Особливістю 2015/2016 навчального року є те, що основна школа продовжує перехід на оновлені Державні стандарти повної загальної середньої освіти. Відповідно до цього, вже учні 5-7-х класів загальноосвітніх навчальних закладів вивчатимуть історію за новою програмою. У 7-му класі програмою передбачено вивчення двох курсів "Історія України" та "Всесвітня історія. Історія Середніх віків" в обсязі 35 годин кожний.

Текст програм курсів оприлюднений на сайті МОН України (http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869429) та опублікований у фаховій періодиці. Вчителям, котрі будуть викладати історію у 7-х класах, рекомендуємо ретельно опрацювати пояснювальні записки до програм та методичні коментарі, що дозволить зрозуміти провідні змістові лінії програм та поповнить педагогічно-методичний інструментарій кожного фахівця.

Ключовою методичною новацією залишаються практичні заняття. Зворотній зв'язок, отриманий протягом кількох навчальних років під час курсів підвищення кваліфікації та предметних методичних сесій показує, що при належній підготовці, методичному продумуванні, різноманітності обраних вправ і прийомів, практичні заняття з історії - це одне із найефективніших занять у шкільному курсі вивчення історії. Адже, вивчаючи певну тему, учні на практиці вчать виділяти головні змістові лінії шкільного курсу історії, визначаючи частку вітчизняного та краєзнавчого компоненту.

Враховуючи вікові особливості учнів 5-7 класів, отримані на практичних заняттях вміння і навички, дозволяють їм краще зрозуміти всесвітньо-історичний процес, розібратися у складних історичних подіях, усвідомити той чи інший урок історичного розвитку. А це, у свою чергу, робить зрозумілим і доступнішим навколишній світ, зменшує конфліктність та агресивність у дитячому колективі, прискорює процес соціалізації та побудови громадянського суспільства на основі демократії, толерантності і братерства.

Учні 8 - 9 класів навчатимуться за програмою "Історія України. Всесвітня історія. 5-9 класи" - К.,: Перун, 2005.

Для учнів 10-11 класів академічного рівня та рівня стандарту чинними є програми "Історія України. 10-11 класи" (52 години на рік, 1,5 години

на тиждень); для класів історичного профілю чинними є програми "Історія України. 10-11 класи" (140 годин на рік, 4 години на тиждень), (К.: Поліграфкнига, 2010).

При цьому акцентуємо увагу на деяких змінах, що відбулися в програмі з історії України для 10 - 11 класів:

- до теми "Соціально-економічні перетворення в Радянській Україні (1929 - 1938 рр.)" додано тему "Голодомор 1932 - 1933 років - геноцид українського народу";

- до теми " Україна в роки Другої світової війни (1939 - 1945 рр.)" додається "Проголошення Акту відновлення Української Держави 30 червня 1941 р.". При цьому змінена і сама назва теми: термін "Велика Вітчизняна війна" вважається ненауковим. Залишається трактування цього періоду як "Україна у роки Другої світової війни";

- до теми "Україна в перші повоєнні роки 1945 - початок 1950-х рр.)" додається "Національно-визвольний рух 1944 - 1954 рр.";

- до теми "Україна в умовах політичної та економічної лібералізації суспільства (середина 1950-х - середина 1960-х рр.)" додається "Участь українців у повстаннях у сталінських концтаборах 1953 - 1954 рр. XX з'їзд КПРС і початок лібералізації". Програму доповнено персоналіями Л.Лук'яненка, І.Кандиби, А.Горської, В.Чорновола, І.Дзюби та ін.

Для учнів 11-х класів у 2015 році розроблені і презентовані для використання в освітньому процесі науково-методичні матеріали "Революція гідності та агресія Росії проти України" (джерело доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/often-requested/methodical-recommendations/>).

Для вивчення всесвітньої історії чинними є програми "Всесвітня історія. 10 - 11 класи (рівень стандарту/академічний рівень)". Програма розрахована на 35 годин на рік (1 година на тиждень). Для класів історичного профілю чинною є програма зі всесвітньої історії, що розрахована на 3 тижневі години (105 годин на рік), (К.: Поліграфкнига, 2010 рік).

Усі програми розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України та надруковані у фахових виданнях.

Звертаємо увагу, що метою навчання історії в школі є "формування в учнів самоідентичності та почуття власної гідності на основі осмислення соціального і морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті загального історичного процесу".

Іншими словами шкільний предмет "Історія" у сучасних умовах розвитку набуває над актуального значення у вихованні в підростаючого покоління таких цінностей як патріотизм, братерство, любов до ближнього, гуманізм та ін.

Для реалізації окресленої мети варто, окрім традиційних засобів навчання (шкільних підручників та посібників), використовувати комплекс сучасних джерел, що містять наукову, вивірену та апробовану інформацію, яка базується на базових принципах формування змісту шкільної історії.

Окрім цього, підкреслюємо, що кінцевою метою кожного навчального заняття є не стільки оволодіння учнями конкретними знаннями, скільки отримання певних умінь і навичок, які сприяють розвиткові інтелектуальної, емоційно-ціннісної та поведінкової сфери особистості. Тому вагомим додатком в арсеналі педагогічної техніки учителя суспільствознавчих дисциплін стануть дискусійні методи роботи, використання проблемно-пошукових прийомів, застосування міжпредметних зв'язків.

Для розвитку історичної зацікавленості учнів, пізнавальної активності пропонуємо використовувати дидактичні ігри (наприклад, у курсі всесвітньої історії для учнів 6-7 класів такий вид роботи підійде при вивченні рабовласницького господарства, середньовічного міста, роботи середньовічних цехів тощо).

Для учнів 8 класу при вивченні тем із курсу "Історія України" доцільним буде використання міжпредметних зв'язків (наприклад, при вивченні теми "Українське козацтво у кінці XVI - першій половині XVII століть" географічні знання допоможуть розібратися у географічно-історичних назвах земель; біологічні - для характеристики флори і фауни Дикого Степу, пониззя Дніпра; літературні - для характеристики історичних діячів через народні пісні, перекази, байки тощо).

Для учнів старшої школи дієвими педагогічними методами стануть логічні, традуктивні та дискусійні. Для кожного фахівця традиційною проблемою на уроці є брак часу. Тому для економії часу на уроці, розвитку емоційно-вольової та поведінкової сфери особистості "добрими" помічниками стануть такі вправи як "Діалог Сократа", "п'ятитихвилинне есе", "читання із позначками", "сенкан" та ін.

Методична робота із суспільствознавства

Сучасні інновації в освіті вимагають суттєвих змін у системі методичної роботи. Відповідна робота не може мати циклічного характеру, а має бути постійною, як під час курсового навчання, тренінгів, семінарів, вебінарів, так і при підвищенні професійного рівня кожного фахівця.

Рекомендуємо:

1. Районним (міським) методичним кабінетам (науково-методичним центрам):

1) сприяти проведенню різноманітних Інтернет-заходів і участі у них учителів-предметників, класних керівників, щоб вдосконалювати професійний рівень володіння ІКТ технологіями та використовувати у навчальних цілях мережу Інтернет;

2) заслухати на відповідних нарадах питання щодо науково-педагогічних підходів до викладання історії у 7-х класах;

3) спланувати проведення випереджальних семінарів-практикумів щодо методики проведення практичних занять у 7-х класах;

4) проводити на відповідному рівні районні (міські) етапи олімпіадних змагань, відновити практику проведення турнірів, дебатів тощо.

2. Директорам навчальних закладів та їх заступникам:

1) здійснювати постійний контроль за якістю виконання навчальних програм із курсів суспільствознавства;

2) виділяти години варіативної складової навчальних планів на викладання курсів за вибором та факультативів суспільно-гуманітарного спрямування;

3) сприяти поповненню кабінетів історії, правознавства, громадянської освіти сучасними наочним обладнанням, настінними картами, роздатковим матеріалом для відпрацювання учнями практичних вмінь та навичок роботи з ними;

4) сприяти забезпеченню передплати фахових видань для вчителів історії та суспільних дисциплін;

5) сприяти оволодінню вчителями комп'ютерними технологіями та впровадженню їх у навчальний процес.

3. Учителям історії:

1) забезпечити якісний перехід на новий зміст освіти у 7-му класі та основній школі в цілому

через підвищення власної наукової, теоретичної та методичної підготовки, використовуючи курси підвищення кваліфікації, конференції, семінари, Інтернет-заходи, самоосвіту;

2) урізноманітнити форми оцінювання рівнів навчальних досягнень учнів з предметів суспільствознавства, використовуючи словесні системи оцінювання;

3) опанувати технології створення мультимедійних презентацій, для зацікавлення учнів навчальним матеріалом, посилення уяви, образності використовувати у педагогічній діяльності ресурси Інтернету;

4) працювати над поповненням наочної та методично-навчальної бази кабінетів історії, правознавства, громадянської освіти;

5) сприяти активізації науково-дослідницької та краєзнавчої діяльності учнів на уроках історії та в позакласній роботі з предмета;

6) забезпечити участь учнів своєї школи у різних видах предметних інтелектуальних змагань (районних, обласних, всеукраїнських, міжнародних);

7) цікавитися новинками фахової літератури, беручи до уваги, що всі фахові журнали і газети друкують методичні поради до викладання історії, правознавства, громадянської освіти, курсу "Людина і світ" та ін. Звертаємо увагу керівників загальноосвітніх навчальних закладів! Враховуючи виклики XXI століття, учителі мають право користуватися планами на друкованій основі, а не писати їх "від руки", проте календаризація у програмах є недоцільною.

Також, зважаючи на багаточисленні пропозиції ринку освітніх послуг, а саме різноманітні друковані посібники по календарно-тематичному плануванню, учителям дозволено користуватися такою продукцією за умови, що вона повністю відповідає навчальним програмам, друкованим виданням такого типу і оформлена згідно вимог.

Допрофільна підготовка із предметів суспільствознавчого циклу

Стосовно використання годин недержавного компонента навчального плану школи для історичної освіти школярів, то ми звертаємо увагу на перелік та зміст курсів за вибором, спецкурсів та факультативів із історії, які рекомендовані Міністерством освіти і науки України. Вони опубліковані у журналах "Історія і суспільствознавство у школах України: теорія і методика навчання" №№ 7, 8 за 2011 рік та видані окремими виданням у трьох томах. Зміст програм цих курсів розширює горизонти шкільної історичної та громадянсько-ознавчої освіти і буде використовуватися при складанні завдань на різні етапи Всеукраїнських олімпіад із історії та правознавства.

Викладання курсів духовно-морального спрямування

У 2015/2016 навчальному році викладання навчального предмета "Етика" за рахунок державного компонента продовжиться у 5-6 класах лише тих загальноосвітніх навчальних закладів, котрі, відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 11.06.2014 № 1/9-303 "Про навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів та структуру 2014/2015 навчального року" **оберуть Додаток 13.**

Чинною є програма "Етика, 5-6 кл." (видавництво "Перун", 2005 р.) Текст програми розміщений на сайті МОН України.

Чинними залишаються і рекомендовані МОН України підручники та робочі зошити з

етики для 5-6 класів 2005-го та 2006-го років видання.

У листі МОН України за № 1/9-324 від 16.05.13 наведений і перелік програм курсів духовно-морального спрямування, які можуть викладатися у школах як альтернатива "Етиці" та "Основам християнської етики": "Розмаїття релігій і культур світу", "Історія релігій", "Етика: духовні засади", "Історія світових релігій", "Християнська етика в українській культурі", "Основи православної культури", "Цінності сімейного життя" та ін.

Стосовно курсів духовно-морального спрямування, то ці курси можуть викладатися у школах лише за згодою батьків, що виражається у формі письмової заяви. Для постановки питання про їх вивчення у форматі факультативу, потрібно зібрати заяви 4 батьків у сільській і 8 батьків у міській школі. Ніхто, окрім педагогічного колективу школи, котрі мають методичну і навчально-практичну базу щодо запровадження вивчення таких курсів, проводити роботу із батьківською громадою та зборами дозволів на викладання вказаних предметів не мають права.

Ще раз наголошуємо на тому, що курси з християнської етики носять світський характер і є міжконфесійними.

У 2015/16 навчальному році відзначатимуться події, яким, на наш погляд, доцільно буде приділити особливу увагу і провести виховні бесіди, години спілкування, навчальні конференції, круглі столи, диспути:

- 22 січня - День Соборності України;
- 27 січня - Міжнародний день пам'яті Голокосту;
- 29 січня - День пам'яті героїв Крут (1918);
- 26 квітня - День Чорнобильської трагедії;
- 1 травня - День міжнародної солідарності трудящих;
- 20 травня - День Європи;
- 1 червня - Міжнародний день захисту дітей;
- 28 червня - День Конституції України;
- 24 серпня - День Незалежності України;
- 1 вересня - День знань;
- 14 вересня - Міжнародний день пам'яті жертв фашизму
- 22 вересня - День партизанської слави;
- 29 вересня - День пам'яті жертв Бабиного Яру;
- 14 жовтня - День українського козацтва;
- 21 листопада - День пам'яті жертв Голодомору (четверта субота листопада);
- 10 грудня - День прав людини.

Інтернет-ресурси для вчителів історії

www.history.org.ua	Інститут історії Національної Академії наук України
www.nbuv.gov.ua	Національна бібліотека України ім. І.І. Вернадського
www.memory.gov.ua	Український інститут національної пам'яті
www.7wonders.synnegoria.com	Сім чудес світу
www.historic.ru	«Познаємо людину через її історію» (енциклопедії, довідники, історичні мапи)
www.vivl.ru	Всесвітня історія в особах
www.history.rin.ru	Історична інформація, мапи, цікаві факти
www.pero-maat.ru	Історія Давнього Єгипту
www.ellada.spb.ru	Історія Давньої Греції
www.ancientrome.ru	Історія Давнього Риму
www.mythology.sgu.ru/mythology/ant	Антична міфологія
www.his.1september.ru/urok	Я йду на урок історії (методичні розробки та рекомендації з викладання суспільних дисциплін)
www.tgorod.ru	Матеріали з історії середньовічного міста
history.vn.ua	Книги та підручники з історії України та всесвітньої історії
www.cossackdom.com	Історія українського козацтва
www.prostir.museum	Музейний простір України

Інтернет-ресурси для вчителів правознавства:

www.president.gov.ua	Офіційне інтернет-представництво Президента України
www.rada.gov.ua	Верховна Рада України
www.kmu.gov.ua	Кабінет Міністрів України
www.ombudsman.kiev.ua	Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
www.mon.gov.ua	Міністерство освіти і науки України
www.nbuv.gov.ua	Національна парламентська бібліотека України ім. В.І. Вернадського
www.pravo.biz.ua	Електронна бібліотека з правознавства
www.kphg.org	Харківська правозахисна група
www.helsinki.org.ua	Українська Гельсінська спілка з прав людини

Г.І.Савицька,

методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Введення другої іноземної мови в українських школах відповідає завданням збереження і підтримки мовного плюралізму. Важливість знання англійської мови в наш час не викликає ніяких сумнівів - це міжнародна мова і в бізнесі, і в політиці; з англійською мовою можна вчитися в зарубіжних вузах, заводити нові знайомства по всьому світу, розуміти англійськомовні фільми, пісні, книги. Що ж дає друга мова? Пропонуючи для вивчення іноземну мову, школи завжди підтримують зв'язки з відповідними країнами, організовують обміни, влаштовують міжнародні конференції та семінари, школярам надається можливість поїхати в країну мови, яка вивчається. Все частіше при прийомі на роботу знання англійської навіть не обговорюється, роботодавець вимагає також знання другої мови.

При навчанні другої іноземної мови (ІМ2) необхідно спиратися на загальні принципи, що діють при навчанні будь-якої іноземної мови. Незважаючи на те, що у цих принципів багато спільного, вони мають все ж деяку модифікацію стосовно ІМ2, враховуючи специфічність умов навчання, наприклад, наявність трьох мов, які контактують в процесі навчання (рідна мова, ІМ1 і ІМ2), досвіду у вивченні нерідної мови і т. п. **Найбільш істотними принципами є такі:**

1. Як і при навчанні будь-якої іноземної мови, комунікативні цілі зумовлюють загальний методичний підхід до навчання. Але, оскільки учні вже володіють досвідом вивчення ІМ1, оволодіння ІМ2 здійснюється ними більш свідомо, вони можуть порівнювати як певні мовні явища ІМ1 і ІМ2, так і організацію процесу навчання. В учнів, що вивчають ІМ1 і ІМ2, більше розвинена рефлексія (погляд на себе з боку, прагнення дати собі звіт). Саме тому загальний методичний принцип у навчанні ІМ2 можна визначити, як комунікативно-когнітивний, де когнітивний аспект підпорядкований комунікативному, і він проявляється там, де треба знайти якісь аналогії, що полегшують засвоєння, або, навпаки, виявити відмінності, щоб уникнути інтерференції.

2. Весь навчальний процес повинен бути орієнтований на особистість учня, на його розвиток, самостійність, на врахування його можливостей, потреб, інтересів. При навчанні ІМ2 для цього є ще більше передумов, ніж при навчанні ІМ1, завдяки наявності досвіду вивчення іноземної мови, більш пізньому початку навчання і, тим самим, більш усвідомленому підходу до вивчення мови. Таким чином, можна враховувати індивідуальні особливості учня і диференціювати навчання, враховуючи рівень навченості ІМ1. Для одних учнів потрібно створювати умови для більш швидкого просування, іншим давати можливість для повторення і тренування.

3. Весь навчальний процес повинен мати соціокультурну спрямованість, але і тут є специфіка: раннє використання автентичних матеріалів (вже з першого уроку даються автентичні тексти і опора на взаємовплив трьох національних культур).

4. Робота з оволодіння конкретними мовними засобами повинна переходити в мовні дії, спрямовані

на вирішення певних комунікативних завдань і забезпечувати мовленнєву взаємодію (інтерактивність) школярів. Одним із засобів посилення мовної взаємодії і створення для цього реальних чи уявних умов є використання проектної методики та рольових ігор. Навчання носить діяльнісний характер.

5. Всі чотири основних види мовленнєвої діяльності - аудіювання, говоріння, читання, письмо - повинні розвиватися у взаємозв'язку один з одним. Специфічним для навчання ІМ2 є те, що навчання читанню з самого початку здійснюється на автентичних текстах і має велику питому вагу, тому що школярі, які вже володіють латинським шрифтом, швидше опановують правила читання. Вони володіють прийомами роботи з іншомовним текстом, ширше спираються на мовну здогадку.

6. Порівняльний (контрастивний) підхід при навчанні ІМ2 також дуже важливий. У школярів є можливість виявляти різницю між мовами і шукати подібність у них. При вивченні ІМ2 велику допомогу надає опора на рідну мову і ІМ1, особливо на англійську мову. Французька, англійська та німецька мови належать до різних груп (романської й германської), але граматична будова, не кажучи вже про багато латинських запозичень у лексичному складі, у них схожа.

7. Дуже важливі принципи економії та інтенсифікації навчання ІМ2. Процес оволодіння ІМ2 може бути значно інтенсифікований, якщо учні мають високий рівень володіння англійською мовою.

Чинники, які сприяють економії часу та інтенсифікації процесу навчання:

1) володіння латинським шрифтом скорочує період алфабетизації і зводить його до роз'яснення і засвоєння відмінностей звуко-буквених відповідностей в німецькій (французькій) та англійській мовах, графічного і звукового образу слова;

2) наявність значного потенційного словникового запасу. Слова англійської мови, що мають схожість з німецькими (французькими), прямі запозичення з англійської мови, інтернаціоналізми полегшують процес навчання читання та сприяють швидшому оволодінню лексикою ІМ2;

3) швидке просування в читанні сприяє більш швидкому розвитку соціокультурної компетенції;

4) при оволодінні всіма мовними засобами, включаючи граматичні, фаза орієнтування при навчанні ІМ2 може бути скорочена і може здійснюватися самостійно, наприклад за допомогою завдань типу "Виведи правило".

Інтенсифікація початкового етапу навчання і всього навчального процесу в цілому є важливою передумовою його успішності та результативності.

8. Необхідно систематично відстежувати успішне просування при навчанні ІМ2, розвивати у школярів рефлексію, здатність до самоконтролю і самооцінки.

Зразки вправ для проведення занять німецької мови як другої іноземної (після англійської) можна

знайти в матеріалах видавництва Hueber "Deutsch ist easy!" von Anta Kursi?a und Gerhard Neuner.

З огляду на те, що майже всі стратегічні документи щодо вивчення іноземних мов зорієнтовані на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, більш детально ознайомитись із основними положеннями цього документа можна на сайтах: <http://www.coe.int>; www.britishcouncil.org.ua; www.goethe.de/kiev. Сайт Гете-інституту пропонує вчителям багато цікавої інформації про конкурси, семінари, нові проекти, навчальну і методичну літературу, яку можна замовити для школи безкоштовно.

У 2013 році було введено вивчення другої іноземної мови з 5 класу не тільки в спеціалізованих навчальних закладах (там це було і раніше), але і у загальноосвітніх. **Для цього були наявні мінімально достатні умови:**

- мінімум 2 навчальні години на тиждень (68 - 70 годин на рік);
- початок навчання першої мови (англійської) - з 1 класу;
- тривалість вивчення першої мови до початку вивчення другої - 2-3 роки.

Відповідно до нових Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня (Наказ МОН від 29.05.2014 №664) навчальний заклад отримує право вибору щодо вивчення другої іноземної мови. Рішення про запровадження вивчення другої іноземної мови приймається, залежно від умов такого вивчення, навчальним закладом самостійно.

У Черкаській області як другу іноземну мову вивчають в основному німецьку (10 357 учнів) і французьку (1826 учнів), із них - 65% навчаються у 5-6 - х класах. Німецьку мову найбільше школярів вивчають у містах Черкаси, Сміла, Умань, Ватутіне, Канів, а також у Черкаському, Корсунь-Шевченківському, Уманському районах. Щодо вивчення французької мови, то вона є популярною у місті Черкаси, Корсунь-Шевченківському, Чорнобаївському, Маньківському районах. У Катеринопільському районі друга іноземна мова не вивчається у жодній школі.

У рекомендаціях Міністерства освіти і науки України про вивчення іноземних мов у 2015-2016 навчальному році підкреслюється, що "діяльнісний підхід до іншомовної освіти включає в зміст вивчення не тільки знання, навички та вміння, а й навчальні стратегії та комунікативні функції з комунікативно спрямованими завданнями. Важливу роль відіграватиме така змістова категорія як ставлення учнів до предмета і до процесу його вивчення (мотивація)." При вивченні другої іноземної мови мотивація набуває ще більшого значення, адже зацікавити учнів вивченням ще однієї мови - завдання досить складне.

Заняття іноземною мовою мають не тільки навчальну мету, а й розвиваючу - тренують пам'ять, розширюють кругозір, знайомлять з іншою культурою. Тому навіть, якщо дитина не буде використовувати мову в майбутньому, уроки другої мови не опиняться марними. Однак, це аргументи в основному для батьків. Як же мотивувати дітей? У першу чергу - цікавими уроками. Навіть ті учні, які не бачили ніякої користі від вивчення французької або німецької, із задоволенням займалися мовою, якщо це було цікаво. Але це завдання вчителя, а батьки, зі свого боку, повинні підтримувати цей інтерес - заохочувати участь дитини у відповідних заходах, що проводяться всередині школи (концерти на іноземній мові, шкільні обміни, видання шкільної газети на різних мовах) і в місті (фестивали зарубіжного кіно, національний день країни, мова якої вивчається, різні мовні клуби та інше). Дуже важливо, щоб дитина бачила, що ця мова - засіб спілкування багатьох людей, а не тільки предмет в школі. Крім того, для підлітків важливо виділятися, і саме друга мова може бути одним із приводів для цього. Для прикладу

є концерт німецької групи "Einshoch6", який відбувся за сприяння Гете-інституту у Черкаській обласній філармонії ще у минулому навчальному році. Багато черкаських школярів після концерту стали більше уваги приділяти вивченню німецької мови і зараз спілкуються з учасниками групи у соціальних мережах.

Шляхи формування позитивної мотивації учнів до вивчення другої мови розглядалися учителями області під час проведення обласної інтернет-конференції, яка проходила в травні 2015 року на сайті ОІПОПП. У конференції взяли участь в основному вчителі німецької мови як другої іноземної, з французької мови була лише одна робота. Потрібно відзначити, що не всі вчителі виконали основну вимогу до статті - матеріал повинен мати практичну спрямованість, спиратись на особистий досвід вчителя, а не цитувати роботи відомих вчених і методистів. Тому не всі роботи були розміщені на сайті. Відзначаємо роботи таких учителів: Н.М. Лівератос (Золотоніська гімназія ім. С.Д.Скляренка Золотоніської міської ради); Л.С. Кукуріки (Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів №30 Черкаської міської ради); Г.В. Ботвин (Уманська загальноосвітня школа I-III ступенів №11 ім. М.П.Бажана Уманської міської ради), Л.В. Єременко (Христинівська спеціалізована школа I-III ступенів №1 ім. О.Є.Корнійчука Христинівської районної ради); Я.П. Миндри (Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів №33 ім. Василя Симоненка Черкаської міської ради).

Кожного року проводиться обласна виставка педагогічних інновацій і конкурс цифрових ресурсів. Але вчителі німецької і французької мов не дуже активно беруть у них участь (в основному, ті вчителі, які атестуються в поточному навчальному році). Хочеться висловити побажання, щоб педагоги ділилися своїм досвідом не тільки у рік атестації, а і у міжкурсовий період.

Кілька слів про учнівські олімпіади. В останні роки зменшилася кількість учасників обласних олімпіад з французької і німецької мов. Можливо, це пов'язано з тим, що ці мови не вивчаються як перша іноземна і тому вчителі, боячись конкуренції, не посилають своїх учнів на олімпіади, бо у них це - друга мова. Але це друга мова для всіх учнів області, тому усі в рівних умовах.

Поліглоти відзначають, що найважча мова - перша, а всі інші даються легше. У багатьох мовах є схожі слова, часто схожі граматичні конструкції. Наприклад, якщо дитина зрозуміла в англійській мові таку категорію як означений і неозначений артикль (яка відсутня в українській), то в німецькій чи французькій мові ця тема буде освоєна набагато швидше. Крім того, в кожній мові є свої "легкі" сторони. Десь простіша граматики, десь правила читання, десь вимова. Завдання вчителя - викликати і зберегти інтерес до вивчення другої мови, переконати своїх учнів: знати кілька іноземних мов - це цікаво, корисно, сучасно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Berger, Maria Cristina und Golucci, Alfredo. Übungsvorschläge für "Deutsch nach Englisch" // Deutsch als zweite Fremdsprache. - S. 22-25.
2. Kursisa, Anta, Neuner, Gerhard. Deutsch ist easy! // Max Hueber Verlag, 2006.
3. Neuner, Gerhard. Deutsch nach Englisch. Übungen und Aufgaben für den Anfangsunterricht // Deutsch als zweite Fremdsprache. - S. 15-21.
4. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. - К.: Ленвіт, 2003.
5. Коваленко О.Я. Про викладання іноземних мов у 2015/2016 навчальному році. (Методичні рекомендації МОН).
6. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземні мови. 5 - 9. - К.: ВД "Освіта", 2013.

Т.Г. Пахомова,

методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, кандидат педагогічних наук;

Н.Ю.Голоднюк,

методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

РЕФЛЕКСІЯ ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У 2015-16 навчальному році у сфері іншомовного спілкування зростає значення іншомовної компетентності, як найважливішого чинника формування нової якості суспільства. Відповідно, актуальною є робота на подальше опанування та практичне впровадження змісту Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, оскільки всі стратегічні документи щодо вивчення іноземних мов зорієнтовані на цей документ.

Пріоритетним є розвантаження програм для учнів середньої школи, що поступово надасть можливість реалізації змісту учіння, а не навчання, де діяльнісний підхід до іншомовної освіти забезпечить навчальні стратегії та комунікативні функції комунікативно-спрямованими завданнями.

Комунікативна спрямованість предмета "Іноземна мова" надає вчителю широкі можливості у вихованні громадянської позиції, патріотизму, високих моральних якостей особистості.

Особливу важливість набувають питання професійного розвитку та професійних орієнтацій вчителя іноземних мов. Навчання впродовж усього життя є необхідною складовою професійної діяльності кваліфікованого вчителя, який постійно вдосконалює та систематизує набуті вміння.

За словами Герхарда Фішера, директора Центру навчання впродовж життя університету Колорадо, "навчання протягом усього життя є істотним поштовхом у майбутнє наших суспільств; це скоріше необхідність, ніж розкіш... Це тип мислення і необхідні навички. Це те, що дає поштовх до розуміння, вивчення і підтримки нової філософії навчання, а саме: самостійне навчання, навчання за запитом, неформальне навчання, співробітництво та організаційне навчання". Для викладачів постійний професійний розвиток допоможе розвивати свої можливості, співпрацювати з колегами, трансформувати, аналізувати та оцінювати свій професійний розвиток.

Чому вчителі іноземної мови повинні навчатися упродовж всього життя через рефлексію власної фахової діяльності?

Вивчення досвіду професійної діяльності вчителів іноземних мов показує, що реальна практика майже позбавлена процесу рефлексії. Педагоги ще недостатньо володіють навичками самоаналізу професійної діяльності, відчувають дефіцит супроводу рефлексії в процесі професійного самовдосконалення та залежні або від зовнішніх вимог, або від низького рівня власної педагогічної культури.

Відсутність використання в практиці роботи рефлексивного механізму позбавляє педагогів

можливості встановлювати реальні "суб'єкт - суб'єктні" стосунки з учасниками освітнього процесу і розвивати рефлексивну свідомість.

Під час педагогічної діяльності для вчителя іноземної мови важливо розвивати такі складові професійної рефлексії: особистісні якості, позитивне емоційне ставлення до будь-якої ситуації на уроці іноземної мови; застосування елементів критичного мислення та створення умов, необхідних для творчої самореалізації та професійної майстерності.

Як правило, рефлексія це переважно індивідуальна робота. З метою вдосконалення фахової майстерності доцільно залучати колег до відвідування власних уроків, які нададуть конструктивний коментар, а відповідно - обміняються думками і досвідом. Аналізуючи помилки та труднощі, вчитель впевнено запланує та скорегує початковий процес. Обов'язковим інструментом рефлексивної діяльності вчителя є ведення щоденника рефлексії. Щоденник рефлексії - засіб зосередження зусиль та навчальних відчуттів які стосуються процесу навчання разом з учнями.

Пропонуємо перелік запитань, які допоможуть правильно розпочати рефлексивну діяльність, що слугуватиме професійним інструментом до розуміння цілісного процесу взаємодії вчителя та учнів, які сфокусовані на набуття навичок іншомовного спілкування.

Reflective teaching Diary Questions
Lesson Objectives

1. Did students understand the lesson? How did I measure or determine this?
2. Where the basic objectives met? How do I know this?
3. Was anything too fast or slow (pacing), easy or difficult (level)?
4. Is there anything I would do differently next time in preparation?
5. What will I plan for the next set of follow-up objectives?
Activities and materials
1. What materials and activities did we use? Which were effective? Ineffective? Why?
2. How much English did the students use, and in what ways?
3. What percentage of the time did I talk and use English? Did they talk and use English?
4. Which ones did they enjoy most? Least?
5. Were there any "surprises" in today's class? If yes? How did they affect the lesson?
6. Was there enough variation in types of activities and materials?
7. Where there other activities or materials I could have used?

8. What about future lessons as a continuation of this lesson?

Classroom management

1. Did students say on task (doing what they were supposed to be doing)?

2. Were my instructions clear?

3. Was I able to address individual students' academic and behavior needs?

4. Were the transitions between activities and classes smooth?

5. Are there changes I would like to make in this area?

6. Did I provide opportunities for all students to participate?

Overall

- If I teach the lesson again, what will I do that is the same? What will I do differently?

- In reviewing answers to the questions above, what resources or information do I need?

Today's Lesson Was Like a...

- River? Bird with a broken wing? Candy with a sour middle? Sunrise on a summer day?

- Come up with an image or metaphor that captures the essence of the lesson.

- What will it lead to tomorrow?

Педагогічна рефлексія впроваджується не тільки серед досвідчених вчителів, а й серед новачків, які тільки починають освоювати професію. Рефлексія є комплексним явищем, яке складається з педагогічних умінь. Роботу щодо розвитку рефлексії у педагогів варто організовувати як процес.

Рефлексивні вміння, якими має опанувати вчитель іноземної мови, значно відрізняються від звичного багатом учителя підходу до освіти. По-перше рефлексивні вміння - це вміння бачити в педагогічній ситуації проблему і формулювати її у вигляді педагогічних завдань. По-друге - вміння орієнтуватися під час постановки педагогічних завдань на дітей як на суб'єктів навчально-пізнавальної діяльності, що активно розвиваються і мають власні мотиви та мету. Вміння аналізувати та акумулювати кращі зразки педагогічної практики є пріоритетним у педагогічному досвіді. Важливим є аналіз та конкретика кожного свого педагогічного кроку, оскільки це розширює межі практики і дає можливість побачити нові проблеми, обумовлені попереднім досвідом. Ще одним важливим вмінням є тактичне мислення, що дає змогу конкретизувати педагогічні завдання в поетапні та оперативні, приймати оптимальне рішення в умовах невизначеності, гнучко перелаштовуватися відповідно до ситуації. І нарешті, вміння об'єктивно та неупереджено оцінювати педагогічні факти та явища для усвідомлення власного досвіду. **Разом ці вміння становлять своєрідну рефлексивну технологію з допомогою якої і вдосконалюється професійний досвід педагога, а саме можливість:**

- знаходити способи розв'язання завдання;

- мислити припущеннями, гіпотезами, версіями;

- працювати в системі "паралельних цілей", створювати "поле можливостей" для педагогічного маневру;

- приймати гідне рішення в ситуації дефіциту часу для виходу зі складних педагогічних завдань;

- використовувати різноманітні теорії для усвідомлення власного досвіду;

- аналізувати і акумулювати у своєму досвіді кращі зразки педагогічної практики;

- комбінувати елементи теорії та практики для того, щоб отримати нові знання;

- оцінювати педагогічні факти та явища об'єктивно та неупереджено.

У професійному навчанні педагогів в умовах роботи методичного об'єднання рефлексивні вміння формуються і розвиваються під час традиційних методичних заходів, таких як: семінар-практикум, семінар-тренінг, засідання методичного об'єднання та нетрадиційних методичних заходів, а саме: тренінг, коучинг, дебати.

Ефективними формами, в рамках яких активно застосовують рефлексивні вміння і навички, є інтерактивні ігри та вправи.

Процес формування рефлексивних умінь у педагогів сприяє підготовці педагогів до духовно-творчої самореалізації, що забезпечується насамперед у відході від шаблонів і стереотипів; вироблення програми вимог до себе, до процесу і результатів діяльності; усвідомлення змісту обраної професії; формування зацікавленого, критичного ставлення до різних аспектів власної професії; збагачення професійного досвіду і майстерності; розвиток готовності до інновацій у власній професійній діяльності.

Опанувавши рефлексію щодо самого себе, навчившись аналізувати власні думки, почуття та вчинки, учитель повинен використати свої рефлексивні знання та вміння в процесі пізнання дітей і застосувати рефлексивні механізми у взаємодії з ними.

Здійснення рефлексивного підходу у формуванні професійної компетентності вчителя іноземної мови дуже важливе. Таким чином, рефлексія має практичну значимість. Для того, щоб краще організувати свою діяльність, прискорити процес самовдосконалення, розкрити свій творчий потенціал, вільніше висловлювати свої почуття, кожен з нас може скласти свою програму особистісного зростання, яка по-новому розкриє межі міжособистісних, професійних відносин. Це дозволить удосконалювати подальшу педагогічну діяльність і підвищувати свою професійну кваліфікацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Leslie Opp-Beckman and Sarah Klinghammer, University of Oregon 5212 Eugene, OR 97403-5212 USA

2. Веремчук А.М. Вивчення рефлексії в системі знань / А.М. Веремчук // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. - К., 2008. - Т. 10, вип. 3. - С. 65-74.

3. Прищеп А.М. Мотивації особистісного зростання та підвищення професійної кваліфікації педагога в сучасній школі / А.М. Прищеп // Наукові записки Острозької академії. - Серія "Педагогіка і психологія". - Вип. 5. - Остріг, 2004. - С. 309-318.

4. Розвиток педагогічної рефлексії [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ditsad.com.ua/konsultac599.html>

5. Формування професійної рефлексії педагогів [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://svitloforchuk.ck.ua/?p=974>

В.М. Шемшур,

завідувач лабораторії-центру інформаційних технологій Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

НАУКОВО - МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ

Основними напрямками діяльності лабораторії-центру інформаційних технологій є розробка та запровадження дистанційних форм і методів навчання з метою забезпечення неперервності в навчанні вчителів інформатики в до і післякурсний період, підготовка педагогічних кадрів та науково-методичний супровід впровадження в 2-4 класах в інваріантній складовій пропедевтичного курсу "Інформатика 2-4 клас", організація та проведення масових заходів з вчителями та учнями.

Зробимо невеличкий аналіз діяльності з означених проблем за минулий навчальний рік і дамо поради на новий.

Зазначимо, що для забезпечення навчання в міжкурсовий період вчителів інформатики області лабораторією використовується дистанційна мережева спільнота "Спільнота вчителів Черкащини". Використовуючи соціальні сервіси WEB 2.0, здійснюється в післякурсний період консультування вчителів початкових класів, які викладають предмет "Інформатика" в 2-4 класах, забезпечується самоосвіта педагогічних кадрів шляхом використання хмарних технологій (служби Google, WindowsLive, Padlet тощо).

Під час проходження атестаційних курсів основна увага у фаховому компоненті приділяється новим сучасним мережевим технологіям. Так, вчителі інформатики розробляють дидактичні матеріали, інтерактивні вправи, мережеві дистанційні уроки з окремих тем програми, використовуючи так звані "Хмарні технології". Їх використання зумовлює наповнення мережевої бібліотеки уроків з інформатики для учнів ЗНЗ. Ознайомитись з ними та використати їх можна за таким посиланням: <https://sites.google.com/site/posvck/>

Підготовлено рекламний проспект з впровадження ІКТ технологій в навчальний процес у

навчальних закладах області. На сайті лабораторії в розділі "ІКТ в школах області" розміщені відеопрезентації досвіду впровадження ІКТ в конкретних навчальних закладах області. Одними з найкращих мотиваційних роликів з досвідом та перевагами впровадження ІКТ, в рамках Всеукраїнського круглого столу, були визначені матеріали Черкаської гімназії №9 ім. О.М. Луценка Черкаської міської ради та Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №13 Черкаської міської ради.

Протягом року систематизовано та поповнено банк ліцензійних та вільних програмних засобів навчального призначення для їх використання в навчальних закладах області під час викладання предмета "Інформатика. 2-4 класи".

Організовано та проведено курсову підготовку 301-го вчителя початкових класів для впровадження Державного стандарту початкової школи (курс "Інформатика. 2-4 класи").

Зазначимо також, що у цьому році проводився V Конкурс на кращий веб-сайт закладу освіти. Конкурс проводився Інтернет Асоціацією України та Міністерством освіти і науки України. За результатами був складений вебметричний рейтинг українських навчальних закладів середньої освіти - учасників конкурсу на кращий веб-сайт закладів освіти у 2015 році. Згідно з підсумками вебметричного рейтингу до переможців увійшли також веб-сайти навчальних закладів Черкаської області, перелік яких подаємо нижче. Черкаська область цього року має найбільшу кількість закладів, що входять у 10% кращих по Україні зі своєї категорії.

Пропонуємо вчителям перелік цих веб-сайтів.
Сайти міських шкіл:

	Місце у рейтингу	Назва навчального закладу	Веб-сайт
1.	5	Перша міська гімназія	fcg.ck.ua
2.	17	Черкаська спеціалізована школа №3	school3.ck.ua
3.	18	Черкаська гімназія № 9	gym9.ck.ua
4.	22	Кам'янська ЗОШ №1	kamschool1.ucoz.ua
5.	23	Черкаська ЗОШ №7	school7.ck.ua
6.	30	Смілянський природничо-математичний лицей	liceum-smila.com.ua
7.	42	Уманська ЗОШ №5	school5uman.ucoz.ua
8.	84	Черкаська ЗОШ №17	school17.ck.ua
9.	95	Смілянська ЗОШ №10	smila-school10.edukit.ck.ua
10.	142	Шевченківська спеціалізована школа-інтернат	shevch-internat.edukit.ck.ua
11.	150	Черкаська ЗОШ №8	school8ck.at.ua
12.	157	Смілянська ЗОШ №1	nasha-persha.org.ua
13.	158	Городищенська ЗОШ №1	horodysche-school1.edukit.ck.ua
14.	163	Черкаська гімназія №31	gymnasia31.ck.ua
15.	165	Уманська ЗОШ №3	uman-school3.edukit.ck.ua
16.	177	Черкаська ЗН №26	school26-ck.at.ua
17.	193	Чигиринська ЗОШ №1	chig-school1.at.ua
18.	198	Христинівська СШ №1	korniythuk1.at.ua
19.	226	Уманська ЗОШ №9	school9.um.ck.ua

Сайти сільських шкіл:

	Місце	Назва навчального закладу	Веб-сайт
1.	3	Ковтунівський НВК	kovtuny.net.ua
2.	15	Старобабанівська ЗОШ	staribabani.ucoz.ru
3.	38	Маньківська ЗОШ №1	mankovkash1.at.ua
4.	48	Родниківська ЗОШ	novashkola.ucoz.com
5.	66	Вереміївська ЗОШ	verschool.ho.ua
6.	97	В'язівська ЗОШ	viazivok.edukit.ck.ua
7.	124	Верхняцька ЗОШ №2	ver-school2.at.ua
8.	152	Веселухутірський НВК	veselyi-hutir.edukit.ck.ua
9.	178	Заячківська ЗОШ	zaiachkivka-zosh.edukit.ck.ua
10.	187	Степанківська ЗОШ	stepanki.esy.es

Школи, що потрапили у 10% кращих зі своєї категорії, автоматично стають учасниками наступних редакцій вебометричних рейтингів, які будуть проводитись 2015-2016 н.р. як в рамках нових конкурсів від ІНАУ та МОН, так і в рамках інших проєктів.

Важливим напрямком роботи щодо впровадження інформаційних технологій є діяльність творчих груп. Результатом роботи обласної творчої групи вчителів математики та інформатики з теми "Використання хмарних технологій в розробці навчально-пізнавальних проєктів (Технологія Web-квест)" спільно з лабораторією природничих дисциплін для учнів 5 класів стало проведення Web - квесту "Зимові пригоди Олі і Петрика". У цьому Web - квесті взяли участь 112 учнів загальноосвітніх навчальних закладів області.

Цього року в Міжнародному конкурсі з інформатики та комп'ютерної вправності "Бобер" взяли участь 1597 учнів 2-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів області.

Поради вчителям до нового навчального року:

1. При викладанні інформатики в усіх класах вчитель самостійно добирає засоби та методи подання навчального матеріалу, визначає форму проведення практичних робіт (робота з елементами досліджень, спільна робота в Інтернеті, лабораторні роботи, проєктні роботи, практикуми тощо). Використовувати в процесі навчання інформатики можна тільки те програмне забезпечення і навчально-методичну літературу, яку рекомендовано або схвалено МОН України.

2. З метою реалізації практичної спрямованості курсу інформатики, незалежно від профілю навчання, віку учнів, комп'ютерна техніка повинна використовуватися на кожному уроці інформатики. Під час проведення всіх навчальних занять з інформатики здійснюється поділ класів на дві групи, за наявності в кожній групі не менше 8 учнів (наказ МОНУ № 128 від 20.02.2002 року "Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах").

3. В додатку до листа Міністерства освіти і науки України № 1/9-497 від 17.07.2013 "Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов для роботи у кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів" розміщено:

- Перелік нормативно-правових документів з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності, що регулюють питання навчання в кабінеті інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій.

- Основні вимоги безпеки в кабінеті інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій навчання.

- Відповідальність і обов'язки завідувача кабінеті інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій, учителя інформатики, лаборанта щодо забезпечення безпеки життєдіяльності учнів.

- Проведення інструктажів з питань безпеки життєдіяльності.

4. Відповідно до Наказу МОН України від 29.05.2015 № 584 "Про затвердження змін до навчальних програм для 1-3-х класів загальноосвітніх навчальних закладів" та Наказу Міністерства №1495 від 22.12.2014 "Про затвердження змін до навчальних програм для 4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів" предмет Інформатика у 2015-2016 навчальному році викладатиметься за новими редакціями програм з інформатики для 2-3 та 4 класу. Нові редакції програм можна завантажити з сайту Міністерства освіти і науки України в розділі "Навчальні програми 1" за посиланням <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>.

5. Викладання інформатики в основній та старшій школі у 2015-2016 навчальному році буде здійснюватись в 5-7 класах за Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти 2011 року, а в 8-11 класах - за Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти 2004 року.

6. З метою розвантаження та удосконалення навчальної програми з інформатики для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів, збільшення обсягу викладання основ алгоритмізації та програмування Наказом МОНУ від 29.05.2015 № 585 "Про затвердження змін до навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня" внесено зміни у зміст курсу інформатики та вимоги до знань учнів. З оновленим текстом програми можна ознайомитись на сайті Міністерства освіти і науки України.

7. З метою заборони доступу учнів до небажаного вмісту Інтернету, який несе загрозу їх морально-психічному здоров'ю, рекомендуємо встановити програмне забезпечення для обмеження доступу учнів до інтернет-ресурсів забороненого змісту. Одним з українських засобів є "Zillya! Інтернет-контроль" (http://zillya.ua/pitannya-vidpovid#sys_req). Також рекомендуємо ознайомитись з листом МОН України від 06.11.09 № 1/9 - 768 "Про захист дітей та молоді від негативних інформаційних впливів".

Побажаємо учителям успіхів і творчого натхнення у новому навчальному році.

С.Ю. Кондратюк,

методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ У НОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Викладання трудового навчання в загальноосвітніх закладах Черкаської області у 2015 - 2016 навчальному році здійснюватиметься відповідно до таких навчальних програм:

5-7 класи - "Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання. 5-9 класи (новий Державний стандарт освіти)", редакція В.К. Сидоренка;

8-9 класи - "Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Трудове навчання. 5-9 класи (нова редакція)", загальна редакція В. М. Мадзігона;

10-11 класи - "Навчальна програма. Технології. 10-11 класи. Для загальноосвітніх навчальних закладів", автори: А. І. Терещук та інші.

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 № 409 на вивчення трудового навчання в загальноосвітніх навчальних закладах **відводиться така кількість годин на тиждень:**

5-6 класи - 2 години;

7 клас - 1 година;

8 клас - 2 години;

9 клас - 1 година;

10-11 класи (всі, крім технологічного профілю) - 1 година;

10-11 класи технологічного профілю - 6 годин.

Кількість годин на навчальний предмет можна збільшити за рахунок факультативів, індивідуальних занять варіативної складової навчальних планів.

На уроках трудового навчання хлопці і дівчата повинні навчатися окремо. Для цього здійснюється поділ класів на групи відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України №128 від 20.02.2002 року.

При малій кількості дітей у класі (в міських школах менше 28, в сільських - 26 учнів), можна створювати групи:

з паралельних класів;

змішані групи хлопців і дівчат.

Вивчення трудового навчання в 5-6 класах відбувається згідно з листом Міністерства освіти і науки України № 1/9-343 від 01.07.2014 "Про організацію навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах і вивчення базових дисциплін в основній школі".

Вивчення навчального предмета у 7 класі відбувається згідно з таким розподілом навчального матеріалу:

для груп хлопців:

- 16 годин на вивчення теми "Технологія виготовлення виробів із деревини", 16 годин на варіативний модуль, який обирається вчителем самостійно із списку варіативних модулів, затверджених Міністерством освіти і науки, 3 години - резерв часу. Всього разом 35 годин.

для груп дівчат:

- 16 годин на вивчення теми "Технологія виготовлення виробів, в'язаних гачком", 16 годин на варіативний модуль, який обирається вчителем

самостійно із списку, затверджених Міністерством освіти і науки, 3 години - резерв часу. Всього разом 35 годин.

Перелік варіативних модулів для 7-9 класів:

1. Технологія виготовлення виробів, в'язаних гачком.

2. Технологія виготовлення виробів, в'язаних спицями.

3. Технологія виготовлення швейних виробів (машинним способом).

4. Технологія оздоблення одягу.

5. Технологія виготовлення виробів у техніці "макраме".

6. Технологія оздоблення виробів мережками.

7. Технологія оздоблення виробів гладьовими швами.

8. Технологія оздоблення виробів українською народною вишивкою.

9. Технологія виготовлення виробів, вишитих бісером.

10. Технологія вирощування рослин та догляд за ними.

11. Технологія природного землеробства.

12. Технологія заготівлі та зберігання продуктів.

13. Технологія приготування страв. Традиції української національної кухні.

14. Технологія плетіння виробів із лози.

15. Технологія плетіння виробів із соломки.

16. Технологія виготовлення виробів із шкіри.

17. Технологія виконання електротехнічних робіт.

18. Технологія оздоблення виробів із деревини різьбленням.

19. Технологія оздоблення виробів інтарсією, інкрустацією.

20. Технологія оздоблення виробів із деревини мозаїкою.

21. Технологія виготовлення виробів із деревини (з використанням ручних способів обробки).

22. Технологія виготовлення виробів із деревини (способом токарної обробки).

23. Технологія виготовлення виробів із сортового прокату (з використанням ручних способів обробки).

24. Технологія виготовлення виробів із металу (способом токарної обробки).

Будь-який варіативний модуль для 7-9 класів можна обрати лише один раз у 7, 8 чи 9 класі, тому вчителю потрібно наперед визначити, які модулі він вибере в наступні роки у 8, а через рік - в 9 класі. При виборі варіативного модуля доцільно обирати ті, які стосуються базових технологій: обробка деревини, металу, швейна справа. Для групи хлопців 7 класу це може бути № 21 - 24 із поданого переліку варіативних модулів, а для дівчат - № 3.

Резерв часу учитель використовує на свій вибір для вивчення певних тем навчальної програми.

Під час складання календарного плану особливу увагу слід звернути на колонку програми

"Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів програми". Їх зміст допоможе вчителю визначитись, які знання повинен засвоїти учень та у доборі практичних робіт.

Слід звернути особливу увагу на:

- Особливість сучасного уроку трудового навчання - не лише навчити дитину конкретним трудовим операціям, а й виховати в неї самостійність під час планування роботи, добору матеріалу, інструментів, формування умінь застосовувати отримані умінь на практиці в повсякденному житті.

- Основну роль вчителя, який не тільки передає учням свої знання, а, насамперед, готує їх до дорослого життя, формує всебічно розвинену особистість, навчає самостійно отримувати інформацію для подальшого використання.

- Важливість практичної роботи учнів на кожному уроці, зміст якої визначається вчителем залежно від теми уроку.

- Спрямування трудової діяльності учнів на виготовлення виробів, які мають практичну цінність.

- Засвоєння теоретичного матеріалу, який вивчається на уроці, повинно відбуватися під час виконання практичних робіт.

- Результат діяльності учнів. При вивченні кожного блоку обов'язково складової програми повинен бути виріб, а варіативного модуля - проект.

- Виконання проектною документації (послідовність виготовлення виробу, вимоги до нього, графічне зображення, розрахунок матеріалів тощо) учнями 5-8 класів повинно відбуватися в робочих зошитах. Під час виконання проектів у 9 класі всі зібрані матеріали учні складають у проектну папку (план реалізації проекту, зображення виробу, зображення виробів-аналогів, їх аналіз, вибір та розрахунок матеріалів, тощо).

Для учнів 8 - 11 класів чинними залишаються рекомендації, що містяться у листі Міністерства освіти і науки від 01.06.2012 року №1/9-426 "Щодо інструктивно-методичних рекомендацій із базових дисциплін" (http://osvita.ua/doc/files/news/303/30312/trud_kresl.doc).

У відповідності до Додатку 2 листа Міністерства освіти і науки України від 01.07.2014 р. № 1/9 - 343 для глибшого ознайомлення дітей з різними профілями професій та напрямками навчання у 8-9 класах впроваджено допрофільне навчання - профорієнтаційні курси "Людина і світ професій", а для 10-11 класів - "Побудова кар'єри". Програми курсів можна скачати за посиланнями:

<http://virtual.at.ua/programa/prof.zip>

<http://virtual.at.ua/programa/kar.zip>

У цьому навчальному році вводяться курси за вибором з трудового навчання та технічної творчості для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Навчальні програми розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України за посиланням <http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/tehni.zip>

При складанні календарно-тематичного планування слід враховувати такі особливості:

- Зміст навчального матеріалу календарного планування вчителя має точно співпадати із змістом державної програми і не може бути скорочений та перефразований.

- Тематичне оцінювання не є окремим уроком, а виставляється як середній бал поточних оцінок.

Особливу увагу слід приділити безпечним умовам праці в навчальних майстернях. В зв'язку з цим слід ще раз опрацювати лист Міністерства освіти і науки від 16.06.2014 № 1/9-319 "Про використання Методичних матеріалів щодо організації навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності". Матеріал

можна скачати за посиланням <http://virtual.at.ua/document/bezpeka.zip>

Творча діяльність вчителя

Майже четверта частина вчителів трудового навчання Черкаської області мають вищу кваліфікаційну категорію і до 40% - першу. Тобто, педагоги на достатньому рівні володіють інноваційними освітніми методиками й технологіями, активно їх використовують в своїй діяльності, впроваджують передові форми та методи організації навчально-виховного процесу, поширюють та обмінюються своїми здобутками з колегами.

Для успішної реалізації поставлених Міністерством освіти і науки України завдань вчитель повинен володіти різноманітними засобами, формами роботи з дітьми. Для цього він повинен постійно підвищувати свій професійний рівень, володіти комп'ютерними технологіями, знати психологію дитини, застосовувати передові педагогічні прийоми. Але на практиці частина вчителів недооцінює ці особливості своєї професії, мало приділяє уваги самоосвіті, в епоху інформаційних технологій працює, вважаючи, що комп'ютер - справа вчителя інформатики, таким чином збіднюючи і свої можливості і розвиток дітей.

Методисти трудового навчання в цьому році мало приділили уваги участі вчителів в обласній виставці перспективного педагогічного досвіду "Освіта Черкащини". Серед 920 поданих робіт на виставку було подано лише кілька робіт. За результатами творча група вчителів трудового навчання м. Черкас (керівник Т.Л. Кисленко) нагороджена Дипломом Інституту педагогічних працівників. Викликає занепокоєння те, що переважна більшість методистів просто проігнорували цей захід, а подані нечисленні матеріали не завжди відповідали вимогам Положення.

На належному рівні попрацювали методисти відділів освіти щодо забезпечення участі вчителів у конкурсі "Цифрові ресурси". У цьому заході взяла участь 14 вчителів технічної праці і 8 обслуговуючої. Переможець конкурсу, учитель трудового навчання Л.В. Бабак (Черкаський район) нагороджена Дипломом головного управління науки і освіти Черкаської області, а вчитель трудового навчання К.В. Миронюк (м. Черкаси) - Грамотою Черкаського ОІПОП.

У наступному навчальному році методистам трудового навчання слід активізувати роботу в цьому напрямку та більш уважніше аналізувати матеріали, які подаються на виставку та конкурс. Найбільш типовими недоліками стали плагіат, неактуальність поданих матеріалів, невідповідність вимогам оформлення тощо.

У Черкаській області на уроках трудового навчання була проведена акція "Повертайся живим!". Учні виготовляли вироби, які потім передавали воїнам АТО. Фотозвіти акції були розміщені на сайті за посиланням http://virtual.at.ua/photo/virobi/akcija_quot_povertajsja_zhivim_quot/13

Висловлюємо щире вдячність всім, хто взяв участь в заході. Разом з цим, слід відмітити, що про проведення акції методисти поставили до відома не усіх вчителів праці. Спираючись на подані звіти, слід особливо відзначити роботу вчителів і учнів загальноосвітніх закладів м. Черкас, які найактивніше представили свою роботу.

Поради щодо організації роботи методичних об'єднань вчителів трудового навчання, технологій

Основну увагу бажано звернути увагу на:

Особливості та методику проведення занять в 7 класі за новою програмою.

- Організацію роботи зі створення та поширення банку даних матеріалів з розробок практичних завдань для учнів 5-7 класів, зразків учнівських проєктів, майстер-класів вчителів тощо.

- Більш якісну підготовку учнів до олімпіад з трудового навчання, технологій. При цьому особливу увагу звернути на самостійність учнів при виконанні роботи, володіння ними в першу чергу базовими технологіями, практичним застосуванням теоретичних знань, виробленням конструкторських навичок формотворення, дизайну.

- Впровадження у діяльність вчителя інформаційно-комунікаційних технологій, оволодіння основами роботи за комп'ютером та використання послуг мережі Інтернет.

Методистам відділів освіти, які відповідають за трудове навчання, технології:

- Активізувати роботу з пошуку, вивчення та поширення перспективного досвіду творчих вчителів.

- Заохочувати вчителів свого району/міста до участі в обласних конкурсах "Освіта Черкащини", "Цифрові ресурси", інших конкурсах і змаганнях.

- Взяти під особистий контроль підготовку учня-переможця районної/міської олімпіади з трудового навчання, технологій до III обласного етапу.

- Провести дослідження з визначення типових труднощів вчителів трудового навчання свого району/міста і скоригувати власну діяльність в напрямку допомоги з подолання цих проблем.

- Брати активну участь у проведених Інтернет-заходах (ознайомитися з інструкцією з проведення вебінару можна за посиланням <http://virtual.at.ua/vebinar/instrukcija.zip>).

В. С. Кудін,

завідувач лабораторії виховної роботи Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

РОЗВИВАТИ УЧНІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ НА ОСНОВІ ДЕМОКРАТИЗМУ, ГЛАСНОСТІ І СПІВРОБІТНИЦТВА- ОСНОВНЕ ЗАВДАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ

Щоб вести людей за собою, іди за ними
Лао Цзи

Сьогодні, коли реорганізуються всі ланки вітчизняної освіти, повинна існувати нова технологія навчально-виховного процесу на основі самоврядування. На початку XXI століття для учнівського самоврядування відкриваються цілком інші перспективи, а саме: бути невід'ємною частиною навчально-виховного процесу, будуючи зовсім по-новому партнерські стосунки між дорослими та дітьми. Підтримати дитину в розвитку своїх лідерських здібностей, навчити ними користуватись у житті і є важливе завдання учнівського самоврядування. А цьому потрібно навчатись і створювати у закладі такі умови, щоб максимально розвивати лідерські якості кожної особистості, яка займається самоврядуванням. Участь дитини в учнівському самоврядуванні, набуття нею різноманітного управлінського досвіду є ефективним інструментом її духовного становлення як члена суспільства. Учнівське самоврядування сприяє життєвому самовизначенню учнів, розкриває перед ними світ людських взаємин у їх складності і суперечливості, виокремлюючи моделі взаємодії між людьми, які ведуть до успіху. І навпаки, байдужість до проблем молоді, недовіра до учнівської ініціативи можуть згубно позначитись

на вихованні підростаючого покоління, формації сучасного лідерства, яке здатне, на відміну від багатьох сучасних вчителів, зробити нашу державу сучасною та європейською. Про це говорив під час зустрічі з лідерами учнівського самоврядування Президент України Петро Порошенко. Лідери Черкащини також були присутніми на цій зустрічі і мали можливість поставити свої запитання Главі держави. Зокрема, і про його лідерські якості, які сприяють належному розвитку України. І, вперше, для старшокласників України від поради прочитати книгу американського автора Айни Ренд "Атлант розправив плечі", яка стало для нього життєвим дороговказом. Він високо оцінив прагнення учнівської молоді брати на себе відповідальність у вирішенні питань діяльності учнівських об'єднань у навчальних закладах. Саме таким дітям і належить будувати нову європейську державу. Адже сьогодні стрімко займають місце під сонцем ті, хто має твердий розум, чітку мету та велике бажання досягнути успіху. Хоча лідером бути дуже нелегко. А тому, цим і пояснюється той факт, що справжніх лідерів не так уже і багато. Наш час, як показала історія, потребує лідерів нової формації, людей компетентних,

відповідальних, здатних мислити неординарно. І проблема виховання лідерів - це проблема підготовки людини майбутнього, людини, яка відповідає вимогам нового XXI століття. Саме такі лідери є у громадському об'єднанні Ліги старшокласників Черкащини. Кілька років поспіль в області старшокласниками успішно реалізується Інтернет-проект "Ми - патріоти Черкащини", в якому учні здійснюють патріотично спрямовану діяльність за десятима підпроектами. За підсумками 2014-2015 навчального року перемогу у загальному рейтингу посіли: I місце - осередок учнівського самоврядування Черкаського, II місце - осередок учнівського самоврядування Кам'янського, III місце - Городищенського і Маньківського районів.

Розбудова України як незалежної держави відбувається на тлі демократизації всіх сфер суспільного життя. Її становлення й ефективне функціонування неможливе без патріотичного виховання підрастаючого покоління, яке має стати провідним напрямом у сучасному вихованні. Патріотична діяльність старшокласників в області стала головним лейтмотивом роботи у цьому навчальному році.

Учні загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів зробили велику кількість добродійних справ, які стали візитівкою майже всіх районів та міст області на виконання обласного квесту "Прапор добродійності", який започаткували Голова Черкаської обласної державної адміністрації Юрій Ткаченко та Голова Черкаської обласної ради Валентина Коваленко. Вони запропонували передавати державний прапор України від одного закладу до іншого за добродійні справи. Учні та їх наставники з натхненністю включились у цей патріотичний квест. У кожному навчальному закладі протягом року відбувались справи, акції, флешмоби і різного роду добрі справи, якими колективи шкіл допомагали воїнам АТО. Саме таку діяльність демонстрували колективи шкіл, щоб отримати прапор добродійності, показавши що учнівські колективи можуть також бути відповідальними та надійними помічниками та партнерами дорослих у будь-якій справі. Шлях прапора по Черкащині можна переглянути на сторінці Ліги старшокласників у розділі "Прапор добродійності". **За час роботи теперішньої каденції представники Ліги старшокласників здійснили багато різноманітних акцій та благодійних справ, зокрема:**

- флеш-моб "Повертайся живим!", записаний відеоролик для воїнів, які перебувають в зоні АТО;

- з ініціативи Ліги старшокласників Черкащини був проведений збір - відвідини Авторської імені Олександра Захаренка Сахнівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Корсунь-Шевченківського району, де висаджені кущі калини на знак єдності усіх регіонів України;

- акція "Україно, для тебе я можу", де кожний лідер Черкащини повідомив про те, що він особисто зробив для розквіту України;

- прийняте звернення до Президентів світу та розіслано до всіх областей України та посольств інших країн у нашій державі;

- протягом останнього року всі осередки Ліги старшокласників реалізують обласний квест "Прапор добродійності". Ця акція набула такої значущості, що кожен район та навчальний заклад бажають отримати цей прапор, щоб

показати наскільки учні наших навчальних закладів хочуть миру і благополуччя для України.

- представники Ліги старшокласників брали участь у Всеукраїнських зборах представників учнівського самоврядування, де знайомили лідерів з усієї України, що саме роблять старшокласники на Черкащині для збереження миру в Україні та презентували власні проекти, що увійшли до Плану роботи Всеукраїнської ради старшокласників;

- взяли участь у проекті Учнівської Ліги України "Книга пам'яті та звичаги" та презентували на Всеукраїнському зборі результати своєї роботи;

- отримали перемогу у Всеукраїнському квесті "Волонтерство в дії - 2015";

- проведений флешмоб "Гімн єднання молоді України", який об'єднав 500 учнів міста і області;

- проведено благодійну виставу " Нам болить за Україну або недитячий погляд на війну" для учнів міста Черкаси, під час якої зібрано благодійні кошти на лікування онкохворої Софії Стельмах.

Відрадно, що саме ця команда на чолі з новообраним президентом Віталієм Неділею представляла делегацію Черкаської області на зустрічі з Президентом України у рамках святкування Дня захисту дітей 1 червня 2015 року. Дуже приємно, що ця потужна команда лідерів учнівського самоврядування виборола честь провести всеукраїнський збір лідерів учнівського самоврядування на Черкащині у 2015 року. А це і велика честь, і велика відповідальність, тому що вимагає від усіх учнівських колективів напруженої праці, щоб гідно представити Черкащину та наші здобутки на всю Україну.

Великою мірою успіх старшокласників залежить і від людей, які координують роботу учнівських колективів, тобто вчителів. В області накопичений чималий досвід успішної співпраці органів учнівського самоврядування та різних громадських організацій, учнів та вчителів, який гідний наслідування. Василь Сухомлинський стверджував, що починати треба зі змін у взаємовідносинах між учителем і учнем, необхідно перевести ці стосунки у взаємодію, звільнитись нарешті від стереотипів спілкування з дітьми, підбирати нові методи навчання та виховання". Наше життя показало, що старшокласники вже змінилися, вони стали набагато доросліші за дуже короткий час. Події в Україні останнього року неодноразово засвідчили це. А чи готові вчителі до цих змін? На превеликий жаль значна кількість педагогів не готова до змін у стосунках з учнями, сприймає їх як несвідомих ще зовсім "маленьких". На сьогодні такий підхід дуже шкодить розвитку лідерських компетентностей старшокласників. Мудрий філософ Григорій Сковорода писав, що "...людина народжується двічі: фізично і духовно. Біля духовної колиски стоїть духовний наставник - учитель, який стає людині другим батьком, матір'ю, бо прищеплює її душі моральні якості віри, надії, любові, глибокої пошани до рідної землі, свого народу, держави". Отже, роль класного керівника для молоді людини у процесі її духовного і соціального становлення дуже велика. І добре, що є такі класні керівники які ідуть у ногу з часом, розуміючи і підтримуючи своїх вихованців. У таких лідерів виростають крила, вони бачать більше і роблять значно вагоміші справи, ніж ми, дорослі, могли б сподіватися. Але

проблема співпраці класного керівника та учня ще у багатьох районах залишається актуальною. Нерозуміння своїх функцій і функцій учнівського самоврядування ставить під сумнів успішність діяльності самоврядування. У значній когорти вчителів не має бажання відповідати вимогам часу змінювати свої погляди на виховання і це, в свою чергу, створює стіну непорозуміння між учнями та вчителями. Сьогоднішні лідери не сліпі виконавці чужої волі, вони прагнуть самостійно приймати рішення, здійснювати власні проекти. Це можливо лише у тих колективах, у яких побудовані дійсно демократичні стосунки, існує атмосфера порозуміння і довіри. Класний керівник повинен відповідати високим вимогам сучасного світу та вміти впроваджувати нові технології виховання в навчальний процес, володіти комп'ютером, уміти працювати в глобальній мережі. Він має постійно вчитись. Учитись не тільки завдяки новим освітнім програмам, а учитись у своїх вихованців. Сьогодні світ змінюється вражаюче швидко. Виникають усе нові запитання, на які навіть дорослі люди з уже усталеною системою цінностей не можуть знайти адекватну відповідь. А для старшокласників, які стоять на порозі самостійного життя, то їм зробити це ще складніше.

У 2015 році проходить всеукраїнський конкурс "Класний керівник", що свідчить про те, що даному питанню приділяється велика увага. Навчання лідерства створює умови та механізми для самовиховання, самовираження особистості, побудови життєвих планів і перспектив. Ось чому необхідні пошук і підтримка учнівської молоді, чиї особисті переконання спрямовані на активну участь у громадському житті, молоді, яка має неабиякі організаторські здібності, усвідомлює себе потенційними лідерами, має бажання використовувати свою енергію та здібності заради інших. Варто розвивати учнівське самоврядування у навчальних закладах на основі демократизму, гласності і співробітництва, щоб усі учасники навчально-виховного процесу навчилися вести конструктивний діалог. Для координаторів діяльності учнівського самоврядування пропонуємо кілька правил педагогічного спілкування. Дотримання правил вбереже педагога від багатьох труднощів та помилок, які підстерігають його в практичній діяльності. **Стислий їх виклад можна звести до таких пунктів:**

1. Успіх педагогічної діяльності насамперед залежить від культури спілкування.
2. Моделюйте спілкування не "від себе", а від дітей, їх потреб та інтересів.
3. Орієнтуйте своє педагогічне мовлення на конкретного учня, а не на абстрактну групу.
4. Використовуйте різні види спілкування.
5. Спілкуйтесь із дітьми на взаємних інтересах, проте не організовуйте спілкування "по вертикалі", зверху вниз.
6. Постійно враховуйте психологічний стан окремих вихованців і колективу загалом.
7. Дивіться на себе збоку, постійно аналізуйте свої вчинки й дії.
8. Умійте слухати дітей, зважайте на їх думку.
9. Намагайтесь зрозуміти настрій дитини і на цій основі моделюйте спілкування з ними.
10. Спілкування не повинно призводити до конфліктів, а попереджувати їх.

11. Не принижуйте людську гідність.
12. Спілкування має бути систематичним. Не залишайте поза увагою "незручних" для вас дітей.
13. Будьте ініціативним у спілкуванні.
14. У процесі спілкування враховуйте стать вихованців.
15. Уникайте штампів, постійно шукайте нові форми, засоби, методи і прийоми.
16. Долайте негативні установки стосовно конкретного учня.
17. У процесі спілкування уникайте абстрактної критики, оскільки це породжує опір.
18. Якомога частіше усміхайтесь: це викликає позитивні емоції, спонукає до продуктивного спілкування.
19. У процесі вашого спілкування частіше висловлюйте схвалення, заохочення.
20. Відкрито виявляйте в дитячому колективі своє ставлення до вихованців.
21. Постійно розвивайте свою комунікативну пам'ять, запам'ятовуючи педагогічні ситуації, їх перебіг.
22. Якщо назріває потреба в індивідуальній бесіді, завчасно розробіть її план.
23. У процесі спілкування в центрі уваги має бути особистість учня, його гідність.
24. Враховуйте соціально-психологічне зростання дитини.
25. Систематично аналізуйте процес спілкування.
26. Технологія й тактика спілкування мають бути скеровані на усунення психологічних бар'єрів між вихователем і вихованцями.
27. Враховуйте в процесі спілкування індивідуальні особливості, темперамент, характер учнів.
28. Окремо обдумуйте особливості спілкування з важковиховуваними дітьми.
29. У процесі спілкування не зловживайте своїми перевагами як керівника-вихователя.
30. Постійно удосконалюйте інструмент спілкування - власне мовлення.

Підсумовуючи вищезазначене можна стверджувати, що розбудова справді правової і демократичної держави вимагає залучення широких народних мас до управління країною, прийняття та ухвали рішень на всіх рівнях. А виховання таких свідомих громадян-патріотів неможливе без демократизації шкільного життя. Демократія виступає необхідною передумовою розвитку особистості, здатної приймати рішення, висувати перед собою, особистісно цінні та соціально значущі цілі й впроваджувати їх, виявляючи при цьому достатній рівень активності. Виховання саме таких людей виступає вимогою часу і запорукою побудови демократичної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Василюк Р. Духовний світ сучасної української молоді/ Р.Василюк// Відкритий урок. - 2014 - №3. - С.8-10.
2. Дудченко С. Лідерство та самоврядування / С. Дудченко // Відкритий урок. - 2015. - №3. - С.16-21.
3. Особливості, функції педагогічного спілкування. [Електронний ресурс].-Режим доступу:<http://studentam.net.ua/content/view/3430/97/>
4. Павлюк І. Класний керівник нової школи/ І.Павлюк// Відкритий урок. - 2014. -№4. - С.7-8.
5. Чорна К.І. Виховуємо громадян-патріотів України: науково-методичний посібник / К.І.Чорна. - Черкаси: ЧОІПОПП,2012. - 268с.

В. С. Кудін,

завідувач лабораторії виховної роботи Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ПОЗАШКІЛЬНИЙ ЗАКЛАД - ЦЕНТР ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Характерною рисою сучасного соціально-економічного розвитку України є процеси, що сприяють реалізації стратегічного курсу держави на європейську інтеграцію. В цих умовах реформування сучасної національної системи освіти і наближення її до європейських стандартів, профільні позашкільні навчальні заклади стають невід'ємним компонентом освітньої структури, який сприяє всебічному, гармонійному розвитку особистості школяра в позаурочний час, його соціальної адаптації та самореалізації в суспільстві. У зв'язку з цим в навчальних закладах системи позашкільної освіти повинні створюватися умови для самовираження учнів у різних видах навчальної та творчої діяльності, розкриття їх здібностей, нахилів та обдарованості. Основним орієнтиром у сучасній освіті є запит на самостійну творчу, допитливу, здорову особистість. Виховання такої особистості має забезпечувати уся система освіти на всіх її організаційних ланках "Родина - дошкільний навчальний заклад - школа - позашкільний навчальний заклад - професійно-технічні - вищі навчальні заклади та інші соціальні інститути". **Сьогодні, як ніколи, гостро стоїть питання збереження позашкільної освіти як основної ланки у забезпечення змістовного педагогічно керованого дозвілля дітей.** Адже саме у позашкільному педагогічному процесі, який базується на багаторічних традиціях цікавого, емоційно забарвленого, активного спілкування, відбувається залучення дитини до соціальної групи, яка допомагає засвоїти важливі зразки позитивної поведінки. Найбільш ефективно здійснюється процес соціалізації, який заснований на спільній творчій діяльності. Саме у соціально-педагогічному процесі позашкільного навчального закладу створюються умови, що сприяють засвоєнню дитиною напрацьованих суспільних норм, цінностей, стереотипів і стимулюють її до творчої самореалізації. Особливістю позашкільної освіти є те, що вона орієнтована на запити сімей, дітей та молоді зокрема, соціуму в цілому. Потреба у творчому розвитку дитини зумовлена темпами розвитку суспільства в цілому. Позашкільні навчальні заклади все більше приваблюють батьків та дітей своєю доступністю, можливістю грамотно, своєчасно сформулювати життєву компетенцію дитини, що сприятиме її ствердженню в креативному позашкільному мікросоціумі. Навіть у підготовці до школи батьки відчувають необхідність у розширенні навчально-розвивального середовища за рахунок закладів позашкільної освіти, де дітям цікаво, комфортно, весело. А тому колективам позашкільних навчальних закладів потрібно робити все, щоб максимально забезпечити педагогічно кероване дозвілля у своєму регіоні, створити такі умови роботи для педагогічних працівників та вихованців, щоб без закладу позашкільної освіти не проходив жоден захід у регіоні. Як свідчать матеріали, надіслані на Інтернет-конференцію з проблеми "Досвід діяльності закладів позашкільної освіти з патріотичного виховання", всі заклади проводять системну роботу з означеного питання і на сьогодні стали справжніми центрами патріотичного виховання у своїх регіонах. Велику кількість добродійних справ, благодійних концертів,

акцій проведено саме позашкільними навчальними закладами, і можна з впевненістю говорити, що освіта, яку здобувають 52 290 дітей або 50 % учнів загальноосвітніх навчальних закладів у 3 107 гуртках у області не може бути не потрібною. Проте, ще не зовсім всі проблемні питання вирішені у позашкільній. Залишається актуальним питання підготовки підростаючого покоління до життя й професійної діяльності в новому, високорозвиненому інформаційному середовищі, ефективне використання її можливостей. Перетворення сучасної цивілізації в інформаційне суспільство актуалізує проблему формування інформаційної компетентності особистості, яка стає визначальним чинником ефективності її трудової діяльності і повсякденного життя. Стрімке збільшення обсягів інформації у світі та обмеження можливостей їх засвоєння людиною - головна суперечність сучасної освіти, яка спонукає педагога навчити учнів орієнтуватися у морі інформації, до якої дає доступ Інтернет, а саме: необхідно критично підходити до інформації, аналізувати її і творчо використовувати, особливо у середовищі позашкільля, яка в майбутньому забезпечить можливість вихованцю навчатися протягом усього життя та успішно реалізувати свої здібності у професійній сфері. Інформатизація освіти відбувається з допомогою цілого комплексу заходів, пов'язаних із перетворенням педагогічних процесів на основі впровадження в навчання інформаційних технологій. Мова йде і про очно-дистанційну систему навчання педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів при Черкаському ОІПОПП. І, зважаючи на сьогоднішні виклики суспільства у питаннях з позашкільною освітою, така форма підвищення кваліфікації стане все більш актуальною. Слухачі курсів опанували нову форму спілкування та отримання знань - вебінар, що дасть можливість в майбутньому зекономити кошти при проведенні обласних заходів. А тому в наступному році проведення вебінарів буде більш поширеним. Але використання Інтернет-мережі необхідне не лише у навчанні а й у пропагуванні результатів роботи педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів.

Протягом 2014-2015 року проходив всеукраїнський конкурс майстерності педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів "Джерело творчості" у номінації "Керівник гуртка". Переможцями обласного етапу стали:

Номінація "Керівник гуртка хореографічного мистецтва":

I місце - В.П.Сухенко, керівник Народного зразкового колективу сучасного танцю "Вікторія" Черкаського міського багатопрофільного молодіжного центру Черкаської міської ради;

II місце - І.І.Величко, керівник гуртка "Барви" Черкаського районного будинку дитячої та юнацької творчості Черкаської районної ради;

III місце - В.І.Дубик, керівник хореографічного гуртка Тальнівського районного будинку дітей та юнацтва Тальнівської районної ради.

Номінація "вокал":

I місце - І.О.Бородій, керівник гуртка Смілянського будинку дитячої та юнацької творчості Смілянської міської ради;

II місце - Т.В. Стакурська, керівник вокального гуртка Корсунь-Шевченківського районного центру дитячої та юнацької творчості;

III місце - В.О.Самойленко, керівник Зразкової студії вокального мистецтва "Браво" Центру дитячої та юнацької творчості Черкаської міської ради.

Номінація "циркове, театральне мистецтво":

Т.В.Роговенко, керівник гуртка акробатики та музичної ритміки дитячо-юнацького клубу фізичної підготовки "Олімп" Уманської районної ради.

Конкурс проходив у заочній формі. Матеріали зазначених керівників гуртків розміщені на сайтах і голосування відбувалось в Інтернет-режимі. Як свідчать результати конкурсу, наші керівники гуртків не ввійшли у число переможців конкурсу. А тому, бажаючи взяти участь у конкурсі в наступному році, необхідно звернути увагу на створення власного потужного сайту, щоб мати можливість розмістити опис досвіду роботи та відео зі своїх занять за посиланням на одну адресу. У наступному році наш чекає продовження зазначеного конкурсу у номінаціях: керівник гуртка еколого-натуралістичного, декоративно-ужиткового, художньо-естетичного мистецтва. Роботу з питання створення сайтів позашкільних навчальних закладів необхідно продовжувати, хоча, звичайно, зрозуміло, що така робота потребує додаткового фінансування.

На сьогоднішній важливим є питання міжнародної співпраці позашкільних навчальних закладів області. Педагогічним колективом варто пропонувати свої послуги, ділитись своїм досвідом з іншими країнами. Взяти для прикладу Золотоніський районний будинок дитячої та юнацької творчості, який бере участь в україно-польському проекті, про який мова йшла на обласному семінарі педагогічних працівників у травні цього року. Значна кількість колективів закладів позашкільної освіти виїздить за кордон, беручи участь у різноманітних конкурсах. Було б добре налагодити таку співпрацю на постійній основі і запрошувати до себе їхні колективи, пропагуючи тим самим своє національне мистецтво на міжнародній арені. Заслуговує на увагу досвід Будинку дитячої та юнацької творчості Смілянської міської ради в організації та проведенні всеукраїнського, а на сьогодні - міжнародного фестивалю "Штурм", який проходив у м. Сміла, вперше проведений Чемпіонат світу з радіокерованих яхт, який відбувся в Черкасах, і яким учасники чемпіонату залишились надзвичайно задоволеними. Тому ми маємо бути усі зацікавлені в тому, щоб пропагувати наше мистецтво і здобутки на міжнародному рівні, беручи участь у різного роду проектах та виграючи відповідні гранди. Нам є що запропонувати і показати іншим країнам, адже професіоналізм наших вихованців високо цінують за межами нашої країни, про це свідчать численні перемоги наших колективів у різного роду міжнародних конкурсах.

Зауважимо також про результати виставки "Освіта Черкащини 2015". Велика кількість робіт, які надійшли на виставку від закладів позашкільної освіти, заслуговує на похвалу. Серед переможців цього року 15 педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів, а саме: М.К.Шитко, заступник директора КПНЗ "Клуб юних моряків з флотилією" Черкаської міської ради; Л.С.Остапенко, завідувач інформаційно-методичного відділу ЦДЮТ м. Черкас; О.С.Байда, методист ЦДЮТ; А.С.Вакула, методист ЦДЮТ; В.О. Босецька, керівник гуртка; Т.Ю. Арчибасова, завідувач методичного

відділу Будинку дитячої та юнацької творчості Смілянської міської ради; Т.М.Нераденко, методист комунального закладу "Черкаський обласний центр роботи з обдарованими дітьми Черкаської обласної ради; Т.І.Чмига, директор Тальнівського районного будинку дітей та юнацтва Тальнівської районної ради; В.М.Строкань, керівник гуртка Золотоніської станції юних техніків Золотоніської міської ради; Н.А.Македон, культурорганізатор Чорнобаївського районного центру дитячої та юнацької творчості Чорнобаївської районної ради; Т.П.Олійниченко, директор Маньківського районного центру дитячої та юнацької творчості, мала академія наук учнівської молоді; Ю.М. Кріт, методист Черкаського обласного центру туризму краєзнавства і екскурсій учнівської молоді Черкаської обласної ради; Т.В.Дорошенко, директор Канівського міського центру туризму; Л.В.Перебийніс, заступник директора з навчально-виховної роботи Канівського центру туризму. Результати виставки свідчать про зростання методичної компетентності педагогічних працівників позашкільня, бажання навчатись та змінюватись, створювати новий продукт навчальної діяльності у сфері позашкільної освіти та відповідати сучасним викликам.

Отже, розвиток сучасної освіти вимагає змін у роботі позашкільного закладу. Головною умовою яких має стати інноваційне поле діяльності закладу як центру позакласної роботи в регіоні та створення колективу компетентних та творчих педагогів. Ефективне досягнення цих цілей має забезпечуватись врахуванням специфіки навчально-виховної діяльності позашкільного закладу у регіоні, у добровільному і цілеспрямованому використанні дитиною свого вільного часу для найповнішого розвитку своїх можливостей, на врахуванні педагогами інтересів і бажань дитини. Наступною ланкою у вирішенні цих завдань є застосування педагогічного впливу у напрямі психолого-педагогічної допомоги дитині, що дасть змогу їй отримувати задоволення від активних форм організації вільного часу. На сьогоднішній день необхідно подолати протиріччя між розумінням дітьми свого вільного часу, як відпочинку і діяльністю позашкільного навчального закладу, як організаційної структури сучасного інституту дозвілля. Саме тому, діяльність позашкільних закладів і організація діяльності дитини у його стінах є альтернативою їхнього неорганізованого дозвілля. Тим самим актуалізується проблема визначення місця і ролі позашкільної освіти і виховання у сучасній національній освітній системі, у межах якої позашкільні заклади поряд з іншими навчальними закладами мають складати цілісну освітньо-виховну систему України в межах єдиного соціокультурного простору держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зотова О.В. Формування у старшокласників інформаційної компетентності засобами інформаційно-телекомунікаційних технологій/ О.В. Зотова. - К. "НЕНЦ", 2013. - 286с.
2. Пустовіт Г.П. Прогностичні орієнтири інноваційного розвитку позашкільних навчальних закладів /Г.П.Пустовіт. -К. "НЕНЦ", 2013. - 286с.
3. Стратегії інноваційного розвитку позашкільної освіти в Україні. Тези доповідей: [збірник матеріалів/ за заг. ред. доктора пед.наук В.В.Вербицького]. - Кю: "НЕНЦ", 2013. - 286с.
4. Тихенко Л.В. Концептуальні ідеї розвитку позашкільної освіти в контексті освітнього менеджменту: регіональний аспект /Л.В.Тихенко. - К. "НЕНЦ", 2013. - 286с.

Н.В.Бугайчук,

методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ - ЦЕ СФЕРА ДУХОВНОГО ЖИТТЯ СУЧАСНИХ УЧНІВ

Розпочинається новий навчальний рік: як будувати навчально-виховний процес? На що звернути особливу увагу в умовах нелегкого сьогодення? Зазначимо, що, враховуючи умови розвитку Української держави, актуальним є той факт, що 16 червня 2015 року Міністр освіти і науки України Сергій Квіт підписав Наказ Міністерства освіти і науки, № 641 "Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та Методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах". Матеріали розміщені на Сайті МОНУ режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/06/16/nacjonalno-patriotichne-vihovannya/>. У Концепції зазначено, що сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення, першою чергою, своєї долі, долі своїх сусідів, подальшого світового порядку на планеті.

Тому серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними є патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін.

У методичних рекомендаціях щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. зазначається зокрема, що необхідно:

По-перше, виокремити як один з найголовніших напрямів виховної роботи, **національно-патріотичне виховання** - справу, що за своїм значенням є стратегічним завданням. Не менш важливим є повсякденне виховання поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів - Герба, Прапора, Гімну.

По-друге, необхідно виховувати в учнівській молоді національну самосвідомість, налаштованість на осмислення моральних та культурних цінностей, історії, систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, усвідомленням відповідальності.

По-третє, системно здійснювати виховання в учнів громадянської позиції; вивчення та популяризацію історії українського козацтва, збереження і пропаганду історико-культурної спадщини українського народу; поліпшення військово-патріотичного виховання молоді, формування готовності до захисту Вітчизни.

По-четверте, важливим аспектом формування національно самосвідомої особистості є виховання поваги та любові до державної мови. Володіння українською мовою та послугоування нею повинно стати пріоритетними у виховній роботі з дітьми. Мовне середовище повинно впливати на формування учня-громадянина, патріота України.

По-п'яте, формувати моральні якості особистості, культуру поведінки, виховувати бережливе ставлення до природи, розвивати мотивацію до праці. [10].

Характеризуючи виховну роботу загальноосвітніх навчальних закладів, зазначимо, що надзвичайно змінилося ставлення молоді до патріотично спрямованих заходів. Бути патріотом нині стало модно. Вся молодь зараз патріотично піднесена, тому одним із основних завдань педагогічних працівників є - не бюрократизувати цей порив молоді. Багато проєктів, акцій, флешмобів проведено в кожній школі області. Кожна дитина доторкнулася до волонтерської діяльності і внесла свій вклад в справу допомоги армії у війні з агресором.

У всіх районах Черкаської області визначені базові школи за напрямками:

національно-патріотичний,
громадянсько-патріотичний,
військово-патріотичний,
родинно-сімейний, трудовий,
морально-духовний,
естетичний, екологічний,
превентивний, правовий,
формування здорового способу життя,
туристсько-краєзнавчий,
учнівське самоврядування,
та інші.

Ознайомитися з роботою базових шкіл з відповідного напрямку можна на сайті педагогічного Інтернет клубу "Спільна дія" в розділі "Виховна робота" режим доступу: <http://spilno.klasna.com/uk/site/educational-work.html>

Для педагогічних колективів області патріотичний напрямок роботи був і залишається пріоритетним. Формування громадянина - патріота України, підготовленого до життя, з високою національною свідомістю, виховання громадян, які здатні побудувати суспільство, в основу якого були б закладені та постійно втілювалися демократія, толерантність та повага до прав і свобод людини.

Ураховуючи актуальність окресленої проблеми та підвищений інтерес суспільства до формування ціннісних орієнтацій молоді, рекомендуємо посилити роботу з громадянсько-патріотичного виховання учнів та залучення їх до вивчення історико-культурної спадщини країни та процесів українського державотворення.

Педагогічні працівники області при підготовці планів виховної роботи, в питаннях патріотичного виховання, можуть керуватися "Програмою українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді" (Режим доступу: http://koippo414.at.ua/2015/01_2015/28_seminar/Programa_patriotychnogo_vuhovannya.pdf) та програмно-виховним контекстом "Національна ідея в становлення громадянина-патріота України", автори І.Д. Бех, К.І. Чорна Національна академія педагогічних наук України. Інститут проблем виховання, 2014 рік. (Режим доступу: <http://www.osvitalm.if.ua/sites/files/2015/40/nacionalna%20ideya.pdf>)

Виховні заходи доцільно розробляти з використанням інтерактивних технологій, мультимедійної презентації, фотосюжетів, відеороликів, театралізації, ігрових форм роботи тощо. Необхідно пропонувати учням розвивальні завдання, дискусійні запитання, практичні вправи, що сприяють розвитку мислення школярів, зокрема кросворди, розшифровки, розсіпанки, ребуси, незакінчені речення. Бажано використовувати інтерактивні методи спілкування: диспути, ділові ігри, коучинги, кворкінги, панельні дискусії та ін.

Під час підготовки та проведення таких заходів важливо використовувати державну символіку України, Європи, Черкаської області; ілюстрації краєвидів України та рідного краю (див. сайт Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників режим доступу: Науково-методичне забезпечення закладів освіти - Виховна робота - До знаменних та визначних дат http://oipopp.ed-sp.net/component/option,com_metod/metodTask,metodDetails/catid,1050/metoddd,1908/itemid,51/); елементи народної символіки, вишитий рушник; портрети видатних українців та відомих людей рідного краю (див. wikipedia режим доступу:http://uk.wikipedia.org/wiki/Портал:Черкащина/Відомі_люди_Черкащини); тексти художніх творів; світлина пам'ятних місць рідного краю; роздатковий матеріал для роботи в парах та групах тощо.

При цьому важливо не підмінити зовнішніми ознаками патріотизму його глибокої ідейної сутності - готовності своєю працею, науковими, творчими й спортивними досягненнями, службою із захисту країни сприяти розвитку української демократичної держави.

Доцільно добирати та поєднувати різноманітні методи і форми патріотичного виховання, уникати формалізму й одноманітності, насичувати їх патріотичними емоціями та переживаннями, активно використовувати приклади мужності й звитяги захисників України як з історичного минулого, так і нинішніх воїнів-героїв, які боронять нашу державу від російської агресії [5].

З цією метою рекомендуємо ознайомитись з такими інформаційними ресурсами:

1. Віртуальна екскурсія Національного музею історії України, який за допомогою матеріальних пам'яток відтворює історію нашої держави, що впливає на процес формування ціннісних орієнтацій особистості режим доступу: <http://www.nmiu.com.ua/uk.html>. Пропонуються також мандрівки експозиціями та екскурсія в 3D форматі режим доступу: http://www.nmiu.com.ua/3D/hmuseum_1.swf.

2. Цікавий інформаційний ресурс має Шевченківський національний заповідник у Каневі, який проводить значну культурно-просвітницьку роботу серед чисельних відвідувачів не лише з України, а й з багатьох країн світу, знайомить з життєвим і творчим шляхом поета і художника, з українською культурою, історією становлення української державності, поборником якої був Тарас Шевченко (режим доступу: <http://museum3dtours.com/php/point.php?parent=point&idm=15&l=ua>).

3. Новітній напрям сучасних суспільних відносин в Україні презентує Музей історії жіноцтва, історії жіночого та гендерного руху - український нестационарний спеціалізований музей, створений 2008 року в Харкові з метою гендерного просвітництва й інформування, сприяння укріпленню культурних зв'язків між Україною й іншими країнами, консолідації жіночого руху. Музей збирає експонати, що демонструють процес гендерного конструювання та показує, що гендерні проблеми є не тільки проблемами жінок, але й всього суспільства (режим доступу: <http://gender.at.ua/>).

4. Серед музеїв Черкащини хочеться відзначити краєзнавчий музей у м. Черкас - це обласний музей, тут

найбільше зібрання документів та матеріалів з історії, культури і етнографії Черкащини та її персоналії. Черкаський краєзнавчий музей заснували у травні 1918 р. за ініціативою місцевого осередку Просвіти як історико-педагогічний музей ім.Т.Г.Шевченка. Музей є одним з провідних науково-дослідницьких закладів Черкащини та науково-методичним центром у галузі розвитку музейної справи у області. Черкаський краєзнавчий музей належить до пам'яток історії України, його щороку відвідує до 150 тисяч осіб, ви також можете стати другом музею, додавши його в друзі в соціальній мережі "Вконтакті". Режим доступу: <http://vk.com/id145964432>

5. Неможна лишити осторонь шкільні музеї. Цікавим є досвід створення сайту "Шкільними музеями" у рамках міжшкільного проекту "Подорожуймо Черкасами!" учнями та вчителями Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 підтримки Черкаського міського методичного кабінету установ освіти. На сайті можна ознайомитися з віртуальними шкільними музеями м. Черкас режим доступу: <http://ukrainecherkasy.pp.ua/>

6. Віртуальні музеї навчальних закладів Звенигородського району зібрані на сайті Інформаційно-ресурсного центру районного методичного кабінету відділу освіти Звенигородської райдержадміністрації режим доступу:

http://zvenigorodka-irc.edukit.ck.ua/virtualjni_muzei/

7. Перелік шкільних віртуальних музеїв Черкаської області розміщені на сайті Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників в розділі Ліга старшокласників режим доступу: <http://liga.ed-sp.net/>

Подорожуйте і створюйте свої віртуальні експозиції. Крім того необхідно оновити експозиції шкільних музеїв, кімнат бойової слави з обов'язковим представленням інформації про героїв АТО, волонтерів, громадян, які зробили значний внесок у зміцнення обороноздатності України, з акцентом на місцевих осіб.

Важливу роль у патріотичному вихованні дітей та учнівської молоді відіграє педагог, його особистий приклад, його погляди та практичні дії, що мають бути взірцем для наслідування. Якість виховного процесу залежить від рівня підготовленості педагогів до кожного заходу; використання різноманітних методів і форм; відвертості, емоційності, оптимізму та активної патріотичної позиції вчителя; знання та вміння врахування вікових й психологічних особливостей дітей [5].

Національно-патріотичне виховання має наскрізно пронизувати весь навчально-виховний процес, органічно поєднувати громадянське, моральне, етнічне, сімейне, правове, екологічне, фізичне, трудове виховання, базуватися на національній історії, виконанні конституційних і громадянських обов'язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни.

Слід визнати, що поміж інших джерел впливу на становлення й розвиток дитини (сім'я, однокласники, позашкільні освітні заклади та ін.) школа посідає домінуючі позиції, тож і відповідальності на неї покладається більше, і можливостей перед нею відкривається більше. [10].

Національно-патріотичне виховання майбутнього громадянина має здійснюватися кожним педагогом на кожному уроці та в позаручний час.

Головною умовою, що визначає готовність педагога до патріотичного виховання, є не тільки засвоєння необхідних знань, а й розвиток у педагогів професійно-педагогічних умінь самостійно, вільно користуватися цими знаннями і способами рішення конкретних завдань, виявляти творчу уяву.

Компетентність педагога з патріотичного виховання включає в себе знання державних

документів даного напрямку з коментуванням основних положень, постановкою проблемних питань, гов'язності з вихованням патріотизму і формуванням пов'язаних з юнаків допризовного віку до служби в Збройних силах.

Ми живемо в інформаційному суспільстві, де ключову роль відіграє інформація. Інформацію використовують з різними цілями та намірами і не завжди ці наміри є добрими і позитивними. Поширення інформації - це доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб.

Недарма Натан Ротшильд казав: "Той, хто володіє інформацією - володіє світом". Нині це твердження є актуальним, адже кращого стратегічного ресурсу для досягнення власних цілей назвати складно, хоч і сперечатись з цього приводу можна безперестанку. В сучасних умовах не менш актуальна є ідея: "Хто фільтрує інформацію - той володіє ситуацією". Тобто, загальне орієнтування в медіаінформаційному просторі сьогодні - важливе вміння сучасної людини.

У країні йде прихована й неприхована війна. І навіть, якщо завершиться якась фаза цієї війни, ми будемо ще десятиліттями мати певні її наслідки, і до цього треба готуватись. "Інформаційні війська" ведуть щоденну активну діяльність.

Одна із цілей антиукраїнської пропаганди - послабити відчуття в нас потрібності нашої країні, послабити відчуття патріотизму. У відповідь маємо створювати проекти, які посилюють нашу впевненість у власній країні.

Становим хребтом сучасного виховного процесу в навчальних закладах має стати вироблення переконаності учнів, що сила українців у їх єдності. В ній запорука наших успіхів, нашого порятунку і процвітання. Лише завдяки почуттям національної єдності, злагоди, миролюбності можна зберегти Україну, стати рівними серед рівних. Кожен народ - коваль свого щастя. У нашого народу спільне минуле і майбутнє, своя національна біосфера. Єдність - це мета, вона ж і засіб для досягнення мети. [2, с.4]

Наприклад, доречно ознайомлювати учнів із внеском українських учених у вивчення й освоєння географічних відкриттів, космосу, педагогіки і психології, тощо.

Потрібно максимально використовувати виховний потенціал шкільного краєзнавства а саме: практичні роботи на місцевості, екскурсії, експедиції, дослідницькі проекти та ін.; конкретизації теоретичних географічних знань прикладами своєї місцевості; орієнтації учнів на дослідну, суспільно корисну діяльність у рідному краї за умов її інтеграції з наукою і місцевим виробництвом.

Формування в учнів уявлень про досягнення України в галузі науки, техніки, культури. Цей напрям виховної роботи реалізується в процесі знайомства учнів зі значущими результатами діяльності видатних вітчизняних дослідників, державних діячів, представників громадських організацій; висвітлення інноваційних проектів у рамках міжнародного співробітництва.

Варто також активізувати діяльність історичних клубів у школах, ліцеях, коледжах, де учні матимуть можливість глибше ознайомитись зі сторінками нашої історії, відчутти самотність та неповторність культури представників усіх націй, що становлять українську політичну націю.

Допоможе в підготовці виховних заходів навчальний фільм-лекція "По той бік Дніпра: вплив контроверсійних образів "іншого українця" на формування ментальних кордонів", який є результатом науково-дослідного проекту запорізьких істориків, які поставили за мету дослідити та проаналізувати взаємні стереотипи українців різних регіонів та запропонувати шляхи їх подолання. (Режим доступу: <http://uamoderna.com/videoteka/study-documentary-other-ukrainians>)

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності, розвитку суспільства й нації в цілому. Тому основними принципами національно-патріотичного виховання є принципи національної спрямованості, гуманізації виховного процесу, самоактивності і саморегуляції, культури відповідності, полі культурності, соціальної відповідності [3, с.15]

Патріотизм - складне і багатогранне поняття. Визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість. Саме вона спроможна перетворити почуття в конкретні справи і вчинки на користь Батьківщини і держави. Адже патріот це не той хто говорить красиві слова про Україну, прикрашає дійсність, а той хто бачить труднощі, помилки і невирішені проблеми. [2, с.9] Свідомий патріот бачить не лише духовну красу свого народу, а й його слабкості, помилки і недосконалість, розуміє, що в історії Вітчизни є й темні, важкі сторінки.

Ефективність виховання патріотизму значною мірою залежить від реалізації діяльнісного підходу. У самій загальній формі діяльнісний підхід у виховному процесі означає організацію та управління цілеспрямованою виховною діяльністю учня в загальному контексті його життєдіяльності - спрямованості інтересів, життєвих планів, цінностей, досвіду, розуміння сенсу навчання та ін. в інтересах становлення учня як особистості.

Необхідно надавати перевагу активним формам роботи, що передбачають самостійну або спільну роботу, набуття соціального досвіду, формуванню критичного мислення, відповідальності за свої дії та вчинки а саме: громадській, волонтерській, пошуковій, дослідницькій та проектній діяльності.

Доречним буде активізувати впровадження нових форм та методів національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді - акції, перфоменси, флешмоби, квести, веб-квести, інтерактивні виставки, інтелектуальні аукціони та т.п. Зразки даних форм роботи розміщені на сайті: <http://oiporr.ed/> в розділі "Виховна робота" та в Інтернет-клубі "Спільна дія" на <http://spilno.klasna.com/>

Сучасні форми й методи виховання базуються на українських народних традиціях, кращих надбаннях національної та світової педагогіки й психології. Сила народної педагогіки саме в тому, що корінням своїм вона сягає в традиційні родинні зв'язки, скеровує життя людини в єдиний з природою біологічний ритм.

В наш час майже всі українці знають про давнє Китайське вчення про гармонію людини і Всесвіту Феншуй, а мало хто знає, що схожі правила будовання житла та заповнення простору у приміщеннях були і в наших пращурів. (Див. "Народна архітектура давнього українського села або Як облаштували своє житло наші предки у різних регіонах" Режим доступу: <http://vsviti.com.ua/makereapple/34304>). Про традиційну ляльку чорнокожих африканських рабів Вуду, наша молодь знає більше чим про рідну нам ляльку - мотанку. Образ ляльки Вуду використовують в художніх фільмах, в комп'ютерних іграх, тощо. А от зроблена з тканини вузликова лялька - мотанка що виконує зовсім протилежну функцію не така популярна в молоді. Про Ляльку - мотанку як сувенір знає в наш час кожен українець, а от про сакральний зміст оберегу що містить безліч космогонічних значень, які були сформовані ще в трипільську епоху відомо не всім. Тому багато дослідників (А.Найден, Л.Тимошенко та ін.) вважають, що витоки ляльки-мотанки - в трипільській культурі. Кожна лялька - це жива істота, вона несе певні енергії. Подібно до людини вона народжується тільки після того, як дізнається своє призначення, завдання в цьому світі.

Етнопедогогіка українців надзвичайно багата щодо змісту, форми, ідей, принципів і засобів і є, як

кажуть, з чого вибирати. Народ, нація, що має таке педагогічне надбання, непереможний! Та й, слава Богу, ще багато чого ми маємо в культурному відношенні і увійшли в європейський спільний дім рівноправних народів XXI ст. не з порожніми руками. [6, с.7]

Саме Черкащина має стати осередком поширення етнопедагогіки та активізації патріотичного виховання, тому що, Черкащина - серце України, одне з найпотужніших джерел формування її незгасного Духу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І.Д. Національна ідея в становленні громадянина - патріота України: програмно-виховний контекст / І.Д.Бех, К.І.Чорна. - К.: Національна академія педагогічних наук України, 2014. - 48с.
2. Бех І.Д. Програма Українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І.Д.Бех, К.І.Чорна. - К.: Національна академія педагогічних наук України, 2014. - 29с.
3. Виховуємо громадян-патріотів України: Науково-методичний посібник / авт. кол. За заг. кер. К.І.Чорної.- Черкаси: видавництво ЧОІПОПП, 2012. - 268с.

4. Генік С. 150 великих українців / С. Генік. - Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. - 299с.

5. Лист Міністерства освіти і науки України "Про методичні рекомендації з патріотичного виховання" від 27.11.2014 р. № 1/9-614.[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/3197->

6. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка: Навч. посібник. / М.Г.Стельмахович. - К.: ІСДО, 1996. - 288с.

7. Сайт Черкаської ОДА. Режим доступу: <http://ck-oda.gov.ua/?id=§ion=congradulat>

8. Стерчо П. Карпато-українська держава / П. Стерчо. - Львів, 1994. - 288с.

9. Шевчук В. Козацька держава. Етюди до історії українського державотворення / В. Шевчук. - К.: АБРИС, 1995. - 392с.

10. Додаток до Наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641 Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/06/16/nacjonalno-patriotichne-vixovannya/>

С.В. Гловацький,

методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ ЯК ВАЖЛИВОЇ І НЕВІД'ЄМНОЇ ЧАСТИНИ ЇХНЬОЇ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ

Шкільна музично-естетична підготовка є підґрунтям безперервної мистецької освіти, що дає учням можливість продовжувати її на різних ступенях навчання.

Навчання мистецьких дисциплін на сучасному етапі, що здійснюється у загальноосвітній школі, ґрунтується на засадах особистісно-зорієнтованого і компетентнісного підходів, визначених в основних нормативних документах освіти - державних стандартах початкової та загальної повної освіти, навчальних планах, програмах.

Вивчення предметів художньо-естетичного циклу відбувається на різних ступенях навчання, а саме:

Початкова школа

Новий 2015-2016 навчальний рік стає останнім роком впровадження нових навчальних програм для початкової школи, створених відповідно до нового Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого Постановою КМУ № 462 від 20.04.2011. Відповідно, вивчення мистецьких дисциплін у 1-4 класах здійснюватиметься за новими навчальними програмами, затвердженими МОНмолодьспорту (наказ від 12.09.2011 № 1050):

- "Музичне мистецтво", Л.Хлебнікова, Л. О. Дорогань, І. М.Івахно, Л. Г.Кондратова, О. В. Корнілова, О. В.Лобова, Н.І. Міщенко;
- "Мистецтво", Л.М. Масол, О.В.Гайдамака, Н.В. Очеретяна, О. М Дмитренко.

Програми розміщені на веб-сайті Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua), видруковані у видавництві "ВД "Освіта", 2012 р. та фаховому науково-методичному журналі "Мистецтво та освіта" (№№ 1-4 за 2012 рік).

Метою музичної освіти в початковій школі є формування основ музичної культури учнів як важливої і невід'ємної частини їхньої духовної культури, комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі сприймання й інтерпретації кращих зразків української та світової музичної культури, а також формування естетичного досвіду, емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва.

Головні завдання:

- введення учнів у світ добра й краси, відбитий у музичних творах, засвоєння ними початкових знань про особливості художньо-образної мови музичного мистецтва;
- розвиток чуттєво-емоційного сприйняття навколишнього світу крізь призму музичного мистецтва, прилучення учнів до животворного джерела людських почуттів і переживань, втілених у музиці;
- збагачення емоційно-естетичного досвіду учнів, підведення їх до осягнення художньо-образної суті музичного мистецтва в його найпростіших втіленнях;
- сприяння розвитку образного мислення, уяви, загальних та музичних здібностей учнів;

- формування здатності до різних видів активної музично-творчої діяльності, опанування елементарними практичними вміннями та навичками;

- формування універсальних (духовних, моральних, громадянських, естетичних) якостей творчої особистості;

- виховання ціннісного ставлення до музичного мистецтва.

Програма будується на принципах музичної педагогіки, а саме:

- орієнтації на духовний розвиток особистості засобами музичного мистецтва;

- зв'язку музики із життям;

- опори на три типи музики-пісню, танець, марш;

- активізації музичного мислення;

- єдності емоційного і свідомого, художнього і тематичного;

- взаємодії мистецтв;

- особистісно-діяльнісного підходу, визнання самотності й самоцінності особистості учня.

Змістовне наповнення програми передбачає формування в учнів світоглядних, ціннісно-орієнтаційних, навчально-пізнавальних, творчо-діяльнісних, комунікативних компетентностей, що досягається через сприймання та інтерпретацію творів народного і професійного музичного мистецтва, оволодіння досвідом художньо-практичної діяльності, розвиток творчих здібностей, потреби у міжособистісному спілкуванні і спілкуванні з творами мистецтва

Тематична побудова музичного навчання в початковій школі (заснована на музично-педагогічній концепції Д.Б.Кабалевського) пройшла у свій час багаторічну масову експериментальну перевірку в школах України і зарекомендувала себе як найбільш доцільна.

З метою пробудження й поглиблення в учнів початкової школи інтересу до художнього пізнання через різноманітні форми мистецької діяльності, розкриття внутрішнього потенціалу кожного учня, незалежно від рівня його мистецьких здібностей, виховання впевненості у власних можливостях пізнавати навколишній світ і мистецтво, з предметів художньо-естетичного циклу вводиться мотиваційна шкала оцінювання учнів, тобто оцінювання без балів.

Об'єктами перевірки та оцінювання (мотиваційними критеріями) у процесі навчання мистецьких дисциплін є:

- інтерес до уроків художньо-естетичного циклу та мистецтва загалом;

- спрямованість діяльності на сприймання, пізнання творів та власну творчість;

- ініціативність, що передбачає свободу творчого виявлення, активне включення у творчий процес на уроках, прагнення застосування набутого досвіду у позаурочний час.

У 1-4 класах з предметів художньо-естетичного циклу домашні завдання учням не задаються і в журналі не записуються. Окремі зошити для виконання письмових домашніх завдань не передбачені.

Звертаємо увагу на те, що відповідно до Типових навчальних планів для початкової школи з вивченням російської чи іншої мови національної меншини, спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземних мов (додатки 2-5 до наказу МОНмодельспорту від 10.06.2011 № 572) на вивчення предметів художньо-естетичного циклу передбачено 1 навчальна година (0,5 годин - музичне мистецтво; 0,5 годин - образотворче мистецтво) або 1 година інтегрованого курсу "Мистецтво". Проте, для повної реалізації вимог державного стандарту початкової загальної освіти (освітня галузь "Мистецтво")

рекомендуємо використовувати додатково 1 годину за рахунок варіативної складової навчального плану.

З метою підвищення якості викладання навчальних предметів художньо-естетичного циклу у початковій школі під час комплектації педагогічних працівників рекомендується передбачити годинне навантаження з музики, образотворчого мистецтва та інтегрованого курсу "Мистецтво" насамперед учителів, які мають спеціальну освіту за дипломом (учитель музики, учитель образотворчого мистецтва).

Загальною для вивчення музичного мистецтва в 4 класі є тема "Музична культура народів світу", де I семестр: "Музика мого народу", II семестр: "Музика єднає світ".

Учні четвертих класів розпочинають вивчати музичну культуру рідного краю, яка має певні різновиди:

- професійна музика;

- народна музика;

- професійна музика в народному дусі.

На уроках при ознайомленні та вивченні різновидів музичної культури, учні визначатимуть спільні і відмінні характерні особливості в народній та професійній музиці. Подорожуючи музичними стежками України та країнами Європи і світу, учні зрозуміють, що музика не знає меж і кордонів. Учні спробують відчутти не тільки красу української народної музики, але й досягнути її інтонаційні особливості та національну своєрідність. На уроках діти познайомляться з народними піснями українців та інших народів, а також із творами українських та зарубіжних композиторів.

Основна і старша школа

У 2015-2016 навчальному році учні 5-7 класів опануватимуть зміст загальної мистецької освіти за новою програмою "Мистецтво" (авт. Л. Масол, О. Коваленко, Г. Сотська, Г. Кузьменко, Ж. Марчук, О. Константинова, Л. Паньків, І. Гринчук, Н. Новікова, Н. Овіннікова), яка включає три блоки "Музичне мистецтво", "Образотворче мистецтво" та інтегрований курс "Мистецтво".

Цілісна структура програми передбачає єдиний тематизм за роками навчання (однаковий як для автономного викладання музичного та образотворчого мистецтва, так і для інтегрованого курсу). Якщо у попередніх класах основної школи учні засвоювали особливості мови різних видів мистецтва (5 кл.), палітру мистецьких жанрів (6 кл.), то у 7 класі вони мають ознайомитися з новітніми явищами в мистецтві в єдності традицій і новаторства (тема навчального року "Мистецтво: діалог традицій і новаторства").

Спільна тематика року розподіляється на окремі теми варіативно, адже змістове наповнення конкретизується відповідно до специфіки кожного з блоків програми: предметів "Музичне мистецтво" і "Образотворче мистецтво" чи інтегрованого курсу "Мистецтво".

Основними видами діяльності учнів на уроках мистецьких дисциплін залишаються: художньо-творче самовираження дитини (спів, музично-творча та художньо-творча діяльність); сприймання, інтерпретація та оцінювання художніх творів; пізнання явищ мистецтва й засвоєння відповідної мистецької термінології.

Вивчаючи музичне мистецтво, учні 7 класу ознайомляться з різними видами аранжувань народної та академічної музики, особливостями відображення етнічних мотивів у класичній і сучасній музиці (тема 1 "Музичне мистецтво у нашому житті") та особливостями сучасних музичних явищ - джаз, рок, поп, шансон, авторська пісня (тема 2 "Новаторство в музичному мистецтві").

Значну увагу слід приділяти на уроках формуванню вокально-хорових навичок. Зважаючи на вік учнів (початок мутаційного періоду голосу), учителю слід добирати яскраві сучасні твори, зокрема мовою оригіналу, цікаві для виконання дітям з відповідною вокальною теситурою. Крім того, доцільно спонукати учнів до створення елементарного музичного супроводу до виконуваних вокальних творів з допомогою комп'ютерних програм, електронних музичних інструментів (за наявності), мотивувати проявляти самостійність у процесі пізнання музичних явищ сучасності, використовувати Інтернет-ресурси, комп'ютерні програми з музичного мистецтва у пошуково-дослідній і соціокультурній діяльності.

На уроках інтегрованого курсу "Мистецтво" учні мають ознайомитися з різними видами аранжування народної та академічної музики, особливостями відображення етнічних мотивів у класичній і сучасній музиці; особливостями мистецтва архітектури, зокрема, на прикладі архітектурних пам'яток рідного краю, України; видів декоративно-прикладного мистецтва (тема 1 "Мистецтво у нашому житті"); особливостями сучасних музичних явищ - джаз, рок, поп, шансон, авторська пісня та різних видів дизайну (тема 2 "Новітні мистецькі явища, дизайн").

Провідними видами діяльності на інтегрованих уроках у 7 класі залишаються сприймання й аналіз-інтерпретація творів мистецтва та художньо-творча діяльність (хорова, художньо-практична). Важливого значення слід приділяти застосуванню на уроках інтегративних художньо-педагогічних технологій, методів і прийомів стимулювання асоціативно-образного мислення (міжвидових мистецьких паралелей, аналогій, порівнянь тощо), що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує навчальний матеріал різних видів мистецтва, насамперед музичного і образотворчого. Також на уроках доцільно застосовувати інтерактивні, проблемно-евристичні, комп'ютерні технології, стимулювати пошук учнями в мистецтві особистісно значущих смислів, співзвучних власному досвіду.

Особливістю навчальної програми є варіативність художнього наповнення змісту: кожен учитель може обирати різноманітні твори мистецтва для реалізації завдань програми, розкриття теми уроку та набуття учнями ключових і предметних компетентностей, визначених програмою.

Спрямовуємо увагу на те, що відбір художньо-дидактичного матеріалу для використання на уроках мистецьких дисциплін має базуватися з опорою на шедеври українських і зарубіжних митців, творчість народних майстрів, що активно сприятиме розвитку спеціальних художніх здібностей, формуванню естетичного смаку та художніх цінностей учнів.

Важливою є виховна функція мистецтва, на реалізацію якої слід звертати безпосередню й систематичну увагу на уроках. Вона закладена у самому змісті творів мистецтва, завдяки чому потрібно здійснювати виховання гуманістичних цінностей і пріоритетів, важливих моральних якостей особистості - доброти, дружби, любові, поваги до родини тощо.

Використання на уроках творів та характеристики творчості українських митців сприятиме формуванню основ патріотичного виховання особистості. Адже місія мистецтва є дуже важливою у справі виховання патріотизму, гордості за землю, країну, в якій ми живемо, талановитих людей, які виходили з нашого народу або таланти яких розквітали на теренах нашої землі. І тому саме з цієї позиції вчителю потрібно розкривати зміст творів українського мистецтва, адже українцями є чим пишатися: мистецькі шедеври з'являлися не

фрагментарно, а впродовж усього історичного і культурного розвитку. На теренах сучасної України була і велична трипільська культура, і відлуння античної цивілізації. Згадаймо, що саме Київ був матір'ю міст руських, а унікальні мистецькі явища - українське козацьке бароко, жанр хорового концерту, писанка, петриківський розпис є родом саме з України. І цей перелік можна продовжувати досить довго, адже в усіх видах мистецтва були в нашій культурі значні досягнення від найдавніших часів до сьогодення.

Учні 8 класів продовжать своє навчання за навчальною програмою "Музичне мистецтво", 8 клас (авт. Фільц Б. та ін.) (вид. "Перун", 2005 р.).

У 9 класі навчальним предметом художньо-естетичного циклу є художня культура, яка вивчається за програмою "Художня культура" авт. Л. Масол, Н. Миропольська (вид. "Перун", 2005 р.). Її зміст є логічним узагальненням вивченого учнями на уроках мистецьких дисциплін у 1-8 класах та пропедевтикою подальшого вивчення художньої культури у старшій профільній школі.

Звертаємо увагу, що відповідно до рекомендацій Міністерства (лист МОН від 27.01.2009 № 1/9-55), зважаючи на мистецьке наповнення змісту предмета, місцевим керівним органам освіти рекомендовано під час комплектації педагогічних працівників передбачити годинне навантаження з художньої культури насамперед учителів музичного чи образотворчого мистецтва.

Навчально-методичне забезпечення, рекомендоване Міністерством для використання в загальноосвітніх навчальних закладах, щорічно зазначається в Переліку програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в загальноосвітніх навчальних закладах, що друкується на початку кожного навчального року в "Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України" та розміщується на сайтах МОН (www.mon.gov.ua) та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitzo.gov.ua).

Більшість уроків з предметів художньо-естетичного циклу найдоцільніше будувати, використовуючи метод емоційної (художньо-педагогічної) драматургії. Метод емоційної драматургії спрямований на активізацію емоційного відношення школярів до мистецтва та сприяє створенню атмосфери зацікавленості, живого інтересу до уроку. Основна функція його полягає у тому, щоб допомогти учням зрозуміти, пережити досвід емоційно-естетичного ставлення до навколишнього світу, втілений в образній структурі твору мистецтва, окрім того цей метод покликаний робити процес пізнання мистецтва цікавим і захоплюючим.

Навчальна діяльність учнів з предметів художньо-естетичного циклу у 1-8 класах може проводитись у різних формах, окрім письмових (запис учнями будь-якої інформації зі слів учителя чи з дошки, контрольних, самостійних робіт, написання рефератів), які спричиняють додаткове недоцільне навантаження учнів. Примусове ведення учнями зошитів, виконання письмових домашніх завдань є недоцільним і несприятливим для організації творчої мистецької діяльності.

"Головне - не кількість інформації і набутих знань, а накопичення особистісного художньо-естетичного досвіду" - положення на якому базується навчання художньої культури.

Враховуючи методичні рекомендації минулих навчальних років, наполегливо рекомендуємо

педагогам художньої культури перейти із площини монологічного викладу навчального матеріалу у площину конструювання діалогу між учнями.

Цьому сприятиме використання різноманітних форм роботи на уроці, зокрема, інноваційних художньо-педагогічних технологій - інтегративних, проблемних, інтерактивних (дискусії, диспути), проектних (індивідуальні, групові та колективні проектні завдання), переважно заміняючи монологічну форму подачі матеріалу на діалогічну. Звертаємо увагу, що проектна діяльність має організовуватися на добровільних засадах: це стосується як вибору теми й обсягу пошукової роботи, так і форм презентації. В умовах особистісно-орієнтованого навчання головним завданням вчителя є зацікавлення учнів предметом, віднайти завдання, які відповідатимуть їхнім здібностям, і можливостям кожного школяра. Проектну діяльність учнів треба ретельно планувати, поетапно відстежувати й оцінювати результати. Вчителеві доцільно стежити за виконанням проектів, допомагати учням організовувати свою роботу, вчасно коректувати її, консультувати в разі виникнення труднощів.

Крім того, у старшій профільній школі важливим постає завдання професійної орієнтації учнів. Для цього слід зокрема у профільних класах посилити практичну спрямованість курсу через систему спеціальних творчих завдань з урахуванням інтересів учнів, які водночас виконують функцію "професійних випробувань" з метою реалізувати й перевірити здібності учнів.

Основними і обов'язковими видами діяльності на уроках, як уже зазначалося, має бути сприймання і аналіз-інтерпретація творів мистецтва та мистецька діяльність учнів (вокально-хорова, художньо-практична, творча). Тому оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється за основними видами діяльності на уроках відповідно до орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти (наказ МОН від 21.08.2013 № 1222).

Звертаємо увагу на те, що письмові тематичні перевірки (контрольні, самостійні роботи) з музичного мистецтва, інтегрованого курсу "Мистецтво" не проводяться. Тематична атестація проводиться один раз або двічі на семестр та виставляється в журналі в окрему колонку без дати. Деякі теми програм з музичного мистецтва розраховані на вивчення впродовж семестру. У цих випадках з метою узагальнення вивченого доцільно здійснювати проміжне оцінювання навчальних досягнень учнів. Тематичні оцінки з художньої культури у 10 - 11 класах виставляються після вивчення відповідного розділу програми. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності учнів, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми розділу. Тематична оцінка не підлягає коригуванню. Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Основним видом домашніх завдань в основній школі з предмета "Музичне мистецтво" мають бути завдання на слухання та інтерпретацію музики в навколишньому середовищі, а також завдання творчого спрямування. Домашні завдання з художньої культури можуть бути практично-творчого чи дослідницько-пошукового характеру (зокрема,

виконання проектів, створення композицій у різних мистецьких стилях тощо).

Зауважимо, що для учителів предметів художньо-естетичного циклу підготовлений навчально-методичний матеріал (в електронному вигляді, диск DVD), який буде передано до управлінь/відділів освіти міськ/рай рад для розповсюдження, ознайомлення та використання вчителями в роботі.

Подаємо перелік цих матеріалів:

1. Методичні рекомендації до викладання предметів художньо-естетичного циклу в 2015-2016 навчальному році.

2. Стан викладання предметів художньо-естетичного циклу за вимогами нового Державного стандарту.

3. Особливості викладання музичного мистецтва за новими програмами:

- 4 клас (Підручник Л.Г. Кондратова);

- 7 клас (Підручник Л.Г. Кондратова).

4. Програми (Нові):

- Програма "Музичне мистецтво", 1-4 класи;

- Програма з інтегрованого курсу "Мистецтво", 1-4 класи;

- Програма "Мистецтво", 5-9 класи;

- Програми для позашкільця.

5. Підручники (Електронна версія):

4 клас

- "Музичне мистецтво", авт. Л.Г. Кондратова (I та II семестр);

- "Музичне мистецтво", авт. А.І. Терещенко (I семестр);

- "Музичне мистецтво", авт. Л.С. Аристова... (I семестр);

- "Музичне мистецтво", авт. О.В. Лобова (I семестр).

7 клас

- "Музичне мистецтво", авт. Л.Г. Кондратова (I та II семестр);

- "Музичне мистецтво", авт. Л.С. Аристова... (I семестр);

- "Музичне мистецтво", авт. Л.О. Хлебнікова... (I семестр).

6. Орієнтовне календарно-тематичне планування уроків музичного мистецтва за новими програмами:

1 клас. За підручниками авторів:

- Л.Г. Кондратова;

- О.В. Лобова;

- Л.С. Аристова.

2 клас. За підручниками авторів:

- Л.Г. Кондратова;

- О.В. Лобова;

- Л.С. Аристова.

3 клас. За підручниками авторів:

- О.В. Лобова;

- Л.С. Аристова.

4 клас. За підручниками авторів:

- Л.Г. Кондратова;

- Л.С. Аристова.

5 клас. За підручниками авторів:

- Л.Г. Кондратова;

- Л.С. Аристова.

6 клас. За підручниками авторів:

- Л.Г. Кондратова;

- Л.С. Аристова.

7 клас. За підручниками авторів:

- Л.Г. Кондратова.

7. Навчально-методичний матеріал (Аудіо-, відео-, слайд-презентації, текстовий матеріал).

8. Пісні (Караоке);

9. Ноти до нових пісень.

Основні навчально-методичні матеріали будуть розміщені на сайті інституту.

Н.А. Лемешева,

методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

НАВЧИТИ ЛЮДИНУ ЖИТИ В СВІТІ ПРЯКОГО

Світ мистецтва безмежний. Пізнаємо ми його не день, не рік, а все життя. Тому вчитель покликаний розвивати в дітей художній смак, виховувати важливу для людини якість-любов до мистецтва, до прекрасного. Зорові образи, створені мистецтвом, легко запам'ятовуються й залишаються в пам'яті надовго. Вони збагачують емоційний світ, учать яскравіше сприймати навколишнє життя.

Першочергове завдання художнього виховання - розкрити і розвинути потенційні творчі здібності, закладені в кожній дитині від народження, незалежно від того, в якому напрямку ці здібності розвиватимуться, коли дитина подорослішає. Творчість як засіб спілкування допомагає вивільнитися підсвідомості дитини, багатогранно взаємодіяти з реальним фізичним світом та іншими людьми, а також є засобом висловлення почуттів, сприйняття і думок. Образотворча діяльність надає можливість доступними засобами висловити емоційний стан дитини, її ставлення до навколишнього світу, вміння самостійно створювати прекрасне, а також бачити його у творах мистецтва.

Освітня галузь "Мистецтво" - суттєвий компонент загальної освіти школяра, яка реалізується через навчальні предмети "Образотворче мистецтво" або інтегрований курс "Мистецтво", які кожний загальноосвітній навчальний заклад може обирати самостійно, рішення про що приймає загальноосвітній навчальний заклад (відповідно до Типових навчальних планів, затверджених наказом МОНмолодьспорту від 03.04.2012 № 409).

Робочі навчальні плани на 2015/2016 навчальний рік складаються відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України № 1/9-253 від 22 травня 2015 року "Про структуру 2015/2016 навчального року та навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів". Опублікований на сайті Освіта.UA у розділі "Законодавство. Середня освіта" [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/46996/.

Навчальні предмети художньо-естетичного циклу, до яких належать, насамперед, образотворче мистецтво, інтегрований курс "Мистецтво", художня культура, є предметами культуротворчого циклу, їх об'єднує загальний принцип "культуротворення", проте кожен з них має власні специфічні риси та завдання.

Образотворче мистецтво: початкова школа

Вивчення образотворчого мистецтва у 1-4 класах здійснюватиметься за навчальними програмами, затвердженими МОНмолодьспорту (наказ від 12.09.2011 № 1050):

- "Образотворче мистецтво", авт. Шмагалю Р.Т. Марчук Ж.С., Вачкова І.Б., Чорний О. В., Гнатюк М. В.

- "Мистецтво", авт. Масол Л.М., Гайдамака О.В., Очеретяна Н.В., Дмитренко О. М.

Програми розміщені на веб-сайті Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua), видрукувані у видавництві "ВД "Освіта", 2012 р. та фаховому науково-методичному журналі "Мистецтво та освіта" (№№ 1-4 за 2012 рік).

Відповідно до нових навчальних програм авторськими колективами, переможцями Всеукраїнського конкурсу рукописів підручників для

учнів 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів створені навчально-методичні комплекти (підручник, робочий зошит, електронний оптичний диск (CD)) відповідно для кожного класу:

- "Образотворче мистецтво", автори Трач С.К., Резніченко М.І., видавництво "Навчальна книга - Богдан";

- "Образотворче мистецтво", автори Калініченко О.В., Сергієнко В.В., видавництво ВД "Освіта";

- "Мистецтво", автори Масол Л.М., Гайдамака О.В., Очеретяна Н.В., видавництво "Генеза".

Кожне завдання, що пропонується до виконання на уроках образотворчого мистецтва у початковій школі, повинно приваблювати учня новим, цікавим змістом. Прагнення до власної творчості в учнів виникатиме за умов, коли творча думка дитини сягатиме за межі запланованого матеріалу, а навчальний матеріал указуватиме дітям нові шляхи, відкриватиме перед ними нові технічні можливості. Оскільки програмою на уроки образотворчого мистецтва відведено одну годину на тиждень, витратити час на так зване "вільне малювання" недоцільно.

Оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів здійснюється відповідно до наказу МОН України від 21.08.2013 №1222 "Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти". Опублікований на сайті Освіта.UA у розділі "Законодавство. Середня освіта" [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36975/

Для оцінювання знань, вмінь, навичок, ставлень до мистецтва учнів 2 класу за рішенням педагогічної ради замість балів використовуються усні та письмові словесні (вербальні) оцінки.

Для оцінки результатів вияву творчих якостей особистості розроблено критерії оцінки художньо-творчого потенціалу молодших школярів та його показники, їх основою визначено діяльнісний підхід, оскільки за діяльністю та її результатами можна судити про творчі здібності учнів. Із цією метою було укладено перелік якісних показників образотворчих робіт учнів у системі структурних складових художньо-творчого потенціалу. До уваги бралася виразність малюнка як одного із найважливіших показників художнього розвитку дітей та вміння учнів віднаходити художньо-виражальні засоби створення художнього образу залежно від їх індивідуального уявлення про естетичні ознаки образів предметів реального світу.

З метою плекання в учнів початкової школи інтересу до художнього пізнання через різноманітні форми мистецької діяльності; розкриття внутрішнього потенціалу кожного учня, незалежно від рівня його творчих обдарувань; виховання впевненості у власних можливостях пізнання навколишнього світу і мистецтва в цілому, створення власних творчих робіт та забезпечення емоційного комфорту дитини вводиться мотиваційна шкала оцінювання учнів з предметів художньо-естетичного циклу, тобто вербальне оцінювання рівня творчих досягнень школяра.

Мотиваційними критеріями оцінювання наслідків навчання мистецьких дисциплін є:

- інтерес до уроків та мистецтва загалом;
- спрямованість діяльності на сприймання, пізнання творів та власну творчість;
- самовідчуття спроможності себе та інших в реалізації художніх потреб, що вирішальною мірою залежить від досвідченості та мудрості вчителя;
- ініціативність, що передбачає свободу творчого виявлення, активне включення у творчий процес на уроках, прагнення застосування набутого досвіду у позаурочний час.

Тому, у будь-якому випадку не слід протиставляти дітей одне одному. Можна порівнювати лише певні досягнення учня. Стимулюючим буде порівняння роботи (відповіді, поведінки тощо) з тим, як працювала дитина раніше, проте не вдаватися до порівняння успіхів чи невдач окремих учнів. Водночас доцільно вчити дітей здійснювати не лише самооцінювання, а й взаємооцінювання, колективне оцінювання. Це активізує навчальну роботу, допомагає формуванню в школяра зацікавленого ставлення до критики, висловленої на його адресу, зміцнює відчуття своєї значимості в колективі, сприяє усвідомленню турботи про нього товаришів.

Для більш якісного викладання предмета образотворчого мистецтва у 1-4 класах календарне планування, конспекти уроків, методичні посібники опубліковані на сайті "Класна оцінка" у віртуальному педагогічному Інтернет-клубі "Палітра" вчителів художньо-естетичного профілю закладів освіти Черкаської області (адреса: <http://palitra.klasna.com>) (у розділі "Скарби методичних досягнень. Образотворче мистецтво у початковій школі").

У 2015/2016 навчальному році впроваджується нова навчальна програма для початкової школи у 4-му класі, створена відповідно до нового Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого Постановою КМУ № 462 від 20.04.2011.

Провідною лінією програми 4 класу є поняття "художній образ", його тлумачення на пропедевтичному рівні. Учні повинні отримати чітке уявлення про специфіку вирішення художнього образу в різних видах образотворчого мистецтва.

У 4 класі діти продовжують ознайомлюватися з особливостями художньо-образної мови творів народних майстрів, отримують елементарні уявлення про інтер'єр як внутрішній вигляд споруди, вчать створювати декоративно-орнаментальні композиції, закріплюють знання про художні традиції рідного краю, про деякі осередки народних художніх промислів України.

Велика увага у програмі приділяється специфіці створення фантастичного (казкового) та реалістичного образу, а також різниці між декоративною та реалістичною манерою зображення.

У 4 класі розширюється коло відомостей про основні жанри образотворчого мистецтва (пейзаж, портрет, натюрморт, анімалістичний), вдосконалюються навички створювати (на елементарному рівні) сюжетно-тематичні картини.

Програмою передбачено узагальнення вивченого протягом 1-3 класу, формування в учнів системи знань з основ образотворчої грамоти та цілісного художнього бачення світу.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДРУЧНИКІВ

"Образотворче мистецтво. 4 клас". (авт. М.І. Резніченко, С.К. Трач).

Підручник побудований з урахуванням традицій українського національного мистецтва в контексті зі світовою культурою. Інформаційно-ілюстративний

матеріал є наочним джерелом формування художньої та духовної культури особистості.

Підручник запропоновано у комплекті з альбомом-посібником, книгою для вчителя (поурочними розробками) та набором таблиць. Навчальний матеріал подається за структурно-логічними блоками і забезпечує формування предметної компетентності, диференційований підхід до навчання та стає основою для подальшого накопичення досвіду образотворчої діяльності учнів в основній школі.

Завдання підручника передбачають основні види художньо-пізнавальної (естетичне сприйняття дійсності та творів мистецтва) і практичної діяльності. Зображальна діяльність включає розумово-практичні способи дій учнів за зразком (навчальні вправи), творчі завдання - зображення на площині фарбами та графічними матеріалами, а також в об'ємі (пластилін, папір). Зображення форм реальної дійсності в предметному, асоціативному, декоративному вигляді.

Тематика поурочних матеріалів відокремлена одна від одної спеціальною ілюстративною вставкою. У кожній темі спеціальні (художні) терміни, які є обов'язковими для засвоєння та розуміння учнями, виділені кеглем і кольором. Тлумачення окремих образотворчих понять наведено наприкінці підручника у словнику.

"Образотворче мистецтво. 4 клас" (авт. О.В. Калініченко, В.В.Сергієнко)

Зміст підручника дає можливість учням розуміти його сутність та успішно самостійно користуватись ним. Школярі знайомляться з образотворчим мистецтвом разом з героєм-комунікатором - чарівницею Гармонією, шукають країною образотворчого мистецтва Фантазію, яку викрали Нудьга та Лінь. Оригінальність подання навчального матеріалу полягає у тому, що для оптимального художньо-естетичного розвитку молодших школярів зміст підручника побудовано за наскрізним тематичним принципом та з урахуванням варіативності художньо-практичних завдань, які учень самостійно вибирає з кількох запропонованих варіантів, що дозволяє втілити особистісно розвиваючу парадигму освіти.

Багатим є художнє оформлення підручника: у ньому широко представлено репродукції художніх творів високого ґатунку вітчизняних і зарубіжних митців, наведено методичні рисунки до кожної теми. Ілюстрації підручника виконують не тільки естетичну, але й методичну функцію: оформлення тематичних заставок, колонитулів та колонцифр спрямоване на краще усвідомлення, закріплення навчального матеріалу. Пояснення достатньо вичерпні. Підручник інтерпретує навчальний зміст у доступній учням формі, містить систему завдань, об'єктивно посилює для школярів.

Навчальний матеріал побудований на вихованні в учнів цілісного сприймання дійсності за художньо-естетичними законами, розвитку зорової культури і творчої уяви, а також оволодінні різноманітними засобами створення художніх образів. Автори підручника коректно та повно використовують можливості змісту для позитивного впливу на формування почуття національної самосвідомості, патріотизму, гуманістичних цінностей, життєвих пріоритетів школярів.

"Мистецтво. 4 клас" авт. Л.М. Масол, О.В.Гайдамака, Н.В.Очеретяна)

Оригінальність цього підручника полягає в тому, що його зміст побудовано за моделлю поліцентричної інтеграції мистецьких знань, яка передбачає інтегрування домінантних змістовних ліній - музичного та образотворчого мистецтва, які органічно

поєднуються в єдиний тематичний цикл і збагачуються елементами хореографії, театру, кіно, які входять до мистецько-синтетичної лінії. Макет видання сформовано за домінуючими лініями курсу - матеріал із музичного і образотворчого мистецтва подається ритмічно - розворотами, які об'єднують єдиною темою.

Інформаційна функція забезпечується завдяки ретельному відбору художньо-дидактичного матеріалу з опорою на шедеври українських і зарубіжних митців, приклади творчості народних майстрів. Ураховуючи вікові особливості учнів, інформація в підручнику подається у двох формах:

- текстова інформація, кількість якої мінімізовано відповідно до віку учнів;
- візуальна інформація: зображення поетапного виконання практичного завдання із образотворчого мистецтва, нотний текст пісень, що вивчаються, схеми-завдання тощо.

Розвивальна функція підручника досягається за рахунок спрямування його змісту на розвиток спеціальних художніх здібностей - музичного слуху та чуття ритму, композиційного бачення та відчуття виразності лінії та кольору. У підручнику передбачено обов'язкове здійснення учнями початкових класів на уроках мистецтва таких видів діяльності як сприймання, аналіз та інтерпретація творів мистецтва (музичного, візуального, театрального, кіномистецтва), а також практичної музичної та образотворчої діяльності - спів пісень, гра на дитячих музичних інструментах, ритмічна і пластична імпровізація, створення композицій у графіці, живопису, скульптурі, декоративному мистецтві тощо.

Виховна функція реалізується через введення у текст підручника тем про рідний край (Тема I. Твій мальовничий світтанковий край: "О, караю мій, Україно, ти прекрасна!", "Українські візерунки", "До народних джерел", Тема IV. Дзвони минулого, шляхи майбутнього: "Великоднє свято", "Обрядові символи сивої давнини"), гуманістичні цінності й пріоритети, важливі моральні якості особистості - доброта, дружба, любов, повага до традицій різних народів (Тема II. Мидіти твої, Україно!: "Брати - слов'яни", "У гості до поляків", "Радіймо з греками", формування уявлення про мистецтво народів світу (Тема III. Подорожі країнами і континентами).

Невід'ємною складовою комплексу "Мистецтво. 4 клас" є робочий зошит, у якому вміщено навчально-ігрові завдання, які допоможуть швидко і цікаво повторити та закріпити матеріал, поданий у підручнику, а також виконати практичне завдання з образотворчого мистецтва.

Для більш якісного викладання предмета образотворчого мистецтва у початковій школі за новою програмою календарне планування, конспекти уроків, методичні посібники опубліковані на сайті "Класна оцінка" у віртуальному педагогічному Інтернет-клубі "Палітра" вчителів художньо-естетичного профілю закладів освіти Черкаської області (адреса: <http://palitra.klasna.com>) (у розділі "Скарби методичних досягнень. Образотворче мистецтво у початковій школі").

Образотворче мистецтво: основна і старша школа

Сучасна художньо-естетична освіта ґрунтується на засадах особистісно-орієнтованого і компетентного підходів, визначених основними нормативними документами освітньої галузі - державним стандартом, навчальними програмами (зокрема, з урахуванням вимог Державного стандарту початкової загальної освіти, прийнятого Постановою кабінету Міністрів України від 20.04.2011р. № 462 на прикладі освітньої галузі "Мистецтво".

Навчальна програма "Мистецтво" для 5-9 класів (авт. Л.Масол, О.Коваленко, Г.Соцька, Г.Кузьменко, Ж.Марчук, О.Константинова, Л.Паньків, І.Гринчук, Н.Новікова, Н.Овіннікова) розміщена на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (www.mon.gov.ua), та видрукувана у фаховому науково-методичному журналі "Мистецтво та освіта" (№№ 1-2 за 2013 рік).

Освітня галузь "Мистецтво" реалізується навчальними предметами "Образотворче мистецтво", "Музичне мистецтво" або інтегрованим курсом "Мистецтво", рішення про що приймає загальноосвітній навчальний заклад (відповідно до Типових навчальних планів, затверджених наказом МОНмолодьспорту від 03.04.2012 № 409).

Звертаємо увагу на те, що відповідно до Типових навчальних планів для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов, з поглибленим вивченням предметів технічного (інженерного) циклу, спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів, класів з поглибленим вивченням окремих предметів (додатки № 3, 4, 5, 8 до наказу МОНмолодьспорту від 03.04.2012 № 409 "Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня") на вивчення предметів художньо-естетичного циклу передбачено 1 навчальна година. З метою повної реалізації вимог освітньої галузі "Мистецтво" державного стандарту рекомендуємо використовувати додатково 1 годину за рахунок варіативної складової навчального плану.

У 2015-2016 н.р. відповідно до наказу МОНмолодьспорту від 03.04.2012 № 409 за новими навчальними планами та програмами починають навчатися учні 7-х класів. Якщо у 5 класі було зроблено акцент на вивчення особливостей мови та видів різних мистецтв, у шостому класі в учнів є можливість усебічно ознайомитися з усіма основними жанрами музичного та образотворчого мистецтва (тема року - "Жанри мистецтва"), то у 7-му класі на уроках образотворчого мистецтва, згідно з програмою "Мистецтво" (авт. Масол Л. та ін.), відбувається подальше закріплення і поглиблення знань з архітектури, декоративно-прикладного мистецтва, дизайну. На цій ґрунтовній основі учням буде легше опанувати особливості художніх стилів, що вивчатимуться у майбутньому - у 8-9-х класах

Відповідно до нової програми учасниками Всеукраїнського конкурсу рукописів підручників стали такі підручники для 7 класу:

- "Образотворче мистецтво": підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів Железняк С.М., Ламанова О.В. . ТОВ "Видавництво "Генеза";
- "Образотворче мистецтво", авт. С.І.Федун О.В.Чорний. Тернопіль. Навчальна книга - Богдан";
- "Образотворче мистецтво", авт. Т.Є.Рубля . ВТФ "Перун";
- "Образотворче мистецтво", авт. Л.В.Папіш, М.М.Шутка;
- "Мистецтво" (інтегрований курс), авт. Л.М.Масол, О.В.Гайдамака, Г.В.Кузьменко Н.А.Лемешева. Видавництво "Світоч".

Нові підручники для 7 класу містять основний навчальний (текстовий та ілюстративний) матеріал, який учні мають опанувати на уроках. У підручниках вміщено якісно дібраний ілюстративний матеріал: репродукції творів різних видів мистецтва, фотографії, схеми поетапного виконання практичних завдань з образотворчого мистецтва.

Виклад навчального матеріалу подається відповідно до вікових особливостей учнів 7-го класу.

Кожен з підручників реалізує вимоги навчальної програми, разом з тим має свої особливості і тому

при роботі з підручником учнів на уроках мистецьких дисциплін потрібно використовувати переваги кожного з видань.

Навчальний матеріал 7-го класу базується на сприйманні, вивченні і передаванні в зображеннях на площині та в об'ємі предметного світу. Композиційна діяльність передбачає розширення і закріплення знань учнів про композиційні правила, прийоми та засоби створення художнього образу в реалістичній та декоративних манерах.

У 7-му класі, згідно з програмою образотворчого мистецтва, тематикою року є "Образотворче мистецтво: діалог традицій і новаторства", яка поділяється на такі розділи:

1. "Образотворче мистецтво в нашому житті" (містить такі теми: "Архітектура", "Декоративно-прикладне мистецтво").

2. "Дизайн".

Особливу увагу під час вивчення теми "Архітектура" слід приділити таким навчальним завданням:

- розрізненню понять "будівництво" і "архітектура";
- розумінню особливостей архітектурної форми як засобу створення архітектурного образу;
- розумінню зумовленості архітектурного образу, конструктивних особливостей і функціонально-планувальної структури споруди природним середовищем, умовами життя людей, рівнем розвитку техніки. Індивідуальними перевагами автора проекту;
- усвідомленню єдності архітектурної тріади: корисність - міцність - краса (функція - конструкція - форма);
- вивченню видів архітектури (об'ємних споруд, ландшафтна, містобудування) та за призначенням (житлова, промислова, громадська, культова), композиційних засобів (тектоніка, пропорції, масштабність), засобів художньої виразності (симетрія, асиметрія, рівновага, фактурність, ритм);
- передаванню тривимірного простору та об'єму лінійними та світлотіньовими засобами, уявлення про фронтальну та кутову перспективу;
- особливості зображення екстер'єру та інтер'єру будівлі, специфіку сприйняття кольору в екстер'єрі та інтер'єрі, вміння графічно зображувати фронтальний вигляд споруд та інтер'єр;
- розвитку просторового мислення, вміння уявляти та відображати будівлі, архітектурні пейзажі, інтер'єр, будувати багатопланову композицію;
- формуванню уявлення про українські та світові архітектурні пам'ятки.

Побудова зображень (будівель, інтер'єру) з врахуванням перспективних змін є важливою для розвитку просторової уяви та досить складною для виконання для учнів. Тому перед тим як почати зображати, наприклад, будівлі, потрібно обов'язково спочатку пригадати особливості побудови геометричних тіл відносно лінії горизонту. Аналізуючи форму будинку, учитель обов'язково звертає увагу не те, що в основі форми є поєднання геометричних тіл. Побудова малюнку має здійснюватися за чітко вказаними та продемонстрованими вчителем на дошці етапами, які повинні залишатися на дошці до закінчення уроку.

Ознайомлюючи школярів зі світовими і Українськими архітектурними шедеврами, вчитель акцентує увагу, як у творах архітектури втілюлися провідні ідеї минулого і сучасності, колективний геній народів, їх слава, історія, пояснює чому архітектуру називають "кам'яним літописом".

Подальше знайомство з темою "Декоративно-прикладне мистецтво" у 7-му класі передбачає опанування прийомів стилізації, мови символів у

різних видах декоративного мистецтва. Учні ознайомлюються з історичними витоками розвитку декоративно-прикладного мистецтва та його представниками, опановують техніки розпису, витинання, писанкарства тощо.

Основні навчальні завдання:

- розуміння значення оберегової символіки в народному мистецтві;
- освоєння прийомів декоративної розробки і збагачення форми (деталлями, фактурою, текстурою...);
- трансформування рослинних, зооморфних та антропоморфних об'єктів у декоративні образи;
- розвиток умінь декорування візерунком різних форм та поверхонь.

Для того, щоб навчальний матеріал з декоративно-прикладного мистецтва назавжди викарбувався в пам'яті школярів, бажано здійснити екскурсію до музеїв декоративно-прикладного мистецтва, організувати зустріч з народними умільцями.

Завершується вивчення образотворчого мистецтва темою "Дизайн". В ході вивчення якої учні знайомляться з різними видами дизайну: графічним дизайном, промисловим дизайном, дизайном середовища (інтер'єру та ландшафту).

Основні навчальні завдання:

- формування уявлення про необхідність конструювання предметів, технічних засобів, архітектурних споруд, організації довкілля;
 - оригінальність нових конструктивних рішень;
 - формування і розвиток понять про узгодженість функції. Способу виготовлення предмету та його художньо-образної характеристики;
 - формування уявлень про фірмовий стиль;
 - розкриття образу шляхом свідомого вибору динамічної або статичної композиції, плавних, округлих, гострокутних форм, контрастної або нюансної колірної гами.
- Ознайомлюючи учнів з дизайном, вчитель звертає увагу на те, що фактично, у сучасному світі неможливо знайти сфери виробничої чи соціальної практики країни, у якій би не брали участь професійні художники-проектувальники, дизайнери. Дизайн сьогодні - це провідна технологія у створенні будь-яких речей, починаючи від літаків та суден і завершуючи модельним одягом та побутовими приладами.

Однією з умов виразності об'єктів художнього конструювання є композиційна якість. Вона складається з гармонійності, співрозмірності та цілісності, які є важливими факторами естетичної досконалості виробів.

Під час виконання практичних завдань, необхідно наголосувати школярам на те, що у композиції художньо конструкторських виробів діють закони масштабу, пропорційності, контрасту.

На відміну від законів композиційні прийоми належать до категорій, що відіграють важливу роль у розробці конструктивних ідей тектонічної структури та посиленні пластичної й емоційної виразності композиції виробу. До головних композиційних прийомів належать ритм, метр, симетрія, асиметрія, статика і динаміка.

Особливу увагу на уроках необхідно приділити питанням кольорознавства, а саме гармонійному поєднанню кольорів. Адже колір відіграє велику роль у нашому житті і діяльності, оточує і супроводжує нас усюди. Художники, архітектори, дизайнери, розв'язують композиційні задачі, пов'язані з кольоровим кліматом міста, виробничого і суспільного інтер'єрів, гармонізація кольорів є головною прикрасою виробу.

Художня культура

На завершальному етапі художньої освіти в школі культурологічний аспект опанування мистецтв стає провідним. Базовий курс "Художня культура", що, згідно з освітнім стандартом, вводиться у загальноосвітніх навчальних закладах, починаючи з 9-го класу і продовжується у всіх, без винятку, профілях старшої школи (10-11 кл.), набуває значення узагальнюючого щодо вивчення циклу мистецтв у середній школі. "Художня культура" вивчається за програмою авт. Л.Масол, Н.Миропольська (вид. "Перун", 2005 р.; www.mon.gov.ua). Її зміст є логічним узагальненням вивченого учнями на уроках мистецьких дисциплін у 1-8 класах та пропедевтикою подальшого вивчення художньої культури у старшій профільній школі. Звертаємо увагу, що відповідно до рекомендацій Міністерства (лист МОН від 27.01.2009 №1/9-55), зважаючи на мистецьке наповнення змісту предмета, місцевим керівним органам освіти рекомендовано під час комплектації педагогічних працівників передбачити годинне навантаження з художньої культури насамперед учителів музичного чи образотворчого мистецтва.

Конструювання різних моделей організації змісту курсів з художньої культури можливе на засадах синтезу словесної, музичної, візуальної та інших видів художньої творчості. Основою традиційної побудови часто стає тріада "слово - звук - колір" як специфічна форма буття різних типів культури, які послідовно проходять через історично зумовлені "архетипи". Сучасне збагачення пізнавальних і виховних можливостей мистецької освіти передбачає введення обов'язкового компонента кіномистецтва.

Структурування матеріалу можливе на історико-хронологічній (художньо-стильовій) основі, з поділом на дві частини - українську і зарубіжну культуру або без такого поділу; циклічно (культура різних цивілізацій), за "принцип культурних регіонів". Компаративний підхід ("Україна - Європа", "Україна - світ") уможлиблює посилення виховного потенціалу курсу художньої культури завдяки впровадженню полікультурної складової й одночасного збереження національних пріоритетів, наріжною ідеєю стає акцент не на тому, що роз'єднує, а на тому, що об'єднує різні культури в глобалізованому світі, це зумовлює органіку етнонаціональної серцевини й полікультурного контексту: через ціннісний вплив мистецтва ефективніше відбувається і національно-культурна ідентифікація особи і діалог культур.

З художньої культури у 2015/2016 навчальному році учні продовжать працювати за одним з трьох підручників: авт. Л. Масол; авт. Л.Климова; авт.Н. Назаренко та ін.

Учні 10-11 класів відповідно до обраного профілю навчання опануватимуть художню культуру за програмами рівня стандарт, академічного та профільного рівня авт. Л.Масол, Н.Миропольська, що міститься в Збірнику програм з художньо-естетичного циклу для 5-11 класів (вид. "Перун", 2005 р.), Збірнику програм для профільного навчання (вид. "Оберіг", 2009 р.) та розміщена на офіційному веб-сайті МОНмолодьспорту (www.mon.gov.ua).

Нагадуємо, що відповідно до Листа МОН № 1/9-607 від 07.03.14 року, у навчально-виховному процесі може використовуватися навчальна література, яка має відповідний гриф Міністерства або схвалення для використання у загальноосвітніх навчальних закладах.

Сучасна система загальної середньої освіти вже не може задовольнятися пасивним запам'ятовуванням інформації, оскільки її обсяг такий великий і різноманітний, що неактивна, незацікавлена свідомість не може її засвоювати і

практично застосовувати в житті. Тому успішне, ефективне навчання у XXI ст. можливе тільки за умови створення мотивації до творчої активності - визначальної умови духовного, інтелектуального розвитку особистості. Саме на це і спрямована визначена програмою для 9-11-х класів мета вивчення художньої культури в загальноосвітніх навчальних закладах, яка полягає "в особистісному художньо-естетичному розвитку учнів, формуванні у них світоглядних орієнтацій і компетенцій у сфері художньої культури, вихованні потреби у творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні у процесі опанування цінностей української та зарубіжної культури".

Обираючи певну систему методів, прийомів, різноманітних навчальних ситуацій, сучасних технологій навчання учитель художньої культури має передусім спрямувати свою діяльність не лише на те, щоб школярі опанували якомога більше інформації, пов'язаної з теорією та історією різних видів мистецтва, а спонукати формуванню особистісного ставлення учнів до світу естетичних цінностей.

Сучасна методика викладання художньої культури орієнтується передусім на ті форми роботи, що сприяють усебічній активізації пізнавальної діяльності і надають творчій спрямованості діалогу школярів зі здобутками художньої культури.

Методична концепція організації дидактичної взаємодії зі старшокласниками, обраний для уроку ілюстративний матеріал покликаний створити інформаційно-комунікативний простір на уроці, сприятливий для емоційно забарвленого діалогу між учнями, вчителем і учнями, між учнем і твором мистецтва. Такий діалог є багатовекторним, оскільки відбувається не тільки з однокласниками, з учителем, а й з внутрішнім "Я" особистості, з самим мистецьким явищем. "Цінуючи духовне начало в іншому, ми розвиваємо його і в собі" - ця думка психолога А. Б. Добрович може стати вихідною для вчителя, оскільки його надзавдання - досягти найвищого рівня такого діалогу - духовного. Для педагога це вершина педагогічної майстерності, на яку він сходить протягом усього свого фахового життя, прагнучи передати своє розуміння скарбів художньої культури людства і зацікавити учнів. Реагування на дії вчителя під час спілкування на уроці передбачає не тільки віддзеркалення здобутих учнями знань, а й, звісно, аналіз одержаної інформації, роздуми над нею. Педагог має бути орієнтованим передусім на внутрішній світ учнів, на особистісно значущу суть, що виникає у свідомості в процесі роботи з новим матеріалом.

Отже, важливим змістом гуманістичної взаємодії є відкрита система знань і ціннісних відносин, сформованих у сприятливому комунікативному просторі. У цьому сенсі важливою є не зовнішня ефективність методичних прийомів, створених навчальних ситуацій, а глибинне проникнення в сутність здобутих знань. Саме такий процес і надає можливості старшокласникові дійти суто індивідуального розуміння необхідності для власного духовного зростання здобутих на уроках художньої культури знань. А це відбувається тільки за умови активної та зацікавленої участі учнів в інтерпретації творів мистецтва, під час якої жодна висловлена думка не буде сприйнята ні вчителем, ні однокласниками як неправильна (йдеться, звичайно, не про конкретний факт, який потребує запам'ятовування, а про індивідуальну рецепцію твору).

Світ культури з його мовою символів є тим засобом виховання, що стимулює особистість до саморозвитку, духовного збагачення. Не розуміючи

символіки, людина не може адекватно сприймати здобутки культури, вести внутрішній діалог з твором мистецтва, отримувати естетичну насолоду і діяти значущих для себе висновків. Розуміння мови культури й оволодіння нею надає здатності до оцінки й самооцінки, до екзистенційного вибору, культурної самоідентифікації. Тому на уроках художньої культури має більше уваги приділятися з'ясуванню особливостей символічної мови мистецтва, а не акумулюванню різноманітних відомостей.

Для оцінювання досягнень учнів характерна багатофункціональність, єдність діагностичної, коригуючої, стимулюючо-мотиваційної, навчальної, виховної, розвивальної, прогностичної функцій. Це зумовлено багатоконечною змісту предмета художньої культури, спрямованого на цілісне формування полі художнього образу світу.

Поглиблене вивчення мистецьких дисциплін - запорука якісної допрофільної підготовки учнів основної школи, що в подальшому дасть їм можливість свідомо обрати профіль навчання. У старшій школі вивчення обраних учнями факультативних курсів та курсів за вибором допомагає їм визначитися із вибором майбутньої професії. Вивчення факультативних курсів та курсів за вибором організовується за умови наявності бажання учнів їх вивчати і створення належних умов для їх опанування. Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України сформовано та рекомендовано два збірники програм факультативних курсів та курсів за вибором для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл музичного та художнього профілю (вид. "Ранок", 2009 р.). Пропоновані в збірниках програми можуть використовуватися не лише в спеціалізованих школах, а й у будь-яких загальноосвітніх навчальних закладах для допрофільної підготовки учнів.

У старшій профільній школі важливим постає завдання професійної орієнтації учнів. Для цього слід, зокрема у профільних класах, посилити практичну спрямованість курсу через систему спеціальних творчих завдань із урахуванням інтересів учнів, які водночас виконують функцію "професійних випробувань" з метою реалізувати й перевірити здібності учнів. Ознайомленню зі світом мистецьких професій (реставратора, мистецтвознавця, архітектора, картографа, дизайнера, критика тощо) допоможуть завдання типу: розробити дизайн власного кишенькового годинника; конкурс моделей одягу із використанням елементів, винайдених французькими модельєрами, конкурс лібрето балету, відгуків (рецензій) на переглянутий фільм та ін. Безумовно, кожний педагог може самостійно розробити аналогічні зразки практичних завдань-випробувань.

У 9 та 11 класах предмет "Художня культура" може складатися під час державної підсумкової атестації як предмет за вибором в основній та старшій школі, та як профільний предмет в 11 класі (для учнів, які навчалися у класах з профільним навчанням). У загальноосвітніх навчальних закладах (класах, групах) з поглибленим вивченням предметів, спеціалізованих навчальних закладах, ліцеях, гімназіях, колегіумах таким предметом за вибором може бути той, що вивчався поглиблено. Державна підсумкова атестація з художньої культури проводиться відповідно до рекомендацій Міністерства. Підготовкою до успішного складання державної підсумкової атестації може бути системне застосування на уроках художньої культури типів завдань, запропонованих у збірниках для державної підсумкової атестації - завдання на порівняння,

узагальнення і систематизацію, здійснення мистецьких аналогій, аналіз-інтерпретацію мистецьких творів, створення міні-проектів.

Порядок заповнення сторінок класного журналу та оцінювання навчальних досягнень учнів 5-11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється відповідно до наказу МОН від 03.06.2008 № 496 "Про затвердження Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11(12) класів загальноосвітніх навчальних закладів"

Домашні завдання з художньої культури можуть бути практично-творчого чи дослідницько-пошукового характеру (зокрема, виконання проєктів, добір асоціативного (візуального, музичного) ряду, підготовка сценарію позакласного заходу, упорядкування картотеки та ін.).

Модернізація матеріально-технічної бази.

Для забезпечення якісної освіти необхідно продовжити створення навчальних кабінетів з дисциплін художньо-естетичного циклу в загальноосвітніх навчальних закладах з комплектацією їх комп'ютером, електронною бібліотекою, навчально-дидактичним матеріалом та підписними періодичними виданнями - науково-методичного журналу "Мистецтво та освіта", "Мистецтво в школі", освітньо-мистецького посібника-часопису "Артклас".

Навчально-методичне забезпечення, рекомендоване Міністерством до використання в навчальних закладах, зазначено у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційних веб-сайтах МОНмолодьспорту (www.mon.gov.ua) та Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitzo.gov.ua).

Обласна творча група з образотворчого мистецтва

23.03.2015 року відбулося засідання обласної творчої групи учителів образотворчого мистецтва у Інтернет-режимі з проблеми "Особливості викладання образотворчого мистецтва у 7 класі".

У ході підготовки до впровадження нової програми з образотворчого мистецтва у 7-му класі проведена ґрунтовна робота обласної творчої групи вчителів образотворчого мистецтва. Результатами діяльності якої є - підготовка методичного комплексу "Образотворче мистецтво у нашому житті". Комплект містить книгу для вчителя, яка складається з кількох розділів, а саме: "Методичні рекомендації до викладання образотворчого мистецтва у 7-му класі", "Календарно-тематичне планування уроків", "Методичні розробки 34-ох уроків образотворчого мистецтва" і електронного помічника вчителя з презентаціями, аудіо і відео фрагментами до кожного уроку.

Вся робота районних (міських) методоб'єднань учителів образотворчого мистецтва має бути направленою на:

- систематизування роботи вчителя з різних напрямків та видів мистецької діяльності;
- узагальнення, організацію обміну досвідом роботи вчителів мистецьких дисциплін на різних рівнях (включаючи і шкільний);
- впровадження новітніх технологій навчання;
- підготовки вчителів до атестації;
- участі у конкурсі "Учитель року - 2015" в номінації "Образотворче мистецтво" (обов'язково обговорити наслідки такої участі на серпневих засіданнях методичних об'єднань вчителів образотворчого мистецтва і визначитись з планами самоосвітньої роботи по ліквідації прогалів у знаннях учителів);
- надання допомоги молодим спеціалістам та вчителям-нефахівцям образотворчого мистецтва у підготовці методичних розробок, оволодінні

інноваційними технологіями навчання шляхом проведення індивідуальних та колективних консультацій та організації наставництва;

- пропаганда новинок методичної та навчальної літератури, публікацій педагогічних видань;
- організацію друку своїх досягнень у науково-педагогічній пресі;
- створення персональних сайтів, блогів учителів предметів художньо-естетичного циклу в мережі Інтернет;
- організацію конкурсної та виставочної діяльності.

Завдання шкільних методичних об'єднань з мистецтва та самоосвіти вчителів:

- ознайомлення з керівними документами, щодо викладання предметів художньо-естетичного циклу в наступному навчальному році (рекомендації, програми);
- вимоги щодо проведення уроків образотворчого мистецтва, художньої культури в 2015-2016 навчальному році (діяльнісний та компетентнісний підходи, особистісно-зорієнтоване навчання);
- сприймання, інтерпретація та оцінювання художніх творів, естетичних явищ в навколишній дійсності, які передбачені програмою;
- перегляд нових посібників щодо викладання предметів художньо-естетичного циклу та підручників з образотворчого мистецтва (4 та 7 класи);
- обговорення досягнень психо-педагогічної теорії і практики, сучасних освітніх та мистецьких технологій;
- пізнання історії розвитку мистецтва та оцінювання художніх творів різних видів мистецтва за спільним художнім образом;
- авторські виставки творчих робіт вчителів (методичних напрацювань, виконання практичних робіт у різних видах та жанрах мистецтва);
- відвідування відкритого уроку або виховного заходу вчителів, які атестуються;
- обговорення відкритого уроку або виховного заходу вчителів.
- участь у педагогічних конкурсах фахової майстерності, у роботі творчих груп;
- організація творчих мистецько-педагогічних майстерень;
- взаємовідвідування тренінгів, майстер-класів, семінарів-практикумів, практичних конференцій, ділових ігор, круглих столів тощо;
- творчий звіт педагогічного досвіду з образотворчого мистецтва вчителів, які атестуються.
- підбиття підсумків роботи шкільного МО за навчальний рік.
- Колективне планування роботи МО на новий навчальний рік.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДЛЯ

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. [Інтернет-ресурс]. - Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/zagalna-serednya-osvita/149-diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/zagalna-serednya-osvita/6091>.
2. Жадан Л.В. Доторкнутися душою до мистецтва. Сценарії виховних заходів для старшокласників / Л.В. Жадан. - Тернопіль : Навчальна книга - Богдан. - 176 с.
3. Железняк С.М. Образотворче мистецтво : 5 клас / С.М.Железняк, Н.І.Ковтун. - К. : Генеза, 2013. - 48 с.
4. Железняк С.М. Образотворче мистецтво : 5 клас : зошит для контролю знань / С.М.Железняк. - К. : Генеза, 2013. - 24 с.:іл.
5. Железняк С.М. Образотворче мистецтво : 6 клас / С.М.Железняк, Н.І.Ковтун. - К. : Генеза, 2014. - 56 с. + 1 оптичний CD-диск.

6. Железняк С.М. Образотворче мистецтво : 6 клас : зошит для контролю знань / С.М.Железняк. - К. : Генеза, 2014. - 24 с.:іл.
7. Калініченко О. В. Образотворче мистецтво : підруч. для 4 кл. загально-освіт. навч. закл. / О. В. Калініченко, В. В. Сергієнко. - К. : Видавничий дім "Освіта", 2015. - 152 с.
8. Кондратова, Л. Г. Навчаємося позаурочній проектній діяльності / Л. Г. Кондратова. - Х. : Видавнича група "Основа", 2011. - 128
9. Кондратова, Л. Г. Художня культура. 10 клас : методичний посібник / Л. Г. Кондратова. - Х. : Видавнича група "Основа", 2010. - 256 с. : табл., схеми. - (Моя методика). 2012. - 208 с. - (Моя методика).
10. Кондратова, Л. Г. Художня культура. 9 клас : методичний посібник / Л. Г. Кондратова. - Х. : Видавнича група "Основа", 2011. - 208 с. - (Моя методика).
11. Кондратова, Л. Г. Художня культура. 9 клас : методичний посібник / Л. Г. Кондратова. - Х. : Видавнича група "Основа", 2011. - 208 с. - (Моя методика).
12. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. Комплексна програма художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах / Л.М. Масол, Н.І.Ганнусенко, О.А. Комаровська, С.А.Ничкало, О.І. Оніщенко, В.В. Рагозіна / Інформаційний збірник МОН України. ? 2004. ? № 10. ? С. 4-32.
13. Масол, Л. М. Художня культура. 9 клас [Текст] : тематичні розробки уроків / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака. - Харків : Видавництво "Ранок", 2009. - 320 с. - (Майстер-клас).
14. Методика навчання мистецтва у початковій школі: Посібник для вчителів. / Л.М. Масол, О.В. Гайдамака, Е.В. Белкіна, О.В. Калініченко, І.В. Руденко. ? Х.: Вид. "Ранок", 2006. ? 256 с.
15. Миропольська Н.Є. Художня культура : хрестоматія. 11 клас / Н.Є.Миропольська. - Кіровоград: "Імекс-ЛТД", 2013. - 164 с.
16. Навчальна програма "Мистецтво" (авт. Л.Масол, О.Коваленко, Г.Соцька, Г.Кузьменко, Ж.Марчук, О.Константинова, Л.Паньків, І. Гринчук, Н.Новікова, Н.Овіннікова), [Інтернет-ресурс]. - Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua> та видрукована у фаховому науково-методичному журналі "Мистецтво та освіта" (№№ 1-2 за 2013 рік).
17. Навчальна програма "Образотворче мистецтво, 1-4 класи" / Авт. Р.Т. Шмагалю, Ж.С. Марчук, І.Б. Вачкова. ? К.: Вид. дім "Освіта", 2012. Образотворче мистецтво: підручник для 2 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Авт. О.В. Калініченко, В.В. Сергієнко. ? К.: Вид. дім "Освіта", 2012. - 144 с.
18. Підласий І. П. Спільна дія. Серія "Адміністратору школи" ? Х.: Вид. "Ранок", 2012. ? 224 с.
19. Резніченко М. І. Образотворче мистецтво : підручник для 4 кл. загальноосвіт. навч. закл. / М. І. Резніченко, С. К. Трач. - Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2015. - 144 с. : іл. + 1 електрон. опт. диск (CD). - Електрон. версія. - Режим доступу: <http://www.bohdan-digital.com/edu>
20. Савченко О.Я. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи // Початкова школа. - 2012. -№8. - С. 1-6.
21. Федун С. І. Образотворче мистецтво : підручник для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / С. І. Федун, О. В. Чорний. - Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2015. - 192 с. : іл. + 1 електрон. опт. диск (CD). - [Електрон. версія]. - Режим доступу: <http://www.bohdan-digital.com/edu>.
22. Чен Н. В. Художня культура. 10 клас [Текст] : Методичний посібник / Н. В. Чен, О. І. Золотарьова, Л. Г. Кондратова. - 2-ге вид., перероб. - Х. : Вид. група "Основа", 2012. - 87, [1] с. : табл., схеми. - (Серія "Мій конспект)
23. Школа малювання для малят: Навчальний посібник./Худ. А.Н. Лук'янов, Н. та А. Снегірьови, Т.А. Стасюк. - К.: ТОВ "Перо", 2008. - 96 с.

В.Д.Ярова,

завідувач відділу фізичної культури, військово-патріотичного виховання та основ здоров'я Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ОБЛАСТІ У 2015-2016 РОЦІ

Фізична культура - предмет, що створює умови для формування в учнів ціннісних орієнтацій щодо культури здоров'я і здорового способу життя, виховання потреби та звички займатися фізичною культурою та спортом, прагнення досягти оптимального рівня особистого здоров'я, фізичного розвитку, рухових якостей, морально-вольових рис характеру та психологічної підготовки до ведення активного життя та професійної діяльності.

Типовими навчальними планами для загальноосвітніх навчальних закладів у 2015/2016 навчальному році на вивчення предмета "Фізична культура" в інваріантній складовій передбачено:

- 1-4 класи - 3 години на тиждень;
- 5-9 класи - 3 години на тиждень;
- 10-11 класах - 2 години на тиждень;
- 10-11 класах спортивного та військово-спортивного профілів - 5 годин на тиждень.

Години з фізичної культури не враховуються при визначенні гранично допустимого навантаження учнів.

У 2015/2016 навчальному році вивчення фізичної культури здійснюватиметься за навчальними програмами, які рекомендовані Міністерством освіти та науки України, а саме:

- 1-4 класи - "Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів.

1-4 класи" (авт. Круцевич Т.Ю., Ермолова В.М. та ін., Видавничий дім "Освіта", 2011);

- 5-7 класи - "Фізична культура. 5- 9 класи"(авт. Круцевич Т.Ю. та ін.);

- 8-11 класи - "Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-11 класи (за ред. С.М. Дятленка, сайт mon.gov.ua, а також міститься в посібнику "Фізична культура в школі. 5-11 класи. Для керівників закладів освіти, класних керівників, методистів та учителів фізичної культури, батьків", в-во "Літера. ЛТД", 2011) "Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-11 класи";

- спеціальна медична група 1-4 класи "Фізична культура для спеціальної медичної групи. 1-4 класи (авт. Майер В.І., в-во "Ранок", 2006);

- спеціальна медична група 5-9 класи "Фізична культура для спеціальної медичної групи. 5-9 класи (авт. В.І. Майер, Деревянко В.В.);

- спортивний профіль - "Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. Спортивний профіль. 10-11 класи" (авт. В.М. Ермолова та ін.).

- Організація навчально-виховного процесу із фізичної культури та позаурочної фізкультурно-

оздоровчої роботи в загальноосвітніх навчальних закладах відбувається відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 02.08.2005 № 458 "Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах України".

Заняття з фізичної культури і спорту в навчальних закладах проводяться вчителем фізичної культури або особою, яка має спеціальну освіту та кваліфікацію: тренер, керівник гуртка, групи, спортивної секції тощо (далі - фахівець з фізичної культури і спорту).

До занять з фізичної культури і спорту допускаються учні, які пройшли обов'язковий медичний профілактичний огляд відповідно до Положення про медико-педагогічний контроль за фізичним вихованням учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України від 20.07.2009 № 518/674, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 17.08.2009 за № 772/16788, не мають протипоказань щодо стану здоров'я, у яких визначені рівень фізичного розвитку і група для занять фізичною культурою.

Учні повинні бути присутніми на уроках з фізичної культури незалежно від рівня фізичного розвитку і групи для занять фізичною культурою, а також тимчасово звільнені від занять.

Допустиме навантаження на уроці для тих учнів, які за станом здоров'я належать до підготовчої та спеціальної груп і відвідують уроки фізичної культури, встановлює вчитель фізичної культури.

- Організація медичного обслуговування учнів здійснюється відповідно до чинного законодавства.

Поділ класу на групи дівчат і юнаків під час вивчення предмета в 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 р. №128 (додаток 2).

У розкладі навчальних занять не рекомендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль.

Більшість уроків фізичної культури доцільно проводити на відкритому повітрі, за умови, якщо температура повітря не нижча:

- 8°C - для учнів 1-2 класів;
- 8°C - -11°C - для учнів 3-4 класів;
- 12°C - для учнів 5-7 класів;
- 12°C - -15°C - для учнів 8-11 класів.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАНЯТЬ З УЧНЯМИ ПІДГОТОВЧОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ ГРУПАМИ

Розподіл учнів на медичні групи здійснюється відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженою наказом Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти і науки України від 20.07.2009 № 518/674. Списки учнів, які належать до підготовчої та спеціальної груп відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затверджуються наказом керівника навчального закладу на поточний рік і доводяться до відома класного керівника, учителя фізичної культури.

Учні, які за станом здоров'я віднесені до підготовчої та спеціальної медичної групи,

відвідують обов'язкові уроки, але виконують корегувальні вправи і вправи для загального фізичного розвитку, які їм не протипоказані. Таким учням можна виставляти поточну оцінку за знання і техніку виконання корегувальних вправ (за сприятливих для учня умов), учням спеціальної медичної групи наприкінці навчального року ставиться "Зараховано".

Окрім того, за наявності умов, для учнів спеціальних медичних груп організуються два додаткових заняття, які за програмами "Фізична культура" для спеціальних медичних груп загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи (авт. Майер В.І., Дерев'янку В.В.) та "Фізична культура" для спеціальних медичних груп загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи (авт. Майер В.І., Дерев'янку В.В.) проводить учитель фізичної культури.

Списки учнів, які за станом здоров'я відносяться до спеціальної медичної групи, затверджуються наказом директора школи з вказівкою діагнозу захворювання і терміном перебування в ній. Також затверджуються розклад занять групи і прізвище вчителя (керівника групи), який має відповідну фахову підготовку. Група складає 12-15 учнів. На тиждень проводиться не менше 2-х занять; у позакласний час - по 45 хвилин. Формування групи здійснюється з урахуванням віку та стану здоров'я. Можливе об'єднання в групу учнів з різними захворюваннями, тому що характер пристосування до фізичних навантажень і особливо пристосування серцево-судинної і дихальної систем в багатьох відношеннях схожі.

Учні спеціальної медичної групи повинні обов'язково займатися на загальних уроках фізичної культури у відповідному одязі і взутті. Вони беруть участь у підготовчій та заключній частинах уроків, закріплюють матеріал, вивчений на заняттях в групі, а при стійкому покращенні стану здоров'я виконують елементи рухів основної частини зі значним зниженням фізичних навантажень і без затримки дихання, виключаючи стрибки, психоемоційне навантаження (елементи змагань).

Фізичні вправи прикладного й професійного спрямування не виключаються, але обов'язково виконуються з урахуванням пристосування організму учнів до подібних навантажень. Учні спеціальної медичної групи повинні бути під постійним лікарсько-педагогічним та батьківським контролем і обізнані з елементами самоконтролю за станом власного здоров'я.

Оцінки учням спеціальної медичної групи виставляються за:

1. Теоретичні знання:
 - загальної спрямованості відповідно до вимог навчальної програми;
 - лікувально-оздоровчої спрямованості.

2. Практичні навички прийомів самоконтролю.
3. Техніку виконання загально-навчального матеріалу (за сприятливих умов для учнів у відповідності до лікарських показань).

Навчальні нормативи складають тільки учні основної медичної групи, які на момент прийняття нормативу не скаржаться на погане самопочуття та стан здоров'я.

ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ

Оцінювання і перевірка знань, рухових умінь і навичок, техніки виконання фізичних вправ, навчальних нормативів і вимог навчальної програми є важливою складовою частиною навчально-виховного процесу. При оцінюванні вчитель фізичної культури має враховувати рівень досягнень учня, зважаючи на те, що основними функціями оцінювання є контролююча, навчальна, діагностична і виховна.

Під час оцінювання рекомендується:

- здійснювати індивідуальний підхід, тобто створювати для учня такі умови, які відповідають особливостям його розвитку, рівню фізичного підготовленості, стану здоров'я;
- конкретизувати завдання, визначеного змістом даного уроку, за яке учня буде оцінено;
- застосовувати гласність оцінки (своєчасно інформувати учня про оцінку з коротким аналізом виконання учнем рухової дії);
- врахувати особисті досягнення учнів протягом навчального року; ступінь активності учнів на уроках; залучення учнів до занять фізичною культурою в позаурочний час; участь у спортивних змаганнях усіх рівнів.

Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках фізичної культури може здійснюватися за такими видами діяльності:

1. Засвоєння техніки виконання фізичної вправи.
2. Виконання навчального нормативу (з урахуванням динаміки особистого результату).
3. Виконання навчальних завдань під час проведення уроку.
4. Засвоєння теоретико-методичних знань.

Оцінка за виконання нормативу не є домінуючою під час здійснення тематичного, семестрового чи річного оцінювання.

Для оцінювання розвитку фізичних якостей використовуються навчальні нормативи, які розроблено для кожного варіативного модуля. Оцінка за виконання нормативу не є домінуючою під час здійснення тематичного, семестрового чи річного оцінювання. При оцінюванні навчальних досягнень з фізичної культури також враховуються: особисті досягнення учнів протягом навчального року; ступінь активності учнів на уроках; залучення учнів до занять фізичною культурою в позаурочний час; участь у спортивних змаганнях усіх рівнів. На основі зазначених показників учителі можуть застосовувати різноманітні системи нарахування "бонусних" балів.

У період з 01.09 до 01.10 кожного навчального року з метою адаптації учнів до навантажень на уроках фізичної культури прийом контрольних навчальних нормативів не здійснюється, а також обмежується виконання вправ з максимальною інтенсивністю.

На уроках фізичної культури, спортивно-масових заходах необхідно систематично здійснювати візуальний контроль за самопочуттям учнів, технічним станом спортивного обладнання та інвентарю.

Навчально-методичне забезпечення, рекомендоване Міністерством до виконання в навчальних закладах, зазначено у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, розміщених на офіційних веб-сайтах Міністерства (www.itzo.gov.ua/)

В.В.Плахута,

методист Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ПІДГОТОВКА МОЛОДІ ДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ

Пройшов рік з початку військової агресії та захоплення території України Російською Федерацією, тому проблема підготовки молоді до захисту Вітчизни потребує кардинального покращення та посилення.

Конституцією України (ст.17,ст.65) визначено, що захист Вітчизни є найважливішою функцією держави та обов'язком громадян України, а відповідно до ст. ст. 1, 8, 9 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу", Указу Президента України від 25.10.2002 р. № 948/2002 "Про концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді", постанови Кабінету Міністрів України від 30.11.2000 р. № 1770 "Про затвердження положень про допризовну підготовку і про підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей" та навчальної програми предмету "Захист Вітчизни", затвердженої наказом МОН від 28.10.2010р. №1021, надають пріоритет в вивченні предмета "Захист Вітчизни" у порівнянні з іншими навчальними предметами в загальноосвітніх навчальних закладах.

Адже метою предмета "Захист Вітчизни" є не тільки необхідність теоретичної, практичної, фізичної і психологічної підготовки учнівської молоді до захисту Вітчизни і проходження військової служби у Збройних Силах України чи інших військових формуваннях України, а й створення умов для формування та удосконалення життєво необхідних знань, умінь і навичок, високої патріотичної свідомості. Тобто набуття життєво необхідних навичок та умінь молоді до дій в бойовій обстановці та при виникненні надзвичайних ситуацій є головним чинником збереження життя людини, що потрапила до вкрай нестандартної та досить небезпечної ситуації.

Мета предмета повинна досягатися глибоким та осмисленим вивченням матеріалу за кількома напрямками, які розподілені на розділи, кожний з яких має свої завдання та закріплення їх практичними навичками.

Відповідно до мети сформовано завдання предмета:

- підготовка молоді до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу;
- підготовка молоді до служби у Збройних Силах України, інших військових формуваннях, виконання військового обов'язку в запасі.

На основі визначених головної мети і завдань та відповідно до Державного стандарту предмет **вивчається за трьома змістовими лініями:**

- основи військової справи та військово-патріотичне виховання;
- основи попередження і захисту у надзвичайних ситуаціях;
- військово-медична підготовка.

У 2015/2016 навчальному році у навчальних закладах системи загальної середньої освіти учні 10-11 класів вивчатимуть предмет "Захист Вітчизни" за навчальною програмою авт. Мелецький В.М. та ін.

Наказом Міністерства освіти і науки від 27.08.2010 № 834, із змінами згідно з наказом МОН України від 29 травня 2014 року № 657, яким затверджено Типові навчальні плани для загальноосвітніх навчальних закладів, вивчення

предмета у 2015/2016 навчальному році повинно **здійснюватися:**

- 2 години на тиждень - у класах з профільним та військово-спортивним профільним навчанням;
- 1 година на тиждень - у спеціалізованих класах з поглибленим вивченням окремих предметів;
- 1,5 година на тиждень - у класах всіх інших напрямів;
- крім цього 18-30 годин - на проведення навчально-польових занять (зборів).

Для виконання вимог Указу Президента України від 25.10.2002 р. № 948/2002 "Про концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді", на вивчення предмета повинно передбачатися не менше 140 год., рекомендується кількість годин на вивчення предмета збільшити за рахунок варіативної частини навчального плану, що, в свою чергу, надає можливість поширення і поглиблення змісту тем, що вивчаються. Результатом цього стане набуття учнями практичних навичок, що дадуть їм змогу зберегти життя та здоров'я.

У відповідності до листа МОН № 1/9-253 від 22 травня 2015 року "Про структуру 2015/2016 навчального року та навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів" рекомендується частину навчального навантаження з фізичної культури (до 1 години на тиждень) використовувати на вивчення розділу 8 "Прикладна фізична підготовка предмета "Захист Вітчизни".

Вивчення предмета "Захист Вітчизни" проводиться окремо для юнаків та дівчат (відповідно до листа-роз'яснення Міністерства освіти і науки України від 09.10.2002 № 1/9-444). Поділ класу на групи здійснюється відповідно до програми предмета "Захист Вітчизни", затвердженої листом МОН України №1/11-6881 від 14.08.2009р. Навчальний предмет при цьому в обох випадках носить назву "Захист Вітчизни".

Юнаки, які за станом здоров'я або релігійними поглядами звільнені від засвоєння основ військової справи, вивчають предмет за програмою для дівчат. Дівчата за їх власним бажанням (у разі згоди батьків, опікунів або піклувальників) можуть навчатися за програмою для юнаків.

Предмет викладається протягом трьох періодів - у 10 і 11 класах під час навчального року та під час навчально-польових зборів (занять у лікувально-оздоровчому закладі). Навчально-польові заняття (збори) проводяться з метою практичного закріплення рівня знань, умінь та навичок учнів наприкінці навчального року з використанням навчально-методичної бази військових частин, відповідних кафедр вищих навчальних закладів, військових комісаріатів, оборонно-спортивних, військово-оздоровчих таборів, базових навчальних закладів, центрів допризовної підготовки тощо. Їх організація і проведення планується керівником навчального закладу відповідно до діючих вимог.

Рекомендуємо визначити для більш ефективної організації навчально-польових зборів загальноосвітні навчальні заклади, на базі яких проводити заняття, залучивши до них учнів з інших загальноосвітніх навчальних закладів та об'єднавши їх у навчальні взводи та відділення.

Практичне закріплення теоретичного матеріалу з розділу "Основи цивільного захисту" передбачається під час проведення Дня цивільного захисту в загальноосвітніх навчальних закладах.

Оцінювання рівня засвоєння учнями програмового матеріалу здійснюється відповідно до "Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти", затверджених наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 13.04.2011 № 329 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 11.05.2011 за № 556/19304.

При оцінюванні навчальних досягнень з предмета "Захист Вітчизни" вчителем оцінюються: якість знань, умінь та навичок учнів; нормативні показники, контрольні вправи (нормативні показники та вправи подано у навчальній програмі). Якість виконання нормативів визначає рівень індивідуальної підготовки учнів. Протягом навчального року відпрацьовуються всі індивідуальні нормативи.

На заняттях стосунки між учнями та вчителем, а також учнів між собою підтримуються у відповідності до Статуту Внутрішньої служби Збройних Сил України. Важливими умовами успішності занять з предмета є висока дисципліна, організованість, відповідальність учнів.

Для практичного виконання стрільб із малокаліберної гвинтівки привести в належний стан та отримати дозвіл від органів МВС України на функціонування не менше, як по одному тиру в кожному районі. Після отримання дозволу подати до місцевого військового комісаріату заявку на забезпечення навчального закладу навчальною зброєю та масо-габаритними макетами зброї.

Потрібно продовжити роботу щодо подальшого створення та удосконалення навчально-матеріальної бази: оформлення кабінетів, спортивних споруд та придбання навчальної зброї (малокаліберних гвинтівок) та масо-габаритних макетів автомата Калашнікова.

Зважаючи на те, що громадянам України, які мають лише повну загальну середню освіту, дозволено проходження військової служби за контрактом, відповідно предмет "Захист Вітчизни" є базовим з підготовки громадян України до проходження військової контрактної чи строкової служби та підготовки і накопичення мобілізаційних резервів держави.

Відповідно до "Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці в закладах, установах, організаціях, підприємствах, підприємствих Міністерству освіти і науки України", прийнятого наказом МОН України від 18.04.2006 р. №304, на початку навчального року перед початком занять у кабінеті "Захист Вітчизни" вчителі "Захисту Вітчизни" зобов'язані провести первинний інструктаж з учнями з безпеки життєдіяльності (юнаки та дівчата). Запис про проведення первинного інструктажу фіксується у спеціальному журналі реєстрації інструктажів з безпеки життєдіяльності, який зберігається у кабінеті "Захисту Вітчизни". Учні, які інструктуються, розписуються про проведений інструктаж.

Первинний інструктаж, який проводиться перед початком кожного практичного заняття з тактичної, вогневої, стрілецької, прикладної фізичної підготовки, військової топографії, основ цивільного захисту та здачею нормативів, реєструється в журналі обліку навчальних занять на сторінці предмета в розділі про запис змісту уроку. У цьому випадку учні, які інструктуються, не розписуються про отриманий інструктаж.

Гурткову роботу здійснювати у відповідності до вимог наказу Міністерства освіти і науки України від

09.08.1996 р. №264 "Про затвердження Тимчасових типових штатних нормативів денних середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів", листа Міністерства освіти і науки України від 19.06.2001 р. №1/9-234 "Методичні рекомендації із питань порядку формування штатів загальноосвітніх навчально-виховних закладів", в яких зазначено: "Крім того в школах I-III ступеня на гурткову роботу з допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання передбачається додатково 0,5 посади".

Під час проведення гурткової роботи необхідно керуватися Концепцією допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді, навчальною програмою "Захист Вітчизни", угодою про співробітництво між департаментом освіти і науки Черкаської обласної адміністрації та обласним військовим комісаріатом про спільну діяльність з питань військово-патріотичного виховання учнівської молоді.

Для гурткової роботи в загальноосвітніх навчальних закладах рекомендуємо користуватися програмами, які мають відповідний гриф Міністерства, а саме:

1. Програмою гуртка військово-патріотичного напрямку "Школа безпеки" (авт. Олексюк В.Л., Горчинська Л.В., Єпіфанцев І.В.);

2. Програмою гуртка "Юний рятувальник" (авт. Сагайдак Л.Д. та інші), лист МОНмолодьспорту України №1.4/18-Г-459 від 25.06.2011 р.;

3. Навчальною програмою гуртка козацько-лицарського-спрямування "Джура" (авт. Бондарчук О.С.), (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 14.06.2012 № 14.1/12-Г-119),

4. Програмами інших авторів, затверджених у відповідності до вимог.

Ідеологічною основою заходів з військово-патріотичного виховання молоді є ідея збереження та захисту Української держави, як конституційного обов'язку громадян України.

На виконання доручення Президента України від 06.05.2011 р. №1-1/860 щодо активізації роботи з відродження і розвитку історичних, патріотичних, господарських та культурних традицій Українського козацтва, наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.06.2012р. № 687 "Про затвердження Положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру "Сокіл" ("Джура") (далі гра "Джура"), продовжити подальше її впровадження в навчально-виховний процес.

На завершальному етапі навчання щорічно в навчальному закладі проводиться фінал гри "Джура" з нагоди закінчення вивчення предмета "Захист Вітчизни".

Саме Українське козацтво в процесі тривалого історичного розвитку було передовою силою і формою духовного об'єднання суспільства в Україні. Виховання учнівської (студентської) молоді на засадах козацької педагогіки та психології сприятиме розвитку об'єднаних процесів України, консолідації суспільства, збереженню духовної спадщини і традицій Українського народу, національної гідності та гордості за нашу державу.

Спільні міжнародні військові навчання, миротворчі міжнародні акції та місії ООН, поширення загрози терористичних актів, які все більше набувають міжнародного характеру та потребують цивілізованого вирішення, спалахуючі збройні конфлікти вимагають не тільки від

військових Збройних Сил України, а й від пересічних громадян високого рівня правової культури, обізнаності у міжнародних законодавчих актах, які регулюють взаємовідносини під час збройного конфлікту, захищають здоров'я, життя, людську гідність військовослужбовців, поранених, полонених, заручників, біженців, безвісти зниклих. Тому Міністерство освіти і науки України рекомендує включити для вивчення питання міжнародного гуманітарного права.

Для оформлення кабінетів рекомендується використовувати серію таких плакатів: "Захист Вітчизни", "Основи медичних знань", "Інформаційно-довідниковий куток цивільного захисту" (авт. Міненко М.І.), "Міжнародне гуманітарне право" (авт. Міненко М.І., Кривонос Ю.Д.) тощо.

Матеріали щодо викладання предмета, нові технології навчання можна знайти у методично-інформаційному журналі "Основи захисту Вітчизни" та "Оборонний вісник", які присвячені питанням вивчення предмета у загальноосвітніх навчальних закладах та висвітлює життєдіяльність силових структур та військово-промислового комплексу України, проблеми патріотичного виховання молоді. Журнали виходять щомісяця та запрошують до співпраці вчителів предмета "Захист Вітчизни".

СПИСОК МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакка Т.В. Досліджуючи гуманітарне право (Текст)- К.: Генеза, 2006. -87с.
2. Бойовий статут Сухопутних військ (частина II, батальйон, рота). - К.: Варта, 1996. -141с.
3. Герасимів І.М. Захист Вітчизни : підручник для 10 кл.(рівень стандарту для дівчат)/ Герасимів І.М., Гудима А.А., Пашко К.О., Фука М.М. - Тернопіль: "Астон" 2010. - 345с.
4. Дятленко С.М. Книга вчителя предмета "Захист Вітчизни" / Дятленко С.М., Ганчева В.І., Василенко Є.Ю., Жевага С.І.- Х.: Торсінг плюс, 2006. - 246с.
5. Захист Вітчизни : підручник 10-11 класів/ за ред.. Квашньова Ю.О., Литвиненко А.О. - К.: Вежа, 2006. - 481с.
6. Мелецький В.М. Захист Вітчизни. Тактична підготовка:навчально-методичний посібник / Мелецький В.М., Добровольський В.В., Корж Є.П., Кравцов А.К. - Черкаси: ЧОІПОПП,2009. - 168с.
7. Сухушин М.П., Палагеша В.О. Військово-патріотичне виховання молоді: підручник - К.: Видавничий дім "Слово", 2009.- 78с.
8. Тамов С.Л. Організаційно-методичні основи військово-прикладної фізичної підготовки допризовної молоді. / С.Л. Тамов. - К.: ВІПОЛ, 1986. - 57с.
9. Фука М.М. Основи медико-санітарної підготовки. / М.М.Фука. - Тернопіль: АСТОН 2006. -356с.
10. Цивільний захист. Навчально-методичний посібник / В. В. Плахута, Н. В. Сисоєнко - Черкаси: 2012. - 386с.

Т.В. Войцях,

завідувач ОЦППСР Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ОСОБЛИВІ ЗАВДАННЯ У РОБОТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2015-2016 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Минулий, 2014-2015 н.р., став своєрідним випробуванням для спеціалістів психологічної служби Черкаської області на професійності, гнучкості у виборі форм, методів, технологій роботи з різними цільовими групами та компетентності щодо надання первинної психологічної допомоги, здійснення цільового соціально-педагогічного і психологічного супроводу дітей та осіб, які є особливо вразливими до соціальних викликів сьогодення.

Тривожні події в країні як ніколи гостро підняли у в роботі спеціалістів психологічної служби навчальних закладів різного типу питання дотримання прав людини та цінності кожної особистості у суспільстві в період суспільно-історичних змін. Разом з тим, внаслідок соціальних потрясінь та конфліктів, як у окремих людей, так і у різних соціальних груп незалежно від віку та статусу у суспільстві нагальною стала потреба у отриманні соціально-психологічного захисту та підтримки. За рекомендаціями Міністерства освіти і науки України, Національної академії педагогічних наук України, Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи практичні психологи та соціальні педагоги постали перед необхідністю розгортання на базі навчальних

закладів пунктів надання соціально-педагогічної і психологічної допомоги усім учасникам подій, постраждалим та переселеним. Така специфічна робота у конфліктний та постконфліктний період як з дітьми, так і з їх батьками та педагогічними працівниками була новою для багатьох спеціалістів психологічної служби, проте однозначно вимагала від них відповідального ставлення, високого професіоналізму з питань профілактики наслідків стресів і дистресів, гострих емоційних станів, переживання горя і втрат, попередження різних проявів міжособистісних конфліктів, насильства та булінгу в освітньому середовищі, а також чуйності і поваги до кожної особистості.

Крім того, протягом року вкрай важливою і актуальною для регіонів області, де є переміщені діти (як із Криму, Севастополя, так і із зони АТО), була професійна діяльність соціальних педагогів у взаємодії із службою у справах дітей, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, центрами реабілітації, притулками, кримінальною міліцією у справах дітей, опікунськими радами, іншими суб'єктами захисту прав дитини, щодо оперативного вирішення питань, які пов'язані із індивідуальною ситуацією дитини. За період з серпня 2014 по

травень 2015 під цільовим психологічним та соціально-педагогічним супроводом спеціалістів психологічної служби навчальних закладів різного типу та установ освіти знаходилося 1882 дитини з числа внутрішньо переміщених осіб (з них 73 дитини переміщені з Криму, Севастополя та 1809 дітей - із Сходу України); 853 дитини із сімей, де є учасники АТО (батьки, близькі родичі); 32 дитини із сімей, де є загиблі учасники АТО (батьки, близькі родичі); 22 дитини учасників АТО, що виховуються родичами або іншими особами; 4 дитини-сироти учасників АТО, що виховуються опікунами/піклувальниками. За цей період дітям зазначених соціальних категорій було надано 9952, а батькам (дорослим) - 5091 професійних соціально-педагогічних та психологічних послуг (в т.ч. діагностичних, консультативних, корекційних, профілактичних, просвітницьких, посередницьких та організаційно-благодійних).

Внаслідок складної соціально-політичної ситуації в країні серед дітей, підлітків, учнівської молоді та інших учасників навчально-виховного процесу розповсюджуються такі психологічні проблеми, як гострі емоційні розлади, реактивні стани, переживання втрати близьких, дезорієнтація та панічні напади. У соціально-педагогічній та психологічній роботі з особливо вразливими соціальними категоріями громадян (діти, жінки, внутрішньо переміщені особи та ін.) важливо пам'ятати, що вони можуть мати специфічні потреби. Саме тому у 2014-2015 н.р. велика увага спеціалістів психологічної служби (як практичних психологів, так і соціальних педагогів) приділялася діагностиці (виявленню) цих потреб, а в професійній діяльності соціального педагога на перший план вийшла захисна і посередницька функції, в т.ч. подальше задоволення потреб клієнтів шляхом співпраці з різними суб'єктами соціальної, соціально-педагогічної та психологічної діяльності.

Зокрема, у 2014-2015 н.р. психодіагностичною роботою було охоплено 10 785 осіб - дітей та дорослих (батьків та осіб, що їх замінюють) з числа внутрішньо переміщених осіб, із сімей учасників АТО, а також з деприваційними з таких питань, як вивчення процесу (рівня) адаптації учнів/вихованців (до нових умов навчання, в дитячих (шкільних) колективах, в соціумі тощо), рівня розвитку психічних пізнавальних процесів дитини, емоційно-особистісної сфери дитини; виявлення тривожності, відчуття самотності, страху, агресії, конфліктності, акцентуації характеру, схильності до деструктивної (аутоагресивної) поведінки, симптомів травми та ПТСР тощо; вивчення впливу екстремальних умов (подій) на особистість; дослідження готовності учнів 9-х класів до профільного навчання; профдіагностика; вивчення соціально-психологічного клімату в учнівських (дитячих) колективах; діагностична робота з батьками (інтереси і схильності дитини, організація навчання та життя дитини, в т.ч. вивчення психологічних умов проживання та виховання дитини тощо); інша тематика індивідуальної та групової діагностики, в т.ч. первинні діагностичні бесіди, спостереження; виявлення дітей, сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах.

Соціально-педагогічною діагностикою було охоплено 8 894 осіб - учні/вихованці, батьки та особи, що їх замінюють, із сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, із числа внутрішньо переміщених осіб, із сімей учасників АТО, педагогічні працівники, в т.ч. класні керівники - зокрема виявлення дітей із сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, пережили (переживають) втрату батьків (близької людини) чи мають ознаки

ПТСР, потребують цільового соціально-педагогічного супроводу; відвідування дітей за місцем проживання, вивчення умов їх життя, виховання і розвитку в сім'ї; вивчення процесу (рівня) адаптації учнів/вихованців (до нових умов навчання, в дитячих (шкільних) колективів, в соціумі), особливостей соціалізації, впливу сімейної атмосфери на розвиток особистості, особливостей міжособистісних конфліктів, проявів жорстокості та булінгу, порушення прав дитини тощо; інша тематика індивідуальної та групової соціально-педагогічної діагностики за запитом чи потребою, в т.ч. спостереження, первинні діагностичні бесіди, вивчення соціальних та соціально-педагогічних потреб дітей та сімей тощо.

У цілому протягом 2014-2015 н.р. професійними послугами практичних психологів було охоплено 101 211 осіб, а соціальними педагогами - 114 764 осіб за усіма професійними напрямками роботи спеціалістів психологічної служби.

Враховуючи актуальність вище означених питань, у 2015-2016 н.р. основними напрямками та завданнями психологічної роботи в навчальних закладах усіх типів залишаються такі, як:

- своєчасне виявлення дітей, які потребують цільового психологічного супроводу (в т.ч. діти, які пережили (переживають) втрату батьків або близьких родичів внаслідок військових дій, із числа внутрішньо-переміщених осіб, із сімей АТО та ін.);
- надання екстреної (в перші кілька днів при появі гострої симптоматики, що відбувається у результаті додаткових стресів), короткострокової (надається протягом перших тижнів, місяців після психотравми) та пролонгованої (здійснюється протягом декількох років після психотравми) допомоги. Варто враховувати, що ці види допомоги нерідко надаються паралельно. Так, екстрена допомога починається відразу після психотравми, на кризовому етапі, але триває також на етапі стабілізації. Короткострокова допомога починається на етапі стабілізації і триває на етапі відновлення. Пролонгована допомога починається на етапі відновлення і продовжується на етапі інтеграції. Вона триває протягом двох років і більше;
- проведення індивідуальної та групової просвітницької, профілактичної роботи як з дітьми, так і з батьками та педагогічними працівниками, впровадження факультативних та спецкурсів, профілактичних програм, спрямованих на виховання стресостійкості особистості, зниження навантаження деструктивного впливу травмуючої ситуації, формування вмінь пережити втрату, критичного мислення у дітей та дорослих тощо;
- забезпечення психолого-педагогічної реабілітації дітей та підлітків, які пережили важку психічну травму, в т.ч. із залученням чи переадресацією дітей до відповідних фахівців;
- здійснення психолого-педагогічної корекційної роботи із сім'єю (родиною) дитини в цілому (в разі, якщо дитина проживає з одним із батьків чи з родичами, які нею опікуються); залучення батьків, опікунів/піклувальників до роботи над власними психологічними проблемами і труднощами. Особливу увагу слід звернути на те, що унаслідок травми порушуються нормальні дитячо-батьківські та родинні зв'язки, виникають симбіотичні або вимушено дистантні відносини між дитиною і батьками, родичами. При появі в дитини порушень поведінки батьки чи опікуни/піклувальники відчувають свою некомпетентність і

безпорадність і мимоволі сприяють закріпленню негативних поведінкових стереотипів;

- попередження та профілактика психологічних наслідків для здоров'я дитини перебування в травмуючих ситуаціях (травматичного стресу, посттравматичних стресових розладів, суїцидальних проявів поведінки тощо), в т.ч. шляхом навчання дітей стратегіям оволодіння собою у ситуації кризи, відновлення та посилення ідентичності, формування індивідуального стилю подолання впливів екстремальних ситуацій тощо;

- попередження та профілактика дезадаптації як однієї з патологічних реакцій в умовах хронічного стресу;

- надання консультацій та рекомендацій класним керівникам з оптимізації їхньої діяльності з дітьми, які зазнали втрату батьків та їх сім'ями;

- організація професійної супервізії для педагогічних працівників, що безпосередньо працюють з дітьми, які зазнали втрату батьків внаслідок військових дій, постраждалими та вимушено переселеними; методичної підтримки у вигляді буклетів, методичних розробок, проведення навчальних семінарів і семінарів з обміну досвідом тощо.

Не втрачають своєї актуальності у 2015-2016 н.р. такі основні напрями та завдання соціально-педагогічної роботи, як:

- своєчасне виявлення дітей чи сімей, які потребують цільового соціально-педагогічного супроводу з питань захисту прав дитини та її законних інтересів, забезпечення життєво важливих потреб дитини; відвідання дитини вдома/за місцем проживання і вивчення умов її життя, виховання і розвитку (в т.ч. дітей, які пережили (переживають) втрату батьків або близьких родичів внаслідок військових дій, із числа внутрішньо-переміщених осіб, із сімей АТО; дітей та сімей соціально вразливих категорій та ін.);

- створення сприятливого соціально-психологічного клімату, атмосфери уваги, співчуття і співпраці в класних колективах зокрема й у навчальних закладах в цілому;

- формування в учасників навчально-виховного процесу навичок безпечної поведінки у ситуаціях ризику;

- виявлення та активізація особистісних ресурсів дитини чи підлітка, сприяння формуванню більш гнучких соціально-адаптивних форм поведінки;

- проведення індивідуальної та групової просвітницької та профілактичної роботи як з дітьми, так і з батьками та педагогічними працівниками, впровадження факультативних та спецкурсів, профілактичних програм, спрямованих на протидію булінгу (цькуванню, переслідуванню тих, хто має відмінності від домінантної групи, в тому числі й у зв'язку із розбіжністю в поглядах та переконаннях), попередження та профілактику жорстокого поводження й насильства в освітньому середовищі (навчальних закладах, сім'ї, соціумі); формування вмінь пережити втрату, моделей безпечної поведінки в ситуації ризику формування й розвиток важливих життєвих компетенцій, критичного мислення у дітей та дорослих, тощо;

- сприяння адаптації дітей в нових умовах;

- оптимізація змісту і форм соціально-педагогічної та правової просвіти (в т.ч. щодо прав дітей) педагогічних працівників і батьків, соціального оточення, яке опікується дітьми;

- надання консультацій та рекомендацій класним керівникам та педагогічним працівникам, організація професійної супервізії, методичної

підтримки у вигляді буклетів, методичних розробок, проведення навчальних семінарів і семінарів з обміну досвідом тощо;

- вивчення можливостей громади щодо надання необхідної допомоги дітям, батькам чи педагогічним працівникам, які її потребують;

- здійснення посередництва між навчальним закладом, сім'ями та територіальними місцевими громадами, застосування міжсекторальної взаємодії і мультидисциплінарного підходу до вирішення актуальних питань соціально-педагогічної роботи з дітьми, які пережили втрату батьків внаслідок військових дій тощо.

Важливо розуміти, що соціально-педагогічна робота з дітьми, які пережили травмуючі події, носить в першу чергу захисний і профілактичний характер та спрямована на вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням дотримання прав дитини, на попередження й протидію негативним факторам, які спричиняють або можуть спричинити поглиблення кризового стану. Саме тому, соціальним педагогам необхідно систематично здійснювати організаційні заходи щодо забезпечення основних прав і свобод дітей. Зокрема мова йде про сприяння оперативній підготовці необхідних документів для встановлення статусу дитини, визначення її головних потреб, знаходження додаткових ресурсів в громаді, різних інституціях для їх задоволення. Важливим також є сприяння родичам дитини, яка втратила батьків внаслідок військових дій та стала сиротою, в оформленні опіки/піклування а у разі потреби вирішенню питання про влаштування такої дитини у прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу. Слід також пам'ятати, що психологічне травмування такої дитини може проявлятися через певний час, тому необхідно приділити належну увагу забезпеченню її соціально-психологічного супроводу у співпраці із практичних психологом.

Вище зазначені соціально-політичні загрози, а також сплеск агресії та ймовірність збільшення ризиків потрапляння - як дітей, так і дорослих - в тенета торгівлі людьми важливо враховувати і при організації превентивної роботи.

Діти, які, на жаль, не тільки опинилися у гушину подій, а й відчувають себе або насправді були їх безпосередніми учасниками, свої переживання почали програвати в іграх, більшість з яких демонструє підвищений рівень агресії та нетерпимості не тільки до "чужинців", але й часто до тих, хто був серед числа друзів та рідних. Як показує досвід країн, які перебували в конфліктних ситуаціях, значне зростання насильства в протистояннях призводить до збільшення випадків домашнього насильства, насильства стосовно жінок і дітей як у період розгортання самого конфлікту, так і по його завершенні.

Крім того, як зазначають спеціалісти Міжнародного жіночого правозахисного центру "Ла Страда - Україна", складна економічна ситуація в Україні, наслідки конфліктного періоду можуть призвести до посилення пошуків працевлаштування за кордоном або випадків нелегального працевлаштування, що підвищує ймовірність ризиків потрапляння в тенета торгівлі людьми. Варто враховувати, що особливо вразливою групою вважаються жінки та діти із соціально незахищених категорій, сім'ї, члени яких загинули або були поранені в ході трагічних подій, зокрема, вдови, які залишилися єдиними годувальниками родин, сім'ї військовослужбовців, які стають внутрішніми мігрантами.

Саме тому одним із важливих завдань є організація ефективної системи соціально-

педагогічної профілактики насильства, протидії булінгу і торгівлі людьми. Важливо враховувати, що діти можуть не розказувати про випадки булінгу щодо них нікому з дорослих. Особливо це стосується хлопчиків, від яких батьки через поширеність гендерних стереотипів вимагають, щоб ті були мужніми і протистояли цькуванню. Проте саме для дітей, які страждають від цькування у школі чи у міський громаді, важливими є достатня любов, підтримка, здорові відносини у сім'ї та розуміння й поважливе ставлення з боку педагогів. Важливим аспектом самореалізації для таких дітей є й активне позашкільне життя - участь у гуртках та інших альтернативних формах позитивного проведення дозвілля, приналежність до колективу однолітків із схожими інтересами, тощо.

З метою попередження насильства та протидії булінгу в шкільному середовищі, педагогам, і в першу чергу класним керівникам необхідно стежити за груповою динамікою класу, щоб вчасно виявляти випадки булінгу та реагувати на них. Налагодження довірливих стосунків з дитиною сприятиме можливості заохочувати її розповідати про свої проблеми класному керівнику, практичному психологу або соціальному педагогу, а також своїм батькам. Важливо, щоб розмова була спокійною і виваженою, що дозволить знизити рівень тривожності та агресивності у дітей та дорослих.

Для здійснення превентивної діяльності та вирішення ситуації насильства чи булінгу важливо застосовувати командний підхід (класний керівник, практичний психолог, соціальний педагог, інші спеціалісти за потребою), працювати не лише з дитиною, яка стала жертвою, чи з переслідувачем, але й з усім класом.

Важливо знайти нові підходи до взаємодії з учнями та їхніми батьками, застосовувати інтерактивні форми та методи взаємодії з учнями та їхніми батьками, зокрема ігрові та арт-терапевтичні методики, тематичні малюнки, різні профілактичні програми навчання новим формам поведінки, виховання стресостійкості особистості, здатної самостійно, ефективно і відповідально будувати своє життя та інші. Головна перевага таких програм - це формування відповідальності людини і громади за власну поведінку і поведінку інших, готовність прийти на допомогу, розв'язати конфлікт.

Профілактичні програми, призначені для проведення групових занять з учнями та їх батьками, можуть включати заняття:

- з розвитку комунікативних навичок як в учнів, так і в батьків;
- з профілактики асоціальної поведінки з основами правових знань;
- заняття, спрямовані на допомогу в досягненні позитивних життєвих цілей тощо.

Переліки програм факультативних курсів, курсів за вибором та спецкурсів для застосування в роботі працівників психологічної служби, рекомендованих для використання в початковій, основній і старшій школі у загальноосвітніх навчальних закладах містяться у листі Міністерства освіти і науки України від 06.06.13 № 1/9-413 "Про впровадження факультативних курсів працівниками психологічної служби системи освіти". Програми схвалені для використання у загальноосвітніх навчальних закладах науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (лист ІТЗО № 14.1/12-Г-165 від 15.05.2013 р.). Зміст програм представлений у варіантах з кількістю 17, 35, 52 та 70 годин, які

реалізуються за рахунок годин варіативної складової навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів. Зазначений перелік програм також надруковано в "Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України", фахових науково-методичних журналах, та розміщений на сайтах: www.mon.gov.ua, www.psyua.com.ua

Зокрема, рекомендовано продовжити впровадження та проведення в навчальних закладах Черкаської області занять:

- профілактичної програми "Повага дією" (навчально-методичний посібник з програмою тренінгових занять "Не смійся з мене" схвалено Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах; лист № 14.1/12-Г-744, протокол № 3 від 03.12.2013);

- освітньої протиалкогольної програми "Сімейна розмова" та її структурної складової факультативного курсу "Відверта розмова" для учнів 7-8-х класів та їхніх батьків (наказ Департаменту освіти і науки Черкаської облдержадміністрації від 22.04.2015 № 71 "Про впровадження програми "Сімейна розмова");

- тренінгового курсу "Дорослішай на здоров'я", рекомендованого Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України (лист № 1/11-12028 від 20.07.2012 р.);

- тренінгових занять за програмою "Рівний-рівному";

- тренінгів та інтерактивних занять за навчально-методичним посібником "Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в школі" та ін.

Для організації та проведення заходів з учасниками навчально-виховного процесу, спрямованих на попередження та профілактику наслідків стресів і дистресів, гострих емоційних станів, переживання горя і втрат, деструктивної та суїцидальної поведінки рекомендуємо використовувати методичні матеріали та діагностичний інструментарій, розміщені у методичних посібниках:

- Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В. Залеська та ін. / Загред: Панок В.Г., Левченко К.Б. - К.: МЖПЦ "Ла Страда-Україна", 2014. - 84 с. - Рекомендовано до друку радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України (протокол № 3 від 29.04.2014). - Режим доступу до електронного ресурсу: http://www.la-strada.org.ua/ucp_mod_library_view_296.html

- Правила безпеки та можливості отримання допомоги у період конфлікту в Україні : [метод. рек.] / Андреевкова В.Л., Войцях Т.В., Ковальчук Л.Г., Лунченко Н.В. - К. : Агентство "Україна". - 2014. - 48 с.

- Рекомендовано до друку радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України (протокол №9 від 02.10.2014). - Режим доступу до електронного ресурсу: http://www.la-strada.org.ua/ucp_mod_library_view_298.html

Актуальним сьогодні є й використання розвивальних та просвітницько-профілактичних, зокрема настільних ігор в соціально-педагогічній та психологічній професійній діяльності як інструменту попередження та профілактики негативних явищ в освітньому середовищі, інформування про наслідки небезпечної та ризикованої поведінки, а також формування моделей здорового способу життя і безпечної поведінки в ситуаціях ризику, підвищення рівня правової обізнаності і культури та

відповідального ставлення як до власного життя і здоров'я, так і оточуючих.

Специфіка застосування ігрової діяльності в системі соціально-педагогічної роботи полягає, перш за все, у превентивній, профілактичній, корекційно-розвивальній та соціально-перетворювальній спрямованості гри. Метою таких ігор може бути як безпосередній розвиток якостей особистості, так і демонстрація творчості учасників, їх позицій і можливих перспектив розвитку. Програвання певних ситуацій, залучення учасників гри до ситуації вибору є реальним шляхом розвитку творчої особистості, а саме таких її якостей, як: творчий інтерес, допитливість, бажання пізнати себе, впевненість у власних силах, творчий оптимізм тощо. Наявність цих показників є характерною ознакою творчої ігрової діяльності.

Зокрема, підвищенню рівня ефективності та результативності профілактичної й інформаційно-просвітницької діяльності спеціалістів психологічної служби сприяє застосування в роботі з різними цільовими групами таких настільних профілактичних та освітніх ігор, як: "Рожеві окуляри", "Стоп насильству", "Володар кілець", "Крок за кроком", "Галопом по Європах", "Фото-фішка", "Країна Здорoviaндія", комікс "Твоє життя - твій вибір", набору ігрових карток "Права дитини", психологічної гри "Пан або пропав", а також методики "ФотоPOST", спрямованої на раннє виявлення та первинну (екстрену) корекцію кризових станів.

Важливо також оптимізувати зміст і форми соціально-педагогічної та правової просвіти (в т.ч. щодо прав дітей) педагогічних працівників і батьків, соціального оточення, яке опікується дітьми, що, в свою чергу сприятиме попередженню або мінімізації негативних наслідків конфліктних подій, формуванню адекватних знань та уявлень про соціально-політичні події в країні, розвиток важливих життєвих компетенцій, критичного мислення у дітей та дорослих; умінь орієнтуватися в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки; підготовки особистості до життя і праці у світі, що швидко змінюється.

Соціальному педагогу необхідно відстежувати нові закони, зміни в раніше прийнятих законах, інші нормативно-правові акти, які активно зараз приймаються з метою сприяння захисту та надання допомоги особам, які опинилися у складних життєвих обставинах, та своєчасно доносити таку інформацію до дітей, батьків та педагогічних працівників, територіальної громади, зокрема щодо можливостей та шляхів звернення по допомогу особам, які її потребують, та щодо діяльності органів державної влади, особливо соціальних служб, громадських організацій, територіальних громад у наданні допомоги особам, які опинилися в складних життєвих обставинах, про телефони "гарячих ліній", де вони можуть отримати консультацію та допомогу, в т.ч. з питань захисту прав дитини, тощо.

Також важливо проводити заходи (в т.ч. із застосуванням настільних профілактично-освітніх ігор та методів казкотерапії у роботі з молодшими дітьми), які сприяють підвищенню правової грамотності як дітей, так і дорослих у галузі прав людини (ознайомлювати з Загальною декларацією прав людини, Конвенцією ООН про права дитини, іншими нормативно-правовими актами, що стосуються шляхів та механізмів захисту прав людини тощо) та формуванню навичок безпечної поведінки в ситуаціях ризику (протиля торгівлі людьми, насильства тощо). Важливо, щоб інформація подавалася дозвано, відповідала віку та рівню сприйняття дітей та дорослих.

Ефективною формою організації діяльності навчального закладу щодо надання допомоги дітям, які пережили втрату батьків внаслідок військових дій, є проведення психолого-педагогічного консиліуму. Ця форма роботи стосується як дітей, які прибули до навчальних закладів із зони АТО, так і дітей, які навчалися в даному закладі та в яких виникли проблеми у зв'язку із сучасною соціально-політичною ситуацією. Психолого-педагогічний консиліум дозволяє об'єднати зусилля педагогів, працівників психологічної служби та інших суб'єктів навчально-виховного процесу, які зацікавлені в успішному навчанні і повноцінному розвитку дітей і підлітків, намітити цілісну програму індивідуального супроводу та адекватно розподілити обов'язки і відповідальність за її реалізацію. Акцентуємо увагу, що будь-які відомості про учня та його сім'ю надаються та обговорюються учасниками тільки за тими параметрами, показниками та характеристиками, в яких наявна важлива для роботи консиліуму та супроводження інформація.

Рішеннями консиліуму є рекомендації з розробки комплексної програми супроводження, що узгоджуються з усіма учасниками і є обов'язковими для всіх спеціалістів, котрі ведуть навчальну, виховну, корекційну та розвивальну роботу з учнями. Рекомендації мають бути занесені в індивідуальну картку дитини, яку оформляє працівник психологічної служби з перших днів перебування дитини в навчальному закладі.

В інформаційних куточках психологічних служб навчальних закладів різного типу, Центрів (кабінетів) психологічної служби, методистів з психологічної служби районних/міських методкабінетів необхідно розміщувати та систематично поновлювати пам'ятки для учасників навчально-виховного процесу, що містять зокрема:

- контактні телефони установ та організацій, куди діти, батьки, педагогічні працівники можуть звернутися по допомогу чи для отримання консультації з питань захисту прав дитини та/чи надання соціальної, психологічної, медичної, юридичної допомоги;

- інформацію про мережу позашкільних навчальних закладів, творчих центрів, дитячих і молодіжних громадських організацій, що забезпечують розвиток здібностей дитини та позанавчальну зайнятість дітей;

- рекомендації щодо стратегій поведінки у ситуаціях ризику, шляхів подолання страху, самопомоги в стані емоційної нестабільності тощо.

Здійснюючи соціально-педагогічний та психологічний супровід сімей які опинилися у складних життєвих обставинах, з метою попередження та недопущення своїми діями чи бездіяльністю вторинної травматизації учасників навчально-виховного процесу, спеціалісти психологічної служби зобов'язані суворо дотримуватися Етичного кодексу психолога та вимог щодо застосування методик і діагностичного інструментарію (згідно "Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України", затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України 20.04.2001 р. № 330). У разі потреби слід перенаправляти дітей, батьків і педагогів до інших спеціалістів або залучати до надання психологічної допомоги висококваліфікованих фахівців (психотерапевта, невролога, консультантів ПМПК тощо) чи закладів та установ (охорони здоров'я, підрозділів служби з надзвичайних ситуацій, соціальних служб тощо); залучати до цієї роботи представників

громадських організацій, зокрема Міжнародного жіночого правозахисного центру "Ла Страда - Україна" (а/с 26, м. Київ, 03113 консультації on-line www.la-strada.org.ua/; Національна дитяча "гаряча лінія" 0 800 500 225 та 772; Національна "гаряча лінія" з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації 0 800 500 335 та 386).

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України "Про надання психологічної допомоги учасникам навчально-виховного процесу" від 11.03.14 № 1/9-135 та беручи до уваги актуальність здійснення цільового психологічного та соціально-педагогічного супроводу дітей, які пережили втрату батьків внаслідок військових дій, з метою створення ефективної системи надання психологічної допомоги та підтримки дітям, підліткам та учнівській молоді батьки яких загинули в ході військових дій, рекомендуємо:

- на базі навчальних закладів усіх типів і форм власності продовжити організацію роботи пунктів надання індивідуальної та групової соціально-педагогічної і психологічної допомоги усім учасникам подій, постраждалим та переселеним з питань профілактики наслідків стресів і дистресів, гострих емоційних станів, переживання горя і втрат, деструктивної та суїцидальної поведінки;

- в річні плани роботи спеціалістів психологічної служби (директорів (завідувачів) навчально-методичних кабінетів (центрів) психологічної служби, методистів з психологічної служби районних (міських) методичних кабінетів, практичних психологів, соціальних педагогів) установ освіти та навчальних закладів усіх типів і форм власності, включати за всіма функціональними напрямками роботи заходи, спрямовані на забезпечення ефективного психолого-педагогічного супроводу учасників навчально-виховного процесу, які пережили втрату, заходяться у кризовій або посткризовій ситуації тощо;

- керівникам установ освіти та навчальних закладів, керівникам психологічних служб районів/міст спільно з установами та організаціями, які є суб'єктами освітньо-профілактичної діяльності та/або працюють у сфері практичної психології, соціальної педагогіки та соціальної роботи скоординувати співпрацю щодо надання психологічної допомоги учасникам навчально-виховного процесу тих навчальних закладів, де відсутні посади практичних психологів та соціальних педагогів;

- районним, міським центрам психологічної служби, психолого-медико-педагогічним консультаціям організувати для тих, хто безпосередньо працює з дітьми, які пережили втрату батьків внаслідок військових дій, постраждалими та вимушено переселеними, психологічну і професійну супервізію, провести навчальні семінари, забезпечити методичними матеріалами та дотримуватись Етичного кодексу психолога.

Таким чином, сьогодні суттєво підвищується роль та значення професійної діяльності спеціалістів психологічної служби системи освіти (практичних психологів і соціальних педагогів, методистів з психологічної служби районних (міських) методичних кабінетів, працівників навчально-методичних кабінетів (центрів) психологічної служби системи освіти) щодо надання психологічної і соціально-педагогічної

допомоги постраждалим, переселеним, біженцям, членам їх сімей і родичам загиблих в ході АТО. Саме тому протягом 2014-2015 років Міністерство освіти і науки неодноразово піднімало питання про важливість збереження мережі психологічної служби та приведення у відповідність до нормативів чисельності кількості спеціалістів психологічної служби в навчальних закладах усіх типів та установах освіти.

Враховуючи важливість завдань, які постали перед спеціалістами психологічної служби у відповідь на сучасні соціально-політичні виклики, з метою створення умов для здійснення спеціалістами психологічної служби усіх ланок освіти ефективного психолого-педагогічного супроводу учасників навчально-виховного процесу в навчальних закладах усіх типів, на виконання п. 2.1. Рішення Колегії Міністерства освіти і науки України від 26.03.2015 протокол № 3/3-3 "Про стан та проблеми надання психологічної допомоги суб'єктам освіти в умовах антитерористичної операції на Сході країни" керівникам органів управління освітою усіх рівнів необхідно вжити системних заходів щодо забезпечення у 2015-2016 н.р. навчальних закладів і установ освіти практичними психологами та соціальними педагогами, методистами з психологічної служби районних (міських) методичних кабінетів, працівниками навчально-методичних центрів (кабінетів) психологічної служби системи освіти України, в т.ч. шляхом створення або оптимізації діяльності вже існуючих центрів практичної психології і соціальної роботи, відповідно до нормативів чисельності спеціалістів психологічної служби, що регулюються "Положенням про психологічну службу системи освіти України" (затверджено наказом Міністерства освіти України від 03.05.99 № 127, у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 02.07.2009 № 616) та Типовими штатними нормативами навчальних закладів відповідних типів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адаптація дітей до навчання у школі в діяльності психологічної служби: методичні рекомендації [Електронний ресурс] / за наук. ред. В. Г. Панка -- К.: Укр. НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2013. - 1 електрон. опт. диск (CD_ROM), 12 см. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Беженар Г. Булінг: підліткове насильство в школі / Г. Беженар // Школа. - 2012. - № 2.
3. Венгер А. Л. Психологическая помощь детям и подросткам после бесланской трагедии [Електронний ресурс] / А. Л. Венгер, Е. И. Морозова. - Режим доступу : <http://www.psy-dnu.narod.ru/venger.pdf>
4. Збірник програм факультативних курсів, курсів за вибором та спецкурсів для застосування в роботі працівників психологічної служби загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс] / за наук. ред. В. Г. Панка. - К.: Укр. НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2013. - 1 електрон. опт. диск (CD-ROM)
5. Ігрові технології як інструмент профілактичної роботи спеціалістів психологічної служби закладів освіти : [навчально-методичний посібник] / Автор-упорядник Т. В. Войцях. - Черкаси: ЧОІПОПП, 2014. - 160 с.
6. Кон И. С. Что такое буллинг и как с ним бороться? / И.С. Кон // Семья и школа. - 2006. - № 11.
7. Конвенція ООН про права дитини [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
8. Основи психологічного консультування : навч.-метод. посіб. / В. Г. Панок, І. М. Зварич, Я. В. Чаплак, О. М. Чернописький. - Чернівці: Чернівецьк. нац. ун-т, 2011. - 272 с.

9. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту [Електронний ресурс] / Закон України від 8 липня 2011 року. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1251-18>

10. Програма "Повага дією" [Електронний ресурс] : - Режим доступу : <http://www.orukraine.org/ua/Повага-Дією/>

11. Про затвердження порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах [Електронний ресурс] / Наказ Міністерства молоді та спорту, МОЗ, МОН, Мінпраці, Мінтранспорту, МВС та Держдепартаменту з питань виконання покарань від 14.06.2006 № 1983/388/452/221/556/596/106 - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0824-06>

12. Реан А. А. Социально-педагогическая психология / А. А. Реан, Я. Л. Коломинский. - Серия "Мастера психологии". - СПб : Питер, 2000. - 212 с.

13. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів : навч.-метод. посіб. / [К. Б. Левченко, І. М. Трубавіна, Л. Г. Ковальчук та ін.] ; за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної, І. І. Цушка. - Х. : ФОП "Чальцев", 2008. - 384 с.

14. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В.Залеська та ін. - Київ: МЖПЦ "Ла Страда-Україна", 2014. - 84 с.

15. Соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей : навч.-метод. посіб. / за ред. К. Б. Левченко, Л.Г. Ковальчук, О. А. Удалової - К. : 2011. - 292 с.

16. Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. - СПб : Питер, 2001. - 272 с

Т.Б.Артеменко,

методист-практичний психолог обласного центру практичної психології та соціальної роботи Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

ПРО ПРОФЕСІЙНУ ПІДТРИМКУ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ СПІЛЬНОТІ

Сучасний стан українського суспільства характеризується соціально-економічною нестабільністю, в ньому як ніколи увиразнилася роль практичного психолога. Про це свідчать факти зростання запиту щодо надання психологічних послуг особам та групам, особливо тим, що потрапили у складні життєві обставини, зазнали різного роду травматизації тощо. За таких умов зростають також і вимоги до якості надання послуг, і, відповідно, до майстерності фахівців.

Окрім того, суспільство загалом та вітчизняна система освіти зокрема потребують унормування професійної діяльності у відповідності до міжнародних практик. До сьогодні однією з таких процедур унормування професійної діяльності була атестація спеціаліста. На зміну їй очікується вироблення та упровадження вітчизняної процедури сертифікації фахівця.

Аналіз вітчизняних та міжнародних тенденцій в області психолого-педагогічного супроводу учнів та інших учасників навчально-виховного процесу свідчить, що основою для сертифікації фахівця є стандарти професійної діяльності. Ці стандарти розробляються на основі аналізу та опису професійної діяльності. У відповідності до європейських стандартів, для отримання статусу сертифікованого психолога існує перелік вимог, що включає в себе в обов'язковому порядку: наявність освіти другого підрівня кваліфікації (магістерська ступінь або ступінь доктора); наявність досвіду роботи за фахом; наявність стажу роботи під супервізією; проходження курсів підвищення кваліфікації. Три з цих чотирьох складових, а саме освіта, досвід і проходження курсів підвищення кваліфікації законодавчо закріплені в Україні як вимога для атестації педагогічного працівника. Вимога наявності стажу роботи під супервізією у

нормативно-правових галузевих документах не закріплена, однак, за останній період функціонування психологічної служби системи освіти України, а саме з моменту конфліктних подій на Майдані (зима - весна 2014 р.) та перших збройних зіткнень на сході країни (весна 2014 р.) це питання особливо гостро постало на рівні методичних рекомендацій, що були озвучені Українським науково-методичним центром практичної психології і соціальної роботи НАПНУ.

Таким чином, аспект супервізійної підтримки практикуючого психолога в сучасних умовах є надзвичайно актуальним та виконує дві важливі функції - він є нормативною вимогою переважної більшості суб'єктів європейського професійного психологічного товариства та допомагає розвивати професійну майстерність практикуючого психолога.

Звернемося до розгляду поняття супервізії та близькоспоріднених до нього понять.

Супервізія є методом фахового зростання та зазвичай має на увазі ієрархічні відносини між людьми. Натомість термін "інтервізія" вже кілька років використовується європейськими психотерапевтами для опису групових сесій, під час яких учасники займають рівноправні позиції та обговорюють, як працювати в складних ситуаціях або з "важкими" клієнтами. Можлива також форма інтервізії, коли група, працюючи за методом Балінта, виступає як супервізор. Така форма взаємодії уявляється у нинішніх умовах розвитку психологічної служби найбільш прийнятною, адже не потребує обов'язкової участі сертифікованого супервізора.

Коли варто звертатися за супервізією? Фахівці називають такі ситуації:

- Якщо у вас багато тривоги з приводу взаємин з певним клієнтом або групою.

- Якщо вам здається, що процес зупинився, незважаючи на те, що ви зробили що змогли.

- Якщо ви відчуваєте себе невпевнено з певним клієнтом або групою.

- Якщо ви на якомусь етапі розгубилися і не знаєте, куди рухатися далі.

- Якщо відчуваєте, що можете ось-ось втратити клієнта, тому що не витримуєте напруги або він вам дає зрозуміти про це.

- Якщо клієнт зник без завершення терапевтичних відносин.

- Якщо вам просто потрібна підтримка від своїх колег або ви хотіли би побачити свої слабкі і сильні сторони в роботі з клієнтами.

Одним із дієвих методів проведення групової супервізії є п'ятиступінчаста стратегія, що використовується у форматі позитивної психотерапії. Така стратегія дозволяє структурувати відносини в інтервізії та супервізії та перейти від конфлікту до способів його вирішення. Ця методична структура відносин у інтервізії та супервізії моделює основні особливості взаємодії в рамках методу і створює модель терапевтичних відносин для психолога, який навчається. Таким чином, створюються передумови для формування ставлення психолога до клієнта, що визначають застосування отриманих знань на практиці.

Проведення інтервізійних зустрічей у режимі балінт-груп із застосуванням п'ятиступінчастої стратегії засвідчили свою ефективність у роботі з практичними психологами як форма навчання та професійної підтримки у післядипломний період професійного становлення. Такі групи практикуються у діяльності обласного центру практичної психології і соціальної роботи.

Окрім того, в області упродовж цього навчального року працювали інтервізійні групи з таких тематик "Відпрацювання стратегій та прийомів індивідуального консультування" (Городищенський, Драбівський, Корсунь-Шевченківський райони, міста Ватутіне, Золотоноша), "Соціально-педагогічна, психологічна робота з сім'ями вимушених переселенців" (Корсунь-Шевченківський район, місто Ватутіне), "Ресурси особистості, групи, спільноти у профілактиці соціальних ризиків у системі освіти та соціально-педагогічному оточенні" (Корсунь-Шевченківський район), "Етико-психологічний аналіз проблемних ситуацій у професійній діяльності спеціаліста психологічної служби" (Кам'янський район), "Співпраця з батьками категорійних дітей" (Канівський район), "Консультування у кризових ситуаціях" (місто Золотоноша), "Адаптація дитини до умов дошкільного навчального закладу" (місто Канів), "Формування здорового способу життя усіх учасників навчально-виховного процесу" (місто Канів), ""Професійні страхи" шкільних практичних психологів та психологів дошкільця" (місто Черкаси), "Поведінкові відхилення дітей першого класу та адаптація до навчання у школі" (Христинівський район), "Подолання агресивної поведінки в підлітковому віці" (Христинівський район). Без виділення тематики працювали інтервізійні групи у Катеринопільському, Тальнівському, Чорнобаївському районах, у місті Умань. У місті Ватутіне працювала Балінтовська група для шкільних педагогів на тему "Конфлікт як елемент

людських стосунків". Також діяла та продовжує діяти група зустрічей для психологів та широкого кола учасників, організована Регіональним психологічним кризовим центром (представниками Черкаського осередку Української спілки психотерапевтів). Давню традицію мають і гештальт-групи в місті Черкаси. Фахівці також мають змогу пройти супервізію у Володимира Карікаша, практикуючого психотерапевта Європейської Асоціації психотерапії, супервізора, директора Українського інституту позитивної крос-культурної психотерапії та менеджменту, та у Анни Парходько, транзактного аналітика Європейського реєстру в області психотерапії.

Поряд із цим зазначимо, що ще не всі районні та міські професійні осередки долучилися до побудови професійної взаємодії у означених форматах, тож вони можуть звернутися за методичною допомогою до фахівців обласного центру практичної психології і соціальної роботи чи до інших спеціалістів.

Якщо говорити про інших суб'єктів надання професійних послуг медико-соціально-правового спектру, то планується організація фахової інтервізійної та супервізійної підтримки силами Товариства практичних психологів Черкаської області, які працюють з учасниками бойових дій та членами їхніх сімей. Створення товариства нещодавно було ініційоване працівниками Черкаського обласного госпіталю для інвалідів війни. До складу новоутвореної організації входять фахівці-психологи медичних, освітніх закладів області, територіальних центрів соціального обслуговування, Черкаського міського, районного та обласного центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, військкоматів, Державної служби з надзвичайних ситуацій, представники громадських організацій, волонтери. Така організація створюється вперше в області та є відповіддю професійного товариства на новий кризовий соціальний контекст, який передбачає потребу швидкого навчання, отримання нових фахових навичок та надання системної комплексної допомоги населенню в умовах триваючого конфлікту.

Аналізуючи результати участі практичних психологів у роботі професійних груп, зазначимо, що це сприяло вирішенню актуальної проблематики фахового та особистісного рівнів. Учасники відмічають загальне поліпшення самооцінки, покращення здібностей до встановлення контакту та налагодження співробітництва, зростання відкритості, набуття сенсовості свого перебування у професії, вирівнювання балансу первинних і вторинних актуальних здібностей та окремих способів реагування на конфлікт. Загалом психологи вказують на зростання адаптивності, інші позитивні суб'єктивно оцінювані зміни.

Таким чином, завдання професійної підтримки та професійного розвитку у спільноті, зокрема, через участь у інтервізіях, супервізіях, групах зустрічей, залишається актуальним і надалі. Ця область професійної практики потребує подальшого навчання фахівців для оволодіння відповідними методами. Не менш важливою залишається також і мотивація спеціалістів до саморозвитку, яка обумовлює той чи інший вибір способів реалізації себе у професії та формування професійної ідентичності.

«МИ З ВАМИ БОРЕМОСЯ ЗА УКРАЇНУ»

У День захисту дітей Президент Петро Порошенко зустрівся із лідерами учнівського самоврядування.

На зустріч із Президентом приїхали 30 дітей - старшокласників із Чернігівської, Житомирської, Черкаської, Київської областей і міста Київ.

На цій зустрічі Черкащину представляли **Віталій Неділя**, президент Ліги старшокласників Черкащини; **Анна Буценко**, заступник президента Ліги; **Роман Скоробагатий**, президент дитячої громадської організації «Юнікс»; **Олександр Кравець**, экс-президент Ліги старшокласників; **Аліна Краснопеєва**, спікер Учнівської Міжпарламентської Асамблеї м.Черкас. Протягом усього дня поряд з лідерами був Уповноважений Президента України з прав дитини Адміністрації Президента України **Микола Кулеба**. Супроводжувала лідерів Черкащини завідувач лабораторії виховної роботи Черкаського ОІПОПП **Валентина Кудін**.

Глава держави привітав присутніх зі святом. Президент зазначив, що пишається тим, що в Україні є такі молоді громадяни, які мають надзвичайно великі можливості будувати нову європейську державу. «Крок за кроком ми всі разом, кожен на своєму місці, маємо робити все можливе, щоб на краще змінювати країну. У нас немає ні можливості відступити, ні часу чекати. Ми з вами боремося за Україну», – підкреслив Петро Порошенко.

Президент наголосив, що Україна є європейською країною і, звертаючись до школярів, закликав спільно докладати зусиль та працювати над тим, щоб забезпечити можливість

вступу України до Європейської спільноти. «Вірю в те, що ми з вами спільною працею забезпечимо, щоб Україна отримала можливість вступу до Європейського Союзу», - сказав Глава держави.

Діти мали можливість поспілкуватися з Президентом, задати запитання, що їх хвилюють.

Також для запрошених дітей провели екскурсію приміщеннями Адміністрації Президента України. На добру згадку про цю зустріч усі лідери отримали книгу «Україна – любов моя» та солодкі подарунки.

Валентина Кудін

